

XV. YÜZYIL KLÂSİK TÜRK ŞİİRİNDE MEVSİMLER

(Yüksek Lisans Tezi)

Gülçin BEKTAŞ

Kütahya - 2018

T.C.
KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

XV. YÜZYIL KLÂSİK TÜRK ŞİİRİNDE MEVSİMLER

Danışman:
Doç. Dr. Atilla BATUR

Hazırlayan:
Gülçin BEKTAŞ

Kütahya –2018

Kabul ve Onay

Gülçin BEKTAŞ'ın hazırladığı “XV. Yüzyıl Klâsik Türk Şiirinde Mevsimler” başlıklı Yüksek Lisans tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

...../...../2018

Tez Jürisi	İmza	
	Kabul	Red
Doç. Dr. Atilla BATUR (Danışman)		
Doç. Dr. Mustafa GÜNEŞ		
Doç. Dr. Selami TURAN		

Doç. Dr. Ayhan KAHRAMAN
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “XV. Yüzyıl Klâsik Türk Şiirinde Mevsimler” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../2018

Gülçin BEKTAŞ

Özgeçmiş

1989 yılında Kütahya'nın Pazarlar ilçesinde doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Pazarlar'da tamamladı. 2016 yılında Dumlupınar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü kazandı. 2010 yılında Rize'deki Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi'nde Formasyon eğitimini aldı. 2014 yılında Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında yüksek lisans eğitimine başlamıştır. Halen devam etmektedir.

ÖZET

XV. YÜZYIL KLÂSİK TÜRK ŞİİRİNDE MEVSİMLER

BEKTAŞ, Gülçin

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Attila BATUR

Haziran 2018, 234 sayfa

“XV. Yüzyıl Klâsik Türk Şiirde Mevsimler” adlı tez çalışmamızda bu yüzyılda yaşamış olan bazı şairlerden yola çıkarak, mevsimlerin ve mevsimi oluşturan unsurların şiire yansımaları ele alınmıştır.

İnsan toplumdan, tabiattan ve zamandan hiçbir zaman ayrı olmamıştır ve olması da beklenemez. Bu noktada insanın her anında zaman olarak varlığını hissettiren mevsimlerden de şairler doğal olarak etkilenmişler ve bunu da şiirlerine yansıtmışlardır. Bizim tezimizin amacı da bu noktada XV. yüzyıl adına bu yansımaları bir bütün olarak sunmaktır.

Tezimiz XV. yüzyıl Osmanlı sahasının tarihi sürecinin kısaca ele alınması ile başlamıştır. Devamında zaman ve mevsim kavramaları ele alınmıştır. Tezimizin bel kemiğini oluşturan ve divânların taranması ile elde edilen beyitlerin; bahâr, nevrûz, nevbahâr, hazân, yaz ve kış başlıkları altında incelenmesiyle tez çalışmamız tamamlanmıştır.

Klâsik kalıplar içinde olmasına rağmen toplumdan kopuk olmayan, büyük bir hayal gücü ve zekâ birikiminin yansıması olan Klâsik Türk Şiirinin XV. yüzyıl dönemine mevsimler açısından, bu çalışma ile ışık tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: XV. Yüzyıl, Klâsik Türk Şiiri, Mevsim, Tabiat

ABSTRACT**SEASONS IN XV. CENTURY CLASSICAL TURKISH POETRY****BEKTAŞ, Gülçin****Master's Thesis, Department of Turkish Language and Literature****Thesis Supervisor: Assoc. Dr. Attila BATUR****June 2018, 234 pages**

In our thesis study titled ‘‘Seasons in XV. Century Classical Turkish Poetry’’, the reflections of the seasons and the elements forming the seasons are discussed by looking at certain poets that have lived in that century.

Human beings have never been separated from society, from nature and time, and they can not be expected to be separated from them. At this point, the poets were naturally influenced by the seasons that make their presence felt as time at any moment of human beings, and they reflected this in their poems. The purpose of our thesis is to present these reflections as a whole at this point on behalf of XV. Century.

Our thesis begins with a brief discussion of the historical process of the XV. Century Ottoman territory. Subsequently, the concepts of time and seasons are discussed. Then, our thesis was completed by examining the couplets obtained by screening Ottoman poetry under the titles of spring, nawruz, nevbahâr (spring), autumn, summer, and winter.

With this study, XV. Century period of Classical Turkish Poetry, which is not disconnected from society despite being in classical molds and which is a reflection of the accumulation of imagination and intelligence, was offered an insight into in terms of seasons.

Key Words: XV. Century, Classical Turkish Poetry, Seasons, Nature

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ	x
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM BAHÂR MEVSİMİ

1.1. BAHÂR MEVSİMİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ	11
1.2. BAHÂR UNSURLARININ KULLANILIŞLARI	12
1.2.1. Bahâr ve Bülbül İlişkisi	12
1.2.2. Bahâr ve Yağmur-Bulut İlişkisi	19
1.2.3. Bahâr ve Bayram İlişkisi	25
1.2.4. Bahâr ve Akarsu İlişkisi	26
1.2.5. Bahâr ve Uyku İlişkisi	27
1.2.6. Bahâr ve Zaman İlişkisi	28
1.2.7. Bâhar ve Koku İlişkisi	30
1.2.8. Bâhar ve Zevk, Sefâ, İçki İlişkisi	32
1.2.9. Bâhar ve Sevgili İlişkisi	39
1.2.10. Bâharın Sefer Ayı Olması	46
1.2.11. Bâhar ve Hazân İlişkisi	47
1.2.12. Bâhar ve Yaz-Kış İlişkisi	51
1.2.13. Bâhar ve Gül Devri İlişkisi	53
1.2.14. Bâhar ve Yaprak İlişkisi	58
1.2.15. Bâhar ve Rüzgâr İlişkisi	61
1.2.16. Bâhar ve Yanak-Yüz İlişkisi	66
1.2.17. Bahâr ve Burçların İlişkisi	71
1.2.18. Bahâr ve Gençlik İlişkisi	71
1.2.19. Bahâr ve Mutluluk İlişkisi	72
1.2.20. Bahâr ve Cömertliği	74
1.3. BAHAR VE ÇİÇEKLER	77
1.3.1. Gül	79
1.3.2. Karanfil	88
1.3.3. Benefşe	90
1.3.4. Yâsemen	96
1.3.5. Reyhân	97
1.3.6. Sünbül	100
1.3.7. Erguvân	106

1.3.8. Sûsen	108
1.3.9. Lâle	109
1.3.10. Nergis	117
1.3.11. Nesrîn	119
1.4. BAHÂR VE MEKÂN-TABIAT İLİŞKİSİ	121
1.4.1. Lale Bahçesi (Lâlezâr)	121
1.4.2. Bahçe ve Bostan (Bâğ u Bostân)	124
1.4.2.1. İrem Bâğı	126
1.4.3. Gül Bahçesi (Gülzâr)	128
1.4.4. Gül Bahçesi (Gülşen)	134
1.4.5. Gül Bahçesi (Gülistân)	139
1.4.6. Çimenlik (Çemen-Çemenzâr)	143
1.4.7. Yeşillik (Sebz- Sebzazâr)	147
1.5. BAHAR BAYRAMI NEVRÛZ	150
1.5.1. Nevrûzun Genel Özellikleri	150
1.5.2. Nevrûz Unsurlarının Kullanılış Biçimleri	151
1.5.2.1. Nevrûz ve Bayram İlişkisi	151
1.5.2.2. Nevrûz ve Rüzgâr İlişkisi	153
1.5.2.3. Nevrûz ve Sevgili İlişkisi	154
1.5.2.4. Nevrûz ve Koku İlişkisi	157
1.5.2.5. Nevrûz ve Duâ' İlişkisi	158
1.5.2.6. Nevrûz ve Diğer Mevsimler	159
1.6. NEVBAHÂR MEVSİMİ	160
1.6.1. Nevbahâr Mevsiminin Genel Özellikleri	160
1.6.2. Nevbahâr Unsurlarının Kullanılış Biçimleri	160
1.6.2.1. Nevbahâr ve Rüzgâr İlişkisi	160
1.6.2.2. Nevbahâr ve Çiçek İlişkisi	161
1.6.2.3. Nevbahâr ve Zevk Sefâ İlişkisi	163
1.6.2.4. Nevbahâr ve Mutluluk İlişkisi.....	164
1.6.2.5. Nevbahâr ve Sevgili İlişkisi	165
1.6.2.6. Nevbahâr ve Bülbül ilişkisi	167
1.6.2.7. Nevbahâr Mevsimi ve Hızlı Geçmesi	168
1.6.2.8. Nevbahâr ve Hazân İlişkisi	169
1.6.2.9. Nevbahâr ve Kış İlişkisi.....	171
1.6.2.10. Nevbahâr ve Koku İlişkisi	171

İKİNCİ BÖLÜM YAZ MEVSİMİ

2.1. YAZ MEVSİMİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ.....	173
2.2. YAZ MEVSİMİNİ UNSURLARININ KULLANILIŞ BİÇİMLERİ	173

2.2.1. Yaz ve Kış İlişkisi	173
2.2.2. Yaz ve Sevgili İlişkisi	176
2.2.3. Yaz ve Zevk, Sefâ, İçki İlişkisi	176
2.2.4. Yaz Mevsimi ve Sebze-Meyveler	177

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM SONBAHÂR MEVSİMİ

3.1. SONBAHÂR MEVSİMİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ	181
---	------------

3.2. SONBAHÂR UNSURLARININ KULLANILIŞ BİÇİMLERİ	183
--	------------

3.2.1. Hazân ve Bahâr İlişkisi	183
3.2.2. Hazân ve Yaprak İlişkisi	187
3.2.3. Hazânın İstenmeyen Mevsim Olması	189
3.2.4. Hazân ve Kış Yaz İlişkisi	191
3.2.5. Hazân ve Renk İlişkisi	192
3.2.6. Hazân ve Sevgili İlişkisi	193
3.2.7. Hazân ve Rüzgâr İlişkisi	195

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM KIŞ MEVSİMİ

4.1. KIŞ MEVSİMİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ	197
--	------------

4.2. KIŞ UNSURLARININ KULLANILIŞ BİÇİMLERİ	198
---	------------

4.2.1. Kış ve Yaz İlişkisi	198
4.2.2. Kış ve Bahâr-Hazân İlişkisi	201
4.2.3. Kış ve Sevgili İlişkisi	204
4.2.4. Kış Ayının Bahçeleri Bozması	204
4.2.5. Kış ve İhtiyarlık İlişkisi	205

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	206
-------------------------------------	------------

KAYNAKÇA	228
-----------------------	------------

DİZİN	231
--------------------	------------

TABLolar LİSTESİ**Sayfa**

Tablo 4.1: Bahar Unsurlarının Kullanılış Biçimleri	211
Tablo 4.2: Bahar ve Çiçek İlişkisi	212
Tablo 4.3: Bahâr Mekân İlişkisi	215
Tablo 4.4: Nevrûz ve Kullanılış Unsurları	217
Tablo 4.5: Nevbahâr ve Kullanılış Unsurları	219
Tablo 4.6: Hazân ve Kullanılış Unsurları.....	221
Tablo 4.7: Yaz ve Kullanılış Unsurları	224
Tablo 4.8: Kış ve Kullanılış Unsurlar	226

KISALTMALAR

A.	Avnî
A.D.	Âdlî
A.P.	Ahmet Paşa
B.	Basîrî
C.S.	Cem Sultân
D.	Dîvân
E.R.	Eşrefoğlu Rûmî
G.	Gazel
K	Kasîde
Kt.	Kıt'a
M.	Mesîhî
M.H.	Mihrî Hâtûn
Manz.	Manzume
Mr.	Murabba'
Mes.	Mesnevî
Mev.	Mevlid
N.B.	Necâtî Bey
S.G.	Saruhanlı Gülşenî
S.Ç.	Süleyman Çelebi
Ş.	Şeyhî
T.B.	Terci-i Bend
Th.	Tahmis
Th.	Tarih Yok

TEZ METNİ

GİRİŞ

Kelimeler, insanlığın varoluşundan günümüze kadar insanın en yakın dostu olmuşlardır. Önemini, ilk günkü canlılığını, mânâ derinliğini farklı şekillerle, farklı dillerde bulmuş ve her daim bütün milletlerinin önemli mihenk taşlarından olmuşlardır. Edebiyat bu noktada, ilk insanın varoluşu ile dünyada yankılanan milyonlarca sözcüğün en güzel ve özel şekilde ifade edilmesi ile ortaya çıkmıştır. Bazen bir şiir, bazen bir cümle bazen de tek bir kelime ile...

Temeli yıllar öncesine dayanan edebiyat için sözcüklerin annesi gibidir diyebiliriz. Farklı dönemlerde sanatsal, duygusal, toplumsal ve estetik yönün ortaya konulmasında değişik türler ile her zaman varlığını sürdürmüştür. Bu noktada bizim edebiyatımızda, dünya edebiyatında önemli bir yere sahip olmuştur. Yazılı ve sözlü eserleri ile birçok örneği bünyesinde barındırmaktadır. Milletimizin en değerli hazinelerinden olan kültürümüzün de taşıyıcıları olarak bu yazılı ve sözlü eserlerimiz büyük önem taşımaktadır. Bu yazılı dönemlerimizden biri de şairlerin; hayal güçlerini konuşturdukları, zekâlarını ortaya koydukları, kelimeleri beyitlerde ve bentlerde dans ettirdikleri, belli mazmunlar ile kendi gözlem güçlerini ve yorumlamalarını ortaya koydukları Klâsik Türk Edebiyatımızdır.

Klâsik Türk Edebiyatı, farklı dönemlerde belli kalıplar içinde kalması, toplumdan uzak olması sebebiyle eleştirilse de aslında bunlar gerçeği yansıtmamaktadır. Bizim tezimizin amacı bizzat bu görüşü çürütmek olmasa da bu görüşün de gerçek olmadığını bir örneği mahiyetindedir. Klâsik Edebiyat şairleri belli kalıplar içinde olsa da herkes kendi gözlem gücünü ve ifade kabiliyetini konuşturmuştur. Tezimiz bu noktada Klâsik Edebiyatın XV. yüzyıl döneminin mevsimini ve onun unsurlarının işlenişini aydınlatmaya çalışmaktadır. Örnek vermek gerekir ise ‘‘hazan’’ belli bir kalıp içinde; yalnızlığı, hüznü, ayrılığı, ölümü çağırırsa da her şair bu durumu beyitlerinde farklı sözcük ve hayal ürünleri ile süslemiş ve zenginleştirmiştir. Tabiat ile doğa ile, zaman ve mevsim ile sürekli iç içe olan insanlar, doğal olarak şiirlerinde bunları en ince ayrıntısına kadar işlemişlerdir. Klâsik Edebiyatın büyük gözlem gücü ile birleşince tabiat ve mevsim en güzel örneklerin verildiği bir başlık olmuştur. Örneğin sıradan insanın bir çiçek olarak bakıp geçeceği belki en fazla rengine ve kokusuna dikkat edeceği çiçek, Klâsik Edebiyat şairlerinin elinde en güzel beyitlere dönüşmüştür. Bir

çiçeğin yapraklarının hafif keskin bir yapıya sahip olması, şairlerin gözünden kaçmamış ve bir çiçek yaprağı ile birçok şey canlandırmamızı sağlamışlardır. Bu nedenle Dîvân şairleri her şeyi en ince ayrıntısına kadar düşünerek sayfalarca yazılacak cümleleri bir beyit ile ölümsüzleştirmişlerdir.

Tezimizde mevsim bahsi; XV. yüzyılda yaşamış olan ve bu yüzyıldaki şiir anlayışına örnek teşkil ettiğini düşündüğümüz; Âdlî, Avnî, Basîrî, Cem Sultân, Eşrefoğlu Rûmî, Mihrî Hâtûn, Necâtî Bey, Mesîhî, Saruhanlı Gülşenî, Şeyhî'nin dîvânları ile Süleyman Çelebi'nin mesnevisinden yola çıkılarak incelenmiştir. Bu eserlerden tespit edilem mevsim ve unsurları ile ilgili örnek beyitler ile tezimiz şekillenmiştir. Örnek olarak sunulan bent ve beyitlerde ilmî transkripsiyon yerine harf-i medlerin kullanıldığı imlâ şekli tercih edilmiştir.

“XV. Yüzyıl Klâsik Türk Şiirinde Mevsimler” adlı tezimiz ile nerdeyse altı asır hüküm süren bu Klâsik Türk Edebiyatının XV. yüzyıl döneminin mevsim kısmını incelemeye çalıştık. Şairlerin mevsim ve onu meydana getiren çeşitli unsurların ifade edildiği beyitler ve bentler ile tezimiz şekillenmiştir.

Çalışmanın Adı: XV. Yüzyıl Klâsik Türk Şiirinde Mevsimler

Çalışmanın Amacı ve Önemi: 'XV. Yüzyıl Klâsik Türk Şiirinde Mevsimler' adlı tezimizde amacımız, bu yüzyıldaki mevsim ve mevsim ile bağlantı olan yönlerin ortaya çıkarılmasını sağlamaktır. XV. yüzyıldan seçilen Klâsik Türk Edebiyatı şairlerinin mevsim(yaz, kış, hazân, bahâr) ve onun getirdiği her türlü şeyden(yağmur, kar, mutluluk, bereket, cömertlik) etkilenmeleri, bunları eserlerinde işlemeleri ve yorumlamalarını bir bütün olarak sunuyor olması yönüyle önem teşkil etmektedir.

Çalışmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları: “XV. Yüzyıl Klâsik Türk Şiirinde Mevsimler” adlı tez çalışmamızda kapsam, XV. yüzyıldan tespit edilen şairlerin dîvânlarındaki sadece mevsim unsurlarıdır. Kapsam zaman olarak XV. yüzyıldır çünkü Klâsik Edebiyat nerdeyse altı asır gibi uzun bir dönemi kapsayan bir edebiyat dönemedir. Belli bir yüzyılın ve konunun tespit edilmesi ile incelenmesi daha sağlıklı olacaktır. Tezimin sınırlılıkları örneklem olarak XV. yüzyıldan tespit edilen, on iki şairin ve onların divanlarındaki ve bir şairin mesnevisindeki mevsim ve mevsimi çağrıştıran konuların ele alınacak olmasıdır.

Çalışmanın Yöntemi: “XV. Yüzyıl Klâsik Türk Şiirinde Mevsimler” adlı tez çalışmamıza bu yüzyılın Osmanlı sahasının tarihi sürecine kısaca bakılarak başlanmıştır. Devamında tezimizin bel kemiğini oluşturan kısım için seçilen şairlerin dîvânlarının taraması yapılmıştır. Yani kaynak tarama. Tepsi edilen beyitler fişleme yöntemi ile not alınmıştır ve üstüne hangi mazmun ya da mazmunlar olduğu not edilmiştir. Bu fişlerden daha sonra ortak olanlar tespit edilmiş ve belirlenen başlıklar altında (bahâr, nevrûz, nevbahâr, hazân, yaz, kış) toplanmıştır. Başlıklar öncesinde açıklamalar yapılmıştır. Bu aşamada da çeşitli kitaplardan, makalelerden, dîvânlardan, yüksek lisans ve doktora tezlerinden yararlanılmıştır. Bazen bizzat alıntı yapılmıştır bazen de dolaylı anlatım ile ifade edilmiştir. Bunlarda paragraf ya da cümle sonunda gerekli açıklamalar ile izah edilmiştir.

ZAMAN KAVRAMINA KISA BİR BAKIŞ

Zaman kavramı birçok bilim dalının üzerinde çalışmalar yaptığı, net bir tanımın bile kesin olarak yapılamadığı ve tanımında bile farklılıkların bulunduğu, hakkında çok şey söylenen bir kavramdır. Zaman birçok medeniyet ve kültürde (Yunan, Hint, İslam, Doğu ve Batı Medeniyeti) farklı izâhları olan, Astronomi, Fizik, Coğrafya, Felsefe gibi birçok bilim dalının alanına giren soyut ve nesnel bir kavramdır.

“Türk kültür ve edebiyat geleneğinde zaman anlayışı, bu geleneğin diğer bütün unsurları gibi İslâma ve İslâm medeniyetine bağlı olarak teşekkül etmiştir. Türkçede zamanı ifade etmek için kullanılan kelimelerin hemen hepsinin Arapçadan alınmış olması bu durumun açık bir göstergesi olarak kabul edebiliriz: Zaman, dehr, vakit, devir, asr, şehr, yevm, nehar, leyl, fecr, duha, zuhr, mağrib, işâ. Zaman, dehr ve vakit kelimelerinin Türkçede, Türkçe kökenli karşılıkları bulunmamaktadır. Diğer kelimeler ise Türkçede eş anlamlı başka kelimelerle birlikte yüzyıllarca kullanılmıştır. Bu kelimelerden dehr, asr, leyl ve duha'nın aynı zamanda Kur'ân-ı Kerim'de birer surenin isimleri olduğunu hatırlatalım. Dehr ve zaman kelimeleri mutlak zaman kavramını, diğerleri ise zamanın bir kısmını veya ölçülebilen zamanı ifade etmektedir” (Yuva, 2006: 1659).

Zaman kavramı bizim edebiyatımızda özellikle Dîvân Edebiyatı döneminde, İslâm medeniyetinden etkilenecek şekilde almıştır. Dîvân şiirinde zaman kavramı seher, fasl, mevsim, yevm, eshâr, eyyâm, akşam, gündüz, gece gibi kelimeler ile ifade edilmiştir. Özellikle zaman kavramı âşîğın sevgiliden ayrı geçen günlerini anlatmak için kullanılmıştır. Sevgiliden ayrı ağlayarak, inleyerek, özlem ile geçen günlerin ifade edilmesi için zaman kavramlarından sıkça yararlanılmıştır. Zaman kavramı dîvân

edebiyatında bunun dışında genelde şikâyet edilen, belâ oklarını insanların üzerine yağdıran, gençliği ve güzelliği insanın elinden alan, geçip gittikten sonra telafisinin yapılamayacağı bir kavram olarak görülmüştür. İslâm dininin ibadetlerinin zaman kavramına bağlı olması da zamanın bu edebiyat döneminde üzerinde durulan diğer bir alanı olmuştur. Yani Klâsik Edebiyatta zaman kavramı sevgili ve âşık ilişkisi, mevsimlerin değişmesi, ibadetlerin yapılma zamanı ve insanlara kötü davranması şeklinde başlıklar ile ifade edilmiştir diyebiliriz. Mine Yuva bu durumu şöyle ifade etmiştir.

“Geleneksel Türk şiirinde şahsi zaman geri planda ve belirsiz bir şekilde yer alır. Zamanın kısımları, mevsim, gün, gece hep şiirin konusunu teşkil eden mazmunlar, çoğunlukla da aşkla ilgili mazmunlar etrafında kendine yer bulur. Şairlerin şiirde dile getirdikleri yaşantının birbirine benzer olması, zamana hep aynı özelliklerle yer vermeleri sonucunu doğurmuştur. Ortak hayallere dayalı sembolik bir edebiyat olan ve realitenin değil, aşkınlığın önem taşıdığı divan şiirinde şahsi zamanın yokluğu veya belirsizliği, şahsi psikolojinin yokluğuyla birlikte düşünülmelidir. Zamânedeki şikâyet, toplumsal manada bir şahsi zamanın ifadesi olsa da bunun yine dinî, metafizik bir gerekçeye dayandığı görülmektedir. Zamanın algılanmasının geleneksel Türk şiirinde, genel olarak ibadet ve aşk dolayısıyla söz konusu edildiğini söyleyebiliriz.” (Yuva, 2006: 1661).

Dîvân şairleri ayrıca insan ve toplum üzerindeki bütün değişiklikleri çerh-i feleğin dönüşü ile izâh etmişlerdir. Dîvân Edebiyatında zaman kavramı genelde bir dönme hareketi olarak düşünülmüştür. Farklı dönemlerde yaşamış olan Dîvân şairleri zaman ile ilgili farklı şeyler söylemişlerdir. Örneğin Nefî zamanı alaca bir ata benzetmiştir. Nâbî ise zamana asla güvenilmemesi gerektiğini söyler. Şeyh Gâlib ise sevgiliyi beklerken zamanın çok uzadığını söyler (Uysal, 1964).

Zaman kavramı yukarıda da kısaca izâh edilmeye çalışıldığı gibi çok geniş ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Tezimizin de mevsimler ile ilgili olması yani zamanın bir bölümünü tabiat yönü ile ilgilendirmesi sebebi ile zaman ile ilgili açıklama yapılmıştır. Toparlamak gerekir ise Tanzimat Dönemi ile yeni bir boyut kazanan zaman kavramının, Klâsik Edebiyat Döneminde belli kalıplar ile izahı yapılmıştır. Genelde zamanı anlatmak için kullanılan kelimelerin Arapça ağırlıklı olması da bu noktada İslâm kültürünün etkilerinin göstergesi olmuştur.

XV. YÜZYIL OSMANLI TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

Osmanlı Devleti XV. yüzyıla Ankara Savaşı'nın yenilgisi ile başlamıştır. Bu savaşın sebebi, Timur İmparatorluğu'nun hanı Aksak Timur, Orta Asya ve İran'da büyük bir imparatorluk kurması ve II. Bayezîd'in idaresindeki Osmanlı Devleti'ni kendisine tabi olması gereken küçük bir uç beyliği gözüyle görmesidir. Bu nedenle de savaş kaçınılmaz olmuştur ve 28 Temmuz 1402'de Ankara Savaşı yapılmıştır. Osmanlı ordusu büyük bir yenilgi almış ve sultân da bu savaşta esir düşmüştür. (Şentürk ve Kartal, 2009).

11 yıl süren Fetret Devrinden sonra Çelebi Mehmet 1413 yılında tahta geçmiştir. Öncelikle kaybedilen toprakları kazanmış devamında devlet topraklarına yenilerini eklemiştir. Çelebi Mehmet'ten sonra II. Murad ile Rumeli toprakları genişlemiş ve Türkleştirilmiştir. Bunlar dışında birçok imar faaliyetinde bulunulmuştur. Edirne ve Bursa gibi şehirlere ayrıca önem verilmiştir.

II. Mehmed'in İstanbul'u fethetmesi ile yeni bir süreç başlamıştır. Anadolu birliği sağlanmış, Rumeli toprakları genişlemiş, devlet; imparatorluk görünümü kazanmış, İstanbul san'at ve bilim merkezi haline gelmeye başlamıştır. Fâtihten sonra oğlu II. Bayezîd kardeşi Cem Sultân ile yaptığı taht mücadelisini kazanmış, fitratı gereği barış ve sükûnet yanlısı yapısını sürdürerek daha çok imar çalışmalarına, savaşlar sonrası meydana gelen yaraları sarmaya, devleti güçlendirme politikasıyla devlet yönetimine devam etmiştir. 2. Bayezîd'in oğlu şehzâde Selim(Yavuz Sultân) babası tahta iken onu indirmiş ve kendi tahta çıkmıştır. XV. Yüzyıl Ankara Savaşı ile başlamış, farklı dönemlerde taht kavgaları ile devam etmiş, büyük bir fethe şahit olup yine bir taht mücadelesi ile son bulmuştur (Uzunçarşılı, 1995).

Bu yüzyılı anlamak için özellikle Fâtihten sanata, ilme ve edebiyata verdiği önemin iyi anlaşılması gerekmektedir. Bu anlaşıldığında bu yüzyıldaki gelişmenin nedenlerinden biri de anlaşılmış olur. Yavuz Bayram bunu şöyle ifade etmiştir:

“15. yüzyılın ikinci yarısında kültür ve sanat alanında, çok daha fazla gelişme sağlanmıştır. Çünkü askerî ve siyasî anlamda tartışma götürmeyecek zaferler kazanan Fâtihten, bu zaferlerin anlam kazanabilmesi ve kalıcı hale gelebilmesi için bilimsel faaliyetler yanında şiir, mimari, musîkî, hat gibi kültürel ve sanatsal faaliyetlere de ihtiyaç olduğunun bilincinde idi. Bu sebeple başka memleketlerdeki din, ilim, sanat ve kültür adamlarının başta İstanbul olmak üzere Osmanlı ülkesine gelmeleri için yoğun bir çaba harcamıştır.

Nerede bir âlim duysa ülkesine davet etmeyi ecdâdından bir vasiyet olarak almış olan Fâtih, bu sayede İstanbul'un kültür ve sanat anlamında da bir merkez haline gelmesine büyük katkı sağlamıştır. 15. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul bütün ilim adamlarının, şairlerin, yazarların, sanatçıların, hattatların vs. ilim, kültür ve sanatla uğraşan herkesin bir an önce varmak istediği bir cazibe merkezi haline gelmişti. Çünkü İstanbul'da şairler, şiirleri karşılığında büyük ödüllere ve iltifatlara kavuşuyor, din ve ilim adamları korunup kollanıyordu.

Diğer taraftan Avnî mahlasıyla şiirler yazan; böylece divân sahibi ilk Osmanlı padişahı olan Fâtih, kendi çevresindeki şiir, ilim ve tasavvuf sohbetlerine katılıyordu. Bu sohbetler, şiir, ilim ve tasavvuf ehline bir bakıma sanatlarını ve hünelerini kanıtlama fırsatı oluşturuyordu. Üstelik bu tür sohbetler, yalnızca İstanbul'da değil özellikle şehzâdelerin bulunduğu Anadolu şehirlerinde de gerçekleştiriliyordu. Bu bakımdan en dikkat çekici iki Anadolu merkezi, yüzyılın sonuna doğru çetin bir saltanat mücadelesine girişecek olan Şehzâde Cem'in vali olduğu Kastamonu ve Karaman (Konya) ile Osmanlı'nın sekizinci padişahı olacak olan İkinci Bâyezîd'in 27 yıl şehzâde vali olarak görev yaptığı Amasya'dır. Şüphesiz Edirne, Bursa, Kütahya gibi şairlerin, din ve ilim adamlarının, sanat erbâbının bulunduğu devrin daha başka önemli kültür ve sanat merkezleri de vardır" (Bayram, 2009:68).

Fâtih'in dışında II. Murât'ta bu yüzyılda önemli çalışmalar yapan diğer bir hükümdar şairdir. Yavuz Bayram bu konuda şöyle söylemiştir:

"Kendisi de Murâdî mahlasıyla şiirler yazan Sultan İkinci Murâd, Osmanlı'nın iç ve dış güvenliğini sağlamanın yanında kültür ve sanat faaliyetlerine de büyük önem vermiştir. Siyasî belirsizliklere ve Anadolu'da geçici bir süre de olsa Türk birliğinin ortadan kalkmış olmasına karşın, Beylikler Döneminde Türkçe bakımından çok önemli edebî eserlerin kaleme alındığı görülmektedir. İkinci Murâd döneminde de Türkçenin tarihî seyri açısından önemli eserlerin verildiği görülmektedir. Nihad Sami Banarlı'nın dikkat çektiği gibi İkinci Murâd, bilim ve sanat faaliyetleriyle yakından ve bizzat ilgilenmiş; Türk dili ve edebiyatının gelişmesine büyük katkılar sağlamış bir padişahtır. Devlet teşkilâtını sağlamlaştıran bu şair padişah, şair ve yazarları da Türkçe yazmaları noktasında teşvik etmiş ve onları yönlendirmiştir" (Bayram, 2009:66).

Kısacası XV. yüzyıl; toprakların genişlediği, ilim, kültür, sanat ve imar faaliyetlerinin arttığı bir dönemdir. Savaş ve taht mücadelelerine sahne olsa da bazen toprak kayıplarının yaşandığı fakat sonrasında bunun telafisinin yapıldığı, yeni toprakların kazanıldığı, deniz ve kara savaşlarında başarıların kazanıldığı, kendisinden sonraki şairlere ilham olacak önemli şahsiyetlerin yetiştiği bir dönem olmuştur.

XV. YÜZYIL KLÂSİK TÜRK EDEBİYATINA GENEL BAKIŞ

XV. yüzyıl, kültür ve medeniyet yönünden ilerlemenin yaşandığı bir dönem olmuştur. Yüzyılın başlarında iken Mısır, Suriye, İran, Orta Asya gibi yerlerde büyük ilim merkezleri mevcuttur. Buralar ilk zamanlar Anadolu'daki ilim yuvalarından önde iken ilerleyen tarihlerde çeşitli nedenlerle bu yerler eski önemini yitirmiş ve Anadolu müesseseleri bu merkezleri geçmiştir. Özellikle İstanbul olmak üzere Anadolu'daki birçok şehir cazibe merkezi haline gelmiştir (Uzunçarşılı,1995).

Bu yüzyılda padişahların sanatçı kişilikleri, sanata değer veren yönleri, sanatçıyı destekleyip himaye etmeleri bu yüzyılda, edebi yönden gelişmeye olanak sağlamıştır. II. Mehmet, Bâyezîd, Cem Sultân, Korkut gibi hanedan üyelerinin; Mahmut Paşa, Karamânî, Mehmet Paşa, Cezerî Kasım Paşa gibi devlet adamlarının bizzat şair olmaları ilmi, kültürel ve edebi gelişmenin sebebinin açıklar niteliktedir. Bu şahıslar şiire verdikleri değer ile şiire meyilli kişileri cesaretlendirmişlerdir ve bazıları bizzat himayelerine alarak önemli eserlerin ortaya çıkmasını sağlamışlardır. Konya, Amasya, Manisa, İstanbul ve Edirne gibi şehirler bizzat sanat merkezi haline gelmiştir. Bu yüzyılda hükümdarların bizzat şair olmaları da çok büyük avantaj oluşturmuştur. Bu yüzyılda yetişen bazı şairler, şiir dilini İran şiirinin ahengine ulaştırmak için birçok yabancı kelimenin şiir diline girmesine neden olmuşlardır. Başta Necâtî Bey olmak üzere bazı şairler halk söyleyişlerine, atasözlerine ehemmiyet vererek Türkçeleştirme çabalarının içine girse de Farsçanın şiir diline girmesini engelleme noktasında yeterli olamamışlardır (Mengi,1999).

“Şüphesiz XV. yüzyıl klâsik Türk edebiyatının en önemli eserleri Türkçe dîvânlar olmuştur. Bu yüzyılın divan sahibi şairleri Şeyhî, Ahmed Paşa, Necâtî, Murâdî, Avnî, Adlî, Cem, Harîmî, Zeynep Hatun, Mihrî Hatun, Ahmed-i Dâ'î, Cemâlî, Mesîhî, Hamdullah Hamdî ve Eşrefoğlu Rûmî'dir. Ayrıca Süleyman Çelebi, Le'âlî, Kabûlî, Nahîfî, Mehdî, Senâyî, Hayâtî, Çâkerî, âfitâbî, Hilâlî, Behîştî, Sun'î, Şemsî, Halvetî, Karamanî, İvaz Paşazâde Ata'î, Hûfî, Karamanlı Nizâmî, Kemâl-i Zerd, Melîhî, Kemâl-ı Ümmî gibi isimler de 15. yüzyıl şairlerindedir.

Sinan Paşa, Sûzî Çelebi, Gelibolulu Za'îfî, Sinoplu Safâyî, Seyfî, Bihiştî Sinan Çelebi, Kâşîfî, Mercimek Ahmed, Kaygusuz Abdal, Amasyalı Hüseyin bin Ali, Ahmed-i Dâ'î, Bedr-i Dilşâd, Şirvanlı Mahmûd, Ahmed-i Bîcan, Küçük Abdal, Firdevsî-i Rûmî, Yahyâ bin Mehmed el-Kâtib, Şeyh Mahmûd bin Edhem, Mesîhî, Yahşî Fakîh, Âşık Paşazâde, Neşrî, Oruc Bey, Kıvâmî, Yazıcıoğlu Ali, Şirvanlı Mahmûd, Molla Lûtîfî, Hasan

Bayâfî, Mûsâ bin Mes'ûd gibi isimler ise 15. yüzyılın dikkat çeken nesir yazarlarıdır”
(Bayram, 2009:64).

XV. yüzyıl Klâsik Türk şiirinin bütün kuralları ile yerleştiği bir dönem olmuştur. İlerleyen zamanlarda yetişecek şairlere örnek olacak birçok sanatçının yetiştiği bir dönem olmuştur. XV. Yüzyıl öncesinde Klâsik Türk şiiri kurulma aşamasında olmasından dolayı alt yapısı tam oturmamıştır. Belli başlı nazım şekilleri etrafında dönüldüğü, aruz kusurlarının olduğu, vezin bozukluklarının görüldüğü, şekil ve içerik bakımından eksikliklerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Yani XV. yüzyıl öncesindeki dönem için emekleme dönemi diyebiliriz. XV. yüzyıla gelince ise artık Klâsik Edebiyat kendi ayakları üstünde durmaya başlamıştır. Aruz kusurları azalmıştır. Her ne kadar bu dönemde İran şiirinin estetiğine ve ahengine özenme sonucunda yabancı kelimeler şiir diline girse de şairler halk söyleyişlerinden, mahallî unsurlardan, kendi hayal dünyalarından vazgeçmemişlerdir (Bayram, 2009).

Klâsik Türk Edebiyatının bu döneminde diğer dönemlerde olduğu gibi nazım, nesrîn önüne geçmiştir. Nesir alanında da önemli eserler ve yazarlar olsa da şiirin önüne geçememiştir. Önceki dönemlerde halkı eğitime çabası gibi toplumsal kaygılardan olmasından dolayı estetik anlayış ikinci plana atılmış iken 15. yüzyılda bu durum terk edilmiştir. Estetik kuralların hâkim olduğu, aruz kusurlarının azaldığı, farklı nazım şekillerinin ortaya konulduğu bir yüzyıl olmuştur. Ayrıca bu yüzyılda okuma yazma oranının artmasından, İran ve Arapçadan geçen kelimelerin fazla olmasından dolayı şiir dili ağırlaşmıştır. XV. yüzyıl öncesinde şairler mesnevileri ile tanınırken, 15. yüzyıl ile bu durum değişmiş ve şairler dîvânları ile tanınır hale gelmiştir. Bu yüzyıl Klâsik Edebiyatın kendi kimliğini bulduğu bir dönem olmuştur (Bayram, 2009).

Toparlamak gerekir ise XV. Yüzyıl Klâsik Türk Edebiyatını şanslı bir dönem olarak değerlendirebiliriz. Hükümdar şairlerin, devlet adamlarının olduğu, önemli şairlerin yetişme fırsatı bulunduğu bir zaman dilimi olmuştur. İlme, kültüre, edebiyata, sanata, imar çalışmalarına önem verilen bir yüzyıl olmuştur. Başta İstanbul, Edirne ve Bursa olmak üzere Amasya, Kütahya, Manisa gibi farklı şehirlerin kültürel ve ilmi yönden gelişim gösterdiği bir dönem olmuştur.

Bunların dışında önceki yüzyıllarda kurulma ve emekleme aşamasında olan Klâsik Edebiyat bu yüzyılda tam manası ile yerleşmiştir. Aruz kusurlarının azaldığı,

farklı nazım şekillerinin kullanıldığı, şekil ve içerik bütünlüğünün sağlandığı bir dönem ortaya çıkmıştır. Okuma yazma oranının arttığı, Arapça ve Farsça kelimelerin daha fazla eserlere yansıdığı fakat buna rağmen mahalli söyleyişlerden ve Türkçeden de uzaklaşmamaya çalışıldığı bir dönem olmuştur. Bununla ilgili özellikle II. Murâd duyarlı bir hükümdar şairdir. Türkçeye özellikle ehemmiyet vermiştir. II. Mehmet de bu yüzyılda önemli adımlar atan hükümdarlardandır. Bu yüzden XV. Klâsik Türk Edebiyatı bu edebiyat kolunun önemli taşlarından birini oluşturmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BAHÂR MEVSİMİ

1.1. BAHÂR MEVSİMİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Bahâr mevsimi, Klâsik Türk Edebiyatında içinde barındırdığı birçok unsur ile önemli ve vazgeçilmez bir yere sahiptir. Bahar; tabiatın uyanışı, kış mevsiminin bitimi, birçok çiçeğin(gül, lâle, sümbül, benefşe, yasemen, menekşe, karanfil, nergis, nesrîn) uyanışı, insanların kış gibi bir mevsimden sonra rahata ermesi, doğanın rengârenk bir hal alması gibi birçok konuda emsâl temsil etmiştir. Özellikle belli kalıplar içinde olan, şairlerin hayal güçlerini konuşturduğu, belli mazmunlar bütünü barındıran Klâsik Türk Edebiyatı için bahâr mevsimi biçilmiş kaftan gibidir.

Bahâr mevsimi; fasl-ı bahâr, mevsim-i gül, sultân-ı bahâr, gül vakti, mevsim-i sefer, gül mevsimi, nevrûz ve nevbahâr gibi değişik isimler ile adlandırılmıştır. Dîvân şairleri için en çok sevilen ve üzerinde durulan mevsim diyebiliriz.

Bahârda tabiat bir uyanış içindedir. İnsanlar kışın evlerde durmanın verdiği rahatsızlığı, bahârın gelmesi ile kendilerini mesire yerlerine atarak giderirler Bahar, bülbülün güle kavuşmaya çalıştığı, çimenlerde yeme içme sefalarının düzenlendiği, savaşa çıkma zamanlarının geldiğinin habercisi olan bir mevsimdir. Nîsân yağmurlarının su damlaları bu mevsimde tıpkı inci, mercan ve yakut gibidir. Birçok şair tövbesini bu mevsimde bozar. Irmaklar ve çağlayanların suları karların erimesi ile yükselir. Her taraf tazelik, yeşillik ve güzellik ile dolar. Dîvân şairinin vazgeçilmezi olan sevgilide bahâr ile cemâlini gösterir ve tıpkı servi ağacı gibi etrafta salınmaya başlar. Beşir Ayvazoğlu ‘Güller Kitabı’nda bahâr ile ilgili şöyle der:

“Bu arada bahâr mevsiminin sadece gül mevsimi, yeme içme, eğlence mevsimi değil aynı zamanda sefer mevsimi olduğunda belirtelim. Osmanlı ordusu bahârda sefere çıkardı. Meselâ İstanbul’un fethi... II.Mehmet 1452-1453 kışını Edirne’de büyük sefer hazırlıkları ile geçirmişti. Büyük Top, Edirne’den şubatta yola çıkarıldı. Padişah ise 23 Mart’ta yani Nevruz’dan hemen sonra yola çıkmış ve 5 Nisan’da İstanbul önlerine gelmiştir” (Ayvazoğlu, 1996:34).

Bunların dışında bahâr ayının sultan-ı bahâr olduğunu söylemiştik. Yani tüm mevsimlerin sultanıdır. Özellikle kış mevsimi ile arasında sürekli rakâbet vardır ve bu savaştan bahâr ayı zafer ile ayrılır. Çünkü insanlar kış ayının soğuk ve ölümü hatırlatan yüzünü görmek yerine gençliğin, tazeliğin, güzelliğin mevsimi olan bahârı tercih etmişlerdir.

“ Dîvân şiirinde tabiat unsurları içinde konu edilen mevsimler, hem bir doğa olayı olarak, hem de zaman dilimi olarak yerini almaktadır. Her mevsim, doğaya ve insanlara ayrı bir heyecan, farklı bir duygu katmaktadır. Bunu göz ardı etmeyen Dîvân şairleri, bu duygu ve heyecanları şiirlerinde yakalamaya çalışmışlardır. Dîvân şairlerince en fazla üzerinde durulan mevsim ise bahardır. Hemen hemen her şairin en az bir Bahariyye'si mevcuttur. Bahariye ile ilgili manzumelerin ortak konusu tabiatın güzelliği, renkliliği ve kıştan kurtulmanın bir sevinci olarak işlenmektedir. Bu mevsimde güllerden, lâlelerden, kuşlardan, bülbüllerden bahsedilir, onların neşesi anlatılır. Konunun büyük bir bölümü tabiattaki değişime ayrılmıştır. Bahar, hayata yenilik geldiği, tabiatın renklendiği, çiçeklerin açtığı, insanların dört duvar arasından kurtulduğu, kısacası hayatın canlandığı mevsimdir. Aşklar bu mevsimde başlar; bayramlar, eğlenceler, düğünler bu mevsimde olur. Dîvân şiirinde bahârın önemli bir yer tutması ve sevgiliye ait birçok güzellik unsurlarının bahardan alınması, bu mevsimin bir şairanelik taşıması ve insan hayatındaki olumlu etkisi ile tabiatta yeniden canlanışın başlaması şairler üzerinde etkili olmuş, bunun sonucunda da bahar adeta bir bayram gibi görülmeye başlanmıştır. Bundan dolayı şairler, bahârdan söz açarak övdükleri kişiler için bahar mevsiminin uğurlu olması temennisinde bulunur, adeta bahârın gelmesiyle onları tebrik ederlerdi. Diğer mevsimlerin ise tek bir özelliği göze çarpmaktadır. Yaz, sıcaklığı; güz, tabiatın bozulması; kış ise soğukluğu ve karı ile ifade edilir. Bu kalıpların dışına pek çıkılmaz” (Erkal, 2001: 108).

Bahâr mevsimi bütün bu güzelliklerinin yanında aynı zamanda da cünûn u eyyâmıdır. Yani delilik mevsimidir. Bu mevsimde sevdâlık, delilik, divânelik artar, akıl baştan gider. Bahâr ayının getirdiği mutluluk, sevinç ve coşku ile insanlar bu mevsimde tıpkı deli gibi olur. Bahâr ayında insanların su kenarlarına gidip suyun akışını izlemesi ve suyun sesini dinlemesi tıpkı akıl hastanelerinde su sesi ile tedâvi edilen insanlara benzetilmiştir. Bu mevsimin güzellik ve mutluluklarının yanında insanların melenkolik havaları da artar. Şairler; şeydâlıklarının, rüsvâlıklarının, âşıklıklarının bu mevsim ile tavan yaptığını ifade ederler (Göre, 2007).

1.2. BAHÂR UNSURLARININ KULLANILIŞLARI

1.2.1. Bahâr ve Bülbül İlişkisi

Bahâr mevsimi nasıl gül, gülşen, gülistân, gülzâr olmadan düşünülemez ise bu saydıklarımız da bülbül olmadan düşünülemez. Bülbül Dîvân Ebebiyatımızda en çok kullanılan kuş türüdür. Andelîb ve hezâr şeklinde de beyitlerde kullanılır. Peki bülbülü bu kadar önemli kılan ne? Tabiki de şairlere de ilham kaynağı olan aşk. Bülbülün bütün

işi, gül bahçesinde karşılıksız aşka tutulduğu güle inlemek, âh u efgân ile ona yalvarmaktır. Öyle ki kırmızı gül rengini bülbülün kanından almıştır. Ama gül ona hiçbir zaman yüz vermez aksine her zaman ondan yüz çevirir. Bu özelliklerinden dolayı da bülbül âşığın, gül de sevgilinin yerini tutar. Bülbül tıpkı âşığın sevgilisine yazdığı mektuplar gibi o da güle mektuplar yazar. Âşık nasıl sevgilisini râkiplerden kıskanıyor ise bülbül de gülü diğer çiçeklerden kıskanır. Sabah rüzgarı ile daima güle haber gönderir.

Bülbülün edebiyatımıza bu kadar konu edilmesinin bir sebebi de güzel sesidir. Karganın sesi ne kadar kötü ise bülbülün sesi o kadar hoş ve latiftir. Gül bahçesinde sürekli öterek aşkını dile getirir. Öyleki onun bu hali deyim olarak bile kullanılmakta ve güzel konuşan insanlar için bülbül gibi şakıyor tabiri kullanılmaktadır.

Bülbül edebiyatımızda o kadar önemlidir ki bülbülnâme adı altında bir tür bile ortaya çıkmıştır. Mesnevi nazım şekli ile yazılan bu türde gül ile bülbül ilişkisi sembolik bir şekilde anlatılır. Şimdi XV. asırdan incelediğimiz bazı şairlerin bülbül mazmununu işleyişlerini irdeleyelim.

Şair bu beyitte sevgilinin yanağının bahâr çiçekleri ile dolu bahçesinde taze güllerin açıldığını, âşıkların da bülbül gibi bu manzaraya dalsa şaşılmayacağını dile getirmiştir. Bu beyitte sevgilinin yanağı, bahârdaki çiçeklere benzetilmiş ve bu bahçelerin öten bülbülleri de âşık gibi hayal edilmiştir. Hem bahçeler hem çiçekler hem de bülbül bahâr unsuru olarak işlenmiştir.

Bâhar ‘âriz-ı dilberde tâze güller açılmış

İdersen n’ola bülbül gibi ‘âşıklar temâşâyı

A.D.-G.71/4

Şair bu beyitinde âşıkların, sevgilinin yüzünü görünce inlemelerinin ve ahlalarının arttığını bu durumun da tıpkı bahar gelince inleyen bülbüller gibi olduğunu dile getirmiştir.

Yüzünü göricek artar enîni zârların

Olur bahâr olıcak nâlesi hezârların

AD.D.-G.66/1

Şair bu beyitte sevgilisinin saçının gölgesinin hayalinin, kendi canına ve gönlüne bahâr mevsimi gibi olduğunu ifade etmiş ve kendisinde bülbül olduğunu dile getirmiştir. Aşğını, sevgiliyi hoş görmesini ve onun güzellik bânının misafiri olduğunu ifade etmiştir. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi âşık kendini bülbül yerine koymuştur ve bânâ misafir olan bülbül gibi kendisinin de sevgilinin güzellik bânına misafir olduğunu anlatmıştır. Bu beyitte dikkat edilmesi gereken bir şey de ‘‘hoş gör’’ ifadesidir. Çünkü bülbül tıpkı âşık gibi gülden her zaman olumsuz ve istenmeyen cevaplar aldığı için âşık da sevgilinin kendisine bir bakıma kötü davranmamasını istemekte ve bu misafirliği hoş görmesini ifade etmektedir.

Ey hayal-i sâye-i zülfün bahârı cân u dil

Bülbülün hoş gör ki hüsnün bânının mihmânıdır

A.P.D -K.15/8

Şair aşğıdaki beyitte eğer bülbülün, bânâ bahçıvan olursa bahâr bahçesinin sevinçli ve mutlu olacağını ifade etmiştir. Burada normal bir bânın; bülbül ile bahâr bahçesi haline gelmesini, bülbülün sesi ile güzelleştiğinden dolayı olduğunu söyleyebiliriz.

Nice kim hürrem ola bân-ı bahâr

Ola ol bânâ bân-bân bülbül

A.P.D.-K.38/7-7

Şairin bir kasîdesinden alınan bu beyitte şair, kasîdenin sunulduğu kişiye ömür bahçesinin bahârının şen ve sevinçli geçmesini temenni etmekte ve onun övülmesi ile bülbülün de neşeli olacağını ifade etmiştir.

Bân-ı ömrün bahârı hürrem olup

Ola mehdinle şâdimân bülbül

A.P.D.-K.38/7-8

Şair bu beyitinde göz alıcı ve gül gibi olan sevgilinin ne zaman bânâ dolaşmaya çıksa bülbüllerin narasından dolayı bânın üstünde bir kargaşanın çıktığını ifade etmiştir. Bu beyitte bülbüllerin sevgilinin güzelliği için bânâda çıkardığı kargaşa anlatılmıştır.

Her kağan seyr ide bâğa ol gül-i ra'na gelür

Na'ra-i bülbülle bâgun başına gavga gelür

A.D.-G.17/1

Bu beyitte şair sevgilisine seslenmiş ve güzelliğinin bahârını kendisi olmadan geçirmemesini söylemiş ve tıpkı bunu, gülen gülün bülbülsüz olmayacağını ifade ederek desteklemiştir. Çünkü bülbül gülsüz, âşıkta sevgili olmadan olmaz.

Bahâr-ı hüsnün Ahmedsiz geçirme

Ki bülbülsüz gül-i handan yaraşmaz

A.P.D.-G.112/6

Şair bu beyitinde, nazlı yârin bahâr kokusu gelme idi mutluluk gülünün açılmayacağını ve gönül bülbülünün ötmeyeceğini söylemiştir. Yine bahâr ve sevgili ayrı düşünülmemiş sevgilinin kokusu bahâr kokusu olarak ifade edilmiştir. Âşığın gönlü bu beyitte bülbüle benzetilmiştir.

Açılıp şâdî gülü ötmezdi gönlüm bülbülü

Gelmese bûy-ı bâharı nâz-perverdim benim

A.P.D.-G.210/2

Şair bu beyitte sevgilinin gül bahçesine benzeyen yüzünün ışığı ile bülbüllerin mest olduğunu ve bahâr ayının gül mevsimi olduğunu, bu mevsimde kimsenin aklının başında olmaması gerektiğini söylemiştir. Çünkü bahâr mevsimi zevk ve sefâyâ dalınan, tövbelerin bozulduğu bir mevsimdir ve bu sebeple de kimse mantıklı değildir, kimsenin de aklı başında değildir. Tıpkı mest olan bülbüller gibi.

Yüzün gül-zârı şevkinden yine mest oldu bülbüller

Bahâr mevsim-i güldür ko hûş-yâr olmasın kimse

A.P.D.-G.269/4

Şair bu beyitte sevgilinin yüzünü görmeyen canın nasıl huzur bulacağını sormuş ve bunu tıpkı bahçeden ve bahârdan ayrılan bülbülün ölümüne benzetmiştir. Nasıl ki bülbülün; bâğdan, bahçeden, gülden ve bahârdan ayrılığı onun ölümü olur ise sevgilinin yüzünü görmeyen âşığın sonu da tıpkı bülbül gibi olur.

Cân ne dirlik göre çün görmeye cânân yüzünü

Bülbülün ölümüdür bâğ u bâhar ayrılığı

A.P.D.-G.320/5

Şair burada bahçenin ve gül bahçesinin bülbülün sesi ile dolduğunu, yeryüzünün bahâr ile çayırılığa ve çimenliğe döndüğünü anlatmıştır. Burada bülbülün sesine vurgu yapılmıştır. Çünkü bülbül sürekli bahçelerde öter ve böylece bahârın müjdesini, etrafa haber verir.

Toldı sadâ-yı bülbül ile bâğ ü gülistân

Oldı zemâne yüzi bahâr ile sebzezâr

C.S.D.-G.56/4

Şair bu beyitte kendisini bülbüle benzetmiş ve tıpkı onun gül bahçesine tutsak olması gibi kendisinin de tuzağa düştüğünü ifade etmiştir.

Bunda tûzâğâ tutıldum bende düşdüm nâ-gehân

Bülbülem zârîliğum ol gülistânım ondandır

E.R.D.-G.25/4

Eşrefoğlu Rûmî'ye ait olan bu beyitte, diğer beyitlerde de görüldüğü gibi bülbül için gülün gerekliliği olduğu sade bir dil ile ifade edilmiştir.

‘Âşıkâ derdi anun pesdür gerekmez dü cihân

Bülbülün maksûdı güldür bâğ u bôstân istemez

E.R.D.-G.40/2

Şair burada divâne bülbülün ney gibi çimenliğin ortasında figân etmesi gerektiğini çünkü zamanın gül vakti olduğunu söylemiştir. Bilindiği gibi bülbül her daim güle âşıktır ve onun için öter durur. Burada şair, bülbülün gül için deli olduğunu, tıpkı ney sesi gibi içli içli çimenliğin ortasında onun için öttüğünü fakat buna şaşmamak gerektiğini çünkü zamanın gül zamanı olduğunu anlatmıştır.

Gül mevsimidir çünkü bugün sahn-ı çemende
Ney gibi figân eylegil ey bülbül-i şeydâ

M.H.D.-K.5/8

Mihri Hâtûn bu beyitinde miskin bülbüle akıl vermiş ve gül bahçesinde sürekli güle değil bazen de gonyaya feryâd etmesi gerektiğini çünkü gül gidince ortada kalacağını dile getirmiştir. Gül, goncanın genç hali diyebiliriz. Gül solunca onun yerine geçecek olan goncadır. Şair de gül bahçesinde bulunan bülbüle bunu hatırlatmakta ve bazen de gonca için feryâd etmesini söylemektedir.

Gülsitânında bugün ol goncanun feryâd kıl

Yohsa yarın gül gider kalursın ey miskîn hezâr

M.H.D.-G.43/4

Mihri Hâtûn bu beyitinde bahâr mevsiminin geldiğini ve gül bahçesi zamanının olduğunu, şimdi gönül bülbülünün inlemelerini, âhlarını arttırma vaktinin geldiğini söylemektedir. Burada şairin bülbülün bahâr ile güle kavuşmak için figân ettiğini düşünerek tıpkı kendi gönül bülbülünde sevgiliye kavuşmak için âhlarını arttırması gerektiğini söylemiştir.

Oldı hengâm-ı bahâr irdi demi gülzârun

İmdi dil bülbüli artur demidür gel zârun

M.H.D.-G.82/1

Şair bu beyitte ‘âlemde bahâr ayı olduğunu, gül devrinin geldiğini ve goncaların olduğunu söyleyip şimdi kendi gönlünde bülbül olma vaktinin geldiğini söylemiştir.

Bahâr faslı vü gül devri gonca ‘âlemdir

Demidür imdi i dil sen dahi hezâr olsan

M.H.D.-G.93/4

Mihri Hâtûn, bugün çemende gül mevsimi olduğunu, bülbülün âh u zâr ile yaptığı gürültüyü hoş görmek gerektiğini ifade etmiştir.

Bugün ki mevsim-i güldür çemende bülbül ile

Hurûş u nâle kılup âh u zârı hoş görelüm

M.H.D.-G.112/2

Necâtî Bey bu beyitinde bülbülün bahâr ayında gül redifli şiir okuduğunu, seher yelininde sabahın erken saatlerinde kaidelerine uygun olarak güzel bir selâ okuduğunu anlatmıştır. Bu beyitte bülbül, bahâr ayında gül için gül redifli bir şiir okumaktadır.

Fasl-ı bahâr bülbül okur şîr-i gül-redif

Vakt-i sabah mukri ider hoş salâ seher

N.B.D.-K.9/4

Bu beyitte de yine gül ve bülbül ilişkisi ifade edilmiştir.

Gül yüzine hezâr ola ‘âşık didüm revân

Bülbül işitdi didi ki evvel bahârdır.

S.G.D.-G.24/5

Şair bu beyitte bâğ ve bahçeleri bahâr ayının süslediğini anlatmış ve gül bahçesinde bülbüllerin bestelerinin dolaştığını anlatmıştır. Bahâr mevsiminin türlü renk ve biçimlerde olan çiçekler ile etrafı süslediğini düşündüğümüzde şairin ilk dizede bunu zinete benzettiğini ve bu güzelliklerin yanında gül bahçelerinin içinde bülbülün hoş bestelerinin sesi yankılandığını hayal gücü ile ifade etmiştir.

Bustana nice kim zinet vere fasl-ı bahâr

Gülsitânda nice kim bülbüllerin elhânıdır

Ş.D-K.9/48

Şeyhî bu beyitinde selvi boylu sevgiliye yeşillik vaktinin geldiğini bülbül gibi onun da söze gelmesi gerektiğini çünkü artık gül ve gülistân vaktinin geldiğini söylemiştir.

Billah ey serv-i semen seyr et ki bostân vaktidir

Söze gel bülbül bigi gül gülistân vaktidir

Ş.D.-G.46/1

1.2.2. Bahâr ve Yağmur-Bulut İlişkisi

Yağmur edebiyatımızda bârân, râhmet, matar sözcükleri ile ifade edilmiştir. Yağmur, bahâr mevsiminde değişik unsurlar ile karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki nîsân yağmurudur. Nîsân yağmuru ile bilindiği gibi inci ve yılanın zehri oluşmaktadır. Bu yüzden benzetme unsuru olarak sıkça kullanılmıştır. İkinci olarak âşığın sevgili için akıttığı gözyaşları tıpkı yağmura benzetilmiştir. Âşık sevgili için o kadar şiddetli ağlar ki bu yüzden bu durum ilkbahâr mevsimindeki şiddetli yağmurları anımsatır. Diğer bir unsur ise yağmurdan sonra ortaya çıkan güzel kokudur. Şairler bunu da unutmamışlar ve etrafın misk ve anber kokusu ile dolduğunu belirtmişlerdir. Yağan rahmet ile her tarafın müzeyyen olduğu, insanların bahâr yağmurunun mutluluğu ile dolduğu ele alınan diğer unsurlardandır.

Bulut ise ebr, sehâb, gamâm sözcükleri ve ebr-i bahâr, ebr- nîsân gibi tamlamalar şeklinde kullanılır. Yağmur bulutları yağdığı anda sevgilinin ayağına mücevher saçar. Bilindiği gibi kara bulutlar yağmurun habercidir. Bazen sevgilinin yüzüne düşen saçların gölgesi kara bulutlara benzetilmiş ve âşığın gözyaşlarının habercisi olarak yorumlanmıştır. Yağmur ve bulut; bahâr ile birleşip çimenleri yeşertmesi, çiçekleri büyütmesi, ırmakları çoşturması, sevgili için akıtılan gözyaşlarını anlatması, âb-ı hayât sunması gibi birçok işleniş ile beyitlerde konu edilmiştir.

Şair bu beyitte sevgilinin servi boyunun ayrılığı ile gözyaşının akarsu gibi ve sevgilinin gül bahçesi gibi yüzü aklına gelince de gözünün bahâr bulutu gibi olduğunu anlatmıştır. Çünkü sevgilinin sadece akla bile gelmesi âşığın gözyaşı akıtmasına kâfidir.

Kadün servi firâkında yaşımı cûybâr itdüm

Yüzün gülzârı yâdına gözüm ebr-i behar itdüm

A.D.-G.55/3

Şair bu beyitte âhının kıvılcımının, şimşeğe ve gök gürültüsüne ateş bıraktığını ve âşığın gözünün yağmurunun şiddetini görünce bahar bulutlarının utandığını ifade

etmiştir. Şiddetli yağmurlar bilindiği gibi bahâr aylarında yağar. Şairin üzüntüsünden akıttığı gözyaşları da o kadar çoktur ki bahar bulutları onun gözyaşlarını görünce kendilerinden utanmışlardır. Bir bakıma kendilerinin yetersiz olduklarını düşünmüşlerdir.

Şerâr-ı âhım ile ra'd u berke od bıragup

Hacîl durur gözümün yağmurundan ebr-i bahâr

AD.D.-G.23/3

Şair bu beyitte sevgilinin gül yüzü aklına gelince gözlerine mücevher dağıtmanın yakıştığını çünkü bahâr mevsimi gelince de çemene yağmurun yakıştığını dile getirmiştir. Bu beyitte sevgilinin yüzünü çimene benzetirsek âşğın gözyaşlarında o çimenliği yeşertmektedir. Tıpkı gerçek anlamda bahâr yağmurunun çemenleri yeşerttiği gibi.

Gül yüzün yâdına çeşmim güher-efşân yaraşır

Çü bahâr erse çemen bezmine bârân yaraşır

A.P.D.-G.45/1

Şair bu beyitte sevgilinin gül yüzünün, âşğın gözyaşlarını bahâr bulutuna döndürdüğünü ve akan gözyaşları ile yeryüzünün lâle bahçesine benzediğini anlatmıştır. Yine bu beyitte de bahâr yağmurunun şiddeti düşünüldüğünde âşık da kendi gözyaşını bahâr bulutuna benzetmiştir ve o kadar çok ağlamıştır ki o akıttığı gözyaşları ile yeryüzünde lâleler bitmiştir. Özellikle lâle bahçesi yetişmesinin bir sebebi de lâlenin sulu ortamı sevmesidir.

Gözümü gül yüzün ebr-i bahâra döndürelî

Yaşım la yeryüzünü lâle-zâra benzettim

A.P.D.-G.201/7

Şair bu beyitte gözünün bahâr bulutu gibi olduğunu ve sevgilinin güzel yüzüne tâze tâze su verdiğini ifade etmiştir. Burada bazı şeylerin solmaması için sulandığını, ara ara üzerine su serpildiğini düşündüğümüzde âşık da aynı şeyi sevgilisi için yapmış ve bahâr bulutu gibi olan gözyaşlarından sevgilinin yüzüne tâze tâze su serpmiştir.

Gözüm ebr-i bahâr tal'atine

Verir hüsn ü bihâlar tâze tâze

A.P.D.-G.266/7

Şair bu beyitinde âşîğın kanlı gözyaşı olmasa idi bulutun ağlamayacağını, yarin yüzü de olmasa idi bahârın gülünün gülmeyeceğini söylemiştir. Burada bahâr unsuru olan gülün gülmesi sevgilinin yanağının var olmasına bâğlanmıştır. Şair âşîğın kanlı gözyaşları da olmasa bulutun ağlamayacağını söylemiştir.

Ebr ağlamaz idi dîde-i hûn-bârım olmasa

Gülmezdi gül bâhar-ı ruh-i yârim olmasa

A.P.D.-G.285/1

Şair bu beyitinde sabâ rüzgarı ile yeryüzünün tertemiz olduğunu söylemiş ve bahâr bulutunun gözünden onun için su getirdiğini anlatmıştır. Burada bahâr yağmuru ile etrafın temizlendiği ve ‘‘pâk’’ olduğu anlatılmıştır. Çünkü yağmur Allah'ın rahmetidir ve Kuddüs isminin tecelli ettiği bir andır. Bu beyitte bu temizliğe de vurgu yapılmıştır. Ayrıca bu beyitin kasîdeden alındığı düşünülürken kasîde sunulan kişi için bahar bulutunun gözünden, onun için yeryüzüne su getirdiği ifade edilmiştir.

Pâk eyledi ferrâş-ı sabâ rûy-ı cihânı

Getürdi bahâr ebr gözinden ana çün mâ

M.H.D.-K.5/5

Mihri Hâtûn bu beyitinde; Hızır Aleyhisselam gibi cihânın yeşil örtüye, yeşil elbiseye büründüğünü ve bahâr bulutlarının âb-ı hayât suyunu etrafa ulaştırdığını anlatmıştır. Bilindiği gibi âb-ı hayât ölümsüzlük suyudur ve bu sudan içen ölümsüzlüğe kavuşur. Hızır Aleyhisselamında bu sudan içtiği ve o da ölümsüzlüğe kavuştuğu söylenmiştir. Bu beyitte bu duruma da telmih yapılmıştır. Bahâr bulutlarını, şairimiz ölümsüzlük suyuna benzetmiştir. Ayrıca Hızır Aleyhiselam'ın yürüdüğü yerlerin yeşermesi sebebi ile yeryüzünün yeşillenmesi ‘‘Hızır-misâli’’ ifadesi ile sağlanmıştır.

Hızr-misâl olsa cihân tân mı sebze-pûş

Âb-ı hayât irgüren ebr-i bahârdır

M.H.D.-K.13/4

Şair bu beyitte bahâr bulutlarının; yeryüzüne ve dünyaya su saçtığını, yeryüzünü yeşillik ve çimenlik ile doldurduğunu anlatmıştır. Bu beyitte de yukarıdaki beyitte olduğu gibi yağmurlar ile etrafın yeşillendiği ifade edilmiştir.

Saçtı zemine çün yine ebr-i bahâr âb

Kıldı cihân yüzüne yine sebze-zar âb

N.B.D.-K.5/1

Şair bu beyitte denizin acıdığını, kanın inlediğini ve bahâr bulutunun ağladığını söylemiş ve gülen kadehin kereminin bulunduğu meclisin bir gün devredeceğini anlatmıştır. Çünkü bahâr mevsimi ne kadar güzel olsada tıpkı gençlik zamanı gibi çok çabuk bgeçip gider. O yüzden bu meclisin de bir gün devredeceği yani değişeceği anlatılmıştır.

Bahr acır kan iniler ebr-i bahâri ağlar

Meclisin devr edicek sağar-ı handân-ı kerem

N.B.D.-K.18/11

Şair burada gözünün bahâr bulutu gibi kâh yağdığını kâh açıldığını söylemiş ve bu dünyada kendi gözü gibi kimsenin gözünün her zaman ağlamadığını söylemiştir. Burada şair gözünü buluta benzetmiştir. Bulutlar bilindiği gibi yağmur yağmadan önce kararır. Burada bazen yağıp bazen açılır şeklindeki ifadesinin nedeni budur.

Ey gözüm ebr-i bahârı geh yağar geh açılır.

Âlem içre sencileyin kimse yeksân ağlamaz

N.B.D.-G.240/2

Şair bu beyitte açıklamada da belirttiğimiz gibi gözyaşlarını bahâr yağmuruna benzetmiştir ve bunun da sevgilinin gül yüzünün açtığı zamanda meydana geldiğini söylemiştir.

Gül yüzün devrinde eşküm misl-i bârân-ı bahâr
 Âb-ı rûy-ı lâle vü gül berg-i hândân-ı bahâr.

S.G.D.-G.45/1

Şair bu beyitte Allah'ın bahâr bulutu gibi olan lütfunun zerresinin bile yeryüzüne yetişmesi halinde yere hesapsız bir şekilde incinin yağacağını anlatmıştır. Bu beyitin kasîdeden alındığı dikkate alındığında Allah'ın lütfunun zerresinin bile bahâr bulutuna erişmesi halinde gökyüzünden yağmur damlaları yerine incilerin döküleceğini hatta bunların da hesapsız bir şekilde olacağı anlatılmıştır.

Ebr-i bahâra zerresi yetişse lütfunun

Yağmur yerine yere döker dürü bî-hisâb

Ş.D.-K.12/37

Şeyhî, bahâr bulutunun damla damla saçtığını sakın su sanmamamız gerektiğini, dikkatli bir şekilde bakılırsa denizin o damlaları tane tane mücevher edeceğini ifade etmiştir. Burada anlatılmak istenen, nîsân yağmurunun denizin içindeki istiridyeye düşmesi ile mücevher olan incinin hikâyesidir. Şair, gökyüzünden düşerken onu sakın su sanma derken aslında onun denize ulaştıktan sonra inci olma yolculuğuna hatırlatma yapmıştır.

Su sanma saçtığını katre katre ebr-i bahâr

Gözet ne gevher ede dâne dâne bahr anı

Ş.D.-K.14/5

Şair bu beyitte yeryüzü ve gökyüzünün bahârın mutluluğu ile intizâm içinde hazır olduğunu; toprağın misk, bulutların anber kokulu olduğunu ve inci gibi güzel su damlalarının yeryüzüne yağdığını anlatmıştır. Çünkü bahâr ayında yağmur yağdığında etrafa mis gibi toprak kokusunun yayıldığını düşündüğümüzde şair de bu kokuyu misk kokusuna benzetmiştir. Yağmur damlalarının tâne tâne yeryüzüne düşmesi de inciye benzetilmiştir.

Bahâr-ı şâdisine kıldı ta'biye yer ü gök

Türâba müşk ile anber sehâba dürr-i hoşâb

Ş..D.-K.15/16

Şair burada sevgilisine seslenmiş ve akıp giden suyun onun cemâline ayna olduğunu, bahâr bulutunun ise ayağına mücevherler saçtığını dile getirmiştir. Şairimiz bahâr ayında akan ırmağa, sevgilinin eğilip ayna gibi baktığını söylemiştir. Bahâr bulutu da sevgilinin ayağına su damlaları yerine mücevherler saçmaktadır.

Âb-ı revân cemâline âyînedârdır

Ebr-i bahâr ayağına gevher-nisâr

Ş.D.-G.24/1

Şair bu beyitte sevgilisine seslenmiş ve gözlerinin yaşına lâle gibi sevinçli ve mutlu olmasını, gül yüzüne gülmenin yakıştığını çünkü nîsân bulutunun vaktinin geldiğini söylemiştir. Âşık kendi gözlerini nergise benzetmiş ve ondan akacak gözyaşları ile sevgilinin lâle gibi mutlu olmasını söylemiştir. Çünkü nasıl lâle sulak yeri seviyor ise sevgili de âşığın gözyaşlarını sever

Lâle bigi hürrem ol nergislerimin yaşına

Gül yüzü handân gerek çün ebr-i nîsân vaktidir.

Ş.D.-G.46/5

Şair bu beyitte goncanın dudağını ıslatmak için bahâr bulutunun tıpkı âşığın yüzündeki mücevher saçan gözyaşları gibi olduğunu belirtmiştir. Burada gonca dudaklı olan sevgilidir. Yani doğada gerçek goncayı nasıl yağmur ıslatıyor ise sevgilinin gonca gibi dudağını da âşığın gözyaşları ıslatmaktadır.

Goncanın la'lini nem etmek için ebr-i bahâr

Ayn-ı âşık sıfatında güher-efşân bigidir

Ş.D.-G.49/6

1.2.3. Bahâr ve Bayram İlişkisi

Bayram edebiyatımızda îd, ıyd, ıyd-ı nevrûz, mah-ı ıyd, ıyd-ı fitir şeklinde kullanılmaktadır. Bayram unsuru Kurban ve Ramazan Bayramlarının dışında âşîğın sevgiliye kavuşmasının bayram günü olması şeklinde kullanılmıştır. Âşîğın gözyaşları tıpkı bayram gününde dağıtılan gül suyuna benzetilir. Bayram günü yapılan birçok adet; örneğin insanların sevinçli olması, gezip eğlenmesi tıpkı âşîğın sevgiliyi gördüğü günde yaşananlar gibidir. Bu nedenle bayram günü mübarek günler dışında ayrıca sevgili ile ilgilidir. Sevgilinin zindân olan çene çukurundaki âşîklar tıpkı bayram günlerindeki gibi azad edilir. Ayrıca bayram gününü konu olan medhiyelere de edebiyatımızda ıydiye denilmektedir (Pala, 2004).

Bunun dışında bahâr mevsimi içinde olan Nevrûz Bayramı da unutulmamalıdır. Bunun ile ilgili detaylı açıklama nevrûz başlığı altındadır.

Şair bayram ile ilgili bu beyitte ferâh bir günün, yeme içme zamanının ve latif bir rûzgârın olduğunu çünkü bugünün bahâr mevsimi ve bayram günü olduğunu söylemiştir. Bilindiği gibi bahâr mevsiminde işret meclisleri kurulur, mesire yerlerinde yeme içme sefâları düzenlenirmiş. Bu güzel atmosfere bahârın tatlı rûzgârları da eklenir ve ferâh, temiz bir gün ortaya çıkar. İşte günün böyle güzel olmasının bir sebebi de böyle güzel bir günün bayram gününe denk gelmesidir.

Çün rûz-ı îd mevsim fasl-ı bahâr

İşret demi ferâh günü hoş rûzgârdur

M.H.D.-K.13/1

Şair bu beyitte bahâr mevsiminin bayramı hoş vakit değil midir, dünya yeşillik bayramına döndü etraf güzel değil midir diye soruyor. Şair bahârın bayram günü gibi olduğunu, dünyanın da bayram günü süslenen insanlar gibi yeşil elbise giymiş gibi görüldüğünü ve bu manzaranın güzel olup olmadığını sormaktadır.

Hoş dem degül mi mevsim-i fasl-ı bahâr îd

Hürrem degül mi oldı cihân sebze-zâr îd

M.H.D.-K.15/1

Şair bu beyitte içmeyen kişiye seslenip gülün açıldığını, bayram günü olduğunu böyle bir durumda içmeden durarak, sabır edip edemeyeceğini sormuştur. Devamında tualım ki şair değilsin diyerek şairlerin daha zor sabredeceğini ifade etmiştir. Daha öncede belirtildiği gibi bahâr ayı tövbelerin bozulduğu bir aydır. Burada da içmeye tövbe eden kişinin nasıl sabredebileceğini sormaktadır çünkü mevsim bahâr, gün ise bayram günüdür.

Bayram ola ve gül açıla içmeyen kişi

Sabr ede bile mi tualım şâ'ir olmadı

N.B.D.-G.599/6

1.2.4. Bahâr ve Akarsu İlişkisi

Akarsu beyitlerde; cûy, cûybâr, nehir, enhâr, ırmak gibi kullanım şekilleri ile karşımıza çıkmaktadır. Özellikle âşığın gözyaşları akarsuya benzetilir. Âşık sevgili için o kadar çok ağlar ki gözyaşları tıpkı akarsu gibi olur. Bahâr mevsiminde sular genelde bulanıktır. Karların ve buzların erimesi ile sulara karışan topraklar nehirlere bir bulanıklık verir. İşte bu durum şairlerin gözünden kaçmamış ve durumu kendi lehlerine çevirerek kanlı gözyaşları akıttıkları için suların bulandığını bazen de sadece benzetme amacı ile bu durumu ifade etmişlerdir. Akarsuların bahâr ayında taşkınlara sebep olacak şekilde akması yine âşığın çok ve şiddetli akan gözyaşlarını temsil eder. Bunların dışında bazen akarsular sevgilinin kendi cemâlini seyrettiği ayna gibidir. (Pala,2004)

Şair bu beyitte bahâr mevsimi olduğunu ve suların bulandığını, yaşadığı bu mâcerâların da bundan dolayı olduğunu ifade etmiştir. Bu beyiti şu şekilde de yorumlayabiliriz. Her mevsim temiz ve berrak akan su, bahâr ile temizliğini ve saflığını kaybediyor. Şair burada aslında kendisinin de normalde iyi bir insan olduğunu, farklı mâcerâlar yaşamadığını ama tıpkı bazen akarsu gibi bulanabileceğini ifade ediyor. Çünkü mevsim bahâr olunca insanların duyguları harekete geçiyor. Çünkü bahâr mevsimi mevsim-i cünûndur. Yani delilik zamanıdır.

Bahâr eyyamıdır sular bulanır

Anunçün beğim bu mâcerâlar

N.B.D.-Kt.41/2

Şair bu beyitte sevgilinin güle benzeyen yanağının ışığı ile gözyaşlarının kana boyandığını, eğer o kanlı gözyaşlarının bahâr mevsimine erse suları bulanık yapacağını ifade etmiştir. Bahâr ayında bulanık akan sular âşîğın kanlı gözyaşlarıyla o halini almıştır. Şair bu durumun sebebi olarak da sevgilinin gül yanağını göstermiştir.

Gül ruhlarının şevki yaşım kana boyadı

Olur çü bâhar erse sularda bulanıklık

N.B.D.-G.280/4

Necâtî Bey aşağıdaki beyitte sevgilinin yüzünün aksini gözünde buğuya benzettiğini gözyaşını da bahâr ayında taşmış nehre benzettiğini ifade etmiştir. Yine bu beyitte akarsu, âşîğın gözyaşının temsilcisi olarak karşımıza çıkar.

Gözümde aks-i cemalin buhâra benzettim

Yaşım bahârda taşmış pınâra benzettim

N.B.D.-G.370/1

1.2.5. Bahâr ve Uyku İlişkisi

Uyku insanların vazgeçilmez bir ihtiyacıdır. Allah bu durumu Furkan sûresinin 47.ayetinde “O, size geceyi örtü, uykuyu bir dinlenme anı, gündüzü de canlılık zamanı yapandır” şeklinde buyuruyor. Klâsik edebiyatta da bu durum uyku, rüya, hâb, hâb-ı seher gibi ifadeler ile işlenmiştir. Allah Zâriyât suresinin 17 ve 18. ayetlerinde “Geceleri az uyuyorlar, seher vakitlerinde tövbe istiğfar ediyorlardı” şeklinde buyurur. Bu durum bilinse de şairler bahâr günlerinde özellikle seher vaktinde uykunun güzel olduğunu anlatmışlardır. Ayrıca uyku durumu âşîğın sevdiğinden ayrılmasının verdiği acı ile leyl ve nehârın yani gece ve gündüzün kendisi için bir olduğunu anlatarak da konu edilmiştir.

Uykunun ölümün kardeşi olduğu düşünüldüğünde ve cennetinde edebî bir hayat sunması sebebi ile uykuyu barındırmaması orada olmaması beyitlerde işlenen uyku konularından birisidir. Aşağıdaki beyitte buna örnektir.

Cennette gece olmadığın istimâ edip

Kasd etti kim uzun geceyi mahu ede bahâr

N.B.D.-K.8/9

Şair burada sevgilisine seslenmekte ve “(Ey sevgili!) Gül yüzünde nergîslerini (gözlerini) koy uyusun çünkü bahâr günleridir, seher vaktinin uykusu tatlı olur” demektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi seher vakti ibadet zamanı olsa da âşık sevgilisine dayanamamış ve onun nergîs gözlerini kaldırmamasını, uykusuna devam etmesini çünkü bahârın latîf rüzgârları, mis gibi kokularıyla seher vakti uykusunun lezzetli olacağını anlatmıştır.

Nergislerini ko uyusun gül yüzünde kim

Olur bahâr günleri hâb-ı seher lezîz

N.B.D.-G.54/3

Şair bu beyitte âşğın, sevgilinin bahâra benzeyen yüzünün ayrılığı ile hiç uyumadığını, onun için gece ve gündüzün kendisine eşit olduğunu anlatmıştır.

Bahâr sûreti hicrinde hiç uyumazken

Berâber oldu bana leyl ile nehâr dirîğ

Ş.D.-G.91/3

1.2.6. Bahâr ve Zaman İlişkisi

Zaman mevhumu çok geniş bir kavramdır. Biz bu başlık altında sadece bahâr ile bâğlantılı olan yönleriyle ele alacağız. Zaman kavramı bahâr ile birlikte genelde vakit, fasl, eyyâm, mevsim sözcükleri ile tamlama olacak şekilde kurulmuştur. XV. yüzyıl şairlerinden derlenen beyitlerde zaman kavramı bahâr ile birleşince güllerin açılma vaktinin olduğu, bülbüllerin ötmeye başladığı, sabah rüzgarlarının estiği, alemin cennetten köşelere benzediği, sevgiliyi görme şansına ulaşıldığını ifade eden yönleriyle işlenmiştir.

Şair aşağıdaki beyitte rüzgâra seslenerek gül bahçesinin gülünden bir nefes dahi alamadığı için gönlünün açılmadığını, gerekirse bir zaman bahârın olmamasını istediğini söylemiştir. Bu beyitte âşğın bir bakıma sitem ettiğini düşünebiliriz. Çünkü

gül bahçesinin gülü aslında sevgilidir. Âşık sevgiliden bir işaret alamadığı için bahâr mevsiminin gerekirse olmamasını istemektedir. Çünkü bahâr ile sevgili bâğ ve bahçelere çıkar, sevgilinin misk kokusu etrafa yayılır, servi boyu ile etrafta salınır. Ama âşık bunların hiçbirinden bir nefes dahi alamadığı için onun bahâr ile bir bakıma işi yoktur. Bu yüzden de bahâr ayını istememektedir.

Gönlüm açılmadı çün gülşen gülinden bir nefes

Ey sabâ olsun gerekse olmasun bir dem bahâr

B.D.-G.15/3

Âşık bu beyitte sevgilisine seslenerek ‘‘Seninle birlikte iken hazân mevsimi tıpkı bahâr mevsimi gibiydi. Sen gidince bahârım hazâna döndü.’’ demiştir. Burada iki mevsimin karşılaştırılması yapılmıştır. Sevilen ve istenen bahâr ayıdır. Hazân ise istenilmemektedir. Sevgili varken hazân bile bahâr gibiyken onun gidişi ile bahâr anlamını yitirmiş ve hazân ayına yani hüzün ayına dönmüştür.

Fasl-1 bahâr idi senün ile hazânumuz

Şimdi hazâna döndi topunsuz bahârımız

C.S.D.-G.121/4

Necâtî Bey bu beyitinde bülbülün bahâr ayında gül redifli şiir okuduğunu, seher vaktinin ise sabahın erken saatlerinde kaidelerine uygun olarak güzel bir selâ okuduğunu anlatmıştır. Burada zaman olarak üç unsur vardır. Birincisi eyyam-ı bahâr, ikincisi vakt-i sabah ve üçüncüsü ise seher vaktidir. Bilindiği gibi seher vaktinde seher yeli eser ve kendine özgü bir sesi vardır. Şair bu sesi tıpkı makamına uygun okunan bir selâyâ benzetmiştir. Ayrıca bülbül de bahâr ayında gül için, yine gül redifli bir şiir okumaktadır.

Fasl-1 bahâr bülbül okur şîr-i gül-redif

Vakt-i sabah mukri ider hoş salâ seher

N.B.D.-K.9/4

Şairimiz bu beyitinde âşığa seslenmekte ve bahâr mevsiminde yeşillığe, çimenliğe hevesinin olduğunu, lâle gibi yüzü olan sevgili ile mayhoş içecekler içmek

hevesinde olduğunu anlatmıştır. Çünkü bahâr ayı sevgili ile buluşup ayş u işret yapmanın ayrıca kırlara bahçelere çıkma isteğinin arttığı bir zamandır.

Fasl-1 bahârdır heves-i sebze-zâr idin

Bir lâle-çihre ile mey-i hoş güvâr idin

N.B.D.-G.320/1

Şair beyitinde “Bu lutf ile bahâr olmaz ve taze güller açılmaz. Çünkü Firdevs bâğına meğer şimdi ahir zaman ulaştı.” demiştir. Buradaki önemli olan zaman unsuru tabîi ki de “ahir zaman”dır. Bu zaman dilimi, kıyamete yakın bir zamandır ve fitlerin belâ gibi yağdığı, Deccâl’in ve Mesîh’in ortaya çıktığı iyinin kötü, kötünün iyi olarak görüldüğü, değişik alâmetlerin ortaya çıktığı bir zaman dilimidir. Bu beyitte de işte güllerin açılmamasının ve bir lutf eksikliğinin ortaya çıkmasının sebebinin de ahir zamanın, Firdevs bâğına ulaşması nedeniyle olduğu anlatılmaktadır.

Bu lutf ile bahâr olmaz bu nev’e güller açılmaz.

Ulaştı bâğ-1 frdevse meğer âhir zamân şimdi

N.B.D.-G.575/3

Şeyhî bu beyitte sevgiliye ulaşmanın hayali ile yine bahâr mevsiminin geldiğini, dünyayı bir cennet haline getirenin ise yârin sohbetinin olduğu anlatmıştır. Yine burada fasl kelimesi ile tamlama kurularak bahâr zamanı ifade edilmiş ve sevgilinin sadece sohbetinin bile âşığın dünyasını cennete çevirebilme gücünün olduğu ifade edilmiştir.

Vasl-1 dilber kanı kim fasl-1 Bâhar oldu yine

Âlemi cennet eden sohbet-i yâr oldu yine

Ş.D.-G.166/1

1.2.7. Bâhar ve Koku İlişkisi

Bahârda koku; nâfe, misk, müşg, anber ve bunlar dışında çiçeklerin kokuları (benefşe, sümbül, nergis, gül, yasemen vb...) yağmur sonrası oluşan koku, seher yelinin yetirdiği kokular ile ifade edilmiştir. Misk Doğu Türkistan’da yaşayan bir ceylan türünün urundan elde edilen bir kokudur. Nâfe şeklinde de kullanılır. Misk siyahdır. Bu

yüzden sevgilinin saçı, beni, ayva tüyleri, kaşları, kokusu miske benzetilir ve onların kokusu misk ile anlatılır. Misk kokusu çok keskin bir kokudur ve hayvandan yere düştüğünde etrafa güzel bir koku yayılmıştır. İşte bu unsurdaki yine sevgilinin ortaya çıkması ile dağılan kokuya benzetilmiştir. Ayrıca sevgili öldüğünde onun mezarından çıkan otlar bile misk gibi kokar. Anber ise Hint Denizlerinde yaşayan bir balığın oluşturduğu urdan elde edilir. O da tıpkı misk gibi siyah renklidir. Misk de olduğu gibi rengi ve kokusu sebebiyle sevgilinin güzellik unsurları ile birlikte anılır (Pala, 2004).

Şair bu beyitte sabâ rüzgarının sahrada anber kokusunun şişesini açtığını ve bostânın zemininin sanki renk renk elbiseler seren manifaturacılar gibi bir hâl aldığını söylemiştir. Anber şişesinin ağzı açılınca etrafa hem renkli renkli çiçekler saçılmış hem de bu çiçeklerin kokusu yayılmıştır. Şair bu durumu bostâna renkli kıyafetler seren manifaturacının haline benzetmiştir.

Açtı anber hokkasın sahrâda attar-ı sabâ

Düzdü rengin câmesin bostânda bezzâz-ı zemîn

A.P.D.-K.23/2

Şairin kasîdesinden alınan bu beyitinde duâ' niyetinde şöyle deniliyor "Bâğın renginin rüzgarı gülistânın ola, benefşenin kokusu bahârın ola." Buradaki koku unsuru benefşe ve gül bahçesinin kokusudur.

Nice ki gülistânın ola reng-i rezi bâd

Nice ki bâharın ola attârı benefşe

A.P.D.-K.25/48

Âşık burada sevgilisine seslenmekte ve rüzgârın elinin saçını dağıtması ile bahâr meclisine saf gülün kokusunun yayılacağını ifade etmiştir. Burada sevgilinin güzellik unsuru olan saç rüzgâr ile harekete geçtikçe bahâr meclisine gül kokusu yaymıştır. Bahâr mevsiminde açan gül, koku yönüyle ele alınmıştır.

Dest-i sabâ saçını dagıttıkça sanırım

Bezm-i bâharda saçınır müşg-i nâb gül

A.P.D.-G.178/2

Şair bu beyitinde gülün baş ağrısını şimdi geri götürmesini çünkü her yerin bahâr kokusu ile dolduğunu anlatmıştır. Buradaki bahâr kokusundan kasıt yukarıda da belirttiğimiz gibi çiçeklerin, yağmurun, toprağın, rüzgarın kokusudur. Şair de burada aslında bahâr kokusunun başağrısına devâ olduğunu, şifâ olduğunu da belirtmiştir.

Şimden geri götürse revâdır sudâ'ı gül

Buy-i bâharı hulkun ile doldu her diyâr

N.B.D.-K.8/36

Şair bu beyitinde bahâr mevsimi olduğunu, rüzgâr ile canciğer olmak gerektiğini ve gül ile dost kokusuna alışık olmak gerektiğini söylemiştir. Bu beyitte bahâr ile ilgili dikkat edilmesi gereken üç unsur rüzgâr, dost ve gül kokusudur. Bahâr aylarında esen hoş latif rüzgarlar misk kokusu dağıttığı için şair burada rüzgâr ile arkadaş olmak gerektiğini anlatmıştır. Devamında gül ve dost kokusuna âşinâlık derken hem bahârda gül bahçelerinden yayılan gül kokusu hem de dost meclisleri kurulduğu için dost kokusuna âşinâ olmak gerektiğini söylemiştir.

Bâhar mevsimidir hem dem-i sabâ olalım

Gül ile dost kokusuna âşinâ olalım

Ş.D.-G.125/1

Şair burada sevgiliye seslenmekte ve onun reyhân gibi olan ayva tüylerinin kokusuna kendi canının toprak olduğunu ve o ayva tüylerinin kokusunun muhakkak nesrîn ve semen gibi koktuğunu anlatmıştır. Şair bahâr ayındaki çiçeklerden kokusu yönü ile bahsetmiştir. Bu beyitte reyhan, nesrîn, semen sevgilinin kokusunu ifade etmektedir.

Cân gubâr eyledi reyhân hat-ı reyhânın için

Ol muhakkakdı ki nesrîn ü semendür kokusu

Ş.D.-G.186/4

1.2.8. Bâhar ve Zevk, Sefâ, İçki İlişkisi

Zevk, sefâ ve içki bahâr ayından ayrı düşünülemez. Şarap kelimesi beyitlerde bâde, içki, mey, ad aktarması yolu ile kadeh, cam, piyale kelimeleri ile; bahâr ayında

kurulan meclisler ise bezm, ayş u işret, vakt-i sefâ gibi kelimeler ile işlenmiştir. Bahâr ayı bu unsurlardan ayrı düşünülemez. Çünkü kış ayının soğuk ve kasvetli havasından sonra herkes kendilerini bâğlara, bahçelere, çimenlere, mesire yerlerine atarlar. Böyle bir ortamda da sakiler içki dağıtır, yeme içme fasılları düzenlenir, insanlar bahârın kokusu ve içkinin verdiği sarhoşluk ile kendilerinden geçerler. Öyle ki şarap içmeyen kişi bu ortamlara alınmaz ve içkiye tövbe eden kişilere de böyle bir ortamda tövbesini bozsa bile günah olmayacağı söylenir. Sevgili de bu ortamdan ayrı düşünülemez. Bazen sevgili bu ortamdan geçer ve herkesi kavgaya tutuşturur. Bahâr mevsiminin süresini düşündüğümüzde en güzel zaman bu meclislerin kurulduğu ve yeme içme fasıllarının düzenlendiği zamandır. Bu içki sefalarının en büyük özelliklerinden birisi de hayat bahş eden olmasıdır. Sanki içen kişilere âb-ı hayât gibi ölümsüzlük sunmaktadır (Pala, 2004).

Şair burada “Ey sâkî! Bahâr oldu ve güller açıldı, kadeh gereklidir artık çünkü şimdi içki içme zamanıdır.” demiştir. Avnî'nin bu beyitinde açık olarak görüldüğü gibi bahâr demek içki içme zamanıdır. İkisi ayrı düşünülemez. Burada sâkîye seslenir ve kadehin gerekli olduğunu çünkü vaktin geldiğini ve kadehin gerekli olduğunu hatırlatır.

Bâhar oldı vü güller açıldı ey sâkî

Kadeh getir ki fasl eyler iktizâ-ı şerâb

A.D.-G.5/2

Şair bu beyitinde sâkîye seslenip ondan içki istemekte çünkü bu lâle bahçesinin bir gün elinden gideceğini düşünmektedir. Diğer dizelerde hazân mevsiminin geleceğini ve bahâr ayının bahçelerinin elden gideceğini söylemiştir. Hazân ayı hüzün ayı olduğu için ve insanlar bâğlarda, bahçelerde sefâ süremeyecek olduklarından bahâr ayının iyi değerlendirilmesi gerekmektedir. Bahâr mevsimi kısa süreceği için burada sâkîye seslenilmiş ve bir gün bütün bu güzelliklerin gideceği o yüzden çabuk olması hatırlatılmıştır.

Sâkîya mey vir ki bir gün lâle-zar elden gider

Çün irer fasl-ı hazân bâğ u bâhar elden gider

A.D.-G.22/1

Şair beyitinde ciğer kanını, ruhunun devrinde içmesi halinde ne olur ki diye sormakta ve gül mevsiminde içmemek için kimde sabır var ki diye sormaktadır. Şair burada gül ayının yeme içme ayı olduğunu ve kimsenin bu zamanda içki içmeden duramayacağını, buna sabredilemeyeceğini anlatmıştır. Çünkü gül devri tövbelerin bozulduğu zamandır.

Devr-i ruhunda nola içersen ciğer kanın

Gül mevsiminde içmemeğe kimde var sabr

A.P.D.-G.71/3

Şair bu beyitinde âşığa seslenir ve gül mevsiminde gül bahçesine gelip yemesini içmesini ve aynı zamanda her bir güzelin elinde de deste deste güllerin olduğunu ifade eder. Sevgilinin olduğu yerde aşğın olmaması düşünülemez ve şair de âşığa gül devrinde gül bahçesine gitmesini söyler. Çünkü gül mevsiminde yeme içme faslı düzenlenmektedir.

Gül mevsiminde gülşene gel âyş u nûş kıl

Destinde deste deste tutar her nigâr gül

M.H.D.-G.96/4

Mihri Hâtûn bu beyitinde sâkiye mey getirmesini, bahârı ve çiçek vakti eriştiği için de etrafı hoş görmek gerektiğini ifade etmiştir. Yine bu beyitten de anlaşıldığı gibi çiçeklerin açması, bahâr ayının gelmesi sâkinin meyi alıp gelmesi için yeterlidir. Çünkü içki her yerde ve her ortamda içilmediği için şarımız içinde bahâr ayı tam bunun vaktidir.

Getür getür meyi sâkî bâharı hoş görelüm

İrişdi vakt-i şükûfe kenârı hoş görelüm

M.H.D.-G.112/1

Şair bu beyitte sefâ vaktinin bahâr devrinin en gösterişli olduğu zaman olduğunu söylemekte devamında ise gönlüne seslenip şimdi senin zamanındır şevk ile dol demektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi bahâr ayını bir bütün olarak düşündüğümüzde onun en zevkli ve eğlenceli zamanı sefâ vaktinin geldiği zamandır. Günümüzde bile herhangi bir piknik alanına dahi gidildiğinde ortam çok eğlenceli

gelmektedir. Bunu XV. yüzyılın İstanbul’unda düşündüğümüzde çok daha güzel bir manzara ortaya çıkıyor. İşte şairimizde bu yüzden bu meclisleri en gösterişli zaman olarak görmektedir.

Gel vakt-i safâ devr-i bâharun gözenidür

Ey dil demidür sen dahi şevk ile tol imdi

M.H.D.-G.176/4

Şair bu beyitte gönlüne seslenmiş ve gül devri olduğunu etrafa zevk ile bakmak gerektiğini gül bahçesinde cam kadehde içki içme zamanının geldiğini söylemiştir. Çünkü vakt-i gül işret meclislerinin kurulduğu zamandır. O yüzden gül bahçesi içkisiz düşünülemez.

Fasl-ı gül erdi gönül zevk u temâşâdır yine

Mevsim-i gül-zâr ü devr-i câm-ı sahbâdır yine

N.B.D.-K.23/1

Şair bu beyitte dilberler ile çiçekler üstünde yeme içme sefası yapan kişiye seslenmiş ve onun yerinin, sanki en parlak yıldızın yeri gibi olduğunu anlatmıştır. Yani dilberler ile çiçekler içinde sevk ve sefâ içinde bulunmak o kadar değerli ve önemlidir ki bunu anlatmak için ‘yerin evc-i süreyyâdır’ ifadesi kullanılmıştır. Yani o kişinin bulunduğu yerin en parlak yıldız olduğu söylenmiştir.

Ey çiçekler üstüne dilberler ile ayş eden

Şâdumân ol kim yerin evc-i süreyyâdır yine

N.B.D.-K.23/7

Şair sevgiliye sohbet ortamında buselerini sunmasını çünkü gül bahçesi içindeki içki meclisinin, sevgilinin buseleri kadar lezîz olmadığını anlatmıştır. Necâtî Bey bu beyitte içki meclisinin gül bahçesinde kurulduğunu ifade etmiştir. Fakat bu kurulan içki meclisindeki içki çok kıymetli olsa da sevgilinin bûsesi kadar lezzetli değildir.

Sohbette bana bûselerin sun kim olmaya
Gülzâr içinde sohbet-i mey ol kadar lezîz

N.B.D.-G.54/4

Âşık, sevgilinin güzellik çağı ile gülbâğlarının açıldığını, böyle bir zamanda içkiyi ve sevgiliyi terk edene deli denileceğini dile getirmiştir. Bahâr, aynı zamanda delilik ayıdır. Kanın hızlı aktığı, nefsi isteklere karşı konulmaya çalışıldığı bir aydır. Âşık da sevgilinin güzellik çağı ile güllerin açtığını ve böyle bir zamanda içkinin de sevgilinin de asla bırakılamayacağını, bırakana da deli gözü ile bakılacağı bir zaman olduğunu ifade etmiştir.

Açılmış gülleri bâğın senin bu hüsn ile çağın
Mey ü mahbûbı terk eyleyene divânedir derler

N.B.D.-G.61/3

Şair bu beyitte bahâr ayında tövbelerin bozulduğunu, içkinin tövbeden daha üstün tutulduğunu ve kimsenin tövbeyi tercih etmediğini dile getirmiştir. Çünkü zaman gül vaktidir yani bahar mevsimidir ve bu zamanda hocaların verdiği vaazlar, nasihatler tutulmaya değer değildir.

Ey hâce vâ'iz okuduğu tutsun anı kim
Gül mevsiminde tevbeyi meyden yeğın tutar

N.B.D.-G.165/3

Şair bu beyitinde zühd işinin artık sona erdiğini ve artık sûfiye bu faslı dua ederek kapatmasını, gül devrinin geldiği için zevk ve sefâya başlanması gerektiğini söylemiştir. Bilindiği gibi zühd kavramı nefsâni isteklere meyl etmeyen, dünya zevklerinden uzak duran insanlar için kullanılır. İşte şair artık bu devrin kapandığını söylüyor. Hayırlı şeylerin sonunda dua yapıldığı için bu faslı kapatırken de sûfiye dua etmesi söylüyor. Artık tam tersi bir devirbaşıyor ve gül devri ile zevk sefânın hüküm süreceği anlatılıyor.

Zühd işi âhir oldu sûfi du'aya başla

Gül devri zâhir oldu zevk u safâya başla

N.B.D.-G.494/1

‘Ey Necâtî! Gül kitabı sana sanki içmek buyurdu gibi gül devri diye durmadan içersin.’ Yine bu beyitte bahar ayı ile içki sefâsının yapıldığı anlaşılmaktadır.

Gül devri diye durmaz içersin Necâtîya

İçmek buyurdu gibi sana gül kitâb ile

N.B.D.-G.510/7

Şair burada kendine seslenerek gül mevsimi olduğunu ve sâkîye yakınına gelmesini söyleyip ona şarap olup olmadığını sormaktadır. Yukarıdaki ve bu beyitte ki ortak nokta gül devrinin içki ile bir bütün oluşturması ve birbirlerini tamamlamasıdır.

Gül mevsimidir Necâtîye sen

Sâkî beri sun şarrâb yok mu?

N.B.D.-G.621/6

Necâtî Bey bu beyitinde şarap kadehinin ve bahâr rüzgârının kendisine hayat verdiğini artık kendisi için ölümün yalan olduğunu yani ölmeyeceğini anlatmaktadır. Yine burada bahârın, içkinin ve rüzgarın hayat bahş eden özelliğini görüyoruz. Çünkü bahâr gençliği temsil eder, güç ve zindeliktir. Öyle ki şâir artık kendisine ölümün yalan olduğunu bu ayın getirdiği güzellikler ile hayat bulduğunu dile getirmiştir.

Hayat-efzâ durur bâd-ı Bâhar u bâde-i sâki

Bana şöyle gelir ki ölmek yalan oldu yalan şimdi

N.B.D.-G.575/2

Âşık sevgiliye seslenmiş ve ‘Benim cânım! Dünya şimdi bahârın gelmesi ile cennet gibi oldu. Çemene seninle kaçsak orada yiyip içsek’ demiştir. Bahâr mevsiminin vazgeçilmezi ayş u işret sevgili ile birlikte yapılmak istenmiştir.

Bâhar erdi cinân oldı benim cânım cihân şimdi
 Çemende ayş ü nûş etsek senin ile kaçan şimdi

N.B.D.-G.575/1

Bu beyitte şair sarhoş bakışlı sevgiliyi kim uyandırdı diye sormakta ve sevgili yüzünden bahâr ayının güzelliğinde kavgalara uğradık demiştir. Burada sarhoş bakışlıdan kasıt iki şekilde düşünülebilir. Birincisi sevgilinin gerçekten içki içip göz süzer tarzda etrafa bakması ile bezm ortamında kavgaya sebep olması şeklinde gerçek anlamında. Diğeri ise sarhoş bakıştan kasıt içki içmediği halde mecaz anlam olarak nergis gözlerini süzerek edalı işveli bir şekilde bakması olarak da düşünebiliriz. Bizim başlığımız altında olmasının sebebi gerçek anlam olarak düşünmemizdir.

Gavgalara uğradık bu hüsn Bâharında
 Şol nergis-i bed-mesti yâ Rab kim uyandırdı.

N.B.D.-G.576/2

Bu beyitte de gül mevsimi olduğu yani bahâr ayı olduğu, içki içildiği ve her dakika içkinin daha da sevinçli ve mutlu tüketildiği anlatılmıştır.

Bugün ki mevsim-i güldür gerek ki câm içeler
 Neşat-ı ıyş ile her lahza şod-kâm içeler

Ş.D.-G.61/1

Şair burada hûrîlerin, sevgilisinin elinden cennetteki çeşmeden su içmesini istediğini ve bahâr ayının gelmesi ile dünyanın cennet bahçelerine benzeyeceğinden bahsetmiştir. Burada bahâr ile etrafın müzeyyen bir hal alacağı, öyleki cennet bahçeleri gibi olacağı anlatılmıştır.

Selsebil meyi hûrîler elinden içeler
 Ki Bâhar ile cihân bâğ-ı cinân olsa gerek

Ş.D.-G.97/3

1.2.9. Bâhar ve Sevgili İlişkisi

Klâsik edebiyatın başrol oyuncusu sevgilidir. Sevgili; cânân, cânâne, nigâr, yâr, mahbûb, sultân, dilrübâ, kafir, afitâb, cân, dilber, şâh vb... gibi birçok kelime ile ifade edilir. Sevgilinin özelliklerinden biri âşığa cefâ çektirmesidir. Bunu bir iş gibi vazife edinmiştir diyebiliriz. Ona hiç yüz vermez hatta tam tersi onun dertlenmesi ile mutlu olur. Âşık da aslında bu halinden memnundur çünkü asıl bunları yapmaz ise sevgili ondan yüz çevirmiş olur. Âşık hafif meşrep, edâlî, nazlı bir yapıya sahiptir ve âşığın rakiplerine yüz vererek âşığı kıskandırır. Her zaman gençlik çağındadır ve hûrîlerden bile daha güzeldir. Saçı, kaş, gözü, beni gece gibi siyahtır. Güzellik mülkünün sultânı her zaman sevgilidir (Pala, 2004).

Sevgilinin bahâr teması ile yolu birçok ortak noktada birleşir. Örneğin sevgilinin yüzü bahârda açan güle, lâle bahçesine ya da gül bahçesine benzetilir. Saçları, kaşları, ayva tüyleri bahâr ayındaki benefşeler, menekşeler, reyhânlar, nergîsler gibi kokmaktadır. Sevgilin uzun ve edâlî boyu bahâr ayının en güzel ağaçları olan serviye, şimşada bazen de çınara benzetilir. Ayrıca bahâr ayında etrafın yeşillenmesi de yine bâğda bahçede sevgilinin yürümesinin eseridir. Bazen sevgili o kadar güzel renkler ile süslenir ki tabiat onu örnek olur. Bahârın vazgeçilmezi işret meclislerinin aranan ve beklenen kişisidir. Yine âşığın sevgili için akıttığı gözyaşları bahârdaki nehirler gibidir. Âşığın sevgili için dağlanan yüreği lâle gibidir. Bahâr ayı, sevgilinin yüzünü göstermesi ile gelir. Yani bahâr sevgili var olduğu için vardır. Sevgilinin olmadığı bir zaman Cem Sultân'ında dediği gibi hazân mevsiminden farksızdır. Ayrıca sevgilinin saçlarının, tüyelerinin kokusu bahâr ayının kokusudur. Sevgili saçlarının bâğını çözdüğünde etrafa misk kokuları yayılır. Bu nedenlerden dolayı bahâr ayı ve sevgili birbirini çağrıştıran ifadeler ve benzetmeler ile doludur.

Şair, sevgilinin yüzünü gül ve gül bahçesine benzetilemeyeceğini çünkü gül ayının bir aya varmadan biteceğini ifade etmiştir. Şair burada sevgilisini gül ve gül bahçesine benzetir ise haksızlık olacağını çünkü gül ayının bir ay içinde solup gideceğini anlatmıştır. Şair bu beyitte sevgiliyi bahârın en güzel çiçeği ve çiçeklerin sultânına benzetmek istese de bunun sevgiliye haksızlık olacağını ifade etmiştir.

‘Avni yüzüne gül ü gülzârı niçe benzedede
Vakt-i gül bir aya varmaz ey gül-i ra’na geçer

A.D.-G.19/5

Avnî bu beyitinde bahârın güzelliğinin gül yüzlü sevgilinin çiçek yüzünde olduğunu rüzgarın güzelliğinin de sevgilinin ay yüzünün parlaklığı ile güzel olduğunu ifade etmiştir. Burada sevgilinin gül ve çiçek yüzlü olması, rüzgârın yine sevgiliden izler taşıması bahâr unsurları olarak karşımıza çıkıyor.

Ey pür-gül ü şükûfe yüzünle Bâhar-i hüsn
Mihri rûhûnle rûşen olur rûzgâr-ı hüsn

A.D.-G.57/1

Şair bu beyitinde sevgilinin yanağının bahâr çiçekleri ile dolu bahçesinde taze güller açıldığını, âşıkların bülbül gibi bu manzaraya dalmalarına şaşılmayacağını ifade etmiştir. Bu beyitte yine sevgilinin yanağı bahârdaki çiçeklere benzetilmiş ve bu bahçelerin öten bülbülleri de âşık gibi hayal edilmiştir. Hem bahçeler hem çiçekler hem de bülbül bahâr unsuru olarak işlenmiştir.

Bâhar ‘ârız-ı dilberde tâze güller açılmış
İdersen n’ola bülbül gibi ‘âşıklar temâşâyı

A.D.-G.71/4

Âşık bu beyitinde sevgiliye seslenmekte ve “ Yüzünü aç, ‘âlemi güzelliğinin yansıması ile bahâr et. Saçlarınıda çöz ki yeryüzü misk kokusu ile dolsun” demektedir. Burada bahârı getirecek olan sevgilinin yüzünün yansımasıdır. Bahârda etrafa yayılan çiçek kokusunun asıl kaynağı da gerçekte saçlarını çözen sevgilinin ta kendisidir.

Ruhların aç aks-i hüsnünden Bâhar et âlemi
Saçların çöz yeryüzün pür-müşg-i ter kıl dâ’imâ

A.P.D.-G.2/8

Âşık sevgiliye seslenmekte ve yüzünün çimenlerinin tâze bahâr olalı sünbül saçının benefşelerinin deste deste olduğunu ifade etmiştir. Yüzdeki çimenlerden kasıt

ayva tüyleridir. Yerden yeni tâze çıkan ince çimenler bu tüylere benzetilir. Sevgilinin saıda gene bahâr çiçekleri olan benefşenin ve sünbülün kokusuna benzetilmiştir.

Taze B har olalı cemâlin emenleri

Sünbül saçın benefşeleri deste destedir

A.P.D.-G.41/2

şair bu beyitinde g l yüzlü sevgili ile canciğer arkadaş olanın, evinin cennet gibi daima bahâr bahçesi olacağını ifade etmiştir. Yine burada da g r ld ğ gibi sevgili ve bahâr ayrı düşmemiş sevgilinin olacağı yer bah ristana benzetilmiştir.

Her kimin kim hem-dem g l yüzlü bir c n n olur

H nesi cennet gibi da'im bah ristan olur

A.P.D.-G.92/1

şair bu beyitinde, eğer nazlı yârin bahâr kokusu gelmese idi mutluluk g l n n açılmayacağını ve gönül bülbülünün  tmeyeceğini söylemiştir. Yine bahâr ve sevgili ayrı düşünülmemiş sevgilinin kokusu bahâr kokusu olarak ifade edilmiştir.

Açılıp ş di gülü  tmezdi gönlüm bülbülü

Gelmese b y-1 bâharı n z-perverdim benim

A.P.D.-G.210/2

şair bu beyitinde aşığın kanlı gözyaşı olmasa idi bulutun ağlamacağını, yârin yüzü de olmasa idi bahârın g l n n g lmeyeceğini söylemiştir. Burada bahâr unsuru olan g l n gülmesi, sevgilinin yanağının var olmasına bâğlanmıştır.

Ebr ağlamaz idi d de-i h n-b rım olmasa

Gülmezdi g l b har-1 ruh-i yârim olmasa

A.P.D.-G.285/1

şair, sevgilinin defter gibi olan bahâr güzelliğinin yüzünde gazel diye aılanın tâze g l bahçesi olup olmadığını dile getirmiştir. Bu beyitte sevgilinin yüzü deftere benzetilmiştir. Ama bu defter bahâr güzelliği taşıyan bir defterdir. Bu defterden gazel diye açılan sayfa da gazel değil sanki g l bahçesidir.

Bâhar-ı hüsnü cemâlinde defterinden anun

Gazel deyu açılan tâze gülsitân ola mı?

A.P.D.-G.324/8

Şair bu beyitinde sevgilinin bahâr gibi olan güzelliği ile kendinin mecnun gibi olacağını fakat sevgilinin saçlarının zinciri ile bağlı olduğu için bu durumun olmayacağını dile getirmiştir. Bilindiği gibi mecnûn olan kişiler sürekli gezerler. Yerleri yurtları belli değildir. İşte aslında âşıқта sevgilinin bahâr gibi olan güzelliği ile böyle olacak iken sevgilinin saçlarının zinciri ile bağlandığı için olamadığını ifade etmiştir.

Hüsnün bahârı ‘aklumu mecnûn iderdi ger

Zencir-i zülfün olmasa karşı ‘ikâl-i ‘akl

M.D.-G.144/5

Şair, sevgiliye gül bahçesi gibi olan güzelliğini dünyaya göstermesini çünkü ‘âlemin onun yüzünün görünmesi ile güleceğini ve her yerin bahâr olacağını dile getirmiştir. Yine burada bahârın gelmesi için gerekli olan şey sevgilinin varlığıdır. Çünkü onun görünmesi gül bahçesi olan suretini aleme göstermesi bahârın gelmesi için kafidir.

Göster cihâna Gülşen-i hüsnün ki hüsrevâ

Gül gibi güle suret-i alem Bâhar ola

M.H.D.-K.6/3

Mihri Hâtûn bu beyitinde alemin bugün bahâr ile yine gül gibi güldüğünü devamında da sevgilinin de yüzünün sanki gül bahçesini keşfe çıkan padişaha benzediğini ifade etmiştir.

Gül gibi güldi yine alem bâhar ile bugün

Suretin keşf eyledi gülzâra benzer şehriyâr

M.H.D.-G.53/5

Şair bu beyitte sevgilinin gül bahçesi gibi cemâlini görüp “El-Hak!” dediğini, sevgilinin yüzünü çiçekler ile bezenmiş bahâra benzettiğini ifade etmiştir. Bahâr unsuru olarak çiçekler karşımıza çıkar ve sevgilinin cemâli çiçekler ile anılır.

Cemâli gülşenini gördüm ü didüm el-hak
Şükûfe ile müzeyyen Bâhara benzettüm

M.H.D.-G.116/2

Şair bu beyitinde sevgilinin perişân saçını yüzünün üstüne daha çok koymasını, daha çok dağıtmasını çünkü bahâr mevsimi geldiği için bu aylarda sevdânın arttığını söylemiştir. Sevgilinin saçının hafif yüze gelerek yüzde bir karartı, gölge oluşturması âşığın hoşuna gider. Âşık bahâr ayı ile sevgiliye olan sevdâsının daha çok arttığını söylemiştir.

Ko çoğalsın ruhu üstünde perişân zülfün
Çünkü eyyâm-ı bâhar olucak artar sevdâ

N.D.B.-K.2/8

Şair bu beyitinde bahâr mevsimi olduğunu gül bahçesine gidip, gül bahçesini görmelerini, eğer gülü seyrederseniz de gülde, sevgilinin yüzünü göreceklerini söylemiştir. Burada bahârın gelmesi ve anlaşılması gül bahçesine gidip oranın kokusunu insanın içine çekmesi ile mümkün olacağı anlatılmış. Eğer bir güle bakılırsa da o gülde sevgilinin yüzünün görüleceği ifade edilmiştir.

Bahâr mevsimidir gülistâna varı görün
Gülü müşâhede eylen cemâli yâri görün

N.B.D.-G.295/1

Şâirimiz bu beyitinde âşığa seslenmekte ve bahâr mevsiminde yeşillığe, çimenliğe hevesinin olduğunu, lâlê gibi yüzü olan sevgili ile mayhoş içecekler içmek hevesinde olduğunu anlatmıştır. Çünkü bahâr ayı sevgili ile buluşup ayş u işret yapmanın ve ayrıca kırlara bahçelere çıkma isteğinin arttığı bir zamandır.

Fasl-ı bahârdır heves-i sebze-zâr idin
Bir lâlê-çihre ile mey-i hoş güvâr idin

N.B.D.-G.320/1

Âşık sevgiliye seslenmiş ve “Benim cânım! Dünya şimdi bahârın gelmesi ile cennet gibi oldu. Seninle çemene kaçsak orada yiyip içsek.” demiştir. Bahâr mevsiminin vazgeçilmezi ayş u işret sevgili ile birlikte yapılmak istenmiştir.

Bâhar erdi cinân oldı benim cânım cihân şimdi

Çemende ayş ü nûş etsek senin ile kaçan şimdi

N.B.D.-G.575/1

Şair bu beyitinde sevgilinin gül renkli yanağının bahâr aleminin canı olduğunu ve yine sevgilinin boyununda cennet bağının fidanı gibi olduğunu dile getirmiştir.

Bahâr-ı ‘âlem-i cândur meğer ol ârız-ı gül-gûn

Nihâl-i bâğ-ı cennetdür meğer bu kâmet-i bâlâ

S.G.D.-G.1/4

Bu beyitte yine sevgili ve bahâr ilişkisi çerçevesinde şekillenmiştir. Şair sevgilinin gül yüzünün rüzgârının, tıbkı bahâr havası gibi olduğunu dile getirmiştir.

Tâ gül yüzi nesîmi hevâ-dârıdur bahâr

Her goncanun derûnı gülistân u bâğdur.

S.G.D.-G.21/5

Şair bu beyitte sevgiliye seslenmiştir ve boyu servi, yanağı lale gibi olan sevgilinin bahâr havası gibi olan gül kokulu yüzünün, habercisi olacak bülbüllerin olduğunu ifade etmiştir.

Gül- i cemâlünün iy serv- kaddü lâle-‘izâr

Bahâr peyk-i hevâdâr-ı var ola hezâr.

S.G.D.-G.22/1

Şair bu beyitinde sevgili ve bahâr portresi çizmiştir. Bahar mevsimi olduğunu, bahçelerin ve yeşilliklerin sabah rüzgârı ile dolduğu ve bu ortamda sevgilinin boyunun servi dudağının da gonca gibi olduğu ifade edilmiştir.

Subh-dem gûşe-i bâg u çemen ü fasl-ı bahâr

Sanem-i serv-kad ü gonca-leb ü lâle-‘izâr.

S.G.D.-G.27/1

Şair beyitinde yine bahâr ve sevgili unsurlarını aynı beyitte ifade etmiştir ve gül yüzlü sevgilinin ışığı ile bahâr mevsiminde onun için köle gibi olduğunu dile getirmiştir.

Dil güft ü gûdadur gül-i ruhsâr-ı şevkıla

Tahrîk iden ânâdili bâd-ı bahâr.

S.G.D.-G.46/5

Şair bu beyitte sevgilinin lâle gibi olan yanağının heveslisinin bahâr olsa bile hazân mevsiminin bu durumu bahâr ayına helâl etmeyeceği anlatılmıştır. Yani dolaylı yoldan hazân ayının çiçekleri solduran yıkıcı etkisi anlatılmıştır. Bahâr ayının sevgilinin lâle yanağına meyil etse bile hazân ayının bir süre sonra buna son vereceği ifade edilmiştir.

‘Lam’ lâle ruhunun olsa hevâdârı bahâr

Halel itmezdi dahı gülşenine bâd-ı hazân

S.G.D.-G.115/23

Şair bu beyitinde bahâr mevsiminin çimenliği süslediğini, sevgilinin ayva tüylerinin gül yaprağının üstündeki ince çizgilere benzediğini ve bahçıvanında böyle bir güzelliği daha önce görmediğini ifade etmiştir.

Niçe kim itdi müzeyyen çemen fasl-ı bahâr

Bâgbân görmedi haddün bigi gül-berg-i tarı

S.G.D.-G.180/5

Şairimiz bu beyitinde sevgilinin gül gibi olan güzelliğinin letâfeti ile yeryüzünün hoş ve tâze bir hâl aldığı bahârın ise sadece bir bahâne olduğunu anlatmıştır. Yukarıdaki birçok beyitte olduğu gibi yine bahârın gelmesi sevgilinin var olmasına, onun güzelliğinden biraz olsun alemet göstermesine bağlanmıştır.

Hüsnün gülü letâfeti âlem cemâlini

Hoş tâze vü ter etti behâne Bâhardır

Ş.D.-G.24/8

Şair bu beyitte goncanın dudağını ıslatmak için bahâr bulutunun tıpkı âşığın yüzündeki mücevher saçan gözyaşları gibi olduğunu belirtmiştir. Burada gonca dudaklı olan sevgilidir. Yani doğada gerçek goncayı nasıl yağmur ıslatıyor ise sevgilinin gonca gibi dudağını da âşığın gözyaşları ıslatmaktadır.

Goncanın la'lini nem etmek için ebr-i bahâr

Ayn-ı âşık sıfatında güher-efşân bigidir

Ş.D.-G.49/6

1.2.10. Bâharın Sefer Ayı Olması

Geçmiş ve gelecek tüm asırlara damga vuran İstanbul'un fethi XV. yüzyılda gerçekleşmiştir. Bu büyük fethin hazırlıkları aylar öncesinde başlamış ve fetih bir bahâr mevsiminde gerçekleşmiştir. Aslında İstanbul'un fethi evveli ve ahiri ile tam bir bahâr hikayesidir.

Esasen İstanbul'un gül ile ilişkisi, Ertuğrul Gazi'nin ünlü vasiyetiyle başlar: 'İstanbul'u aç gülzâr yap.' Ve geleceğin Fatih'i 29 Mart'ı 30 Mart'a bağlayan gece, yani bahârın başladığı günlerde Gülbahâr adlı bir ebenin eline doğar. Müjde gittiğinde babası Murad'ı Sani, sabah namazını henüz kılmış, Kur'an okumaktadır. Bir oğlunun dünyaya geldiğini öğrenince, gözleri yaşararak 'Murat bahçesinde bir gül-i Muhammed açtı' der. Vezirlerin, emirlerin hazır bulunduğu bir toplantıda kucağına verilen kundaklı bebeğin kulaklarına ezan okur ve üç defa 'Mehmed' diye seslendikten sonra şu emri verir. 'Şehzâde Mehmed'in kudümümün şerefine âleme gül-âb-ı meserret saçılınsın.' (Ayvazoğlu, 1996: 36).

Görüldüğü gibi en büyük fetihlerden olan İstanbul fethi ve diğer fetihlerden bazıları mevsim koşullarının diğer aylara göre daha elverişli olması sebebi ile bahâr aylarında yapılmıştır. Sonbahar ve kışın kapalı mekânlarda silah, kılıç, gemi vb... hazırlıklar yapılmış ve bahar ile savaş yolculukları yapılmış. Bu yüzden bahâr ayına mevsim-i sefer de denilmiştir. Bu yüzden şâirler sevgililerinden ayrılırken bu ayın sefer

ayı olduğunu söyleyip belki bir daha görüşemeyeceklerini anlatıp sevgiliyi bir kez daha görmeyi istemişlerdir.

Necâtî Bey bu beyitinde sevgiliye seslenmiş ve ‘‘Ölür isem gel yüzünü görüp de öleyim. Çünkü bu ay bahâr ayıdır bu mevsime, sefer mevsimi de denir.’’ demiştir.

Ölür isem gel yüzünü görüp öleyim

Bâhar günleridir mevsim-i sefer derler

N.B.D.-G.190/4

1.2.11. Bâhar ve Hazân İlişkisi

Hazân ayı güz, sonbahâr, harîf kelimeleri ile ifade edilmiştir. Edebiyatımızda bahârın zıddı olarak düşünülebilir. Bu ay hüznün, yalnızlık, ölüm, karamsarlık ayıdır. Çünkü tabiat, yazın sıcaklığından sonra bir ölüm yolculuğuna çıkmış gibidir. Bu mevsim de sanki bir ölünün son zamanları gibidir. Hazân ayının rengi sarı ve toprak rengidir. Yaprakların, çiçeklerin, ağaçların yaprakları hep bu renk ile doludur. Bu yüzden âşığın sevgiliden ayrılan solgun yüzünde bu renkler ile anlatılır. Bazen yaprakların sarı renkli oluşu altına benzetilmiş ve tabiatın altın bir elbise giydiği şeklinde benzetmeler ile kullanılmıştır. Her ne kadar bahârın zıddı olan mevsim olsa da hiçbir zaman bahâr kadar konu edilmemiştir. Bahâr çiçeklerin renkleri ile dopdolu ve canlı iken hazân tam tersi belli renklere hapsolmuş bir mevsimdir. Bahâr canlılık, gençlik, güzellik, sevgili demek iken hazân ise ayrılık, yalnızlık, sevgilinin hasreti ile geçen günlerdir. Bahâr bolluk, bereket, yeme içme zamanı iken hazân ise tabiatın ikramlarını yeryüzünden çektiği zamandır. Bahâr ve hazân her zaman birbirlerinin zıddı unsurlar olarak işlenmiştir. Öyle ki bazen bahâr ve hazân savaşta gibi hayal edilmiş ve hazân ayına karşı cephe alınmıştır.

Şair, bahâr ayının güzelliğinin sonunun hazân ayı olduğunu, sâkîye kadeh sunmasını, her zamanın hoş görülmesi gerektiğini ifade etmiştir. Şair burada bahârdan sonra hazânın geleceğini, içki ile teselli olalım ki hazân da olsa her mevsim bize güzel görünsün demiştir.

Bâhar-ı hüsnün ol hattır hazânı

Kadeh sun hoş görelüm her zamânı

A.P.D.-K.4/22

Şair bu beyitinde bahârın cömertliğinin etrafa inciler saçtığını, hazân ayındaki yapraklarında bahçelere, bâğlara altınlar saçtığını anlatmıştır. Burada iki mevsimin saçtığı unsurlar yönüyle karşılaştırması yapılmıştır. Bahârın inciler(bahârdaki yağmur damlaları sebebiyle) hazânında altınlar(yaprakların rengi sebebiyle) saçtığı söylenmiştir.

Cûdun bâharı şöyle dür-efşanlık etti kim

Bezm-i hazânda sebzeze zer saçtı berg ü bâr

A.P.D.-K.33/27

Âşık bu beyitinde sevgiliye hitaben onunla iken hazân ayının bile bahâr mevsimi gibi olduğunu ama o olmadan bahâr ayının hazâna döndüğünü ifade etmiştir. Burada görüldüğü gibi sevilen, istenen, beklenen mevsim bahârdır. Sevgilinin olmaması bu güzel ayı hüznün ayı olan sonbahâra teslim etmiştir.

Fasl-ı bahâr idi senün ile hazânumuz

Şimdi hazâna döndi topunsuz bahârımız

C.S.D.-G.121/4

Şair benzini ayrılık hazânının sararttığını o yüzden bahâr mevsimine ulaşabileceğini hiç unmadığını dile getirmiştir. Cem Sultân bu beyitinde kendine seslenmiş ve bir bakıma kendisi ile konuşmuş ve sevgilinin ayrılığı ile hazân ayı gibi olduğunu, benzinin yapraklar gibi sarardığını ve muhtemelen bir sonraki bahâr ayını göremeyeceğini anlatmıştır.

Fürkat hazânı şöyle sasardunsa benzini

Hiç ummazam ki irişe fasl-ı bâhar Cem

C.S.D.-G.230/5

Şair bu beyitinde bahâr ve hazân mevsimlerini aynı mısradaki kullanarak hazân ayının yıkıcı etkisini dile getirmiştir. Hazân ayının bahâr kafilesini dağıttığını ve gülün çok kısa bir zamanda dağılıp gittiğini ifade etmiştir.

Bahâr kâfilesini ne hoş tagıtdı hazân

Gül âfitâbına böyle ne tiz irişdi zevâl

M.D.-K.9/5

Mihri Hâtûn bu beyitinde bahâr ayının bir gün bitip hazân ayına gelineceğini, güle de dikkat etmesini çünkü yaprağını hazân ayının tarumar edeceğini söylemiştir. Bu beyitte şair tarafından güle, hazânın yıkıcı yönü hatırlatılmış ve o güzel yapraklarını hazân ayının dağıtacağı söylenmiştir.

Devrân bahârı bir gün irer kim hazân olur

Evrâkını kılur hazer it târ u mâr gül

M.H.D.-G.96/6

Şair, ömür devam ederken dünyayı hoş görmek gerektiğini, bahâr faslı bitince de hazânı hoş görmek gerektiğini dile getirmiştir. Burada Mihri Hâtûn'un aslında dünyaya bakış açısını anlayabiliyoruz. Hayat devam derken yaşanan olumsuzlukları hoş görmek gerektiğini anlatmıştır. Bunu da ikinci dizisindeki bahârdan sonra hazân ayını da hoş görelim ifadesinden anlıyoruz. Ne kadar hazânı istemesek de hayatın akışı içinde onun da yaşanılması gerektiğini ve onu da hoş görmek gerektiğini anlatmıştır.

Ömür vefâ edir iken cihânı hoş görelim

Bâhar faslı irince hazânı hoş görelim

M.H.D.-G.111/1

Şair, bahârın güzelliğini gözalcı parlaklığını bulmuş iken sakın seni de kötü bir duâ' hazâna erdirmesin demiştir. Bilindiği gibi âşğın en büyük silahı bedduâ'sıdır. Bu beyitte de sevgiliye bir hatırlatma yapılmıştır. Sevgiliye, bahâr gibi göz alıcı parlaklığın olsa da nasıl ki bahâr, hazâna ererse sen de âşğın bedduâ'sı ile hazâna erersin deniliyor.

Hüsnün bâharı bulmuş iken revnak ey perî

İrdürmeye hazâna sakın bed-duâ' seni

M.H.D.-G.184/2

Şair, bahârı sevin çünkü yarın hazân mevsimidir, her kişinin yüz karası kendisi ile kalır demiştir. Bilindiği gibi Dîvân Edebiyatında bütünden ziyâde parçaya

ehemmiyet verilir. Burada verilmek istenen mesaj herkesin kendi kusurunun, ayıbının kişinin kendisi ile kalacağı fikridir. Onun öncesindeki ilk mısrada da bahâr ayının sevilmesini çünkü bahâr ayından sonra hazân ayının geleceği ifade edilmiştir.

Bu günü bâhari sevü yarını hazândır

Kendüyle kalur her kişinin yüzi karası

M.H.D.-G.190/5

Şair bu beyitinde sevgilinin bahâr güzelliğinin tâze ve hazânsız, sevgilinin yüzünün aksiyle her zaman lâle bahçesinin güzel olacağını ifade etmiştir. Burada bahâr ayının güzelliğini taşıyan sevgiliye vurgu yapılmış ve her zaman bahar gibi tâze olduğu, hazân ayının olumsuz özelliklerini barındırmağı anlatılmıştır.

Hüsün Bâhari tâze vü ter bî-hazân olup

Aks-i ruhunla her dem ola lâle-zâr âb

N.B.D.-K.6/25

Şair bu beyitte sevgilinin lâle gibi olan yanağının heveslisinin bahâr olsa bile hazân mevsiminin bu durumu bahâr ayına helâl etmeyeceği anlatılmıştır. Yani dolaylı yoldan hazân ayının çiçekleri solduran yıkıcı etkisi anlatılmıştır. Bahâr ayının sevgilinin lâle yanağına meyil etse bile hazân ayının bir süre sonra buna son vereceği ifade edilmiştir.

‘Lam’ lâle ruhunun olsa hevâdârı bahâr

Halel itmezdi dahı gülşenine bâd-ı hazân

S.G.D.-G.115/23

Şair bu beyitinde bahâr gününün sabah vaktinde bu güzel kokunun nereden geldiğini, diğer mısrada ise hazân ayında yeryüzünün niçin böyle sebze satıcısı gibi olduğunu sormaktadır. Genelde hazân ayı çok sevilen ve istenen bir mevsim olmasa da bu beyitte olumlu bir özelliği ile anılmıştır. Bilindiği gibi hazân ayında sebze ve meyvelerin hasad edildiği birçok meyvenin toplanıp bazılarının da yerlere döküldüğü bir aydır. Burada “yerin yüzü bakkal “ifadesi ile bu anlatılmak istenmiştir.

Bâhar içinde nedendir dem-i sabâ attâr

Hazâna karşı niçindir yerin yüzü bakkâl

Ş.D.-K.3/30

Şair bu beyitinde hazân ve bahâr ayını bir savaşıta gibi hayal etmiş ve “ Biz o bahâra eriştik bin yıl kuvvetli bir şekilde sardırırız. Yeter ki güz yeli gül bahçesinin gözüne bile erişmesin.” demiştir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi hazân ve bahâr birbirinin zıttıdır. Burada bahârın askerleri güz yeline karşı cephe almışlar ve onun esintisinin gül bahçesinin gözüne bile erişmeyeceğini anlatmışlardır.

Biz ol bâhara yetdik ki yeleyiz bin yıl

Gözüne irmeye güz yeli gülistânımıza

Ş.D.-G.154/7

1.2.12. Bâhar ve Yaz-Kış İlişkisi

XV. yüzyıl Klâsik Türk Şiirinde, yaz ve kış mevsimleri bahâr ayı kadar işlenmemiştir. Genelde yaz ve kış mevsimleri birinin aşırı sıcak, diğerinin aşırı soğuk olması sebebiyle tercih edilmemiştir. Beyitlerde genelde kış ayının bahâr ayının güzelliklerini bozacağı, yok edeceği ifade edilmiştir.

Şair bu beyitte bazen kış, yaz ve bahâr ; bazen de bülbül ya da gül bahçesi olduğunu ifade etmiştir.

Gâh kış u gâh yaz gâhi bâhar

Gâh bülbül geh gülistân olmuşam

E.R.D.-G.64/14

Bu beyitte şair; yaz ve kışın, gece ve gündüzün sevgiliye sürekli bahâr olacağını; her çiçeğin gül gibi dikenini olmadığı için gül bahçesinin yüceliğine, büyüklüğüne erişmeyeceğini ifade etmiştir.

Yaz u kış leyl ü nehâr cümle bâhar olur ana

Her çiçek gül yok diken azm-i gülistân eylemez

E.R.D.-G.123/3

Şair bu beyitinde bir bakıma kendi ile konuşmuştur. Kış ayının şiddetini duymamak için bahâr ayı gelince içip sarhoş olmak gerektiğinden bahsetmiştir.

Ey Mesîhî tuymamag için şitânun şiddetin

Kasdum oldur kim içüp olam bahâr olunca mest

M.D.-Kıt'a10/7

Şair bu beyitte işret bâğının şanlı, talihli ve yeşillik içinde olduğunu ve orda bulunan servi ağacının yaz, kış, sonbahâr ve bahârda her zaman yemyeşil durduğunu ifade etmiştir. Bunu da tıpkı bir resim tablosuna benzetmiştir.

Ser-sebz oldu işret-i bâğı şu resme kim

Sebz oldu kış ü yaz ü harif ü bâhar serv

N.B.D.-K.21/27

Burada şair kendisine bir öğütte bulunmuştur ve yazıve kışı her zaman sefâ zamanı bilmek gerektiğini çünkü her bahârın sonunun illaki hazân mevsimi olacağını ifade etmiştir. Şeyhî bu beyitinde mevsimlere çok takılmamak gerektiğini, her zamanın sefâ ile geçmesi gerektiğini çünkü bir şekilde bahâr ayının bitip diğer ayların geleceğini anlatmıştır.

Yaz u kış fikri n'olur vakti sefâ bil Şeyhî

Her bâharın sonu hod fasl-ı hazân olsa gerek

Ş.D.-G.97/6

Şair burada gül bahçesine seslenip güzelliğine güvenip büyüklenmemesini çünkü kış gelince bahârda ne düzöldü ise kışın bunları bozacağını anlatmıştır. Burada kışın vurucu etkisi ifade edilmiş ve bahâr ile var olan tüm güzelliklerin kış ile son bulacağı bu yüzden de gül bahçesine çok büyüklenmemesi hatırlatılmıştır.

Gülzâre den ki hüsnüne mağrur olmasın

Kış erişir bozar ne düzülse Bâhar ile

Ş.D.-G.159/6

1.2.13. Bâhar ve Gül Devri İlişkisi

Gül nîsân ve mayıs aylarında açar. Bu da doğal olarak bahâr ayına tekâbül eder. Gül devri bahâr ile bir bütün olsa da beyitlerde müstakil olarak geçtiği için bir başlık oluşturulmuştur. Gül devri, fasl-ı gül, gül vakti, mevsim-i gül tamlamaları ile kullanılır. Gül; şekli, kokusu, rengi ile en çok adı geçen çiçek türüdür. İslamiyette, Allah lâle ile peygamberimiz gül ile bütünleşmiştir. Peygamber efendimizin terinin toprağa düştüğü yerde güllerin bittiği, o sokaklarda yürüdüğünde etrafın gül gibi koktuğu anlatılır.

Klâsik Edebiyatımızda ise sevgilinin yanağı gül bahçesine benzetilir. Kokusu, nefesi, dudakları gül ile ifade edilir. Gülün zor yetişmesi ilgi ve bakım istemesi yine sevgiliye benzetilmiştir. Beyitlerde bahâr ayı, gül devri şeklinde de ifade edilmiştir. Gül ile ilgili detaylar gül maddesinde ifade edilmiştir.

“Ey eşsiz gül! Avnî senin yüzünü gül ve gül bahçesine nasıl benzetebilir ki gül ayı bir aya varmaz biter.” Şair burada sevgilisini gül ve gül bahçesine benzetir ise haksızlık olacağını çünkü gül ayının bir ay içinde solup gideceğini anlatmıştır.

‘Avni yüzüne gül ü gülzârı niçe benzedede

Vakt-i gül bir aya varmaz ey gül-i ra’na geçer

A.D.-G.19/5

Şair, sevgilinin yanağının güzelliği ile onun mahallesine varsa buna şaşılmamasını çünkü gönül ehli insanlarında, gül mevsiminde gül bahçesine gittiklerini hatırlatmıştır. Şair bu beyitte sevgilinin güzelliği ile onun mahallesine gittiğinde ayıplanmaması gerektiğini söylemiştir. Çünkü gönül ehli insanlarda gül mevsimi gelince gül bahçesine gitmektedir.

Kûyna ‘azm eylesem devr-i ruhında yok aceb

Ehl-i diller mevsim-i gülde ider gülzâra meyl

A.D.-G.46/2

Şair bu beyitte gül devri olduğunu ve sürekli devreden, gelip giden kadehlerin cânı mutlu ve ferâh eylediğini; akıllı insanlarında zamanı her zaman bu şekilde geçirmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Devr-i güldür çün ider devr-i kadeh cânı ferâh

‘Akil oldur ki tutar her dem ol avânı ferâh

AD.D.-G.16/1

Şair bu beyitinde kendine seslenerek illa bahâr vaktinin ve gül devrinin gelmesini beklememesini eğer dikensiz bir gül görmek isterse sevgilinin gül yüzüne bakmasını söylemiştir. Burada illa gül görmek için baharın ve gül devrinin beklenmemesi onun yerine sevgilinin yüzüne bakarak güle kavuşulacağı hem de bu gülün dikensiz olacağı ifade edilmiştir.

Hây Adlî ne tutursın vakt-i gül fasl-ı bahâr

Görsin ol gül-çehre bî-zâhmet-i hâr isteyen

AD.D.-G.102/7

Şair bu beyitinde sâkîye seslenmiş ve kendisine gam devranını unutturmasını ve zamanın gül devri olduğunu, benefşe ve nar çiçeğini yakınına getirmesini ifade etmiştir.

Bir dem gam-ı devrânı unutturmaya sâki

Gül mevsimidir sun beri gülnârî benefşe

A.P.D.-K.25/10

Şair burada gül ayının yeme içme ayı olduğunu ve kimsenin bu zamanda içki içmeden duramayacağını, buna sabredemeyeceğini anlatmıştır. Çünkü gül devri tövbelerin bozulduğu zamandır.

Devr-i ruhunda nola içsem ciğer kanın

Gül mevsiminde içmemeğe kimde var sabr

A.P.D.-G.71/3

Ahmet Paşa, sevgilinin gül bahçesine benzer yüzünün ışığıyla bülbüllerin mest olduğunu, hiçkimse de akıllı kalmayacağını çünkü bahâr ve gül mevsimi olduğunu söylemiştir. Bahâr ayı insanların zevk ve heveslerine kurban oldukları bir ay olduğu için bu ayda insanların divâne gibi olduğu bilinir. Burada da bu ifade edilmiş. Gül devri olduğu için kimse de aklın kalmadığı anlatılmıştır.

Yüzün gülzâr-ı şevkinden yine mest oldu bülbüller
Bâhar u mevsim-i güldür ko hüş-yâr olman kimse

A.P.D.-G.269/4

Şair burada divane bülbülün ney gibi çimenliğin ortasında figân ettiğini çünkü zamanın gül vakti olduğunu söylemiştir. Bilindiği gibi bülbül her daim güle âşıktır ve onun için öter durur. Burada şair bülbülün gül için deli olduğunu, tıpkı ney sesi gibi içli içli çimenliğin ortasında onun için öttüğünü fakat buna şaşmamak gerektiğini çünkü zamanın gül zamanı olduğunu anlatmıştır.

Gül mevsimidir çünkü bugün sahn-ı çemende
Ney gibi figân eylegil ey bülbül-i şeydâ

M.H.D.-K.5/8

Şair bu beyitte bahâr mevsimi olduğunu gül devrinin geldiğini ve alemin goncalar ile dolduğunu ve böyle bir ortamda gönlün de bülbül olması gerektiğini söylemiştir. Çünkü gül devri bülbülsüz düşünülemez.

Bâhar faslı vü gül devri gonca âlemdir
Demidir imdi i dil sen dahi hezâr olsan

M.H.D.-G.93/4

Şair bu beyitinde âşığa seslenir ve gül mevsiminde gül bahçesine gelip yemesini, içmesini söyler ve devamında her bir güzelin elinde de deste deste güller olduğunu söyler. Sevgilinin olduğu yerde âşğın olmaması düşünülemez ve şâir de âşığa gül devrinde gül bahçesine gitmesini söyler.

Gül mevsiminde gülşene gel âyş u nûş kıl
Destinde deste deste tutar her nigâr gül

M.H.D.-G.96/4

Mihrî Hâtûn burada gül vaktinin çok kısa zamanda geçeceği o yüzden iyi değerlendirilmesi gerektiği anlatılmıştır.

‘Ömrünü hoş geçür ki geçer Mihrî devr-i gül
Dirsın ki kanı bülbül i yâ nev-bâhar gül

M.H.D.-G.96/7

Şair, çemende gül mevsimi olduğunu ve Bülbüllerin âh u zâr ile yaptığı gürültüyü hoş görmek gerektiğini ifade etmiştir.

Bugün ki mevsim-i güldür çemende bülbül ile
Hurûş u nâle kılup âh u zârı hoş görelüm

M.H.D.-G.112/2

Şair bu beyitte gönlüne seslenmiş ve gül devri olduğunu etrafa zevk ile bakmak gerektiğini gül bahçesinde cam kadehte içki içme zamanının geldiğini söylemiştir. Çünkü vakt-i gül işret meclislerinin kurulduğu zamandır. O yüzden gül bahçesi içkisiz düşünülemez.

Fasl-ı gül erdi gönül zevk u temâşâdır yine
Mevsim-i gül-zâr ü devr-i câm-ı sahbâdır yine

N.B.D.-K.23/1

Şair bu beyitinde gönlüne seslenmiş ve gül bahçesi devrinin geldiğini, dört duvarı ne yapacağını, sevgilinin yüzüne kavuşmak için beden kelepçesini kırması gerektiğini ifade etmiştir. İnsanlar kışın dört duvar arasında kalırlar ve üzerlerine bir rehâvet çöker. Şair de burada kalbine seslenip bedeninin zincirlerini kırmasını, bu dört duvardan kurtulmasını, sevgiliyi görmek için gül bahçesine gitmesi gerektiğini söylemiştir.

Gülistân mevsimi geldi nidersin çâr divârı
Ruh-i cânâna azm eyle gönül kayd-ı bedenden geç

N.B.D.-G.42/4

Şair; sevgilinin sohbet meclisine gelse gönül ehli içinde güzel bir nağmenin, hoş bir sedânın yükseleceğini nitekim gül vaktinde de gül bahçesine gitse oraya da gürültünün, şamatanın düşeceğini söylemiştir.

Bezme gelsen ehl-i aşk içinde kopar zemzeme

Gülsitâna vakt-i gülde nitekim gulgul düşer

N.B.D.-G.93/2

Şair bu beyitte bahâr ayında tövbelerin bozulduğunu, içkinin tövbeden daha üstün tutulduğunu ve kimsenin tövbeyi tercih etmediğini ifade etmiştir. Çünkü zaman gül vaktidir ve bu zamanda hocaların verdiği vaazlar, nasihatler tutulmaz.

Ey hâce vâ'iz okuduğu tutsun anı kim

Gül mevsiminde tevbeyi meyden yeğın tutar

N.B.D.-G.165/3

Şair bu beyitinde zühd işinin artık sona erdiğini ve artık sûfiye bu faslı duâ' ederek kapatmasını, gül devri geldiği için zevk ve sefâya başlanması gerektiğini söylemiştir. Bilindiği gibi zühd kavramı nefsâni isteklere meyl etmeyen, dünya zevklerinden uzak duran insanlar için kullanılır. İşte şair artık bu devrin kapandığını söylüyor. Hayırlı şeylerin sonunda duâ' yapıldığı için bu faslı kapatırken de sûfiye duâ' etmesi söylüyor. Artık tam tersi bir devir başlıyor ve gül devri ile zevk sefânın hüküm süreceği anlatılıyor.

Zühd işi âhir oldu sûfi du'aya başla

Gül devri zâhir oldu zevk u safâya başla

N.B.D.-G.494/1

Necâtî Bey kendisine ‘‘Gül kitabı sana sanki içmek buyurdu gibi gül devri diye durmadan içersin.’’ demiştir.

Gül devri diye durmaz içersin Necâtîya

İçmek buyurdu gibi sana gül kitâb ile

N.B.D.-G.510/7

Şair burada kendine seslenerek gül mevsimi olduğunu ve sâkîye yakınına gelmesini söyleyip ona şarap olup olmadığını sormaktadır. Yukarıdaki ve buradaki beyitte ortak nokta gül devrinin içki ile bir bütün oluşturması ve birbirlerini tamamlamalarıdır.

Gül mevsimidir Necâtîye sen

Sâkî beri sun şarrâb yok mu?

N.B.D.-G.621/6

Şair bu beyitinde bülbüle seslenmiştir ve onun da kendisi gibi her seher, gül devrinde sevgili için söz söylemesi gerektiğini dile getirmiştir.

Gülşenî bigi ruhı devrinde yârun her seher

Söyle iy bülbül ki gül devri sühan devrânıdır.

S.G.D.-G.30/7

Yine bu beyitte de gül mevsimi olduğu, içki içildiği ve her dakika içkinin daha da sevinçli ve mutlu tüketildiği anlatılmıştır.

Bugün ki mevsim-i güldür gerek ki câm içeler

Neşat-ı ıyş ile her lahza şod-kâm içeler

Ş.D.-G.61/1

1.2.14. Bâhar ve Yaprak İlişkisi

Yaprak; Dîvân Edebiyatında berg, varak, evrâk kelimeleri ile kullanılır. Genelde gül yaprağı ile karşımıza çıkar. Sevgilinin yanağı, gül yaprağına ince oluşu ve rengi dolayısıyla benzetilir. Bazen bu gül yaprağına sevgilinin kaşları, saçları ve ayva tüyleri kalem gibi hayal edilip yazılar yazar. Yaprığın rüzgarın önünde başı boş uçup gitmesi bazen âşığa benzetilir. Bu benzetme daha çok hazân mevsimindeki yapraklar için kullanılır. Ayrıca gül yaprağının üstüne sevgili için mektuplar yazılır. Gül bir defter, gülün yaprakları da bu defterin sayfaları şeklinde hayal edilir. Bahâr mevsiminde açan gül ve yaprakları yukarıdaki unsurlar ile kullanılır (Pala, 2004).

“Sevgilinin yanağı naziklik ile gül yapraklarını havaya savurmuş, sevgilinin boyu ise hafifçe akıp gitme işinde servi ağacını topraklara salmıştır.” Bu beyitte sevgilinin yanağının nâzik bir şekilde gül yaprağını yele verdiği söylenmiş ve devamında endâmının akıp gitmesinin de selviyi kıskandırdığını ve o yüzden selvinin kendini topraklara saldığı söylenmiştir.

Ruhu nâzüklük ile yele virmiş güller evrâkın
Kadı çâ püklük ile hâke salar serv-i ra'nayı

A.D.-G.71/2

Şair bu beyitte sevgilinin ayva tüyelerinin ıslak gül yaprağına yani sevgilinin yanağına senet yazdığını ve misk kokulu saçların ona durmadan güzel koku saçtığını anlatmıştır. Sevgilinin ayva tüyleri kalem gibi düşünülüp sevgilinin gül yaprağı gibi olan yüzü deftere benzetilmiş ve ayva tüyelerinin senet yazdığı anlatılmıştır. Bu yazılan senedin de güzel kokması için misk kokulu saçlar onun üstüne koku saçmıştır.

Ter gül evrâkında hattın taze hüccet yazdı kim
Durmayıp anber saçar bu zülf-i müşk-efşan ona

A.P.D.-G.1/2

Şair bu beyitinde kendi kirpiğinin dikeninde kıskanç yabani bir gülün hemen açtığını ve gözünün bahçesinde gül yaprağının gizli olduğunu anlatmıştır. bu beyitte aşığın gözünde biten kıskanç yabani gülün altındaki gül yaprağı sevgilidir. Yani bir bakıma şair sevgiliyi kıskanmakta ve bu yüzden kirpiğinin orda yabani bir gül çeşidi olan nesrîn bitmektedir.

Hâr müjgânımda fi-l-hâl açılır nesrîn-reşk
Bâğ-ı çeşmimden çün ol gül yağrağı pinhân olur

A.P.D.-G.92/2

Şair Ahmed Paşa bu beyitte hayal gücünü ortaya koymuş ve sevgilinin güzelliğinin yazılı olduğu gül yapraklarının kapıcısının, bekçisinin benefşe olduğunu söylemiştir. Gül çiçeklerin sultânıdır. Bu beyitte de sevgilinin güzelliğinin yazılı olduğu gül yapraklarının kapıcısı olarak benefşe hayal edilmiştir.

Yazıp letâ'if-i hüsnün beyân varaklarına
Benefşe berg-i gülün perde-dârı diyelim

A.P.D.-G.189/4

Cem Sultan beyitinde sevgilinin saçının tellerinin, hilâl kaşları ile gül evrâkına beş ayet yazdığını ifade etmiştir. Bu beyitte yine gül yaprağı sayfa olarak düşünülmüş ve sevgilinin kaşları ile saçlarının bu sayfalara ayetler yazdığı ifade edilmiştir.

Hatûn zülfeynün iy meh kaşlarunla

Gül evrâkında yazdı penc âyet

C.S.D.-G.21/5

Şair sevgilinin yüzünün renginde görünenin hat yazısı olduğunu, acaba gül yaprağına böyle bir yazının aynısını kimin yazabileceğini söylüyor. Burada sevgilinin yüzü ile gül yaprağı karşılaştırılmıştır. Sevgilinin yanağının üstündeki ayva tüyleri hat yazısına benzetilmiş ve bu güzelliğin aynısını gül yaprağına böyle kimin yazabileceğini sormaktadır.

Rengîn ruhında hatt-ı gubârını dir gören

Gül yaprağında böyle ‘aceb kim yazar nesh

C.S.D.-G.32/3

Şair Cem Sultân, kendisi ağlar iken sevgilinin gülmesinin bir sakıncasının olmacağını zira gül yaprağının da yağmuru istediğini ifade etmiştir. Burada şair gül yaprağı nasıl ki yağmur isterse sevgilinin de âşığın gözyaşlarını isteyeceğini anlatmıştır.

Ben ağladukça dil-ber gülse n’ola

Ki zir’a berg-i gül bârânı ister

C.S.D.-G.58/2

Şair bu beyitinde yârin kendi güzellik kitabının gül yapraklarını, misk kokuları ile şerh ettiğini söylemiştir. Güzellik kitabının sahibi sevgilidir ve yaprakları ise gül yapraklarıdır. Bunu şerh eden de yine sevgilidir ve bunu misk kokuları ile yapmaktadır.

Safha-i gülde kitâb-ı hüsnini

Yâr müşg ile muhaşşâ eylemiş

C.S.D.-G.146/2

Şair bu beyitinde gül yanaklı sevgilinin ayva tüyleri ile beraber gül bahçesine geldiğini ve sevgilinin gül yapraklarına yazısını bu ayva tüyleri ile işlediği anlatılmıştır. Bu beyitte gül yanaklı sevgilinin gül yapraklarına yazısını naşk ettiği dile getirilmiştir.

‘Arz itdi gülşene görün ol gül-‘izâr hat

Nakş itdi gül varaklarına yazdı yâr hat

M.H.D.-G.69/1

1.2.15. Bâhar ve Rüzgâr İlişkisi

Rüzgâr; nesîm, sabâ, yel, esinti, salt kelimeleri ile ifade edilir. Nesîm daha çok hafif esen rüzgârlar için kullanılır. Sabâ ise doğu tarafından esen hafif ve latîf bir rüzgâr türüdür. En büyük özellikleri, sevgilinin kokusunu ve haberini taşımalarıdır. Bunun dışında goncanın gül olmasını sağlar. Bahçelerin, gül bahçelerinin, çimenlerin güzelleşmesini sağlayan da rüzgârdır. Klâsik Edebiyat şairlerinin hayal gücü ile birleşen rüzgâr bu kullanımlarının dışında farklı şekillerde de işlenir. Örneğin bazen kişileştirme sanatı devriye girer ve rüzgârın, sevgilinin saçını okşadığı ve böylece etrafa yayılan güzel kokunun kaynağı olan sevgilinin saçının kokusunun dağılmasını sağlayan baş kahraman olarak karşımıza çıkar. Ayrıca seher yeli, subh nesîm, sabâ yeli gibi tamlamalar ile de kullanılır (Pala, 2004).

Aslında rüzgâr esinti manasının dışında Dîvân Edebiyatında devir, zaman vakit manaları ile de kullanıldığı olur. Dîvân şairleri rüzgarı zaman kavramı olarak kullandıklarında genelde ondan şikayetçi olmuşlar, hiçbir zaman olumlu ve güzel bir hayat sunmadığından, her zaman kendilerine cevr ü cefâ dolu bir ömür geçirtmesinden yakınmışlardır.

Şair bu beyitinde sabâ rüzgarının, sevgilinin gül yüzüne benzemeye çalışan lâleyi utandırıp lâlenin rengini kan gibi kıpkırmızı eylediğini söylemiştir. Gül ve lâle sevgilinin yüzünün rengini daima kıskanırlar ve ona benzemeye çalışırlar ama hiçbir zaman sevgilinin yanağının rengine ulaşamazlar ve kıskançlık ile yapraklarını bile dökerler. Burada da sabâ yeli sevgiliye benzemeye çalışan lâleyi utandırdığı için onun rengini kıpkırmızı eylemiştir. Çünkü nasıl ki insanlar utandıkları zaman yüzleri kızarır ise lâlede utanmış ve kırmızı rengini almıştır.

Ey sabâ bâğda ol gül-ruha öykündü diye

Lâlenin yüzünü kan eyleme kim bühtândır

A.P.D.-G.61/5

Şair bu beyitte sevgilinin sünbül saçını seher yelinin seyrederek gittiğini ve yine seher yelinin sevgilinin reyhân kokulu ayva tüyelerine de hayran olup gittiğini anlatmıştır. Bu beyitte seher yeli kişileştirme sanatı ile karşımıza çıkar. Çünkü sevgilinin sünbül saçını ssyretmiş ve reyhân kokulu ayva tüyelerine de hayrân olmuştur.

Sünbül saçın seher yeli seyrân edip gelir

Reyhân hatı kokusuna hayran olup gider

A.P.D.-G.80/4

Şair bu beyitinde rüzgârın her seher vaktinde, gül yanaklı sevgilinin kıvrıkcık saçlarını avucuna aldığı ve elinde saçları oynadıkça etrafa anber kokularının yayıldığını anlatmıştır. Burada rüzgârın sanki sevgilinin saçlarını oynağı ifade edilmiş ve gül yanaklı sevgilinin mis kokulu saçları etrafa hoş kokular dağıtmıştır.

Her seher gül-izârın ca'd-zülfünden nesim

Oynatır avcında bir meşmûne-i anber-şemim

A.P.D.-G.205/1

Şair bu beyitinde rüzgârın, gül bahçesinde lutufla bir nefes bile esse her dalda meyvenin biteceğini ve her dikende gülün olacağını anlatmıştır. Bu beyitte rüzgârın hayat bahş eden, tabiatı uyandıran özelliği ifade edilmiş. Rüzgâr bir nefes gül bahçesinde esmiş ve lutfuyla dikenler gül, dallar da meyve ile dolmuştur.

Esse gör lutfun nesimi bir nefes gül-zârda

Götüre her şah mîve bitüre her hâr gül

B.D.-K.1/15

Mesîhî bu beyitinde bahâr ayının hayat sunan yönünü dile getirmiştir. Bahâr ile bahçelerin yeşerdiğini, büyüyüp geliştiğini ve yeşillikte rüzgârın bir micmer gezdirdiğini ifade etmiştir. Rüzgârın bahar ayında güzel kokular taşıma gibi bir görevi olduğu için bu beyitte bu işi micmer gezdirerek yaptığı dile getirilmiştir.

Nice kim bâğ ehline neşv ü nemâ vire bahar

Nice kim bezm-i çemende gezdüre micmer nesîm

M.D.-K.10/61

Şair, sabah rüzgârının her yere ulaşmasıyla her yerin lâle bahçesi olacağını ifade etmiştir. Bu beyitte yukarıdaki beyitte de olduğu gibi rüzgârın tabiata cân verdiği anlatılmıştır. Sabah yeli ulaşınca her yerin çiçek renkleri ile dolduğu ve lâle bahçesi olduğu ifade edilmiştir.

Subhun nesîmi ireli her câya kıl nazar

Rengîn çiçekler ile kamu lâle-zârdur

M.H.D.-K.13/2

Şair bu beyitte sabah rüzgârının benefşe bahçesinin ortasına ereği, dünyanın her yerinin misk kokusu ile dolduğunu ve alemin bayram yerine döndüğünü ifade etmiştir. Bahâr rüzgârının koku taşıma özelliği vardır. Sabah rüzgârı da benefşe bahçesinin kokusunu taşımıştır. Bu yüzden dünya misk kokusu ile dolmuş ve etraf bayram yerine dönmüştür.

Subhûn nesîmi ireli sahn-ı benefşeye

Oldı cihân demâğı kamu müşğ-bâr ‘îd

M.H.D.-K.15/4

Şair “Sabah rüzgârı sevgilinin gül bahçesine benzer yanaklarına deydikçe cihâna hoş bir sünbül ve reyhân kokusu yayılır.” demiştir. Burada sabah rüzgârının sevgilinin çiçek gibi olan kokusunu ‘âleme yaydığı anlatılmıştır.

Ruhların gülzârına irdükçe cânâ bâd-ı subh

‘Âlemi hoş-bû tutar ol sünbül ü reyhândan.

M.H.D.-G.130/4

Şair bu beyitte sabah rüzgârına seslenmiş ve şimdi güllerin harman olduğu zaman olduğunu dost diye eserek gül yanaklı sevgilinin ateşini kalbine vurmamasını anlatmıştır.

Gül hırmenidir dost diye esme savurma

Ey bâd-ı sabâ cânına gül-zârın oda urma

N.B.D.-G.528/1

Bu beyitte diğer beyitlerde olduğu gibi bahar rüzgârı dile getirilmiştir.

Âhum cirâg-ı hüsnine tân mı verürse tâb

Ol şem’-i lâledür bu nesîm-i bahârdur.

S.G.D.-G.67/6

Şair beyitinin ilk mısrasında bahâr gününün sabah vaktinde bu güzel kokunun nerden geldiğini, diğer mısrada ise hazân ayında yeryüzünün niçin böyle sebze satıcısı gibi olduğunu sormaktadır? Genelde hazân ayı çok sevilen ve istenen bir mevsim olmasa da bu beyitte olumlu bir özelliği ile anılmıştır. Bilindiği gibi hazân ayında sebze ve meyvelerin hasat edildiği birçok meyvenin toplanıp bazılarının da yerlere döküldüğü bir aydır. Burada “yerin yüzü bakkal “ifadesi ile bu anlatılmak istenmiştir.

Bâhar içinde nedendir dem-i sabâ attâr

Hazâna karşı niçindir yerin yüzü bakkâl

Ş.D.-K.3/30

Şair bu beyitinde sabâ rüzgârının çemende misk gibi bir nefes olduğunu ve sevgilinin saçının kokusuyla ikisinin birbirine karıştığını anlatmıştır. Bu beyiti şöyle hayal edebiliriz. Bir taraftan sabâ yeli misk kokusu getiriyor, öbür taraftan sevgilinin saçının kokusu geliyor ve ikisi çemende birbirine kavuşuyor ve etrafa misk gibi kokular yayılıyor.

Bâd-ı sabâ çemende müşkîn nefesdir illâ

Erdikçe urur demâdem zülfün hevâsı derhem

Ş.D.-K.8/30

Şeyhî bu beyitinde sabâ yelinin Rûhü’l-kudüsten(Cebrail Aleyhisselam) bahsettiğini, bahârın yeşilliklerinin de Hızır’ın ölümsüzlük suyundan içtiğini ifade etmiştir. Cebrail, bilindiği gibi Allah’ın izni ile bedene ruhu üfleyendir yani hayatı Allah’ın izni ile başlatandır. İşte sabâ yeli de buna benzetilmiştir. Bahârın yeşilliklerinin

tâze ve güzel oluşunun sebebi de Hızır Aleyhisselamın bulduğu ölümsüzlük suyundan içmelerine bâğlanmıştır.

Meğer sabâ yeli Rûhü'l-kudüsten urur dem

Ki sebz-i Hızır-ı bâhar içe Âb-ı hayvânı

Ş.D.-K.14/3

Şair bu beyitinde sabah rüzgarının fesleğenleri süsleyip taradığını, seher vaktinde çiçeklerin de renk renk tümsekler haline geldiğini anlatmaktadır. Burada kişileştirme sanatı yapılmış ve rüzgârın hafifçe eserken fesleğenlere değmesi ve onların sallanması sanki fesleğenlerin taranıp süslenmesi şeklinde yorumlanmıştır. Ayrıca rüzgârında kendi içinde bir şiddeti vardır. Burada çiçeklerin tümsek haline gelmesinin sebebi rüzgârın çiçekleri bir yerde toplamasındandır. Bu da renk renk tepelere benzetilmiştir.

Nesim-i subh ki meşşâta-ı reyâhîndir

Seher çiçekler için levn levn düzdü hidâb

Ş.D.-K.15/7

Şair bu beyitinde sevgiliye seslenmiş ve her seher, onun sünbül kokan saçının kokusunu sabah rüzgârının etrafa saçtığını, insanların hayran olduğunu ve benefşe ile reyhân kokularının zamanın geldiğini düşündüklerini anlatmıştır. Bu beyitte rüzgârdan, sevgilinin kokusunu taşıması yönü ile bahsedilmiştir.

Her seher sünbül saçın saçtıkça bâd-ı subh-dem

Dengü hayrândır benefşe kim ne reyhân vaktidir

Ş.D.-G.46/6

“Ey gül yüzlü sevgili! Gel! Senin yüzün benim gönül bâğımdır. Nefesin sabah rüzgârından bile daha güzeldir.” Burada sevgilinin nefesinin, çeşitli çiçek kokuları taşıyan ve misk gibi kokan sabâ rüzgarından dahi daha güzel olduğu anlatılmıştır.

Gel ey gül-ruh gönül bâğı yüzündür

Nesîmin hoş nefes bâd-ı sabâdan

Ş.D.-G.131/3

1.2.16. Bâhar ve Yanak-Yüz İlişkisi

Yüz; çehre, didâr, rû, rûh kelimeleri ile yanak ise hadd, rûh, ruhsâr, ârız, izâr kelimeleri ile ifade edilmiştir. Genelde yüzde en çok yer kaplayan yer yanak olduğu için genelde aynı anlam ve benzetme çerçevesinde kullanılmıştır. Yüz üstündeki benler ve saçlar ile de anılır. Yanağın özelliklerinin başında rengi, parlaklığı ve yumuşaklığı gelir. Rengi gül ya da lâle rengine benzetilir. Hatta bazen gül ve lâle yanağın ya da yüzün rengini kıskanırlar ve onun gibi olmak isterler. Gülün yapraklarının dökülmesi işte bu kıskançlık sebebiyledir. Bazen de sevgilinin yanağı gül yapraklarına benzetilir ve ayva tüylerinin bu yapraklara yazı yazdığı hayal edilir. Âşığın en büyük hayallerinden birisi sevgilinin yüzünü görmektir. Hatta sadece onun yüzünün değil görünmesi sadece aksi bile bahâr ayının gelmesi için kâfîdir. Âşığın gözyaşları sevgilinin cennet gibi olan yüzünde akarsuya benzetilir (Pala, 2004).

Bunlar dışında yanak veya yüz güneş, ay ve yıldızlar ile de ifade edilir. Hem parlaklıkları, hem ulaşılmaz oluşları yönüyle sevgilinin yüzüne benzetilirler. Sevgilinin siyah saçları geceye benzetilince yüzü o karanlıkta parlayan mehtabı anımsatır. Sevgilinin yüzünün görülmesi âşık için bayram günü gibidir. Yanak bazen gül bahçesine, bazen lâle bahçesine benzetilir. Kimi zaman tıpkı güneş gibi göz kamaştırıcı olur ve ona bakmak imkansız olur. Kimi zaman ise gece karanlıkta parlayan ay gibi olur. Kısacası yüz ve yanağın edebiyatımızdaki kullanım alanlarına sınır çizmek mümkün değildir (Pala, 2004).

Şair, sevgilinin Yanağının üzerindeki güllerin gönlünü bülbül eylediğini; kaküllerinin ise sevdâ ile âşığı baştan çıkardığını dile getirmiştir. Burada şair sevgilinin yanağının üstündeki güller için bülbül gibi olmuş ve saçları içinde baştan çıkmıştır.

Dili bülbül kılupdur ‘ârızın üstündeki güller

Beni sevdâ ile baştan çıkarmıştır o kâküller

A.D.-G.11/1

Şair, “Ey sevgili! Gözümün havuzu senin gül bahçesine benzer yüzüne duyduğum arzu yüzünden su ile doldu. Göz kabaklarım ise o havuzda hava kabarcıkları gibi yüzmektedir.” demiştir. Burada sevgilinin yüzü gül bahçesine benzetilmiş ve âşığın ona olan hasretinden gözleri havuz gibi gözyaşı ile dolmuştur.

Yüzün gülzârı şevkinden gözüm havzı pür-âb olmuş

İki gözüm kabâğı seyri der anda habâb olmuş

A.D.-G.31/1

Şair bu beyitte yine sevgilinin yüzünü güle benzetmiş ve kendi gönlünde suyun üzerinde akıp giden bir gül yaprağına benzetmiştir.

Gül yüzün şevkiyle kim dalmıştır hûnîn gönül

Bir akar sudur kim üstinde revândır berg-i gül

A.D.-G.45/1

Şair bu beyitinde eğer ölürse sevgilinin gül gibi olan yanağından hiç vefâ görmediğini, kendi mezarının toprağından sevgili için zaman zaman sevgiliye karşı vefâ rüzgarlarının eseceğini anlatmıştır. Burada yine diğer beyitlerde olduğu gibi yanak güle benzetilmiş ve âşık hiç vefâ görmediği için sitemde bulanmıştır.

Vefâ görmedin ölürsem eğer ben gül-izârumdan

İrişe dem-be-dem bûy-ı vefâ hâk-i mezârumdan

A.D.-G.58/1

Şair bu beyitinde gül gibi olan sevgilinin yüzüne şebnemin damlasının düştüğünü, buna mest olan bülbülün de etrafa gözyaşı döktüğünü anlatmıştır. Şair doğadaki unsuru, benzetme yolu ile sevgiliye uyarlamıştır. Çiğ damlası gülün üstüne düşer. Bazen bu çiğ tanesi değerli taşlara da benzetilir. Burada da sanki o çiğ damlası sevgilinin gül yüzüne düşmüş ve bülbül bunu görünce mest olmuş, kendinden geçmiş ve hasret ile etrafa gözyaşı dökmeye başlamıştır. Bahar unsuru olan gül, sevgilinin yanağına benzetilmiştir.

Katre-i şebnem ki düşmüştür gülün rûhsarına

Bülbül-i mestin nisâr-ı dîde-i giryânıdır

A.P.D.-G.15/18

Şair bu beyitinde sabâ rüzgârının, sevgilinin gül yüzüne benzemeye çalışan lâleyi utandırıp rengini kan gibi kıpkırmızı eylediğini söylemiştir. Gül ve lâle sevgilinin yüzünün rengini daima kıskanırlar ve sevgilinin yanağına benzemeye çalışırlar ama

hiçbir zaman sevgilinin yanağının rengine ulaşamazlar ve kıskançlık ile yapraklarını bile dökerler. Burada da sabâ yeli sevgiliye benzemeye çalışan lâleyi utandırdığı için onun rengini kıpkırmızı eylemiştir.

Ey sabâ bâğda ol gül-ruha öykündü diye

Lâlenin yüzünü kan eyleme kim bühtândır

A.P.D.-G.61/5

Şair bu beyitinde rüzgarın her seher vaktinde, gül yanaklı sevgilinin kıvrık saçlarını avucuna aldığı ve elinde sevgilinin saçlarını oynadıkça etrafa anber kokularının yayıldığını anlatmıştır. Bu beyitte kişileştirme sanatı ile rüzgârın sanki sevgilinin saçlarını oynağı ifade edilmiştir. Gül yanaklı sevgilinin de misk kokulu saçları ile etrafa hoş kokular dağıttı anlatılmıştır.

Her seher gül-izârın ca'd-zülfünden nesim

Oynatır avcında bir meşmûne-i anber-şemim

A.P.D.-G.205/1

Ahmet Paşa bu beyitinde kendisi ağlarken gül yanaklı sevgilinin onu gördüğünü ve sevgilinin gözyaşlarını silmesini dilediğini fakat sevgilinin kimsenin o gözyaşlarına değmemesini onların kendi lâle bahçesine ait olduğunu söylediğini anlatmıştır. Bilindiği gibi âşığın gözyaşları sevgilinin çiçeklerini sular. Sevgili burada bunu anlatmış ve kendi lâle bahçesi için kimsenin âşığın gözyaşlarına dokunmamasını istediğini söylemiştir.

Ekşimi silmek dilerdim gördü ol gül-ruh dedi

Kimse değmesin ana kim lâle-zârımdır benim

A.P.D.-G.209/8

Basîrî bu beyitinde eğer gül bu ise bana sevgilinin gül yanağının gülü yeter demiştir. Diğer msrada da 'ârife bir gül yeter ise kendisine yarım gülün yeteceğini söylemiştir. Burada şair gül bahçesindeki herhangi bir gülü değil sevgilinin gül bahçesi gibi olan yanağından gül istemektedir. Bu beyitte de yine yanağın bahâr ayının unsurlarından olan gül ve gül bahçesine benzediğini görüyoruz.

Gül eğer buyısa bana gül-‘izârım gül yiter

‘Ârife bir gül yiterse bana yarım gül yiter

B.D.-G.25/1

Burada yine yanak güle benzetilmiş ve âşığın ona duyduğu hasret ile dertlerinin tıpkı lâlenin içindeki siyahlık gibi yüreğinin ortasında durduğunu anlatmıştır.

Gül yüzün hasretinden iy meh-rû

Dilde var lâle bigi dâg-ı cefâ

C.S.D.-G.3/5

Şair bu beyitte sevgiliye seslenmiş ve onun gül yüzünün hasreti ile gözünün kan ağladığını, ondan ayrı zamanın, şimdi olmadığını yani anlamsız olduğunu ifade etmiştir. Yanak güle benzetilmiş ve onun hasreti ile âşığın zamanın farkına bile varamadığı, saatlerin onun için anlamsız hale geldiği ifade edilmiştir.

Gül yüzün yâd eyleyüp kan aghasa çeşmüm n’ola

Senden ayru bana bu dem şimdi mi olduğu var

C.S.D.-G.47/2

Cem Sultân sevgilinin gül yanağının ateşinin ciğerini yakıp kül ettiğini, sevgilinin yanağındaki gülün büyümesini ve gelişmesini sağlayanın da kendi ateşinin külleri olduğunu ifade etmiştir. Bu beyitte âşık sevgilinin gül yanağının hasreti ile yanıp kavrulmaktadır. Âşık burada sevgiliye bir hatırlatmada bulunuyor. Çünkü sevgilinin yanağının gülünü büyüten âşığın yanan ciğerinin külleridir.

Ciğerim yakdı kül etdi gül-i ruhsârun odı

Ol güle neşv ü nemâ viren ol odun külidir

C.S.D.-G.80/2

Şair bu beyitte gül yanaklı sevgilinin lâle bahçesini bugün seyre çıkacağını, âşığın bu seyir sırasında yeşilliğin eteklerini kanlı gözyaşları ile süsleyeceğini anlatmıştır.

Lâle seyrin kılmag istermiş bugün gül'izâr

Kan yaşumla zeyn olupdur dâmen-i sahrâ meğer

C.S.D.-G.116/8

Âşık bu beyitte sevgilinin ona karşı yaptıkları için sitemde bulunmuştur. Vefâsız bir sevgili sevdiğini ve dünyada onun gibi vefâsızın olmadığını, sevgilinin lâle yanaklarının arasında ihtiyarladığını anlatmıştır. Yanak lâleye benzetilmiş ve öyle ki bu yanaklar güzellikleri ile âşığın ihtiyarlamasına neden olmuşlardır.

Lâle ruhlar arasında ihtiyâr idüp yine

Sevmişem bir bî-vefâ dil-dârı kim dünyâda yok

C.S.D.-G.176/2

Şair, her zaman sevgilinin lâle yanağın aklına gelmesi ile gözünden kanlı yaş, gönlümden de saf kanın aktığını dile getirmiştir. Şairi kana bulayan sevgilinin lâle gibi olan yanağıdır. Daha öncede belirttiğimiz gibi âşık için sevgilinin yüzü en önemli güzellik unsurlarındandır. Öyle ki sadece yüzünün bile görünmesi âşığı kana bulamaya yetmiştir.

Dideden hûn-âb u dilden hûn-ı nâb çıkar müdâm

Lâle rûyun yâdına iy gonce-leb her dem-be-dem

C.S.D.-G.227/3

Şair bu beyitte gül yanaklı, şarap dudaklı ve ay yüzlü sevgililerin, güzellik ile parlayan güneş gibi olduklarını anlatmıştır. Yanak güle, yüz de aya benzetilmiştir. Aya benzetilmesinin sebebi parlaklığı ve dolunay şekli iledir. Ay hilâl şekli olduğunda da kavisli biçimiyle kaşa benzetilir.

Gül yanaklı mül dudaklı mehlîkâ mahbûblar

Hüsn içinde her biri mihr ü meh-i tâbândur

C.S.D.-Manzume 9/31

Şair sevgilinin yanağını lâle bahçesine benzediğini, benefşe saçlarını da misk saçanlara benzettiğini ifade etmiştir. Yanak renginden dolayı lâle bahçesine benzetilmiştir.

Nigâr ruhlarını lâle-zâra benzettüm

Benefşe saçlarını müşk-bâra benzettim

M.H.D.-G.116/1

Mihri Hâtûn bu beyitinde dostlarına seslenmiş ve onlara bir lâle yanaklının kendisini eylediğini sanmamalarını, tam tersi kendisinin gam evinde her dakika âh u zâr ile eylendiğini söylemiştir.

Dostlar sanman ki bir lâle-‘izâr eyler beni

Hane-i gam içreher dem âh u zâr eyler beni

M.H.D.-G.192/1

1.2.17. Bahâr ve Burçların İlişkisi

Burçlar, her biri sabit halde gökyüzünde bulunan ve değişik şekillere benzeyen yıldız kümeleridir. İnsanların bilinmeyen yönlerinden, kişiliklerinden bazen de gelecekte haber verdiği düşünülen, ilk zamanlardan beri sürekli merak konusu olan, Astroloji ve Astronomi gibi bilim dallarının da ilgilendiği burçlar, daima güncelliğini korumuştur. Dîvân şairleri de on iki burçtan(Hamel, Esed, Kavs, Sevr, Sünbüle, Cedy, Cevzâ, Mizân, Delv, Seretan, Akrep, Hût) değişik şekillerde bahsetmişlerdir. Sevgiliden ya da bazen de peygamber efendimizden burc-ı şeref diye söz edilmiştir. (Yıldırım, 2015). Aşağıdaki beyitte de şairimiz sevgiliyi aya benzeterek onun ay gibi olan yüzünün tutulması ile gül bânının saadetinin solduğunu ifade etmiştir. Bu beyitte sevgili, ay gibi olan yüzünü göstererek, gül bânının kıskanmasına sebep olmuştur. Bu nedenle de gül bahçesi solmuştur.

Meh-i burc-i şeref tutuldu derler

Gül-i bâğ-ı sa’âdet soldu derler

A.P.D.-Kt.1/1

1.2.18. Bahâr ve Gençlik İlişkisi

Klâsik Edebiyatta gençlik dönemini ilkbahâr temsil eder. İlkbahârın canlılığı, tâzeliği, güzelliği, sevk ve sefâ mevsimi oluşu hep bahâr ile özdeşleştirilmiştir. İnsanların

yaş ilerledikçe saçlarına, sakallarına düşen aklar kışın yağan karlara benzetilmiştir. Sonbahârın solgun renkleri, yaprakların dökülmesi, tabiatın yavaş yavaş ölüm sessizliğine doğru ilerleyişi de yaşlılık zamanının öncesindeki orta yaş dönemini temsil eder. Bahar mevsim-i cünûn diye de bilinir. Yani delilik mevsimi. Nasıl ki insanların gençlik çağında kanları hızlı akar, hayat için verdikleri kararlarda acemilikleri, duygusal yönleri ağır basar ise bu mevsimde tıpkı onu ifade eder. Yani delilik zamanıdır. Bahârın en büyük özelliği çabuk geçmesidir. Bu yönü ile de gençlik zamanına benzetilir. Hatta Şeyhî'nin beyitinde gençliğin koşarak gittiği anlatılır. Edebiyatımızda da gençlik ve bahâr birbirini tamamlar ve birbirine benzetilir.

Şeyhî bu beyitinde kendine seslenmiş ve bahâr mevsiminin hoş ve latif görüldüğüne inanmamasını, bu mevsiminde tıpkı gençlik zamanı gibi koşarak geçeceğini ifade etmiştir. Burada bahâr ayının gençlik zamanı olduğunu görüyoruz. Çünkü ikiside hızlıca geçip gidivermektedir.

Bahâr mevsimi Şeyhî eğerçi ra'nâdır

İnanmagıl ki şitâb içredir bu ahd-i şebâb

Ş.D.-K.15/25

1.2.19. Bahâr ve Mutluluk İlişkisi

Bahâr edebiyatımızda en çok konu edilen mevsimdir. Çünkü bahâr ayı mutluluk ayıdır. Gönülde zerre miktar gam koymaz. Öyle ki bu ayda kimseye gam yakışmaz hatta lâyük da olmaz. İnsanlar çemenlerde sevk ü sefâ içinde vakit geçirirler. Her taraf çiçekler içinde müzeyyen olur. Hiçbir zaman gül bahçesinden ırak olmamak gerek ve onun kokusunu her daim yaşamak gereklidir. Sabâ yeli bu ayda etrafa misk kokuları saçar ve insanlar mutluluktan sarhoş olurlar. Nîsân yağmurları her tarafa gül suyu, inci, mercan ve yakut saçar. Özellikle bu ayda sevgili işret meclislerinde, bâğ ve bahçelerde olduğu için ve onu görmek âşığa bayram olduğundan en büyük mutluluğu âşık yaşar.

Klâsik Edebiyat belli kalıplar içinde ifade edilen bir edebiyattır. Nasıl ki kış ayına ölüm ve yalnızlık kalıbı biçildi ise bahârın yüklendiği anlamda hep güzellik ve mutluluktur. İnsanın sosyal bir varlık olduğunu düşündüğümüzde etraftan soyutlanmış bir hal almasını bekleyemeyiz. Bu devirde nasıl mevsimleri hissediyor ve psikolojimiz

ona göre şekil alıyor ise önceki devirlerde de bu aynı şekilde olmuştur. Kışın soğuşundan ve olumsuz şartlarından dört duvar arasına sıkışan insanlar bahârın gelmesi ile mutluluk duymuş haliyle de bu beyitlere yansımıştır.

Şair bu beyitinde bahâr vakti olduğunu ve yeşillik zamanının geldiğini söylemektedir. Devamında ise bu zamanda gül bahçesinden asla uzak olmamak gerektiğini söylemiştir. Bu beyitte bahârın gelmesi ile insanlar bâğda bahçede eğlence düzenledikleri için bu beyitte de buralardan asla uzak olmamak gerektiği anlatılmıştır.

Çün vakt-i bahâr oldı vü hengâm-ı çemendür

Bu demde gülistândan ırag olmaya asla

M.H.D.-K.5/7

Bu beyitte de gökyüzünün ve yeryüzünün bütün alemin bahâr ile süslendiği, bahâr ile alemin güzelleştiği anlatılmıştır.

Oldukça bahâr ile müzeyyen kamu ‘âlem

Turdukça zemin ile zamân kubbe-i mînâ

M.H.D.-K.5/33

Bu beyitte şair bahâr vaktinin geldiğini ve gönülde zerre miktar dahi olsa gam koymadığını, ayrıca bahâr vaktinde gamın kimseye layık olmayacağını anlatmıştır. Bu beyitte de açık şekilde görüldüğü gibi gam ve bahâr aynı ortamda düşünülemez.

Vakt-i bahâr irip komadı dilde zerre gam

Bu demde gam kimesneye lâyük olur mı hem?

M.H.D.-K.9/1

Şairin bu beyitinde bahâr aylarının geldiği ve her diyârın bezendiğini, Allahın her tarafı çiçekler ile süslenmiş bir hale getirdiği anlatılmıştır. Yine bu beyitte bahârın mutluluk yönünü şairin bakış açısı ile görebiliriz. Çünkü etrafı güzel görmekte, Allah’ın her yeri çiçekler ile süslediğini gördüğü için mutluluk duymaktadır.

Yine eyyâm-ı bahâr irdi bezendi her diyâr

Kıldı âfâkı şükûfeyle müzeyyen Kird-gâr

M.H.D.-G.53/1

Necâtî Bey bu beyitinde rüyasında lâle bahçesinde Ferhad'ı gördüğünü ve ona soru sorduğunu söylemiş ve Ferhad da ona cevap olarak her bahârda yerden kendi kanının fışkırdığını ifade etmiştir. Şirin için dağları deldiği söylenen, aşkın timseli Ferhad'ın bahâr ile tekrar ortaya çıktığı söylenebilir. Bu gerçek manada değil mecâzî olarak ifade edilmiştir. Yani Ferhad gibi âşıkların bahâr ayı ile ortaya çıktığını söyleyebiliriz.

Lâle-zâr düşde dün Ferhâda sordum dedi kim

Her bahâr oldukça yerden cûş ede kanım benim

N.B.D.-G.347/5

Etrafın yeni geline benzediği, onun gibi her yerin süslü olduğu ve rüzgarında bulut şişesi ile sevgilinin yüzüne gül suları saçtığı anlatılmıştır.

Müzeyyen oldu yine yer ârûsı rengârenk

Saçar sabâ yüzüne ebr şişesiyle gülâb

Ş.D.-K.15/6

1.2.20. Bahâr ve Cömertliği

Bahâr cömertliği ile bilinir. Cud-i bahâr tamlaması ile kullanılır. Bahârın cömert oluşunun sebebi; insanlara sunduğu mutluluk, güzel havalar, misk kokuları, seher yeliyle gelen çiçek kokuları, bâğ ve bahçelerde açan gül bahçeleri, etrafta salınan sevgili, yağın bereket yağmurları ve daha birçok şeydir... Bunların hepsini bahârın cömertliği olarak düşünebiliriz. Bahârın cömert oluşunun diğer bir sebebi de yeni bir hayat bahş etmesidir. İnsanların kıştan sonra yeni bir hayata başlıyorlar gibi olmaları bahârın cömertliğini yansıtır. Bahâr nimetlerini sınırsız bir şekilde insanlara arz eder. Ağaçlar yapraklarını açar, tohumlar gün yüzüne çıkar, çimenler büyümeye başlar, tohumlar filizlenir, çiçekler rengarenk olur. Burada cömertliği sadece maddi değerler olarak düşünmek yanlış olur. Bahârın asıl cömertliği kalplere verdiği iç huzur, tablo gibi olan tabiatın güzelliği ve bolca nimetlere gebe olmasıdır.

Şair bu beyitte sultân gibi olan bahârın gül bahçesine zümrüd bir taht kurduğunu ve etrafa her daim altın yerine bolca gül dağıttığını anlatmıştır. Bilindiği gibi padişahlar geçit törenlerinde halka altın saçarlardı imiş. Bahâr burada bir sultân gibi hayal

edilmiş ve o altın yerine ondan daha değerli olan gülleri zümrüd tahtının üstünde gül bahçesinde dağıtmaktadır. Yani bahâr tıpkı sultânlar gibi cömertliğini gül dağıtarak göstermiştir.

Tâ zümürüd taht urup gülşende sultân-ı bahâr

Ta kim altun yirine her dem ider îsâr gül

B.D.-K.1/21

Şair bu beyitinde bahâr ayının bağları tıpkı yeni gelin gibi donattığını, yeşil yapraklar üzerine düşen çiğ damlasında tıpkı bir mücevher gibi durduğunu ifade etmiştir. Mesîhî bu beyitinde bahâr ile çizilen bir tablo ortaya koymuştur.

‘Arûs-ı bâğı tonatdı cevâhir ile bahâr

Ki berg-i sebz zümürüd durur güher jâle

M.D. K.6/3

Mesîhî beyitinde bahâr ayının hayat sunan yönünü dile getirmiştir. Bahâr ile bahçelerin yeşerdiğini, büyüyüp geliştiğini ve yeşillikte rüzgârın bir micmer gezdirdiğini ifade etmiştir. Rüzgâr bahar ayında güzel kokular taşıyacağı için burda da rüzgar elindeki micmer ile bu görevi yerine getirmektedir.

Nice kim bâğ ehline neşv ü nemâ vire bahâr

Nice kim bezm-i çemende gezdüre micmer nesîm

M.D.-K.10/61

Şair bu beyitte şu bahâr mevsimi ne kadar saadetli, uğurlu, hayırlıdır demiş ve devamında güzel, latif rüzgârlardan ve tatlı sulardan bahsetmiştir. Burada bahâr mevsiminin bolluk ve bereket ayı olarak görüldüğünü ilk dizede görebiliriz. Çünkü bahâr mevsimi için uğurlu ve bereketli olduğu söylemiştir.

Zî âlem-i huceste zihî mevsim-i bahâr

Kim bâd hoş nesîm durur âb hoş-güvâr

N.B.D.-K.8/1

Şair bu beyitte bahârın adaleti ile yeryüzünün İrem Bâğları'nın gül bahçeleri gibi taptâze oluşunu anlatmıştır. İrem Bâğları önceden İran kentinde olan ve çeşitli

bitkilerin bulunduğu bir bahçe imiş. Bu beyitte de bahâr ayı cömertliğini göstermiş ve yeryüzünü İrem Bağları'nın gül bahçelerine çevirmiştir.

Bahâr-1 adli ile rûy-i âlem

İrem gül-zârı gibi tâze vü ter

N.B.D.-K.10/15

Necâtî Bey bu beyitinde bahâr mevsimine ait olan cihân güllerinin, lütuf ile açtığını acaba gonca dudaklı sevgilinin bu darlığı nedendir diye sormaktadır. Gonca açmamış güldür. Sevgilinin dudağı küçük olduğu için ve âşık ile hiç konuşmadığı için goncaya benzetilir. Burada da şair bahârın bütün çiçeklerin lütuf ile açtığı halde sevgilinin gonca dudağının açmamasına şaşmaktadır.

Açtı lûft ile cihân güllerini bâd-1 bahâr

Aceb ol gonca-dehânın neyi ki darlığı

N.B.D.-G.561/7

Saruhanlı Gülşen'i burada bahârın cömertliğini rüzgar ögesini kullanarak ifade etmiştir. Rüzgarın, bahârın lütfundan biraz bile ulaştırırsa cehennem ateşinin gül ve lâle bitireceğini dile getirmiştir.

Bâd eğer tutf-1 bahâr-1 eserinden dem ura

Gül ü lâle bitüre âteşi dûzah der-hâl

S.G.-K.15/20

Şeyhî bu beyitinde insanoğlunun var olan bu yokluktan ibret almasını, bahârın cömertliği ile 'âleme yeni bir hayat geldiğini anlatmıştır. İnsanların ibret alacağı yokluk kış vaktindeki yokluktur. Ağaçlar kurumuş, tabiat solmuş, güneş yüzünü göstermez olmuş, âleme ölüm sessizliği çökmüş iken bahâr cömert elini uzatmış ve tabiata yeni bir hayat sunmuştur.

Cud-1 bahârı 'âleme verdi vücûd-1 nev

Âdem ki ibret almaya ola bu dem adem

Ş.D.-K.10/6

1.3. BAHAR VE ÇİÇEKLER

Bahâr tasvirlerinin en hacimli kısmını çiçekler oluşturmaktadır. Şekilleri, kokuları, renkleri, özellikleri ile çokça işlenmişlerdir. Bahâr bir sultândır ve çiçekler o sultânın askerleridir. Kışı kovan ve bahârın bayrağını tabiata diken çiçeklerdir. En çok bahsedilen çiçek türleri; gül, lâle, nesrîn, menekşe, benefşe, sünbül, semen(yasemen), nergis, sûsen ve goncadır. Bahâr kokusu diye bahsedilen bütün bu çiçeklerin kokusunun karışımıdır. Beyitler adeta bu çiçekler ile süslenmiştir diyebiliriz. Çiçeklerin açması tıpkı gömleğin yakasının açılmasına benzetilir. Âşık sevgili ile çiçekler üstünde ayş u işret meclisinde buluşur. Rüzgâr rengarenk çiçekler ile tümsekler oluşturur ve bütün ‘âlem çiçekler ile müzeyyen olur. Yeryüzü bu çiçekler ile zinet takmış gibi hayal edilir. Şairler çiçeklerin sayesinde yine hayal güçlerini konuşturmuşlardır. Örneğin sevgilinin güzelliğini anlatacak olan şaire çiçekler kâğıt tutarlar. Bazen de çiçekler ellerinde kadehler ile içki içerler. Çiçekler bazen de bahçelere yapraklarını asarlar ve bunları gören insanlar yeşilliklerde toplanır.

Her çiçeğin temsil ettiği bir durum, anlam ya da benzetme vardır. Örneğin nergis çiçeği içinde hafif narkoz etkisi bulunan bir bitkidir. Bu yüzden özellikle benzetme yapılırken sevgilinin gözleri için daha çok kullanılır. Sevgilinin edâlı ve göz süzen bakışları tıpkı sarhoş insanların bakışları gibidir ve bu yüzden içinde narkoz bulunan nergis ile daha çok haşır neşir olacak şekilde işlenmiştir. Sûsen çiçeği ise yaprakları sivri olan bir çiçek türüdür. Daha çok fitneye ya da kıskançlığa sebep olan haliyle işlenir. Örneğin sünbül çiçeği kat kattır ve hafif dağınık bir hali vardır. Kokusu güzel bir çiçektir. Bu dağınık hali ile genelde saç ile bütünleşerek ifade edilmiştir. Yani Klâsik Edebiyat şairleri çiçekleri alâlede bir şekilde benzetmeden ziyâde onların şekilleri, renkleri, kokuları gibi yönleri ile işleyerek anlatmışlardır.

Osmanlı döneminde çiçeklere özellikle ehemmiyet verilmiştir. İstanbul ve Edirne’de büyük çiçek bahçelerinin özellikle kurulduğu ve buralara bakan bostâncıların olduğu da bilinmektedir.

Has bahçelerde ve hassa bostânlarında yetişen çiçek ve sebzelerden bir kısmının çiçekçi ve sebzeçi dükkanlarına verilerek satıldığı, gelirin bu satıştan elde edildiği biliniyor. Çiçekler, on yedi çiçekçi dükkanına, ıspanaklarda otuz kadar sebzeçiye yollanmış.

İstanbul’un bahçe ve bostânları şüphesiz has bahçe ve hassa bostânlarından ibaret değildi. Daha öncede belirttiğimiz gibi, her evin, her köşkün, her konağın bahçesi

vardı;çünkü bahçesiz bir mekânda yaşanamazdı. İnsanlar, tabiat ile bütünleşerek yaşarlardı. Bu anlayış sadece bitkiler için değil, hayvanlar içinde geçerlidir. Kediler evlerin, köpekler sokakların, güvercinler abidelerin vazgeçilmez canlı aksesuarlarıydı. Abdülhak Şinasi Hisar, eski İstanbul hayatını anlatırken, tabiatla bu iç içe oluşu özellikle vurgulanmıştır. Eski evlerin insanları şimdiki abartmanlar gibi tabiattan koparmadığını belirterek evlere bahçelerden geçildiğini, bahçe sulamak için kuyudan su çekildiğini, çiçeklerin bahçeden evlere girdiğini, lavanta çiçeklerinin temizliği duyuran kokuları yataklara döktüğünü anlatan İstanbul tutkunu, ‘‘İnsanlar ne tattıkları zevkleri değiştiren mevsimleri, ne de sevdikleri hayvanları düşünmemelik edemezlerdi. Evin en rahat köşesinde kediler horlardı’’ der (Ayvazoğlu, 1996: 69).

Çiçekler ile ilgili bu kadar özelliğın var olması beyitlerde geniş bir kullanım alanı ile karşımıza çıkmıştır.

Şair bu beyitinde çiçeklerin, sevgilinin sesi ile büyük bir şevk ile açıldığını anlatmıştır. Fakat bu normal bir açılma değil, tıpkı gömleğın yakasının hızlıca açılması gibi bir açılmadır.

Ol nâgme-i dilsûz safasına çiçekler

Çâk eylediler şevkile pirehân-ı valâ

A.P.D.-K.37/24

Şair bu beyitinde bahçeye her çiçeğın yapraklarını astığını ve onların yapraklarını gören herkesin bâğa bahçeye geldiğini anlatmıştır. Burada çiçekler bahârın habercisi olarak ifade edilmiş ve insanlara, bahârın haberini ulaştırmak için de çiçeklerin yapraklarını kullandıkları ifade edilmiştir.

Bâğa nî rencât evrâkını asdı her çiçek

Onun için halk-ı âlem geldi bastı bir birin

N.B.D.-K.20/10

Şair bu beyitte dilberler ile çiçekler üstünde yeme içme sefâsı yapan kişiye seslenmiş ve onun yerinin, en parlak yıldızın yeri gibi olduğunu anlatmıştır. Yani dilberler ile çiçekler içinde sevk ve sefâ içinde bulunmak o kadar değerli ve önemlidir ki bunu anlatmak için ‘‘yerin evc-i süreyyâdır’’ ifadesini kullanmıştır. O kişinin bulunduğu yerin en parlak yıldız olduğunu söylemiştir.

Ey çiçekler üstüne dilberler ile ayş eden
Şâdumân ol kim yerin evc-i süreyyâdır yine

N.B.D.-K.23/7

Burada çiçekler kişileştirme sanatı ile sanki şiir yazmak isteyen şairimize kâğıt tutar halde hayal edimiştir.

Vasf-ı ruhunla yazmağa şi'rin Necâti'nin
Kâğıt tutarlar elde çiçekler tabak tabak

N.B.D.-G.281/7

Şair bu beyitte, güllerin tabak tabak altın; çiçeklerinde tümen tümen gümüş saçtığını anlatmıştır. Yine kişileştirme sanatı kullanılmış ve çiçeklerin ve çiçeklerin sultânı gülün etrafa altın ve gümüş saçtığı ifade edilmiştir.

Tutmuş saçıya zerleri güller tabak tabak
Eyler nisâr sîm çiçekler tümen tümen

Ş.D.-K.7/19

Şeyhî bu beyitte yine kişileştirme sanatı ile karşımıza çıkıyor ve çiçeklerin ellerine kırmızı taşlarla süslenmiş altın ve gümüş kadehleri aldığını ve kiminin şarabının gül suyu kimininkinin de reyhân olduğunu dile getirmiştir.

Çiçekler aldı ele la'l ü sîm ü zer akdâh
Kimin şarâbı gülâbı kimisi reyhânî

Ş.D.-K.14/37

Yukarıdaki beyitlerde de görüldüğü gibi bahârın en büyük unsuru olan çiçekler etrafı süslediği gibi şairlerin hayal gücü ve zekâları ile de beyitleri süslemiştir.

1.3.1. Gül

Gül; çiçeklerin en kabul göreni ve hoş kokulu olanıdır. Sayısız çeşidi vardır. En çok kullanılanları; gül-i sad-berg(katmerli iri gül), gül-i ter(taze gül), gül-i ra'nâ(içi kırmızı dışı sarı gül), gül-i sûrû(gül yağı çıkarılan gül) gibi türleri vardır (Onat, 1996).

Dîvân Edebiyatında en çok sözü edilen çiçek türü güldür. Bunun birçok sebebi vardır. Gül rengi, kokusu, şekli ile edebiyatımıza sıkça konu olmuştur. Gülün bu kadar önemli yer kaplamasında peygamberimiz ile bütünleşmesi de önemli bir etken olmuştur. Çünkü bilindiği gibi gül peygamberimizin çiçeğidir ve gül-i Muhammed tamlaması ile de kullanılır. Gülün, onun terinin toprağa düştüğü yerden ortaya çıktığı rivayet edilir. O yüzden de mevlidlerde gül lokumu, gül suyu, gül kokusu dağıtılır. Sadece Hz Muhammed değil aynı zamanda Hz İbrahim de gül ile ilişkilidir çünkü Nemrud, Hz İbrahim’i ateşe attığında ateş havuzu gül bahçesine dönmüştür. Bu da telmih yolu ile beyitlerde işlenmiştir (Pala, 2004).

Bunlar dışında gülün sevgili ile bâğdaştırılması da edebiyattaki önemini arttırmıştır. Bazen sevgili güle, bazen de gül sevgiliye benzetilmiştir. Sevgilinin yanağı, yüzü, teni, bilekleri, saçları, nefesi gibi birçok unsur ya gülün rengine ya da gülün şekline benzetilmiştir. Gül emek ve özen isteyen bir çiçek olduğu için ve sevgili de nazlı bir yapıya sahip olduğu için ikisi aynı şekilde düşünülür. Bunların dışında gülün kokusunu çemene, sabâ yeli dağıtır ve rüzgârın elleri gülü okşayarak yapraklarının açmasını sağlar. Ayrıca gülün yaprakları bazen de sevgilinin güzelliğinin yazıldığı defter yapraklarına benzetilir. Gülistân, gülşen, gülzâr gibi kelimeler özellikle gül bahçesini ifade etmek için kullanılır. Gülün açmamış haline de gonca derler ve sevgilinin dudağı küçük olduğu için gonca ile birlikte alınır. Gül ve gonca tasavvufî manada da işlenmiştir. Gonca birliği, gül birliğin çokluk halinde görünüşünü ifade eder (Pala, 2004).

Gül çiçeği bülbülsüz düşünülemez. Bülbül güle âşıktır ve onun aşkı için etrafta dîvâne gibi dolanmaktadır. Bülbülün aşkını anlatan en iyi eserlerden biri de Kara Fazlî’nin “Gül ü Bülbül “adlı eseridir. Bu eserde gül bir gün suda kendi aksini görür ve kendine hayran olur. Meltem rüzgârına görev verir ve kendi güzelliği gibi güzel olup olmadığını öğrenip gelmesini ister. Bir şehzâde olan ve dîvâne gibi dolaşan bülbüle rastlayan meltem ona gülü anlatır ve bülbül güle, görmeden âşık olur. Bülbül çeşitli şekillerde güle kavuşmak istese de gül kabul etmez ve bülbül güle bir mektup yazar. Mektup ile gül biraz daha yumuşar fakat bu sefer sûsen çiçeği durumu kıskanır ve bülbüle buralardan gitmesini gülün onu hiç sevmediğini anlatır. Gülün dikenini bülbülü yaralar ve bunu duyan gül dikene kızar ve bülbüle iyi davranmasını söyler. Diken bahâr şaha gül ve bülbülün durumunu anlatır ve avcılar bülbülü kafese koyarlar. Hikayenin

sonunda gül ve bülbül kavuşur ve ikilik ortadan kalkar ve birlik ortaya çıkar. Bu hikayeden de anlaşıldığı gibi bülbül ve gül hikayeleri değişik şekillerde dillere destan olmuştur. Ayrıca gül ile ilgili diğer bir nokta gülün Yunan mitolojisinde Afrodit'in çiçeği olmasıdır. Afrodit'in ilk eşi Adonis, Mars tarafından öldürülünce kanından kırmızı gül meydana gelmiştir. Gül ile ilgili çok fazla hikaye ve efsane mevcuttur (Ayvazoğlu, 1996).

Klâsik Türk şiiri estetiği içinde gül, heyet olarak maşukun müşebbehi vazifesini ifa etmektedir. Gülün boyu ile sevgilinin boyu, gülün rengi ile sevgilinin yüzü ve yanakları, gülün nazlı yapısıyla sevgilinin nazı, gül-i ra'na ile sevgilinin hem âşık hem de rakibe yüz veren mizacı, bahar mevsiminde gülün açılmasıyla sevgilinin baharda gezintiye çıkması, gülün üzerindeki çiğ tanesiyle sevgilinin kulağındaki küpe, gülün dikeniyiyle rakip, gülün yapraklarının kat kat oluşuyla kulak arasındaki ilişki, gülle ilgili önemli estetik hususiyetler olarak dikkat çeker (Açıl, 2015: 12)

Gül değişik kelime ve kelime grupları ile (gülgûn, gül-bâng, gülistân, gül-hân, gül-geşt, gül-zar, gülçîn) hem dini boyutu ile hem edebi yönü ile çeşitli şekillerde işlenmiştir. Gül ile ilgili gerçek ve mecâz anlamların sonu yoktur.

Avnî bu beyitinde sevgiliye hitaben bâğdaki kırmızı güllerden kasıt senin gül yanaklarıdır, gönül süsleyen servi ağacında senin boyun posundan dem vurmaktadır demiştir. Burada gül sevgilinin yanağına benzetilmiş ve kırmızı gülde kastın sevgilinin yanağının olduğu ifade edilmiştir.

Bâğda gül ruhleründür verd-i hamrâdan murâd

Kâmetündür rast-ı serv-i dil-ârâdan murâd

A.D.-G.8/1

Şair bu beyitte sevgiliye seslenmiştir ve onun gül renkli yanaklarını görüpte Ferhad gibi âşık olmayanın akılsız olacağını dile getirmiştir. Burada gül-gûn gül renkli demektir. Burada yanak gül rengine benzetilmiş ve bu renk kırmızı ile pembe arası bir renktir. Günümüzde allık diye kullanılan renkler yüzün canlı ve tâze görünmesini sağlamak için genelde bu renklerde yapılır. Hatta önceden genç kızlar yüzlerine renk gelmesi için önceden yanaklarını sıkırlar ya da yüzlerine tokat atarlarmış. İşte bu gül rengi sevgiliyi güzel gösteren ve sevgilinin yanağının sahip olduğu renktir.

Hüsrevâ bu hadd-i gül-gûnun görüp

Sana feryâd olmayan mecnûndur

A.D.-G.25/4

Şairin sevgili yüzünden çektiği eziyet ve cefâlar tıpkı bülbülün kendisine yüz vermeyen, onu görmezden gelen gül için çektiklerine benzetmektedir. Gül ve bülbül bahsini yukarıda da değinmiştik.

Bana cevri firâvândur nigârun

Nitekim gül firâkıdan hezârun

A.D.-G.43/1

Şair bu beyitinde gül sevgilinin bâğda gül renkli bir elbise giydiğini ve sevgilinin elbisenin süsü olsun, daha güzel görünsün diye goncalardan elbisenin düğmelerini taktığını anlatmıştır. Burada sevgilinin her unsuru gül ile anlatılmıştır. Elbise gül renkli, sevgili gül, sevgilinin düğmeleri de küçük gül topları ile olan goncalar ile süslenmiştir.

Şâhid-i gül bâğda çün geydi gül-gûn pîrehen

Tüğmeler takındı ana zînet için goncadan

A.D.-G.59/1

Burada gülü kıskanan bir çiçek görmekteyiz. Sevgili için gülün dağıldığını duyan nesteren gülden geri kalmamak için varını yoğunu sevgili için ortaya sermiştir.

Göricek güller yoluna dökülüp saçıldığıun

Varını ol dem nisâr itdi öğünde nesteren

A.D.-G.59/4

Adlî'ye ait olan bu beyitte, gülün dikeninin olmasının bülbülün gülden uzak kalmasına bir sebep teşkil etmediği ifade edilmiştir.

Hâr fikri bülbüle gülden komaz bûy-ı vefâ

Yok hisâbına say agyârı beru gel yâra bak

AD.D.-K.2/6

Şair bu beyitinde sevgilinin edâlı boyunu gören servi ağaçlarının ayağa kalkacağını, sevgilinin yüzünü medh etmek için de goncaların ağızlarını açacağını ifade etmiştir. Bu beyitte gülün açmamış hali olan gonca çiçek unsuru olarak ele alınmıştır.

Servler görse hirâmın hep ayağ üzre gelür

Gül yüzün medh itmek için goncalar açar dehân

AD.D.-G.102/2

Ahmet Paşa'nın kasîdesinden alınan bu beyitinde şairimiz padişahın zafere ulaşan ömrünün nâmını, şöhretini gönül okşayan bir yazı ile gül yaprağının üstüne yazdığını anlatmıştır. Gül unsuru burada tıpkı defter yaprağı gibi karşımıza çıkmaktadır. Şair yazmak istediği şeyleri gül yaprağına yazdığını anlatmıştır.

Gül-i terde yazdım hat-ı dil nevâz

Ki mensûr-ı ömr ola unvân-ı nâz

A.P.D.-K.2/77

Şair bu beyitinde gülün gülmesi ile cihânın sefâ bulunduğunu, suyun da bu durumda bazen sevinçli, bazen de hüznü şarkılar söylediğini ifade etmiştir. Burada cihâna mutluluk ve sefâ getiren gülün gülmesidir. Burada kast edilen aslında bir bakıma bahâr ayının gelmesidir de.

Hande-i gülden safâ buldu cihân illâ ki âb

Geh eder rûd ü terane geh düzer savt-ı hazin

A.P.D.-K.23/6

Şair yazacağı dîvânı her yıl bahâr ayında açan tâze güle benzetmiştir. Eğer sevgili âşığın bir beyitini istekle dinlese âşık onun için tıpkı her sene açan bir gül gibi hatasız ve taptâze bir dîvân yazabileceğini anlatmıştır.

Dinlesen rağbetle bir gün Ahmed'in bir beytini

Gül gibi her yıl çıka tâze divânı dürüst

A.P.D.-G.20/8

Şair bu beyitinde sevgiliye seslenmiş ve gül gibi olan yanağından bir bûse alsa, cennet gülü gibi olan yanağından ne eksilir ki diye sormaktadır. Burada gül, yanak ile ilişkilendirilerek kullanılmıştır ve sevgilinin yanağı gül ve cennet gülüne benzetilmiştir.

Cennet gülü gibi yanağından ne eksilir

Ahmed dilerse bûse ile bî-hisâb gül

A.P.D.-G.178/7

Ahmed Paşa bu beyitinde yerinin gül isterken diken olduğunu, hayat elbisesinin de pâre pâre olduğunu anlatmıştır. Gül sevilen ve istenen bir unsurdur. Burada da şair yerinin gül ve gül bahçesi olmasını isterken yeri tam tersi gülün acı veren noktası olan dikenine rast gelmiştir.

Gül istedim diken oldu yerim ne çare kılam

Meğer libâs-ı hayâtımı pâre pâre kılam

A.P.D.-G.200/1

Şair bu beyitinde bülbüllerin gam dikeniyile inlediğini söylemekte, diğer mısrada da sevgiliye hitâben gül gibi elden ele gezmemesini yoksa tıpkı gül gibi solacağını anlatmıştır. ‘‘Gam dikeniy’’ ifadesi özellikle bülbülün canını yakan gülün dikenine hitaben o şekilde ifade edilmiştir. Diğer mısrada sevgiliye bir uyarıda bulunmuştur. Çünkü sevgilinin âşıklarına yüz vermesi, âşıklarına karşı mesafesini korumaması çok istenen bir durum değildir. İşte eğer sevgili buna dikkat etmez ise elden ele dolaşan gül gibi solacaktır. Âşık sevgiliye bu noktada uyarıda bulunmuştur.

Bülbüllerini inledüben gam dikeninde

Gül gibi inen elden ele varma solarsın

A.P.D.-G.225/2

‘‘Seni bir gül ile vurmak istemezdim, gül endâmında yara açmak istemezdim.’’

Seni bir gülle urmak istemezdim

Gül endâmında zahm uram demezdim

A.P.D.-Kt.46/1

Şair bu beyitte sevgilinin dudağını açmamış goncaya benzetmiştir ve içki içen sevgilinin dudağının kırmızı rengine büründüğünü, yüreğinin de onun cefâlarından dolayı kan gölüne döndüğünü anlatmıştır. Burada gül unsuru gülün açmamış hali olan goncadır.

Lebüni tâb-ı mey-i nâbıka gül-gûn itdün

Yine ey gonce-dehen yüreğimi hûn itdün

B.D.-G.38/1

Şair bu beyitte sevgiliye seslenmiş ve “Ey selvi boylu sevgili! Gül renkli elbiseyi giyinip salınsan halk içinde gömleğinin yakasını açmayan kimse kalmaz idi.” demiştir. Burada sevgili en güzel ve kendisine en çok yakışan renk olan gül rengini seçmiştir. Selvi gibi boyu ile bu elbiseyi giyince o kadar güzel olmuştur ki onun güzelliğini gören insanlar kendilerinden geçerler ve mecnûn gibi yakalarını yırtmaya başlarlar. Burada gül unsuru olan gülgûn ifadesidir.

Geyüp kabâ-yı gülgûn ey serv-kad salınsan

Kalmazdı halk içinde çâk olmaduk girîbân

B.D.-G.43/4

Şair bu beyitte sevgiliye hitâben bir soru sormaktadır. Ona aşkın ateşi ile yanmayan kimdir diye sormuştur. Sevgili de gül gibi gülmüş ve cevap olarak micmer olduğunu söylemiştir. Micmer bakır ya da bronztan yapılan ve içinde tütsü yakılan şamdanlardır. Aslında sevgili günümüz ifadesi ile espiri yapmış ve sevgilinin gülüşünü de âşık güle benzetmiştir.

Nâr-ı ‘ışka yanmamış kimdür didüm

Gül gibi güldi didi micmer meğer

C.S.D.-G.11/4

Şair bu beyitte sevgiliye; onun vafına ermek için bir çâre olup olmadığını sormuş, o da gül gibi gülerek bu çârenin altın ve gümüş getirmek olduğunu söylemiştir. Yine sevgilinin gülüşü diğer beyitte olduğu gibi güle benzetilmiştir.

Didüm ki vasluna irmeğe bir çâre var mıdur?

Gül gibi güldi didi ki var sîm ü zer getür

C.S.D.-G.45/3

Şair bu beyitinde sevgilinin gül yüzünün, âşığın gözyaşlarını gül suyu gibi akıttığını fakat gül şişesinin içine dolan bu gül suyunun âşığın gönül harareti ile suya dönüştüğünü anlatmıştır. Bu beyitte birçok gül unsuru aynı anda kullanılmıştır. Gül yüz, gül-âb, gül kullanılan ifadelerdir.

Gül yüzün itse dilde n'ola yaşımı gül-âb

Gül şişe içre çünkü harâretle su olur

C.S.D.-G.107/3

Eşrefoğlu Rûmî'ye ait olan bu beyitte şair, Pîri Abdülkâdir'in arısının balı, bahçesinin gülü, bağının bülbülü olduğunu anlatmıştır.

Arısının balıyam bâhçesinün güliyam

Bâğının bülbüliyam Pîrim 'Abdü'lkâdir'in

E.R.D.-G.64/3

Şair bu beyitinde şeyhinin gül, kendisinin de onun yaprağı olduğunu söylemiş ve Allah'tan kendisini o gülden ayırmamasını dilemiştir.

Şeyhüm güldür ben anun yaprağıyam

İlâhî yaprağı gülden ayırma

E.R.D.-G.112/4

Şair bu beyitte vefâya kimsenin cefâsız ulaşamayacağını, gülün de dikensiz olmayacağını ifade etmiştir. Burada gülün dikensiz olmayacağı gülve dikenin birlikte mânâ kazandığı ifade edilmiştir. Tıbkı cefâ çekmeden vefânın olmayacağı gibi.

Cefâsuz kimse ermedi vefâya

Gül olmaz bellidür hâr olmayınca

E.R.D.-G.96/13

Şair kendini bülbüle benzetmiş ve gülden ayrı düştüğünü ve ayrılık hasretiyle kendisinin sanki bir diken bahçesine düştüğünü ifade etmiştir.

Şu bülbülem ki gülden ayru düşdüm

Firâkıyle bu hâristâne geldüm

E.R.D.-G.73/3

Şair burada kendisinin dîvâne bir bülbül olduğunu, ağlayıp inleyerek üzgün olduğunu sürekli dost bahçesinin güllerini toplamak istediğini anlatmıştır.

Aceb şûrîde bülbülem düni gün kıluram zârî

Dost bahçesinin güllerin müdâm yiylesim gelür

E.R.D.-G.18/6

Şair bu beyitte Allah'tan gelen her şeyin ona hoş geldiğini anlatmıştır. Süslü elbiseler de gelse, kefen de gelse; gül de gelse, dikende gelse şairimiz için fark etmemektedir ve Allah'tan gelen her şeyi hoş görmektedir.

Hoştur bana senden gelen ya hil'attır yâhûd kefen

Yâ tâze gül yahut diken senden hem ol hûş hem bu hûş

E.R.D.G. 47/2

Gülün tasavvufi manada birliği anlattığı bilinmektedir. Özellikle açmamış gonca birliği açan gül çokluktaki birliği ifade eder. Burada da şair daha dünyaya gelmeden kalu belâ da hepimizin, tüm insanların bir olduğunu, orada konuşulup muhabbet edildiğini sanki herkesin âşık birer bülbül gibi olduklarını anlatmıştır.

Ol ezel bâğında biz bir gülidük

Dôsta karşı söylenir gulgulidük

Bunda nite dek dura bu dilümüz

Çünkü anda şûrîde bülbülidük

E.R.D.-Rubâ'îyyât 61

Âşık sevgilinin güzellik çağı gelince gül bâğlarının açıldığını, böyle bir zamanda içkiyi ve sevgiliyi terk edene deli denileceğini söylemiştir. Bahâr aynı

zamanda delilik ayıdır. Kanın hızlı aktığı, nefsi isteklere karşı koymanın zor olduğu bir aydır. Aşık da sevgilinin güzellik çağı ile güllerin açtığını ve böyle bir zamanda içkinin de sevgilinin de asla bırakılamayacağını, bırakana da deli gözü ile bakılacağı bir zaman dilimi olduğunu dile getirmiştir.

Açılmış gülleri bâğın senin bu hüsn ile çağın

Mey ü mahbûbı terk eyleyene divânedir derler

N.B.D.-G.61/3

Nasıl ki her bülbülün yalvarıp yakardığı bir gül vardır. Âşıқта, bahâr ayının geldiğini ama hâlâ kendisine bir gonca gülüşlünün denk gelmediğini anlatmıştır.

Güller açılır oldu dikenler Necâti

Ben bülbüle bir gonca-i handân ele girmez

N.B.D.-G.217/5

1.3.2. Karanfil

Karanfil, vatanı Asya ve Ön Asya olan bir bitkidir. Türk kültüründe lâle ve gül ile birlikte önemli bir yere sahiptir. Taş, çini, kumaş süslemelerinde özellikle eski tarihlerde sıkça kullanılan güzel kokulu bir bitkidir. Beyaz, pembe, kırmızı renklere sahip, yaprakları kertikli, birçok hastalığa şifa olan bir bitkidir. Osmanlı zamanında çiçekler ile ilgili yazılan Şükûfnâmelerde karanfil çeşitleri ve karanfil yetiştiricileri hakkında bilgiler verilmiştir. Bazı karanfil yetiştiricileri yeni türleri ilk kez bulmuşlardır. Karanfilinde kendi içinde isimleri vardır. Örneğin bunlar; nûr-ı sefid, necm-i seher, bedr-i bahâr, nûr-ı gülşen, gümüş fincan, büyük gülbün, gülrû, tezhîb-i çemen, tozkoparan gibi kendi içinde değişik isimleri vardır (Ayvazoğlu, 1996).

Sevgili de diğer çiçeklerde olduğu gibi çeşitli yönleri ile karanfile benzetilir. Özellikle rengi ve kokusu yönüyle. Karanfilin kendine has kokusu onu sevgilinin kokusu ile bütünleştirmiştir. Ayrıca bazen de karanfil sevgilinin yanağına benzetilir. Bahâr rüzgarları karanfil kokusu taşır. Ayrıca karanfil bahâr sultânın ordusunun bir neferi olarak görülür.

Anadolu da karanfil aynı zamanda bereketi temsil eder. Gelinlerin boynuna düğün günü karanfilden yapılmış kolyeler takılır. Bunun bereket ve güzel bir hayat

getireceği ifade edilir. Aynı zamanda gelinin yanına gelindiğinde güzel bir kokunun yayılması için de bunu yaparlar. Bu nedenlerden dolayı karanfilin hem süslemede, hem edebiyatımızda hem de kültürümüzde önemli bir yeri vardır.

Şair bu beyitte gül ve karanfil olarak sevgilinin yeteceğini ifade etmiştir.

Gül bana gerekmez bana sen gül de yitersin

Tek gül sanemâ gül de karanfil de yitersün

C.S.D.-G.253/1

Mihri Hâtûn burada birçok çiçeği aynı anda kullanmıştır. Şair burada ‘‘ Ey âşıkların emiri! Burada gül, karanfil, benefşe ve nergis biter. Güle karşı bülbüller figân eder. Şu Ladik şehri(Şu an Samsun’un bir ilçesi) ne kadar güzel bir yayla imiş.’’ Burada şairimiz şehrin güzelliğini anlatmak için çiçeklerden yararlanmış ve güle karşı da bülbülün figân ettiğini söyleyerek adeta tablosunu tamamlamıştır.

Emîr-i ‘âşıkân gül-bû karanfil

Biter anda benefşe nergis ü gül

Güle karşı ider efgân bülbül

Ne hoş yaylâk imiş şehr-i lâdik

M.H.D.-Mr. 4/16

Şair sevgiliye; ‘‘Ey güzelliğin gül bahçesi! Bana yanağın gül, yüzün karanfil, saçın da sünbüldür.’’ demiştir. Necâti Bey bu beyitinde sevgilinin değişik güzellik unsurlarını üç farklı çiçeğe benzetmiştir. Burada yanağın güle benzediğini söylediğine göre sevgilinin yüzü de beyaz bir karanfile benzemektedir. Çünkü yanak kırmızı ise yüz ay gibi parlak ve beyazdır. O yüzden şair renk belirtmese de beyaz karanfil olduğunu düşünebiliriz.

‘Ârız u ruhsâr u zülfün ey letâfet gülşeni

Biri gül biri karanfil biri sünbüldür bana

N.B.D.-G.15/5

1.3.3. Benefşe

Benefşe; menekşe ya da menevşe şeklinde de ifade edilen ve edebiyatımıza sıkça konu olan bir çiçek türüdür. Kokusu, koyu rengi, boyunun hafif kısa olması ve sap kısmının aşağı doğru eğik olması ile sıkça kullanılır. Bu eğikliği ile âşığın boynu bükük perişân haline benzetilir. Bazen yaprakları kulağa da benzetilir. Sevgilinin saçları, ayva tüyleri kokusu yönüyle; çiçeğin renginin koyu olması da sevgilinin beni ya da saçları yönüyle benefşeyle benzetilir (Pala, 2004).

Benefşe çiçeği bazen sevgiliyi bazen de gülü kıskanır. Onlara benzemek için uğraşır. Genelde sevgilinin özellikle saç unsuru ile beraber kullanılır. Bazen sevgilinin saçından yere siyah taş gibi düşer, bazen sevgilinin perişân, dağınık, kıvırcık saçlarının kokusu olur. Sap kısmının eğik olduğunu söylemiştik. Bu yönü ile bazen âşığa benzese de bazen de bu durum çiçeğin sevgilinin yoluna secde ettiği şeklinde yorumlanır.

Şair bu beyitinde cennet bahçelerinin benefşe ile süslendiğini, sevgilinin de gül bahçesi gibi olan yüzünün de ayva tüyelerine mesken olmasının kabul edilebilir bir şey olduğunu ifade etmektedir. Yani sevgilinin ayva tüyleri tıpkı cennetteki benefşelere, sevgilinin yüzü de cennet bahçelerine benzetilmiştir.

Çün bâg-ı behişt oldu benefşeyle müzeyyen

Gülzâr-ı ruhun olsa n'ola hattuna me'va

AD.D.-G. 5/6.

Şair bu beyitte boynunu, sevgilinin benefşe kokulu olan ayva tüyelerinin büküğünü; gönlünü de sevgilinin sevdâ ile baştan çıkardığını ifade etmiştir. Bu beyitte benefşe çiçeği ayva tüyelerinin kokusu olarak işlenmiştir.

Boynumu burdı benefşe hattunun sevdâları

Gönlümi sevdâyile baştan çıkardı kakülün

AD.D.-G.56/3

Şair bu beyitinde benefşeyi boynu bükük olması sebebi ile kendine benzetmiştir ve kendinde gamlı olduğu için tıpkı benefşe gibi boynunu büküğünü anlatmıştır. Diğer mısırada da sevgilinin sümbül gibi olan perçemini boynuna zincir yapmak istediğini ifade etmiştir.

Oluben gamgîn benefşe gibi burmazdum boyun

‘Âdlîyâ boynuma bend itsem o sünbül perçemi

AD.D.-G.135/5

Şair bu beyitinde şüphesiz ki sevgilinin zülfünden kara yaslı bir benefşe düştüğünü, siyah döşek gibi olan toprakta sanki bir çöl taşı gibi durmakta olduğunu söylemiştir. Burada benefşe koyu rengi ile karşımıza çıkıyor. Sevgilinin saçından sanki bir çöl taşı gibi kara topraklara düştüğünü şairimiz hayal etmiştir.

Düştü zülfünden kara yaslı benefşe lâ-cerem

Bisteri hâk-i siyeh bâlini sahrâ sengidir

A.P.D.-G.77/4

Sevgilinin sünbül saçını perişan gören benefşe, bu duruma şaşırmış ve kederlenmiştir.

Perişan gördüğünce sünbülünü

Benefşe vâlih ü gam-gîn oluptur

A.P.D.-G.99/2

Şair Ahmed Paşa bu beyitte hayal gücünü ortaya koymuş ve sevgilinin güzelliğinin yazılı olduğu gül yapraklarının kapıcısının, bekçisinin benefşe olduğunu söylemiştir. Gül çiçeklerin sultanıdır. Bu beyitte de sevgilinin güzelliğinin yazılı olduğu gül yapraklarının kapıcısı olarak benefşe hayal edilmiştir.

Yazıp letâ’if-i hüsnün beyân varaklarına

Benefşe berg-i gülün perde-dârı diyelim

A.P.D.-G.189/4

Bu beyitte şair gülün cübbesini gamdan dolayı çekip parçaladığını, benefşenin de saçlarını yolduğunu ifade etmiştir. Benefşe kokusu ve renginden dolayı saç ile ilişkilendirilmiştir.

Çekip çâk etti gamdan cübbesin gül

Benefşe saçlarını yoldu derler

A.P.D.-Kt.1/4

Şair bu beyitte benefşenin, sevgilinin ayva tüyünün sevdasına düştüğünden beri her mecliste âvâre âvâre gezdiğini söylemiştir. Benefşe sevgilinin ayva tüyüne benzetilir. Hem renk hem de koku açısından. İşte bu beyitte de benefşe onun hasreti ve ona benzemek için onu aramakta ve bu yüzden bütün meclislerde onu bulmak için âvâre âvâre gezmektedir.

Hatun sevdâsına düşmüş benefşe

Ki her bir meclisün âvâresidir

C.S.D.-G.50/3

Şair bu beyitte benefşenin sevgilinin ayva tüylerine benzemeye çalıştığını, fakat bu olayın duyulması ile utandığını ve hemen inkâra başladığını ifade etmiştir. Bu tarz beyitler sıkça işlenmiştir. Bazen lâle, bazen gül sevgiliye benzemeye çalışır ve bu yüzden renkleri kırmızıya döner. Şair bu beyitte aynı şeyi benefşe için söylemiş. Benefşe de sevgilinin ayva tüylerine benzemeye çalışırken bunun duyulması ile önce utanmış devamında ise böyle bir şeyin olmadığını dile getirerek inkar etmeye başlamıştır.

Öykünür imiş bu hat-ı dil-dâra benefşe

Sonra oldı hacil başladı inkâra benefşe

C.S.D.-G.266/1

Şair yine bu beyitte sevgiliye seslenmiş ve benefşenin kıskanç yapısını anlatmıştır. Şair sevgilinin yüzündeki sünbül kokulu ayva tüylerini kıskanan benefşenin taşlara topraklara yüzünü sürdüğünü, kıskançlıktan yerlerde süründüğünü anlatmıştır. Bu tarz benzetmenin bir sebebi de açıklama kısmında ifade ettiğimiz gibi benefşenin boyunun kısa ve sapının eğri olmasıdır. Şair bu yüzden bu beyitte sanki benefşeyi yüzünü, yerlere ve taşlara sürdüğü şeklinde hayal etmiştir.

Sünbül hatuna reşk ile düp bâg-ı ruhunda
Toprak döşenip yüz vurur ahcâra benefşe

C.S.D.-G.266/2

Burada sevgilinin yüzünde sünbül ve gül kokusu vardır. Fakat benefşeeye yer verilmemiş. İşte bu durumu gören benefşe çaresizlik ile başını eğmiştir.

Gül yüzde görüp sünbül-i müşginüni iy dost
Toprağa sücûd eyledi bî-çare benefşe

C.S.D.-G.266/4

Benefşenin şifâ veren özelliğini hatırlatan şairimiz Cem Sultân, nasıl ki yaralara, hastalara benefşe iyi gelirse benim yaralı gönlüme de senin benefşe kokulu saçlarını saralım o da bana iyi gelir demiştir.

Mesken tutar ise n'ola zülfünde dil-i Cem
Zira ki gelür hoş dil-i bîmâra benefşe

C.S.D.-G.266/5

Şair bu beyitte sevgilinin gül yanağını arz eden benefşe bahçesinin, sanki bir gül destesi haline döndüğünü ifade etmiştir.

Gül ruhlarının 'arz ideli bâg-ı benefşe
Bir deste-i güldür ki ola bağı benefşe

C.S.D.-G.267/1

Şair bu beyitte benefşenin eğer sevgilinin sünbül saçının tutsağı olmasaydı, elini ip gibi sevgilinin saçlarına sarmayacağını söylemiştir. Şair bu beyitte benefşenin elinin sevgilinin sünbül saçının tutsağı olduğu için sürekli sanki ip gibi saçın içinde dolandırdığını hayal etmiştir. Çünkü benefşenin yeri sevgilinin saçıdır.

Sarmazlar idi destine rişte hemişe
Sünbül saçunun olmasa tutsağı benefşe

C.S.D.-G.267/5

Şair bu beyitinde sevgilinin gözünün Çin ve Hotân ülkelerinin âhûlarının gözleri gibi olmasa idi, ayva tüylerinin benefşe otağı gibi olmayacağını anlatmıştır. Şair bu beyitte sevgilinin ayva tüylerini benefşe otağına, gözlerini de âhû (ceylan) gözüne benzetmiştir.

Âhû gözün olmasa gazâl-ı Hotân ü Çin

Hattundan olur mıydı otağı benefşe

C.S.D.-G.267/6

Şair sevgilinin güzellik unsurlarından yanağı güle, zülfü benefşeye, yüzü lâleye, gözleri de nergise benzetmiştir.

İy ârızı gül zülfi benefşe ruh-ı lâle

Şol nergis-i mestuni bana kılma havâle

C.S.D.-Müfredât 1

Mesîhî bu beyitinde kişileştirme sanatını kullanmış ve benefşelerin bulutların dağıtıp saçtığı değerli taşları gül bahçesinin içinde ve kıyılarında aradığını ifade etmiştir.

Gülzâr gûşesinde egilüp benefşeler

Şol dürleri arar ki nisâr eyledi sehâb

M.D.-K.7/17

Şair bu beyitinde, sevgilinin reyhân kokulu ayva tüylerini gören benefşenin derdinden tasasından kafasını kaldırmayıp hüznlendiğini anlatmıştır.

Hatt-ı reyhânunu gülşende benefşe görelî

Gussadan başını kaldurmadı mahzun oldı

M.D.-G.255/9

Şair bu beyitte sevgilinin yüzünden, benefşe kokulu saç bahsetse ne olur ki sonuçta 'âleme bu anber kokusunu saçan benefşe değil midir demiştir. Mihrî Hâtûn bu beyitte sevgilinin yanağından, benefşenin bahsetme hakkı olduğunu çünkü onun bu 'âleme sevgilinin saçı vasıtasıyla anber kokusu yaydığını ifade etmiştir.

Benefşe zülfü hatundan urursa dem n'ola her dem
Ki viren âleme hoş-bû anun anber-feşandır

M.H.D.-K.14/6

Şair bu beyitte sabah rüzgarının benefşe bahçesinin ortasına erele, dünyanın her yerinin misk kokusu ile dolduğunu ve 'âlemin bayram yerine döndüğünü anlatmıştır. Bahâr rüzgarının koku taşıma özelliği vardır. Sabah rüzgarı da benefşe bahçesinin kokusunu taşımıştır. Bu yüzden dünya misk kokusu ile dolmuş ve etraf bayram yerine dönmüştür. Bu beyitte benefşe koku yönüyle ele alınmıştır.

Subhûn nesîmi ireli sahn-ı benefşeye

Oldı cihân demâğı kamu müşg-bâr 'îd

M.H.D.-K.15/4

Şair bu beyitte sevgilinin misk saçının saçtığı kokunun benefşe kokusu olduğunu, kim ki sevgilinin saçına benzemeye çalışsa benefşe gibi eğilmesi gerektiğini söylemiştir. Yine benefşe bu beyitte koku ve başının eğik olması yönleriyle ele alınmıştır.

Müşkîn saçını saçtığı budur benefşe kim

Kim zülfe öykünür ise hacletten ola ham

Ş.D.-K.10/12

Şeyhî bu beyitinde benefşenin sünbül kokulu dilberden bahsetse buna şaşmamak gerektiğini, sonuçta çemene misk ve anber kokusu saçanın o saçlar olduğunu ifade etmiştir.

Benefşe sünbül-i dilberden urusa dem ne aceb

Olur ise çemenin müşk ü anber-efşânı

Ş.D.-K.14/7

Şair bu beyitte ay yüzlü sevgilinin zülfü için benefşenin tıpkı bir bülbül gibi ötüp durduğunu, sünbül kokusunun da yine sevgilinin kapısında eli bâğlı bir hizmetçi gibi durduğunu ifade etmiştir. Şair sevgiliye tâlip olan çiçeklerden bahsetmiştir. Benefşe

saça tâliptir ve sevgilinin kokusu olmak için bülbül gibi ötmektedir. Sünbül kokusu da yine sevgili için el pençe dîvân duran bir hizmetçi gibidir.

Benefşe zülfüne her dem hezâr ahsente ey mehrû

Kim ana sünbül anber gulâm olmuş eli bâğlu

Ş.D.-G.146/1

1.3.4.Yâsemen

Klâsik Türk Edebiyatında semen, yâsemen, yâsemîn şeklinde kullanılmıştır. Yumuşak dokusu, beyaz ve sarı çiçekleri ile dikkat çekmiştir. Güzel kokusu ve tırmanıcı özellikleri ile işlenmiştir. Sevgilinin saç, zülfü, yanağı, sinesi ve teni yâsemen çiçeği ile benzerlik oluşturacak şekilde ifade edilmiştir (Bayram, 2007).

Şair bu beyitinde çınar ağacının selvi boylu sevgilinin ayağına düğün armağanı saçmak istediğini, kimilerinin de ellerinde yasemen kokulu mücevherler tuttuğunu anlatmıştır. Bu beyitte yasemen çiçeği kokusu yönüyle ele alınmıştır.

Servin ayağına saç, saçmak diler çınar

Kim ellerini pür-güher-i yâsemen tutar

A.P.D.-G.62/7

Şair bu kasîdesinde bâğa gelinip taze gonca fidanına dil dökülmesi gerektiğini, yasemen çiçeğinin orda onu beklemekten ihtiyarladığını ifade etmiştir.

Bir ağız dök nev-civân-ı gonceye gel bâğa kim

Pîr olmuşdur hevânile nihâl-i yâsemen

B.D.-K.2/7

Cem Sultân bu beyitte nesrîn, yasemen ve semenin her yanda açıldığını, nehrin her yerin tıbkı bir yeşil elbise giymiş gibi döşediğini anlatmıştır. Burada bir bahâr tablosu görmekteyiz. Bu tabloda yasemenler ve nesrînler açmış, nehrin akması ile de her yer yeşilliğe bürünmüştür.

Nesrîn ü yâsemen semen açıldı her yana

Dîbâ-yı sebz döşedi etrâfı cûy-bâr

C.S.D.-G.56/3

Şair bu beyitte âşığın gönlünün, sevgilinin köyünün dikenlerini dikenden saymayacağını, o dikenlerin âşığa sanki birer gül ya da yasemen gibi geleceğini anlatmıştır. Bu beyitte âşığın, sevgili uğruna onun köyünün acı veren dikenlerini bile en güzel çiçeklerden olan gül ve yasemen olarak gördüğü anlatılmıştır

Hâra saymaz Ka'be-i kûyun mugaylânın gönül

Kim gül-i terdir ana ol yâsemendür yâsemen

C.S.D.-G.236/4

“Dedim ki bu can mıdır yoksa beden mi? Dedi ki ikisi de. Dedim gül müdür, yoksa semen mi? Dedi ikisi de.”

Dedim bu cân mıdır ya beden dedi ikisi de

Dedim ki gül müdür ya semen dedi ikisi de

Ş.D.-G.150/1

Şair bu beyitte sevgilinin gümüş teninin kokusunun tâze yasemen kokusu olduğunu, saçının kıvrımlarının kokusunun da misk kokusu olduğunu ifade etmiştir. Bu beyitte yasemenin sevgilinin gümüş tenine benzetildiğini görüyoruz. Bu yasemen sevgilinin teninin renginden dolayı beyaz yasemendir.

Nice sîmîn ten olur tâze semendür kokusu

Saçı çîni Habeşi müşk-i Hotendir kokusu

Ş.D.-G.187/1

1.3.5. Reyhân

Reyhân diğer adı ile fesleğen, kokusu ve şekli itibariyle edebiyatımızda konu edilmiştir. Özellikle kokusu ağır bir çiçek türüdür. Sevgilinin kokusu, saçlarının ve zülfünün kokusu bu çiçek ile ilişkilendirilir. Ayrıca bu çiçek şeklinin yazıyı anımsatması sebebi ile bazen yazı ile beraber de ifade edilmiştir (Bayram, 2007).

Şair bu beyitinde reyhân rüzgârının, sevgilinin yüzünün bahçesinden sümbül ve reyhân rüzgârını uğurladığını anlatmıştır. Burada şâir sümbül ve reyhân kokusunun sevgiliden rüzgâr ile uğurlandığını anlatmıştır. Reyhân çiçeği bu beyitte koku unsuru ile ele alınmıştır.

Sabâ reyhâncısı bâg-ı ruhundan

Nesîm-i sümbül ü reyhân uğurlar

A.P.D.-G.50/2

Şair bu beyitte sevgilinin sümbül saçını seher yelinin seyrederek gittiğini ve yine seher yelinin reyhân kokulu ayva tüyelerine hayrân olup gittiğini anlatmıştır. Bu beyitte reyhân sevgilinin ayva tüyleri ile ilişkilendirilerek kullanılmıştır.

Sümbül saçın seher yeli seyrân edip gelir

Reyhân hatı kokusuna hayrân olup gider

A.P.D.-G.80/4

Şair bu beyitte reyhân çiçeğini sevgilinin kokusu olması yönüyle ele almıştır.

Her gece sevdâ-yı zülfüyle perişân-hâl olup

Olduğum reyhânına hayrân bilir mi bilmezem

A.P.D.-G.219/2

Şair bu beyitinde bahçivanın gül ve reyhân ile vakit geçirmeye devam etmesini, kendisinin ise sevgilinin yasemen kokulu yüz ve ayva tüyelerini görmek istediğini söylemiştir. Şair reyhân çiçeğini ayva tüyü ve yüz ile ilişkilendirerek kullanmıştır.

Biz semen-çihrelerün hadd ile hattın görelim

Bâğbân eğleni tursun gül ü reyhânlar ile

B.D.-G.54/3

Şair bu beyitinde sevgilinin reyhân gibi olan ayva tüyleri ile dîvâneye döndüğünü ifade etmiştir.

‘Ârızın ‘arz ideliden hat-ı reyhân-şekil

Beni dîvâne kılup eyledi hayrân-şekil

M.H.D.-K.8/1

Şair bu beyitinde Allah’ın gönlün gül bahçesini süslemek isteyince sevgilinin gül yanaklarının ve reyhân saçlarının bu duruma yetiştiğini ifade etmiştir. Burada reyhân çiçeği sevgilinin güzellik unsurlarından saç ile harmanlanarak kullanılmıştır.

Zeyn itmege cân gülşenin el-minnetü lillâh

Ol ruhları gül saçları reyhân yetişdi

M.H.D.-G.183/2

Şair sevgilinin ayva tüylerini cennetin yeşilliklerindeki reyhân çiçeklerine benzetmiştir.

Hatun reyhân-ı bûstân-ı cinândur

Hadun gül-deste-i gül-zâr-ı cânur

S.G.D.-G.49/1

Şeyhî bu beyitte çiçekleri kişileştirmiş ve onların kırmızı taşlar ile süslenmiş altın ve gümüş kadehler için de şarab olarak bazen gül suyu bazende reyhân içtiklerini söylemiştir.

Çiçekler aldı ele la’l ü sîm ü zer akdâh

Kimin şarâbı gülâbı kimisi reyhânî

Ş.D.-K.14/37

Şair: “Velî! Firdevs bahçesinin ortası hayat veren bir yer imiş. Buraya Tûbâ ağacının boyunda gül ve reyhân gerek.” demiştir. Şair Tûbâ ağacının uzun boyunu görünce gül ve reyhân çiçeğinin de onun boyunda olması gerektiğini söylemiştir.

Firdevs sahnı sebzesi cân-bahş imiş velî

Tûbâ boyundağı gül ü reyhânımız gerek

Ş.D.-G.95/3

1.3.6. Sünbül

Sünbül çiçeğinin farklı renkleri de olsa özellikle koyu rengi olan türü ile sevgilinin siyah saçlarını çağrıştıracak şekilde kullanılır. Sünbül dağınık ve uzun bir yapıya sahip olduğu için özellikle sevgilinin saçları ile sıkça kullanılır. Bazen sevgilinin kokusunu bazen de ayva tüylerini ifade etse de ekseriyet ile saçları ifade etmek için kullanılır. Bahârın ilk zamanlarında açmasından dolayı bahârın müjdecisi olarak da bilinir (Ayvazoğlu, 1996).

Sünbül çiçeği bazı türleri ile Avrupa'da tanınan, mitolojiye konu olmuş bir çiçektir. Hollanda'da lâle krizinin ortaya çıkması ile koku yönünden de kuvvetli olması hasebiyle ön plana çıkmıştır. Bizim kültürümüzde ise hiçbir zaman lâlenin önüne geçememiştir. Hem süsleme sanatında hem de bahçelerde yetiştirilmesi yönüyle dört büyük çiçekten biri olmuştur. Saray bahçeleri için sünbül soğanlarının özellikle Halep ve Kahramanmaraş'tan getirildiği nakledilir. Bahçelerde yetiştiği gibi doğal ortamda yetişme özelliği olan zarif, güzel kokulu bir çiçektir. Edebiyatımızda sünbül deyince akla Sünbül Sinan da gelir. Asıl adı Yusuf olan bu kişi vech halinde iken sünbül çiçeğinin zikrettiğini duyar ve hiçbir çiçeği dalından koparmama kararı alır ve böylece adı Sünbül Sinan olarak kalır (Ayvazoğlu,1996).

Sünbül çiçeği ile ilgili daha birçok özellik vardır. Örneğin redifleri sünbül olan ve kasîdenin nesip bölümünde sünbül den bahsedilir ise buna sünbülüyye denilmektedir. Aynı zamanda bir hat çeşidi ve tasavvufta Halveti tarikatının de bir koludur. Sünbül aynı zamanda şifa kaynağı olarak tıp dalında da kullanılmıştır. Bunlar dışında sünbül gül ve lâleden sonra değişik süsleme alanlarında(kumaş, duvar, iç ve dış mekân) kullanılan bir çiçektir. Görüldüğü gibi sünbül çiçeği birçok alanda kültürümüzde ve edebiyatımızda önemli bir yere sahip olan bir çiçek türüdür (Karaman, 2012).

Sünbül sevgilinin saç unsuru olarak kullanılmış ve sünbül çiçeğinin kıvrımlı yapısı ile sevgilinin dalgalı saçları birbirine benzetilmiştir.

Gül yüzün üzre ki düşmüş ca'd-ı kâkül şâh şâh

Zînet itmiş bâg-ı hüsnün sünbül şâh şâh

A.D.-G.7/1

Şair bu beyitte yüzü güneş gibi parlak bir melek gördüğünü, ‘âleme ışık saçan dolunay gibi olduğunu, onun sünbül gibi siyah saçlarının da âşıkların âhı olduğunu dile getirmiştir. Âşıkların âhı, kalplerinin sevgili yüzünden yanması ile ortaya çıkar ve siyah bir duman gibidir. İşte duman sevgilin saçlarının siyah olmasına sebep olur ve o saçlarda bu beyitte sünbüle benzetilmiştir.

Bir güneş yüzlü melek gördüm ki ‘âlem mâhıdır

Ol kara sünbülleri ‘âşıklarınun âhıdır

A.D.-G.14/1

Adlî’ye ait bu beyitte şairimiz sevgiliye şöyle demiştir.’‘(Ey sevgili) sünbüllerini taze gül yaprağının üstüne salalı, âhımın ateşi ayın üzerinde bir yara oluşturdu.’‘ Bu beyitte sünbül saçtır ve taze gülyaptağında sevgilinin yüzüdür. Yani sevgilinin saçları yüzüne doğru düşünce aşığın âhı göyüzüne kadar ulaşıp ayın üzerini yakmıştır ve orada bir yara oluşmasına sebep olmuştur.

Sünbüllerini sen salalı verd-i ter üzre

Dâg urdı benüm âteş-i âhum kamer üzre

AD.D.-G.132/1

Şair bu beyitte sevgilinin zülfünün kokusu ile toprak olacağını ve kabrinde sünbüllerin biteceğini ve bu sünbüllerden de etrafa misk kokusu yayılacağını anlatmıştır. Mezarının üstünde özellikle sünbül çiçeğinin bitmesinin sebebi, âşığın sevgilinin saçının hevesiyle toprağa girmesinden dolayıdır.

Ahmed hevây-ı zülfün ile çünkü hâk ola

Kabri giyâhı sünbül ola hâk-dânı misk

A.P.D.-K.13/32

Şair sevgilinin yanağının üstündeki beni örten saçın, tıpkı suyun üstündeki gül yaprağını örten sünbül gibi olduğunu ifade etmiştir. Yine burada da görüldüğü gibi saç sünbüle benzetilmiştir.

Zülfün altında ne hindûdur izârın hâli kim

Sünbül örtünmüş yatır gül-berg-i sîrâb üstüne

A.P.D.-K.16/12

Şair bu beyitte yine sevgilinin saçını sünbül kokusu ile ifade etmiştir ve o gül yüzlü sevgilinin sünbül kokulu saçının altında aydınlık yüzünün etrafa gül suyu saçan bir bulut yatırdığını söylemiştir.

Sünbül-i zülf-i arak-zîrinden ol gül yüzlünün

Gün yüzünde ebr-i müşgîn-i gül-âb efşân yatar

A.P.D.-G.51/2

Şair burada sevgilinin sünbül kokulu saçının kokusu gibi bir koku almak için âşıkların attar kulübesinin yollarına düştüğünü ve sevgilinin misk kokusu gibi bir koku almak istediklerini anlatmıştır.

Sünbülünden sanemâ şeme-i bûy almak için

Misk sevdâya düşüp külbe-i attâra gider

A.P.D.-G.76/3

Şair bu beyitte sevgilinin sünbül saçının, âşığın gönül bahçesi olduğunu ve sevgilinin kendi saçlarını âşığın boynuna misk kokulu bir zincir gibi taktığını anlatmıştır. Sevgilinin saçları zincir gibi hayal edilmiştir ve sanki âşığı bu misk ve sünbül kokulu saçların tutsak ettiği ifade edilmiştir.

Meğer dil bâğıdır sünbül saçı kim

Takar cân boynuna müşgîn selâsil

A.P.D.-G.177/3

Şair bu beyitte sünbül çiçeğini sevgilinin dağınık saçları için kullanmış ve sevgiliye hitâben perişân âşığını, sünbül gibi dağınık saçları için tıpkı mahallesindeki köpekler gibi bir gece misafir etmesini söylemiştir. Âşık bu beyitte perişân halini, sevgilinin sünbül gibi olan dağınık saç ile ortak nokta göstererek, sevgiliye bu durumu kendine ayrıcalık gösterecek bir hal alması için rica mahiyetinde hatırlatmıştır diyebiliriz.

Sünbül-i ser-geşten için bu dil-i şûrideyi
İtlerinden bir gece kûyunda mihmân isterim

A.P.D.-G.220/2

Ahmet Paşa sevgilinin sünbül saçının gölgesinde tâze tâze miskin bitkilerin bittiğini ifade etmiştir. Burada sünbül saça benzetilmiştir. Onların gölgesinde biten miskin bitkilerde aslında sevgilinin yüzündeki ayva tüyleridir. Çünkü sevgilinin saçları yüzüne düşerek ayva tüyelerine gölgelik eder. Tıpkı bu beyitte olduğu gibi.

Ne sünbüldür saçın kim sâyesinde
Biter miskîn giyâlar tâze tâze

A.P.D.-G.266/2

Şair bu beyitte sevgilinin yanağındaki deste gibi olan güllerinin devamlı suda durduğunu, sünbül kokulu ayva tüyelerinin de o güllerin üstünde tıpkı misk kokusuna bulanmış gibi olduğunu söylemiştir. Burada sevgilinin saçları yüzüne düşünce ortaya çıkan manzara anlatılmış. Bu durum tıpkı gül destesinin üstündeki sünbüle benzetilmiştir.

‘Ârızun şol deste-i güldür ki dâ’im sudadur
Sünbül-i hatun gül üzre sanki müşg-âlûdedir

C.S.D.-G.55/1

Şair bu beyitte sevgiliyi, güneş ve değerli taşlar ile kıyaslamıştır. Sevgilinin sünbül kokulu saçlarının güneşin bile üstünde olduğunu, inci dişlerinin ise saf yakuttan daha değerli olduğunu söylemiştir.

Zülfün ol sünbül durur kim âf-tâb üstündedir
Dişlerün ol lü’lü kim yâkût-ı nâb üstündedir

C.S.D.-G.75/1

Şair bu beyitte sevgilinin sünbül kokulu saçlarının bâğını açınca ‘âleme onun saçının lütfuyla vefâ kokusu yayıldığını, etrafın ihsâna kavuştuğunu ifade etmiştir. Burada şair sevgilinin saçının bâğını açtığını etrafa tıpkı bir dalga gibi vefâ ve güzel koku yayıldığını anlatmıştır.

Sünbülün bendini açduk çameşâm-ı ‘âlemi

Pür ider bûy-ı vefâ in’âmı zülfünden senün

C.S.D.-G.190/6

Şair bu beyitte bir duada bulunmuş ve kimsenin kendi gibi sevgilinin sünbül saçının kemendine tutulmamasını, kendi kara bahtı gibi kimsenin kara bir bahta sahip olmamasını söylemiştir. Âşığın bu beyitte kara bir geleceğe sahip olmasının sebebi sevgilinin sünbül saçının kemendine tutulmasından dolayıdır.

Kemend-i sünbül-i yâra giriftâr olmasun kimse

Benüm baht-ı siyâhumdan siyeh-kâr olmasun kimse

C.S.D.-G.285/1

Şair bu beyitte sevgilinin zülfünün üstüne düşen gözyaşını görenlerin, sünbül üstünde çiğ damlasının ne kadar güzel durmuş olduğunu söylediklerini ifade eder. Burada sevgilinin saçı sünbül, aşğın gözyaşı da çiğ damlasına benzetilmiştir.

Gözün yaşını zülfünde görendir.

Ne hoş düşmüş bu sünbül üzre jâle

C.S.D.-G.299/5

Şair bu beyitte sevgilinin gözlerinin saçlarına doğru yaklaşmasını tıpkı sünbül otlarına ulaşan âhûlara benzediğini dile getirmiştir. Saçlar sünbül otların yaklaşan ahûların haline sevgilinin gözleri de âhûnun gözlerine benzetilmiştir.

Yüzün üzre gözlerün neyl itdüğince zülfüne

Sünbül otlar sanasın sahrâda âhûlar gaibi

C.S.D.-G.342/2

Şair bu beyitte yukarıdaki beyite yakın bir mana dile getirmiştir. Sevgilinin güzellik devrinde saçlarına yaklaşan gözlerin, sünbül otuna yaklaşan âhûlar gibi olduğunu anlatmıştır.

Devr-i hüsnünde gözün meyl eylemişdür zülfüne
Çîn sahâsında sünbül otlar âhûlar gibi

C.S.D.-G.343/2

Yine sevgilinin saçı sünbüle benzetilmiştir.
Kand olur sünbüllerin mâh üzre tagitdukda dost
Zülfinün bir kılına yüz bin dil-efkâr olmaya

M.H.D.-G.170/2

Necâtî Bey bu beyitte sevgilinin ayva tüylerinin ve saçlarının kokusunun sünbül ve gül kokusu olduğunu söylemiş, gönül âşığını perişân edenin işte bu kokular olduğunu ifade etmiştir.

Nice kâkül nice mû sünbül-i gül-bûdur bu
Dil-i uşşâkı perişân edici budur bu

N.B.D.-G.443/1

Burada sünbül sevgilinin saçını, gül yaprağı da sevgilinin yüzünü ifade eder. Âhûların misk kokusunu kırlarda bırakıp etrafa kokularını yaymaları sevgilinin saçının yüzün üstüne dağılması ile ortaya çıkan koku ile eşdeğer görülmüştür.

Sünbülün saldıka gül-berg üzre ol mâh-ı hutun
Sanki âhû deşt-i çîn üstüne müşk-i ter saçar

Ş.D.-G.20/2

Şair bu beyitte sünbülün güzel kokusuna lâlenin ciğerini yakdığını, benefşenin de hasedinden perişân bir hal aldığını ifade etmiştir. Benefşe burada sünbülün kokusunu kıskanan bir çiçek olarak hayal edilmiş ve o kıskançlık ile perişân bir hal aldığı anlatılmıştır.

Sünbülün kokusuna lâle ciğer yaktığına
Hased ilter mi benefşe ki perişân bigidir

Ş.D.-G.49/5

Şair bu beyitte eğer taş kesmiş gözyaşlarının kendisini rahatlatmasa idi sevgilinin sümbül saçının sevdâsı ile bâğrının lâle gibi yanacağını ifade etmiştir. Yine diğer beyitlerde olduğu gibi saç sümbül ile beraber kullanılmıştır.

Sümbülün sevdâsı bâğrımı yakardı lâle-veş

Kılmasa teskîn safrâ nârdanı çeşmimin

Ş.D.-G.101/4

Bu beyitlerde görüldüğü gibi, yukarıdaki açıklamada da ifade edildiği gibi, şekli, rengi ve kokusu yönüyle sümbül genelde saç ile ilişkilendirilerek kullanılmıştır. Sümbül; sevgilinin yüzüne, saçların dağılması ile gül yaprağının üstüne düşmesiyle, sevgilinin boynuna dolanan saçların kokusuyla bazen sevgilinin gözlerinin saça yaklaşması âhûların sümbül otlara yaklaşmasına benzetilerek bazen de yine sevgilinin saçlarından etrafa yayılan güzel kokunun sebebi olarak beyitlerde işlenmiştir.

1.3.7. Erguvân

Erguvân, ergevân ya da ergavân şeklinde beyitlerde kullanılır. Bu çiçeğin taç yapraklarının kırmızıya çalan rengi dolayısıyla şarap ile ilişkilendirilerek ifade edilmiştir. Bu çiçek yine renginden dolayı kadeh, dudak, yanak, yüz, yara, boy, vücûd, sevgili, aşık, dil, ateş gibi unsurlar ile de kullanılmıştır (Bayram, 2004)

Erguvân çiçeği yüzyıl öncesine kadar Bursa’da bayramı yapılan bir çiçektir. Evliya Çelebi ‘‘Erguvân Cemiyeti Faslı’’ diye bu durumdan bahsetmiştir. Bu gelenek Emir Sultân tarafından Bursa’da nevrûz’un başlarında kutlanırmış. Bursa’ya gelen dervişler Emir Sultân’ın türbesini ziyaret edip zikir de bulunurlarmış. Ahmet Hamdi Tanpınar’da bizim ülkemizde gülden sonra bayramı yapılması gereken ya da kutlanması gereken çiçeğin erguvân olması gerektiğini söylemiştir (Ayvazoğlu, 1996).

Şair bu beyitte sevgilinin güzelliği misali bir güzelin daha dünyaya gelmediğini, her köşesinden gül ve erguvân yaprağı kokusunun yayıldığını söyler. Erguvân çiçeği bu beyitte kokusu yönüyle ele alınmıştır.

Hüsnün misâli bir dahi gelmiş midür âceb

Her gûşesinde berg-i gül-i erguvân yatur

M.H.D.-G.47/2

Şair bu beyitte nergis gözlü sevgilinin canının, uzun zamandır erguvân renkli şarap; kendi canının da yanına yalansız bir sevgili çektiğini söylemiştir. Erguvân çiçeği bu beyitte renginden dolayı şarap ile ilişkilendirilerek ifade edilmiştir.

Nergislerin nice ki mey-i erguvân çeker

Cânına nûş ola ki riyâsız revân çeker

Ş.D.-G.58/1

Şair bu beyitte sevgilinin gül yanağının zaman zaman aklına gelince gözünün erguvân rengi şarap ile dolu şişeye benzediğini ifade eder. Bu beyitte şair sevgilinin hayali ile gözyaşının kanlı aktığını, erguvân rengi şaraba benzeterек ifade etmiştir.

Gül yanağın yâdına nûş etmek için dem-be-dem

Doludur câm-ı şarâb-ı erguvân çeşmimin

Ş.D.-G.101/2

Şeyhî bu beyitte lâle kadehindeki dumanın erguvân renkli şarap rengi olduğunu söylemiş ve kan ateşinde bığrının kebab olmakta olduğunu dile getirmiştir. Erguvân çiçeği renk yönüyle ele alınmıştır.

Şarâb-ı erguvânîdir duhânî lâle câmında

Ne kan tamdıysa odunda benim bığrım kebâbından

Ş.D.-G.133/4

Şair “Şu gül endâmının kokusu tâze yasemen kokusudur. Erguvân renkli yanaklarının kokusu en güzel kokudur.” demiştir. Erguvân çiçeğinin renginin kırmızıdan pembeye çalan bir renk olduğunu söylemiştik. Burada sevgilinin yanaklarının rengi erguvâna benzetilmiştir.

Şol gül endâmın i cân tâze semendir kokusu

Erguvân ruhlarının hûb-ı hasendir kokusu

Ş.D.-G.186/1

1.3.8. Sûsen

Halk arasında susam çiçeği diye bilinmektedir. Daha çok dışa doru açılan beş adet taç yapraktan oluşmaktadır. On yapraklı olanına sûsen-i âzâd, mavi renkte olanına sûsen-i erzak, sarısına sûsen-i hetâî, sarı, beyaz ve maviden mürekkep nevine ise sûsen-i âsmân-gâr denilmektedir. Sûsen çiçeğini çanak kısmı yuvarlak, ortası boğumlu, taç yapraklarının uçları dışa doğru kıvrılmış şekli sürahi ya da kadehlere benzetimiştir. Bazen de elinde sürahi tutan kişi olarak hayal edilmiştir (Şentürk, 2002).

Sûsen çiçeğinin yapraklarının keskin ve sivri olması sebebi ile çiçeklerin içinde sanki silah kuşanmış askerlere benzetilir. Bazen de yine bu yaprağının özelliğinden dolayı fitne çıkarıcı ya da kıskançlık yapan bir çiçek anlatılır. Öyle ki Kara Fazlî' nin Gül ve Bülbül hikayesinde bülbüle gidip gülün onu sevmediğini söyleyen, gül ve bülbülü dikene şikâyet eden de gene sûsen çiçeğidir (Pala, 2004).

Mesîhî'nin kasidesinden alınan bu beyitte bir savaş tablosu çizilmiştir diyebiliriz. Burada sûsen çiçeğinin ve şimşir ağacının düşman ile savaştığı ve gülün bu ortamda kendini siper ettiği ve nergis çiçeğinin de miğfer vazifesi gördüğü anlatılmıştır.

Tokınup düşmenünün cengine sûsen şimşir

Gül siper yapınuban nergis idindi migfer

M.D.-K.15/35

Şair bu beyitte eğer şimşir ağacı gibi boyu olan sevgilinin hasreti ile ölüp toprak olursa kabründe sûsen çiçeği gibi keskin otların biteceğini dile getirmiştir.

Ger hasret-i şimşirün ile hâk olur isem

Sûsen gibi keskin bite kabrümde giyâhum

M.D.-G.159/7

Bu beyitte de şair bahâr mevsiminin unsurlarını benzetmeler yaparak şekillendirmiştir. Yeşilliğin ortasında sûsen, nesrîn ve lâlenin tıpkı bir ateş tepsisi gibi durduğunu, bu tepsinin üstündeki şişenin de altından, kasenin de mercandan yapıldığını ifade etmiştir. Bahâr ayında yeme içme etkinliklerinin yapıldığı düşünüldüğünde, şair hayal gücü ile böyle bir ortamdaki tepsiyi renklerinden dolayı çiçeklere, üstündeki eşyaları da değerli taşlar ile süslenmiş şekilde zihninde canlandırmıştır.

Sûsen ü nesrîn ü lâleyle benzer bir hân kânun

Sahnı çînî câmı zerrîn kâsesi mercânîdir

Ş.D.-K.9/11

1.3.9. Lâle

Lâle Klâsik Türk Edebiyatımızda gülden sonra en çok bahsi geçen çiçek türüdür. Öyle ki bir zaman gülün tahtını bile sallamıştır. İran mitolojisine göre bir yaprağın üzerindeki çiğ damlasına yıldırım düşmüş ve alev alan yaprak o haliyle donup kalarak lâleyi oluşturmuştur. Başta kırmızı olmak üzere pembe, sarı, beyaz, mor gibi renklerde olur. Dîvân Edebiyatımızda kırmızı lâle renginden dolayı sevgilinin yanağına, yüzüne bazen de âşğın kanlı gözyaşlarına benzetilir. Lâlenin ortasındaki siyahlık sevgilinin benine, âşğın gamlı gönlüne veya yaralanmış kalbine benzetilir. Yukarıya doğru bakan yapraklarının olması ve içinin boş olması sebebiyle lâlenin kadehe benzetildiği de olur. Bu yüzden şarap, mey, şişe, câm, şem, lâ'l gibi kelimeler ile geniş bir kullanım alanı vardır. Lâle hem bahçelerde hem dağlık alanlarda yetişen bir çiçek türüdür. Suyu seven bir çiçek olması ve çabuk solması yönüyle tıpkı ilgi bekleyen sevgiliye benzetilir. Özellikle sevgilinin âşğa ettiği eziyetler sebebiyle âşğın gönlü lâle ile ilişkilendirilerek kullanılır. Ciğeri kan dolmak, bâğrı yanmak, yüreğin dağlanması gibi ifadeler lâlenin ortasındaki siyahlık ile bâğlantı kurularak anlatılır. Lâle çiçeğinin olduğu bahçelere'' lâlezâr'' denir. Lâlezârın su ihtiyacını da âşğın gözyaşları karşılar (Pala, 2004).

Lâle, Anadolu'ya Türkler ile gelmiştir. Batılılar bu çiçek ile ilgilenmemişlerdir. XIII. yüzyıldan itibaren süsleme sanatında kullanılmaya başlanmıştır. Hem kültürümüzde hem tarihimizde lâle önemli izler bırakan bir çiçek türüdür. Öyle ki XVI. yüzyılda yeni lâle türleri bulunmuş, bunların tohumları yeri gelmiş sır gibi saklanmış bazen de Çırağan Sarayı'nın bahçesinden çalınacak kadar önem arz etmiştir. Çinide, kumaşlarda, duvar süslemelerinde sıkça kullanılan bir çiçektir. Öyle ki Selimiye Camii'nin müezzin mahfilindeki ters lâle oldukça meşhurdur (Ayvazoğlu, 1996).

Lâle merakı Avrupa'ya XVI. yüzyılda Anadolu'dan gitmiş ve kısa süre delilik derecesine varmıştır. Bir lâle soğanına servetini yatıranlar bile olmuştur. Bu yüzyıllarda Türkiye'de lâle çılgınlığı olmasa da lâlenin önemi giderek artıyor lâle devrine adını

vermeye doğru emin adımlarla ilerleyişini sürdürüyordur. Bu yüzyılda İstanbul ve Anadolu'da tüm çiçekler değerli görülmüş her yer çiçekler ile donatılır imiş. Padişahlar çiçek yetiştiriciliğine özellikle ehemmiyet vermişlerdir. Çiçekler ve özellikleri ile ilgili çeşitli kitaplar yazılmış ve cemiyetler kurulmuştur. Örneğin Meclis-i Şükufe bunlardan biridir. Evliya Çelebi'ye göre İstanbul'un farklı kesimlerinde seksen kadar çiçek dükkanı açılmıştır. Bazı çiçek bahçeleri aynı zamanda bir çiçekçi vazifesi bile görmüştür (Ayvazoğlu, 1996).

Pasarofça Antlaşması'nın 1718 de imzalanması ile savaş yanlısı olmayan, eğlenmeyi seven, barışsever III. Ahmed; aynı tabiata sahip damadı ve aynı zamanda sadrazam olan Nevşehirli İbrahim Paşa ile yeniliklerin yapıldığı Lâle Devri başlar. Bu devirde çeşitli ıslahat çalışmaları ve yenilikler yapılmıştır. İstanbul'un çeşitli yerlerine yeni kasırlar(en önemlisi Sa'dâbât Kasrı) bahçeler, çeşmeler, görkemli havuzlar, fiskiyeler yapılmış ve buralar çeşitli çiçekler ile özellikle lâleler ile süslenmiştir. Öyleki Kağıthâne'de bahâr ayının gelmesi ile yüzlerce çadır kurulur ve eğlenceler düzenlenirmiş. Nevşehirli İbrahim Paşa da son derece lâle tutkunu bir kişiliğe sahip olan bir sadrazam olması sebebi ile lâlenin önemi artmış bununla ilgili olarak düzenlenen yarışmalarda çeşitli ödüller bile verilmiştir. III. Ahmed döneminden en az elli yıl önce lâle çılgınlığının zemini hazırlanmış ve III. Ahmed devrinde ise tamamıyla ortaya çıkmıştır. Lâle merakı toplumu öyle sarmıştır ki binden fazla yeni lâle formu ortaya çıkmıştır. Bazı lâle türlerinin sadece kendilerinde olmasını isteyen insanlar hırsızlıklar bazen de yolsuzluklar bile yapmışlardır (Ayvazoğlu, 1996).

Kısacası lâle çiçeği rengi, şekli, özellikleri, milli yönü, tarihi ve kültürümüzdeki yeri ile gülden sonra en önemli çiçek türüdür. Edebiyatımızda ve tarihimizde ciddi akisleri olmuş tersten okunması ile müslümanlığı temsil eden hilâl kelimesini ortaya çıkarması, ebced hesabında Allah lafzı ile aynı sayıya sahip olması gibi birçok özelliği ile sevilen ve değer gören bir çiçek türü olmuştur.

Şair bu beyitinde sevgili için akan yaşlarını lâle-i nûmân olan kızıl renkli lâleye benzetmiş ve kendi yüzüne onun renk verdiğini ifade etmiştir.

‘Avnîyâ yüzüne sûret gözünün yaşı virür

Kurı bâğa şrefi lâle-i nûmân eyler

Şair bu beyitinde sevgilinin yanağının hasreti ile gül bahçesine gezintiye çıktığını ve lalenin bağrındaki yaranın üstüne kendi ayrılık hasretinin yarasını da koyacağını ifade etmiştir. Böylece âşığın ve lalenin yaraları üst üste gelmiş olacaktır.

‘Ârızun hicrinde çünküm eyleyem gül-geşt-i bâğ

Lâlenün bağrında koyam dâğının üstüne dâğ

AD.D.-G.46/1

Şairimiz, gökyüzünden yeryüzüne lâlelerin yağdığını, yeryüzünden gökyüzüne inlemelerin çıktığını ifade etmiştir. Lâle sulak ortamı seven bir çiçek türüdür. Bu beyitte de gökyüzünden yağın yağmurlar ile lâlelerin bittiği, bahâr ortamı ve lâle bahçelerinde âşıkların sevgilileri görmesi ile âşıkların inlemelerinin gökyüzüne çıktığı anlatılmıştır.

Havâdan zemine yağa lâleler

Zeminden hevâya çıka nâleler

A.P.D.-K.2/102

Şair bahârın gelmesi ile yeşillenen yeryüzünü özellikle renginden dolayı zümrüd taşına benzetmiştir. İkinci beyitte de değerli bir süs taşı olan ve kırmızı rengi olan lâl taşını, lâleye benzeterek sâkîye lâleyi de eline almasını söylemiştir. Aslında dolaylı yoldan sâkînin eline almasını istediği şey aslında tabîî ki de şaraptır. Lâle renk itibariyle bu beyitte işlenmiştir.

Sâkî cihân bezendi zümürüd bisât ile

Al etme al eline yine lâle-vâr lâ'l

A.P.D.-K.12/9

Şair bu beyitinde lâle deryasının içinde altın sandal ile bu saatte gezen kimdir diye sormuş ve devamında havanın değerli mücevherler saçtığını, topraktan da kırmızı lâl taşlarının bittiğini anlatmıştır. Lâle sulu yerleri seven ve değişik türleri olan bir bitkidir. Bazıları su kenarlarında yetişir. Şair bunu bir lâle deryasına benzetir ve altın bir sandal ile birinin bu deryanın üstünde gezdiğini söyler. Yine bahâr ayında yağın yağmurlar değerli mücevherlere benzetilmiş ve yağmurlar ile büyüyen, topraktan gün yüzüne çıkan lâlerde lâl taşına benzetilmiştir.

Derya-yı lâle zevrâk-ı zer sal bu demde kim

Gevher saçar havâ bitirir hâk-sâr lâ'l

A.P.D. -K.12/10

Şair bu beyitte doğadaki unsurları değerli taşlara benzeterek beyitini yazmıştır. Şöyle ki “Kırmızı lâlenin üstündeki çiğ damlasını gör ki sanki kırmızı mercan kaseinin üstündeki inci ve mücevherler gibidir.” Kırmızı lâle özellikle şeklinden dolayı kırmızı mercan bir kaseye, lâlenin üstündeki çiğ damlaları da parlaklığı ve şekli ile sanki mercan kaseyi süsleyen değerli taşlara benzetilmiştir.

Katre-i jaleyle şekl-i lâle-i humrâyi gör

Dürr ü gevherden pür olmuş kâse-i mercânıdır

A.P.D.-K.15/17

Ahmet Paşa; sultân olan gülün, bâğ içinde zümrüt bir taht kurduğunu, gelinciğin (lâle-i numân) ise bu duruma kırmızı bayrak kaldırdığını ifade etmiştir. Gül ve lâle bu beyitte savaş halinde gibi düşünmüştür diyebiliriz. Çiçeklerin sultânı olan gül zümrüt bir taht kurmuştur. Lâle-i numân bizim bugünkü bildiğimiz adıyla gelincik ise kırmızı bayrak kaldırmıştır. Çünkü kırmızı bayrak isyânı temsil eder. Gelincik renginden dolayı sanki güle kırmızı bayrak kaldırıyor gibi hayal edilmiştir.

Bâğ içinde tâ zümürüd taht ura sultân-ı gül

Al sancak kaldıran tâ lâle-i nu'mânıdır

A.P.D.-K.15/41

Şair bu beyitte sâkîye seslenerek yüzünün renginde şarabın yansımasının görüldüğünü söylemiştir. Diğer beyitte bu durumun, tıpkı gül yaprağına batan onun üstünde olan lâle gibi olduğunu ifade etmiştir. Bu beyitte aynı renkler birbirinin üstünde hayal edilmiştir. Sâkînin kırmızı yanağının yansımasında yine kırmızı olan şarap rengi hayal edilmiştir. Kırmızı gül yaprağının üstünde de sanki onun dikenine takılarak orda kalan bir kırmızı lâle düşünülmüştür. Gül ve lâle renkleri ile ele alınmıştır.

Sâkîya reng-i ruhunla görünür aks-i şarâb

Nitekim berg-i gül üzre lâle-i hamra garîb

A.P.D.-G.11/7

Şair bu beyitte yine renkleri ve çiçekleri kullanmıştır. Sevgilinin gül yüzünün yansıması ile gözyaşlarının kırmızı renkte olduğunu (kan rengi), yine sevgilinin yüzünün yansıması ile her tarafın lâle rengine döndüğünü ifade etmiştir. Sevgilinin yanağının klâsik olarak kırmızı olduğu düşünüldüğünde etraf da kırmızı lâle bahçesi gibi hayal edilmiştir.

Gül-gûn yaşım ki gül yüzün âyine-dârıdır

Aks-i ruhunla her taraf lâle-gûn gider

A.P.D.-G.74/4

Şair bu beyitte sevgilinin benine benzemek isteyen lâleye, rüzgârın dâğ vurduğunu söylemiştir. Devamında lâleye acıyarak o miskine yazık olduğunu, haksız yere ona böyle iftiralar atılmamasını söylemiştir. Lâlenin ortasındaki siyahlık bazen âşığın gamlı kalbine, bazen sevgilinin benine benzetilir. İşte lâle de sözde sevgilinin siyah benini görmüş ve kendisinde de öyle bir ben olmasını istediği için rüzgârdan yardım isteyerek kendini yaralamasını söyleyerek orta yerinde bir yara açtırmıştır. Fakat şair ikinci mısradaki lâlenin miskin olduğunu, böyle bir şey yapmayacak olduğunu, ona haksızlık ve iftiralar atıldığını söyleyerek beyitini tamamlamıştır.

Haddine öykündü deyu lâleye dâğ urdu bâd

Yazık ol miskine nâ-hâk yere bühtân olmasın

A.P.D.-G.251/11

Şair bu beyitte sevgilinin yüzündeki benden dolayı lâlenin bângrında yara olduğunu, yine sevgilin sünbül saçını nedeniyle kendi kalbinde de sevdâ illeti olduğunu ifade eder. Yani sevgili yüzünden lâle ve âşık aynı tarafta olmuşlar birinde yara, diğerinde de sevdâ illeti hasıl olmuştur.

Birinün hâl-i ruhından lâlenün bâğrında dâğ
Birinün zülfîyle sünbül illet-i sevdâ çeker

C.S.D.-G.115/12

Şair sevgili yüzünden çektiği gamların kalbinde açtığı yaraları lâlenin ortasındaki siyahlığa benzetmiştir. Akan kanlı gözyaşlarının da yüzünü gül rengi olan gülğuna çevirdiğini anlatmıştır. Burada aynı zamanda lâle gibi kan eyledi ifadesi ile lâlenin kadeh şeklinde olması ve sanki içine kan dolması gibi âşığın gönlü de aynı o lâle gibi kan ile dolmuştur denilerek benzetme yapılmıştır.

Dâğ-ı gamla lâle bigi bâğrumı hûn eyledün
Kanlu yaşumla ruhum rengini gül-gûn eyledün

C.S.D.-G.180/1

Cem Sultân, canına ve gönlüne sevgilinin gamze okları ile kastettiğinden yüreğinin lâle gibi kan ile dopdolu olduğunu dile getirmiştir. Yukarıdaki beyitte de ifade edildiği gibi lâle şekli itibari ile kadehe benzetilmiştir. Bu beyitte de sevgilinin gamze okları ile âşığın canı ve dili kan ile dolarak aynı lâlenin durumuna düşmüştür.

Gamzeler târiyle kâsd ideli cân u dile
Lâle bigi yüreğim top dolu kan eyledi

C.S.D.-G.305/

Şair bu beyitinde gül ve lalelerde sevgilinin kirpiklerinin oklarının yara açtığını ve bu ortamda tıpkı yemek yerken ekilen tuz gibi yaraların üstüne jalelerin de tuz ekelediğini anlatmıştır

Gül ile lâlelere zahm uralı tir-i müjen
Hemişe mâ'ideler üzre tuz eker jâle

M.D.-K.6/47

Mesîhî burada sevgiliye seslenmiştir ve ‘‘Ey servi boylu sevgili! Senin çevrende biten her bir lale senin için ölen aşıkların kanlı gözyaşlarıdır.’’ demiştir.

Çevre yanında görinen lâleler ey serv-kad
Her birisi bir şehidün dide-i hûn-bâridur

M.D.-G.50/5

“(Ey sevgili!) Yanağın, gül gibi olan gülen yüzünün halini arz ettiğinden beri lâlenin derd ve hasetten ciğeri dağlandı.” Lâle burada sevgilinin gül gibi olan güler yüzünü kıskanmış ve onun dert ve kıskançlığı ile ciğeri yaralanmıştır.

Lâlenün derd ile dâğ oldı hasedden ciğeri
‘Ârızun ‘arz ideli sen gül-i handân şekil

M.H.D.-K.8/5

Sevgiliye benzemeye çalışan lâle ve mumun burada cezalandırıldıkları anlatılmıştır. Lâle renginden dolayı dudağa, mumda parlaklığından ötürü sevgilinin yüzüne benzemeye çalışmıştır. Bu yüzden de lâlenin yüreğini yaralamışlar, mumunda dilini yakmışlardır.

La’line öykündüğüçün lâle ruhsârına şem
Lâleye dâğ urdılar şem’ün zebânın yaktılar

M.H.D.-G.18/4

Bu beyitte lâle açıklmada da belirttiğimiz gibi sevgilinin yanağı ile beraber kullanılmıştır.

Ne serv benzeranun kaddine ne nahl-i hadâyık
Ne lâle bulunur ol ruh bigi ne verd-i şakâyık.

S.G.D.-K.14/1

Şair bu beyitte gonca gibi olan gönlün, ağzına kadar kan ile olduğunu söylemiştir. Diğer mısradaki da lâlenin kırmızı dudağının üstündeki çiğ damlalarının sanki diş gibi durduğunu ifade etmiştir. Şair renginden dolayı lâleyi kırmızı dudağa onun üstündeki damla gibi olan çiğ tanelerini de dişe benzetmiştir.

Kan ile doldu dil-i gonce lebâleb kim niçin
Lâlenin la'lin lebinde jaleler dendânıdır

Ş.D.-K.9/8

Şair bu beyitte gül ve lâleyi karşılaştırmıştır. “Yemyeşil ağaçların içinde gül ateş gibi yanarken acaba onun da gönlünde lâle gibi gönül yarası kalır mı?” demiştir. Yemyeşil ağaçların içindeki kırmızı gülü şairimiz tıpkı yanan bir ateşe benzetmiştir. Çünkü gül renginden dolayı ateşe benzer. Daha sonra lâleyi hatırlayarak acaba gülün de bığrında yarası kalır mı diye merak etmiştir. Gül rengi ile lâle içindeki siyahlık ile ele alınmıştır.

Yanar iken şecer-i ahdar içre gül nâra
Aceb mi lâle gibi dil ciğer kılarısa kebâb

Ş.D.-K.15/14

Lâle renginden dolayı sevgilinin yanağına benzetilmiştir.
Lâle yanağın gonce lebin yâdına her dem
Doldu gözümün câmina hûn-ı ciğer ey dost

Ş.D.-G.10/2

Şair bu beyitte kendi gözlerini nergise benzeterek sevgilinin, kendi gözyaşları sebebiyle lâle gibi güzel olmasını, gül yüzünün güleç olmasını çünkü nîsân yağmurlarının vaktinin geldiğini dile getirmiştir. Burada sevgilinin yüzü lâleye benzetilmiştir. Çünkü âşık nergis gibi olan gözyaşları ile onları suladığı için yüzünün tıpkı lâle gibi güzel olacağını anlatmıştır. Yine lâlenin sulu ortamı sevdiğini düşündüğümüzde gül yüzünün mutlu bir hâl alması gerektiğini söylemiştir çünkü yüzündeki lâleler nîsân yağmuru ile ıslanacaktır.

Lâle bigi hürrem ol nergislerimin yaşına
Gül yüzü handân gerek çün ebr-i nîsân vaktidir.

Ş.D.-G.46/5

1.3.10. Nergis

Genelde sarı ve beyaz renkleri ağırlıklı olan, daha çok sevgilinin gözlerine benzeten bir çiçek türüdür. Bunlar dışında altın kase, şamdan, altın taca da benzetilir. Mitolojiye göre kendine âşık olan bir çiçek türüdür. Nergis çiçeğinin şeklinden dolayı sanki sarhoş ve baygın bakan bir göze benzetilmesinden dolayı sevgilinin gözü ile ilişkilendirilerek sıkça kullanılır. Nergisin bünyesinde aynı zamanda narkoz etkisi yaratan bir madde olduğu da bilinir. Bu yüzden nergis yapısındaki bu uyuşturucu maddenin de etkisi ile hep bimâr, mahmûr, baygın bakışlı gibi düşünülerek hayal edilir (Pala, 2004)

Nergis bunlar dışında suya ihtiyaç duyan, kokusuz, meyvesiz, ince ve zarif görünümlü bir çiçek türüdür. Klâsik Türk Edebiyatında en çok insan uzuvları ile ilişkilendirilir. Bunlar başta göz olmak üzere yüz, ten, ben gibi unsurlardır. Şahıs olarak ise âşık, sevgili, sarhoş, hasta insan ile ilişkilendirilerek kullanılır (Bayram, 2007).

Nergis çiçeğinin efsanesi ise şöyledir. Ekho bir gün kırdan dolaşır iken Narkissos'u görür ve ona âşık olur. Ekho yaratılış itibari ile sadece kendisine söylenen kelimeleri tekrar edebilmektedir. Narkissos kendini birinin takip ettiğini anlayınca "Orada kim var?" diye sorar ve Esho ona sadece "Var" diyebilir ve aralarında enteresan bir konuşma başlar. Narkissos ilerleyen zamanlarda yorulur ve bir pınar başına oturur. Su içmek için eğildiği sırada kendi aksini başkası zanneder ve âşık olur. Pınarın başında sürekli inleyerek beklemeye başlar ve orada can verir. Mitolojiye göre Narkissos öldükten sonra sarı göbeğinin beyaz çiçeklerin kucakladığı bir çiçeğe dönüşür. Psikolojideki narsisizm de buradan gelir ve kendine hayran insanları anlatmak için kullanılır (Ayvazoğlu, 1996).

Nergis özellikle gözlerini dikerek şehla gözlü yâri beklemektedir. Nergis göz unsuru ile beraber kullanılmıştır.

Göz diküp nergis yola şimşâd durmuş muntazır

Seyr-i bâğa gûyiyâ ol gözleri şehlâ gelür

A.D.-G.17/4

Şair bu beyitte sevgilinin yüzü, suya sümbülden bir zırh giydirse ne olur ki diye sormuş devamında ise sevgilinin nergis gibi olan gözlerinin her yana sihirli oklar

yağdırdığını dile getirmiştir. Nergisin bir efsanesine göre de nergis bir ırmak ve perinin oğludur. Burada sihirli ok atması da bundandır diyebiliriz. Sevgilinin yüzü suyun üstüne sümbüller bırakınca suyun üstü sümbüller ile kaplanır. Bunu şair bir zırh olarak hayal etmiştir. İşte bu zırhı da yine sevgilinin nergis gibi olan gözlerinin sihirli oklarının deleceği anlatılmıştır.

Suya sümbülden zırh giydirse ruhsârın nola

Her yana nergislerin sihr ile peykân yağar

A.P.D.-G.35/8

Nergis sarı ve beyaz renkleri ile tanınan bir çiçektir. Bu beyitte de nergisin bu hali sanki bâğda altın ve gümüş ile süslenen sarraf dükkanı gibi hayal edilmiştir. Altın ve gümüşün renkleri de aynı zamanda nergisin renklerini çağrıştırır.

Çâr-sû-yı bâğ içinde şâh-ı nergis gûyiyâ

Sîm ü zerden zeyn olunmuş sayrafî dükkânıdır

A.P.D.-K.15/16

Şair bu beyitte âşığın nergis gibi olan gözü ile bâğ lîle bahçesine çevirdiğini anlatmıştır. Devamında bunun sebebinin ise sevgilinin gamze okunun âşığın kanlı ciğerine nişân almasıdır şeklinde açıklamıştır. Yani âşık sevgilinin gamze oku ile ciğerinden yaralanmış ve gözünden akan yaşlar ile bâğ lîle bahçesine çevirmiştir.

Nergis gözü yaşıyla kılur bâğ lîle-zâr

Çün gamzen oku hûn-ı ciğerden nişân verir

A.P.D.-G.94/6

Şair bu beyitte nergisin sihri ile yüzüne bir yağmurun yağdığını, bu yağmur ile yüzünde nesrîn ve lîlelerin bittiğini ifade eder. Bu beyitteki “nergisin sihri” ifadesi sevgilinin âşığın yüzüne bakmasıdır. Sevgili nergis bakışları ile âşığın yüzüne bakınca âşık sanki yüzüne yağmurların yağdığını hissetmiştir. İşte o yağmurun bereketi ile de yüzünde lîle ve nesrînler bitmiştir.

Nergisin sühriyle bir bârân yağar yüzümde kim

Lâle ve nesrîn biter bu zaferânımdır benim

A.P.D.-G.190/9

Mesîhî'nin kasidesinden alınan bu beyitte bir savaş tablosu çizilmiştir diyebiliriz. Burada sûsen çiçeğinin ve şimşir ağacının düşman ile savaştığı ve gülün bu ortamda kendini siper ettiği ve nergis çiçeğinin de miğfer vazifesi gördüğü anlatılmıştır.

Tokınup düşmenünün cengine sûsen şimşir

Gül siper yapınuban nergis idindi migfer

M.D.-K.15/35

Şair, sevgilinin nazla bakan gözlerini görünce, nergis çiçeğinin gözlerini süzdüğünü, sevgilinin gül yanağını da nesrîn ve lâlelerin okşadığını ifade etmiştir. Bu beyitte nergisin sevgilinin nazla bakan gözlerini görünce onu kıskanıp ona bir göz süzdüğünü görüyoruz. Bu beyitte nergis yine sevgilinin gözü ile bağlantılı olarak kullanılmıştır.

Nergis gözünü süzdü görüp çeşm-i nâzını

Gül ruhlarını ohşadı nesrîn ü lâle hem

M.H.D.-K.9/2

1.3.11. Nesrîn

Nesrîn aslında gülün bir çeşididir. Belirgin bir ayırım ile kullanıldığı için bir başlık açılmıştır. Nesrîn yabani gül demektir. Mısır gülü, Van gülü diye de bazı yerlerde bilinir (Bayram, 2007).

Şair bu beyitte çimenliği el değmemiş taze nesrîn çiçeklerinin sardığını, süslenmiş gelin gibi olan gül yüzlü sevgilinin de rüzgâr ile bu çimenlikte koştuğunu söylemiştir.

Sarmıştı çemen tıflına dûşeze-i nesrîn

Koştu sabâ ile arûs-ı gül-i ra'nâ

A.P.D.-Kt.37/19

Şair bu beyitte nergisin sihri ile yüzüne bir yağmurun yağdığını, bu yağmur ile yüzünde nesrîn ve lâlelerin bittiğini ifade eder. Bu beyitteki “nergisin sühri” ifadesi sevgilinin âşığın yüzüne bakmasıdır. Sevgili nergis bakışları ile âşığın yüzüne bakınca âşık sanki yüzüne yağmurların yağdığını hissetmiştir. İşte o yağmurun bereketi ile de yüzünde lâle ve nesrînler bitmiştir. Bu iki çiçeğin ikisinin aynı yerde kullanılmasının bir sebebi de ikisinin de yabani ortamda büyüebilmesi özelliğidir. Yani şair çiçek unsurlarını kullanırken birbirinin özelliklerini tamamlayan çiçekleri beraber kullanmıştır.

Nergisin sühriyle bir bârân yağar yüzümde kim

Lâle ve nesrîn biter bu zaferânımdır benim

A.P.D.-G.190/9

Şair bu beyitinde gül yüzlü sevgiliye seslenmiş ve nevbahârın lezzetini bulmak ister ise bâğa gelmesini ve nergisi, nesrîni, çemeni seyretmesini istemiştir. Bu beyitte nevbahâr ayındaki çiçeklerden bahsedilmiştir. Bunlar nergis ve nesrîndir.

Nev-bahâr lezzetin bulmak dilersen bâğa gel

Kıl temâşâ nergis u nesrîn çemen ruhsâr gül

M.H.D.-K.11/5

Bu beyitte şair, bahâr mevsiminin unsurlarını benzetmeler yaparak şekillendirmiştir. Yeşilliğin ortasında sûsen, nesrîn ve lâlenin tıpkı bir ateş tepsisi gibi durduğunu, bu tepsinin üstündeki şişenin altından, kâsenin de mercandan olduğunu ifade etmiştir. Bahâr ayında yeme içme etkinliklerinin yapıldığı düşünüldüğünde, şair böyle bir ortamdaki tepsiyi renklerinden dolayı çiçeklere, üstündeki eşyaları da değerli taşlar ile süslenmiş bir şekilde muhayyeline canlandırmıştır.

Sûsen ü nesrîn ü lâleyle benzer bir hân kânun

Sahnı çînî câmı zerrîn kâsesi mercânîdir

Ş.D.-K.9/11

1.4. BAHÂR VE MEKÂN-TABIAT İLİŞKİSİ

İnsanoğlu tabiattan ve mekândan ayrı düşünülemez. Var olunan, yaşanan, hayatın geçtiği, insana hayat veren yerler tabiat ve mekândır. Klâsik Edebiyatımızda mekân, sevgilinin bulunduğu yerler ile şekillenmiş ve onun güzelliğinin yansıması olarak hep bahçeler, çiçeklerin açtığı yerler, mesire yerleri gibi alanlar ile beraber kullanılmıştır. Lâle bahçeleri, gül bahçeleri, bâğ ve bostânlar, sebzârlar, çimenlikler bahâr ile edebiyatımızda dış mekân olarak kullanılan yerlerdir. Buralar aslında sevgilinin ayak basması ile hayat bulan, âşığa can bâğışlayan, sevgili ile en güzel renklere kavuşan yerlerdir. Yani asıl hikmet sevgilinin bu mekânlara gitmesidir. Mekân aynı zamanda âşığın psikolojisini yansıtan bir yer olması ile de beyitlerde işlenir. Örneğin sevgili var ise mekân güzel, renkli, eğlenceli olarak tasvir edilir. Ama onun olmadığı yerde renkler solar, âşığın yüzünün solgun rengi tabiata yansır. Sevgilinin olmadığı yerlerde çiçekler solar, bazıları boynunu bükerek, âşığın gözyaşları ile etraf kara bulutlar ile kaplanır.

Klâsik Edebiyat şairleri mekân unsurunu adından da anlaşıldığı gibi Klâsik çerçeveler içinde ele almışlardır. Önlerine sunulan malzemeyi en iyi hayal gücü ile yoğuran şair, iyi şair olarak sivrilmiştir. Örneğin bahârdan ve güzel bahçelerden söz edildiğinde mutlaka Kevser havuzu, İrem Bâğları, Firdevs cennetlerinden, Tuba ağacından bahs edilmiştir. Zaten okuyan insanlar da şairlerden bunları beklemişlerdir. Her ne kadar Tanzimat şairleri bu durumu eleştirseler de Klâsik şairin mekân anlayışını yorumlayışından etkilenmeden yapamamışlardır (Ayvazoğlu, 1996).

Klâsik şairlerin elinde bahâr, çiçek, mekân, tabiat tıpkı ressamın yaptığı tablolar gibi sözcükler ile gözler önüne serilmiştir. Ressamların boyalar ile yaptığını şairler sözleri ile yapmışlardır. Bahâr ve tabiat bu noktada Klâsik Edebiyatta birbirinden ayrı düşünülemez.

1.4.1. Lale Bahçesi (Lâlezâr)

Lâle bahçelerine lâlezâr denir. Lâlenin farklı renkleri olsa da özellikle kırmızı lâlelerin olduğu bahçeler renginden dolayı bazen savaş meydanını, bazen sevgilinin yanağını, bazen de âşığın akan kanlı gözyaşlarını temsil etmiştir. Lâle başlığında ifade ettiğimiz gibi lâle Anadolu'ya ait bir türdür. Yabancı ortamda da yetişebilen farklı türleri

olan milli bir çiçeğimizdir. Çini, duvar süslemeleri, kumaş süslemelerinin yanı sıra tarihimizde bir döneme adını vermiş, gülün tahtını sallayan bir çiçek türüdür. İşte bu önemli ve güzel çiçeğin yetiştiği bahçeler de lâlezâr adı ile sıkça kullanılmıştır. Sevgilinin yürüdüğü, eteğinin değdiği yerler, bazen yanağı lâlezâr ile ifade edilmiştir. Yağmur ve sulu ortamı sevmesi sebebiyle âşığın gözyaşlarının aktığı yerlerde lâle bahçeleri ortaya çıkmıştır. İstanbul'un ve Anadolu'nun farklı yerlerinde lâle bahçeleri kurulmuş, bunlara çok ehemmiyet verilmiştir. Sevgilinin gezdiği bâğ, yanağı, âşığın gözyaşları gibi birçok unsur lâle bahçesi ile beraber ifade edilmiştir.

“Gözlerimden akan yaşlar ile sevgilinin mahallesini lâlezâra döndürdüm. Sonra feryâd ve inlemelerim ile o lâle bahçesini kuş bahçesine çevirdim.” Âşığın gözyaşları sevgilinin mahallesini lâle bahçesine çevirmiştir. Şairin inlemelerini duyan kuşlarda oraya geldikleri için lâle bahçesi tıpkı bir gül bahçesine döndürmüştür.

Gözüm yaşıyla kûy-i nigâr-ı lâle-zâr itdüm

Figân u nâleden ol lâle-zârı mürğ-zâr itdüm

A.D.-G.55/1

Şair bu beyitte âşığın nergis gibi olan gözü ile bâğı lâle bahçesine çevirdiğini anlatmıştır. Devamında bunun sebebinin ise sevgilinin gamze okunun âşığın kanlı ciğerine nişan almasıdır şeklinde ifade etmiştir. Yani âşık, sevgilinin gamze oku ile ciğerinden yaralanmış ve nergis gözünden akan yaşlar ile bâğı, lâle bahçesine çevirmiştir.

Nergis gözü yaşıyla kılur bâğı lâle-zâr

Çün gamzen oku hûn-ı ciğerden nişân verir

A.P.D.-G.94/6

Âşık seyre çıkınca direk sevgilinin mahallesine gidemez. Oraya gitmek için de bazı şartlar gereklidir. İşte âşık bu beyitte o şartlardan birini ortaya koymuş ve gül rengi gibi olan kanlı gözyaşını kast ederek önce yüzünü bu kanlı gözyaşı ile sulayıp lâle bahçesine döndürmesi gerektiğini anlatmıştır.

Seyre çıkdıkça ser-i kûyun kadem basmak için
Yüzümü gül-gûn yaşımla lâle-zâr etsem gerek

A.P.D.-G.151/5

Şair bu beyitte sinenin bir yeşil bahçe gibi olduğunu ve sevgilinin servi boyunun orda ok gibi durduğunu, sevgilinin oku ile akan kanlı yaraların da o gönlün çemeninde tıpkı lâle bahçesi gibi durduğunu ifade etmiştir. Bu beyitte şairin gönlü yeşillik, sevgilinin boyu ise oktur. Ok gelir ve şairin kalbinde kanlı yara açar. İşte şair kanlı bir şekilde oluşan yaraları lâle bahçesine benzetmiştir.

Sînem çemen durur ana serv-i revân okun
Kanlu dögünler ol çemenün lâle-zârıdur

B.D.G.-22/4

Şair bütün dünyanın bahâr ile lâle bahçesine döndüğünü fakat gül yüzlü sevgililerin ayrılığı ile lâle bahçelerinin öldüğünü anlatmıştır. Burada bahâr ile lâle bahçeleri varlığını göstermiştir. Fakat sevgililerin ayrılığı ile bu bahârın bir anlamı kalmamıştır ve lâle bahçelerinin öldüğünü söylemiştir.

Oldu bahâr cümle cihân oldu lâle-zâr
Gül yüzlüler firâkıyla öldi lâle-zâr

C.S.D.-G.56/1

Beyitte lâle bahçesinin oluşma sebebi sevgilinin yüzünün yansımaya bağlanmıştır. Nazlı, gururlu, başı yukarıda olan sevgili çimenliği dolaştığında onun yüzünün yansımaları ile lâle bahçesinin oluşacağı anlatılmıştır.

Ey ser-firâz nâz ile seyr it ki bûstân
Aks-i ruhûnla sahn-ı çemen lâle-zâr ola

M.H.D.-K.6/4

Şair bu beyitinde lâle bahçesini savaş unsurları ile beraber kullanmıştır. Kasidenin sunulduğu kişinin kılıcının hiddeti ile ortamın lale bahçesi olduğu ifade edilmiştir.

Gül-zâr-1 fethi tîg-1 cihân-giri açalı

Haşm dem ile rûy-1 zemin lâle-zârdır.

S.G.D-K.11/8

1.4.2. Bahçe ve Bostan (Bâğ u Bostân)

Bahâr ayının gelmesi ile sahneye konulan diğer mekânlarda bâğ ve bostândır. Yeşilliğin olduğu yer, ağacı, çiçeği, suyu bol olan yer manasındadır. İkisi aynı manaya gelen iki kelimedir. Bostân kelimesi bunun dışında kavun ve karpuz yerine de kullanılır (Develioğlu, 2013). Bâğ ve bahçe sevgilinin güzelliğinin âşık tarafından temaşa edildiği yerlerdir. Aş u işretmeclislerinin kurulduğu mekânlardır. O yüzden mey, saki, şarap bu yerlerden eksik olmaz. Bâğ ve bostân sevgilinin oraya gelmesi ile yeşillenir, anlam kazanır ve bereket bulur. Onun ayağının değdiği yerlerde Hızır geçmiş misali yeşillikler görünür. Âşığın akıttığı gözyaşları ile oluşan nehir mutlaka bu manzarada yerini alır. Bu nehrin ve bâğların ortasında sevgilinin güzelliğine öykünen çeşitli çiçekler bulunur. Çiçeklerin olduğu bu yerde kuşlar özellikle bülbül eksik olmaz. Kısacası bâğ ve bostân beyitlerde çeşitli unsurlar ile kullanılan bahâr ayının güzelliklerinin sonuna kadar yaşandığı, her şekilde istifade edilmesi gereken mekânlardır.

Nergis sarı ve beyaz renkleri ile tanınan bir çiçektir. Bu beyitte de nergisin bu hali sanki bâğda altın ve gümüş ile süslenen sarraf dükkanı gibi hayal edilmiştir. Bâğ burada nergis çiçeğinin bulunduğu mekân olarak kullanılmıştır.

Çâr-sû-yı bâğ içinde şâh-ı nergis gûyiyâ

Sîm ü zerden zeyn olunmuş sayrafî dükkânıdır

A.P.D.-K.15/16

Şair bu beyitte sabâ rüzgarının sahrada anber kokusunun şişesini açtığını ve bostânın zemininin sanki renk renk elbiseler seren manifaturacılar gibi bir hal aldığını söylemiştir. Anber şişesinin ağzı açılınca etrafa hem renkli renkli çiçekler saçılmış hem de bu çiçeklerin kokusu yayılmıştır. Şair etrafa saçılan çiçekleri sanki bostâna renkli kıyafetler seren manifaturacının haline benzetmiştir.

Açtı anber hokkasın sahrâda attar-1 sabâ

Düzdü rengin câmesin bostânda bezzâz-1 zemîn

A.P.D.-K.23/2

Bâğ ve bostânın yeşillenmesi için sulu alan olması lazım. İşte şair bunu bildiği için sevgilinin hasretinin verdiği ızdırıp ile akan o yaşların sevgilinin yollarını bâğ ve bostâna çevirdiğini dile getirmiştir.

Salın ey serv-kad ki ekşimden

Yolların bâğ u bostân buldun

A.P.D.-K.24/10

Şair, lâle yüzünün yanağının renginin sarı olduğunu, bâğ zamanında ise vefâ kokusunun kalmadığını ifade etmiştir. Bu beyitte hazân ayının gelmiş olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü sevgilinin yüzünün rengi solmuş ve bâğda vefâ kokusu kalmamıştır.

Reng-i izârı zerd olup lâle-çehrenin

Bâğ-1 zamanında kalmadı bûy-1 vefâ diriğ

A.P.D.-K.44/7

Şair bu beyitte sebze sünbül mü var diye sormuş ve sevgilinin zülfüne şaşmamak gerektiğini, bâğda reyhân mı var o ayva tüyelerine hayran olmamak elde değildir demiştir. Sevgilinin saçı sünbül ile ayva tüyleri de reyhân ile ilişkilendirilmiştir. Bunların da yetiştiği yer sebz ve bâğ olarak işlenmiştir.

Sebze sünbül mü var bu zülfe ser-gerdân değil

Bâğda reyhân mı var ol hatt için hayran değil

A.P.D.-G.179/1

Bu beyitte benefşe çiçeğinin bâğa güzel kokular saldıği söylenmiştir. Bâğ çiçek kokuları ile ilişkilendirilmiştir.

Ne yazılmış hadünde hatt-ı reyhân

Ne hoş kılmış benefşe bâğ ı tahrîr

C.S.D.-G.102/7

Şair bu beyitte sevgilinin edâlı, nazlı boyunun havasının gül budağında bile bulunmadığını, gül yüzünün benzerinin de Firdevs bâğında açılmadığını anlatmıştır. Bâğ denildiğinde illa ki Firdevs cennetlerinden de bahsedilir. Bu beyitte de bu bâğlara telmih yapılmış ve sevgilinin yüzünün gülündeki gibi bir gülün o bâğda bile açılmadığı ifade edilmiştir.

Bulınmaz şive-i kaddün hevâsı gül budâğında

Açılmaz gül yüzün mânendi gül Firdevs bâğında

C.S.D.-G.286/1

Şair bu beyitinde Allah'tan gelen her şeyin ona her şekilde hoş geldiğini anlatmıştır. Bâğ da olsa bostân da olsa, bend ya da zincir de olsa, kavuşmak da olsa ayrılık da olsa her şekilde Allah'tan gelen her şeyin ona hoş geleceğini ifade etmiştir.

Yâ bâğ u yâ bostân ola ya bend ü ya zindân ola

Yâ vaslu yâ hicrân ola senden hem ol hış hem bu hış

E.R.D.G.47/4

Şair bu beyitte kendisine iki cihânın gerekmediğini âşığın derdinin beş olduğunu söylemiştir. Bu beş islamın beş şartını ifade etmektedir. Bülbülün maksadının da bâğ ya da bahçe değil gül olduğu ifade edilmiştir.

Âşıkâ derdi anın pesdür gerekmez dü cihân

Bülbülün maksûdu güldür bâğ u bostân istemez

E.R.D.-G.40/2

1.4.2.1. İrem Bâğı

Ad kavminin kralı olan Şeddâd tarafından Tanrılık iddiasıyla cennet bahçelerinin özelliklerine benzetilerek yapılan bir bahçedir. Bu bahçe Allah'ın izni ile gelen bir tufan ile yerle bir olmuştur. Bu bâğın içinde; çiçekler, fiskiyeler, köşkler,

yollar, nehirler, ağaçlar varmış. Ad kavminin kralına ait olan bu yer çok bereketli de bir yer imiş. Fakat Ad kavmi de bu dünyaca ünlenen İrem Bâğları da yerle bir olmuştur. Bu bâğlar gösterişin timsâli olması, çok güzel ve neşe saçan bir yer olması sebebi ile edebiyatımızda sevgili ile zikredilmiş sevgilinin güzel yüzü, güzelliği bu bâğlara benzetilmiştir.

Önceden uzun gecelerde zaman geçsin diye mesneviler, masallar bazen de efsaneler okunur imiş. Şair de böyle bir atmosferde iken sâkîye seslenmiş ve artık bu İrem Bâğı ve Nemrud efsanelerini bırakmasını, ortama kadeh getirerek alemleri gül bahçesine döndürmesini istemiştir.

İrem Bâğı'ndanu Nemrûd odından sürme efsâne

Getür ol câm-ı âteş-rengi kim 'âlem olur Gülşen

A.D.-G.56/3

Şair bu beyitte sevgilinin ayva tüylerinin yeşilliğinin ortasında anber kokusu saçtığını ve o ateş yanaklıının yanağının sanki İrem Bâğı'ndaki lâleler gibi olduğunu söylemiştir. Bu beyitte İrem Bâğları'ndaki lâleler renk hasebiyle sevgilinin yanağına benzetilmiştir.

Sebze-i sahn-ı harem dürol hat-ı anber-feşân

Lâle-i bâğ-ı iremdür ol îzâr-ı âteşin

B.D.-K.2/28

Cem Sultân bu beyitte sevgilinin saçının tavus kuşu gibi olan görüntüsünü, onun gül bahçesi gibi olan güzelliğinde görenlerin sanki İrem Bâğları'nın papağanının gül bahçesinde olduğunu sanacaklarını ifade etmiştir. Tavus kuşu ihtişamlı ve gösterişli bir kuş türüdür ve bazen sevgilinin saçını bu kuş türüne benzetilir. Bu beyitte de şair bu benzetmeyi yapmış ve sevgilinin o güzelliğini görenlerin sanki İrem Bâğı'nın papağanının gül bahçesine gelmiş olabileceğini düşüneceklerini dile getirilmiştir.

Zülfün tâvusını gülzâr-ı hüsnünde gören

Dir sanasın tûtî-i bâğ-ı irem gülşendedür

C.S.D.-G.98/2

Mihri Hâtûn bu beyitinde sevgilinin yanağının sanki İrem Bâğları'ndaki bir gül goncası gibi olduğunu, boynunda çimenliğin ortasındaki servi ve çınar ağacı gibi olduğunu ifade etmiştir. Sevgilinin güzellik unsularından olan yanak İrem Bâğları'ndaki açılmamış güle benzetilmiştir.

Bâğ-1 irem'de ruhları gül la'li goncasıdır

Sahn-1 çemende kameti serv ü çenârdır

M.H.D.-K.13/13

Şair bu beyitte sevgilinin dağılmış saçlarının gül yanağının üstünde düğüm düğüm olduğunu, bunun tıpkı İrem Bâğlarındaki reyhân ve sümbüllerin düğüm düğüm olması durumuna benzetmiştir. Sevgilinin yanağı İrem Bâğları'dır. Oradaki reyhân ve sümbüllerde sevgilinin saçlarıdır.

Gül yanağında zülf-i perişân girih girih

Bâğ-1 iremde sümbül ü reyhân girih girih

N.B.D.-G.524/1

Şair bu beyitinde sevgiliye boyunun savenber fidanı mı yahut İrem Bâğı'ndaki servi ağacı mi diye sorduğunu, sevgilinin de cevaben ikisi de dediğini ifade etmiştir. Bu beyitte sevgilinin boyu servi ve savenber ağaçlarına benzetilmiş ve bu ağaçlardan biri de İrem Bâğı'ndaki servi ağacıdır.

Dedim boyun nihâl-i savenber midir yâhûd

Bâğ-1 iremde serv-i çemen dedi ikiside

Ş.D.-G.150/2

1.4.3. Gül Bahçesi (Gülzâr)

Gülzâr, gülistân, gülşen kelimeleri aynı mânâyâ gelmektedir ve gül bahçesi demektir. Nergisler, güller, menekşeler, sümbüller, lâleler gibi diğer çiçeklerde bu bahçelerde bulunabilir. Bülbül, papağan gibi hayvanlar, servi, çınar gibi ağaçlar gül bahçelerini süsleyen unsurlar olarak karşımıza çıkar. Gül bahçeleri kokusu ve rengi dolayısıyla sevgilinin yanağına, kokusuna, yüzüne, ağzına benzetilir. Âşığın sevgiliyi gördüğü, iştret meclislerinin kurulduğu, dîvânların okunduğu, âşığın gözyaşlarının nehir

olup aktığı, bülbülün gül için feryâd ettiği, rakiblerin de bulunduğu yerler gül bahçeleridir. Bülbüller, ağaçlar, çiçekler rüzgâr, bulut, yağmur, nehir, âşık, rakip, sevgili gibi birçok unsur bahârın mekân unsurları ile beraber kullanılır ve haliyle gülşen, gülzâr ve gülistândan ayrı düşünülemez. Gül bahçelerinin gülleri, sevgilinin yanağının gülünü görünce onu kıskanırlar ve onun gibi olmak isterler. Bazen de rüzgârın kokusunu taşıdığı bir misk i anber şişesidir gül bahçeleri. Gül bahçelerinin diğer özellikleri de tâzelikleri, güzellikleri ve geçiciliğidir. Bunlar dışında Hz İbrahim ateşe atıldığında ateş havuzu gül bahçesine dönüşmüştür. Gül bahçeleri renginden dolayı ateşe de benzetilir. Bazen beyitlerde bu olayada telmih de bulunur ve gül bahçesi mazmunu bu manada da kullanılır.

Bu beyitte bülbülün sevgilinin gül yüzü gibi bir gül bulabilmek için bütün gül bahçelerini gezip durduğu anlatılmıştır. Sevgilinin yüzü ile gül bahçelerinin gülleri karşılaştırılmış ve sevgilinin yüzünün gülü daha üstün bulunmuştur.

Bâğ-1 ‘âlemde yüzün mânend bir gül isteyüp

Cüst ü cû idüp gezer gülzâr-ı bülbül şâh şâh

A.D.-G.7/3

Bu beyitte sevgilinin ve diğer güzellerin gül bahçesinde seyir halinde olduğunu ve âşığın onlara bakarak sevgilisinin boyunu onlardan daha üstün gördüğü anlatılmaktadır. Bu seyir de tabi ki gül bahçesinde gerçekleşmektedir.

Seyr-i gülzâr eylese serv-i revânlarla nigâr

Râstı bu kadd-i ânûn cümleden a'lâ gelür

A.D.-G.17/2

Şair bu beyitinde gül bahçesinde gülün ve bülbülün toplandığını, sevgilinin de saçlarının ve yüzünün bu ortamda arkadaş olduklarını ifade etmiştir. Yani sevgili gül bahçesinde gül ve bülbüllerin toplandığı bir ortamda yüzüne saçlarının düştüğü bir şekilde ifade edilmiştir.

Sanuram gülzâr içinde bülbül ü gül cem' olur

Her kaçan kim ola ruhsâr ile kâkül enîs

AD.D.-G.35/3

Şair bu beyitte cihân bahçesinde bir parlaklığın olduğunu, bunun sebebinin de gül bahçesinin feleğinde bir güzel gülün açılmasıyla olduğunu ifade etmiştir. Gülün açılması bahârın müjdesidir. Gülün açılması ve bahârın gelmesi sanki bir yıldızın ‘âleme ışık ve parlaklık vermesine benzetilmiştir. Bu güzel gülün açıldığı mekân da gül bahçesidir.

Nice ki cihân bâğını göstermeye rûşen

Gül-zâr-ı felekde açılır bu gül-i zîbâ

A.P.D.-K.11/99

Gül bahçeleri kokuları ile meşhurdur. Bu beyitte sevgilinin saçlarının kokusu o kadar güzeldir ki gül bahçesinin kokusunu bile bastırmıştır. Bu karşılaştırma yapılmak için de gül bahçesi kullanılmıştır.

Bir dem dağıtsa zülf-i gîrih-girisini nesîm.

Gül-zâr içinde sanarım açar dükkan-ı misk

A.P.D.-G.13/3

Ahmet Paşa sevgilinin lâle yüzünün üstünde siyah benlerin dağıldığını sanki bu durumun, gül bahçesine gül toplamaya giden zenci çocuk gibi olduğunu ifade etmiştir. Şair bu beyitte siyah benleri zenci çocuğa benzetmiş ve onun gül bahçesine gül toplamak için gittiğini hayal etmiştir.

Dağılır lâle ruhun üstüne hâl-i siyehin

San ki hindû-beçe gül dermeğe gül-zâra gider

A.P.D.-G.76/2

Şair bu beyitte sevgilinin yüzünün yansıması ile etrafın gül bahçesine döndüğünü ve sâkîye de ağırıncanlı davranmamasını şimdi içki kadehini çekinmeden dağıtması gerektiğini söylemiştir. Gül bahçesinin açılması demek bahârın gelmesi demektir. Haliyle yeme içme sefâları başlayacaktır. Şair de bu beyitte sâkîye ağırıncanlı davranmamasını, sevgilinin yüzünün yansıması ile gül bahçesinin ortaya çıktığını ve artık içki kadehlerini dağıtmasını söylemiştir.

Aks-i ruhsârıyla sâki dehri gül-zâr eyledi

Câm-ı meyden ictinâb etmez girân-cân olmayan

A.P.D.-G.227/3

Gül bahçesi ve çemen bülbülsüz düşünülemez. Bu beyitte sevgiliden ricada bulunulmuş ve bülbülüne biraz yüz vermesi istenmiştir.

Yüzün göster belâlı bülbülüne

Ki gül-zâr-ı çemenden yüz çevirdi

A.P.D.-G.440/5

Bu beyitte âşık ve bahçivan, gül fidanı yerine sevgilinin gül bahçesinin gülünü tercih etmişlerdir. Çünkü asıl en güzel güller sevgilinin yanağında açan güllerdir.

Hiç meyl itmez gönül gül nahline ey bâgbân

Yüri gül-zârın sana bana nigârüm gül yiter

B.D.-G.25/4

Bu beyitte gül bahçesi sevgilinin yüzü ile ilişkilendirilerek kullanılmıştır. Gül de bülbülsüz düşünülemez için âşık da canının, bülbül gibi sevgili için kafese yakalandığını ve o gül bahçesinde olduğunu ifade etmiştir.

Gülzâr-ı cemâlün görünürse bana besdür

Çün bülbül-i can dahı giriftar-ı kafesdür

C.S.D.-G.90/1

Şair bu beyitte sevgilinin yüzünü gül bahçesine benzetmiştir ve bülbül gibi her zaman onun için feryâd ve âh ettiğini feryadsız bir gününün geçmediğini ifade etmiştir. Gül bahçesi, sevgilinin yüzü ve bülbül üçgeninde anlamını kazanmıştır.

Gülzâr-ı ruhun yâdına bülbül gibi her-dem

Feryâd iderem âh ki feryâd-resüm yok

C.S.D.-G.171/2

Şair: “Ey selvi boylu nâzlı yar! Gül bahçesindeki gül, senin bâğa geldiğini duyunca kendini süslemiş. O güle biraz yüz ver.” demiştir. Bu beyit diğerlerinden farklı

bir manada ifade edilmiştir. Gül bahçesindeki gülün kendini sevgiliye beğendirmek için süslediği anlatılmıştır.

Bâğa geldüğün bilüp iy serv-i nâz

Yüz virüben zeyn ider gül-zârı gül

C.S.D.-G.197/3

Şair sevgilinin gül bahçesi gibi cemâlini ve bulut gibi olan zülfünü tâze ve ıslak tutmak için gözyaşını sürekli yağmur gibi yağdırdığını dile getirmiştir. Şair bu beyitte gül bahçesi gibi olan sevgilinin cemâlini, solmaması için tıpkı yağmur gibi gözyaşları ile ısladığını anlatmıştır.

Tâze tutsun diyü gül-zârı cemâlini müdâm

Ebr-i zülfün çün gözüm yaş akıdır bârân gibi

C.S.D.-G.309/4

Bu beyit tasavvufi manada düşünülebilir. Bülbül şairimiz, dost ise Allah'tır. Bülbülün gül ve gül bahçesi için ötüp durduğu gibi kendisinin de Allah aşkı ile ve onun için sürekli bülbül misâli öteceğini anlatmıştır.

Eşrefoğlu Rûmî dost bahçesinin bülbülüdür

Dosta karşı dâim öter gül ü gülzârı nider

E.R.D.-G.87/11

Necâtî Bey sevgilisine sohbet ortamında bûselerini sunmasını çünkü gül bahçesi içindeki içki meclisinin kendisine bûseleri kadar lezîz gelmeyeceğini anlatmıştır. Necâtî Bey bu beyitte içki meclisinin gül bahçesinde kurulduğunu ifade etmiştir. Bu ortamdaki içkinin ise sevgilinin bûseleri kadar tatlı olmadığını ifade etmiştir.

Sohbette bana bûselerin sun kim olmaya

Gülzâr içinde sohbet-i mey ol kadar lezîz

N.B.D.-G.54/4

ecâtî Bey bu beyitinde gül bahçesinin güzelliğinde, bir murat gülünün açtığını, her gonca dudaklının o gülden öpmek için talepte bulunduğunu ifade etmiştir.

Gülzâr-ı hüsn içinde açılır gül-i murâd
Her gonca-leb ki bûse edecek taleb güller

N.B.D.-G.153/7

Şair bu beyitte sevgiliye gül bahçesine gelmesini ve orda yeni açılan tâze gonca fidanını görmesi gerektiğini çünkü o goncanın sanki söze başlamamış, küçük, eşine az rastlanır bir çocuk gibi olduğunu ifade etmiştir. Tâze gonca açmamış güldür. Şair gül bahçesinde bulunan bu tâze goncayı küçük, eşine az rastlanır bir güzel çocuğa benzetmiştir.

Gülzâra gel ki gonca-i nev-hîz-i bûstân

Bir tıfldır ki dahi şürû etmemiş söze

N.B.D.-G.558/4

Bu beyitte sevgilinin ümit veren bakışı olmasa idi âşık için cennetin gül bahçesinin bir manasının olmayacağı ifade edilmiştir.

Cinân gülzârını neylerdi ârif

Eğer ümmid-i didâr olmayaydı

N.B.D.-G.582/6

Bu beyitte diğer beyitlerin genelinde olduğu gibi sevgilinin yanağı gül bahçesine benzetilmiştir. Boyu ise şimşad ağacına.

Haddi gülzârı ile bâğ-ı sa'âdet handân

Kaddi şimşâdı ile sebze-i devlet zibâ

N.B.D.-Terci-i Bend 2/2

Şeyhî bu beyitinde kiminin bülbül gibi gül ve gül bahçesine kavuştuğunu, kiminin de papağan gibi şeker kamışı tarlasına kavuştuğunu ifade etmiştir. Bu beyitte gül bahçesi onun en tamamlayıcı unsuru olan bülbül ile beraber kullanılmıştır.

Bülbül bigidir kim gül ü gülzâra kavuşdu

Tûtî gibidir kim şekeristâne erişdi

Ş.D.-G.177/4

1.4.4. Gül Bahçesi (Gülşen)

Ahmet Paşa bu beyitte: ‘‘Yeşil örtüler arkasında gizlenmiş olan gonca, gül padişahına gizli bir mektup yazmıştır. Bülbül ise onu gül bahçesinde gül için dikkatli bir şekilde okur.’’ demiştir. Bu beyitte mekân gül bahçesidir ve güle ait olan mektubu bülbül burada gül için okumaktadır.

Gonca-i ser-beste mektûb eyleyüp gül şâhına

Gülşen içre bülbül ezberler tenessül şâh şâh

A.D.-G.7/4

Şair bu beyitinde gül yanaklı sevgilinin, bâğda salına salına yürümeye başlasa yanağının gülüne âşık olan bülbüller gül bahçesinde büyük bir kargaşa çıkarırlar demiştir. Bu beyitte şair, sevgilinin yanağındaki güle âşık olan bülbüllerin gül bahçesinde büyük bir gürültüye ve kavgaya sebep olacaklarını anlatmıştır. Yukarıdaki beyitte de olduğu gibi yine gül bülbül ilişkisi ve mekân olarak da gül bahçesi ön plandadır.

Bâğa servini hırâmân itse ol ruhsârı gül

Na’ra-ı bülbüle gülşen sahinına gavga düşer

A.D.-G.13/5

Be beyitte sevgilinin mahallesi gül bahçesine benzetilmiştir. Çünkü sevgilinin olduğu yer her zaman en güzel ve olunmak istenen yerdir. O yüzden de şair sevgilinin bahçesini mis kokulu, içinde bülbüllerin öttüğü bir gül bahçesine benzetmiştir.

Yalnız ben degülem gülşen-i kûyında hezâr

Gül yüzü yâdına bülbül dahi şeydâ olmuş

A.D.-G.32/4

‘Âdlî bu beyitinde sevgilinin yüzünü gördükçe figân ettiğini, gül bahçesindeki bülbülün de kendi inlemelerine ve âhlarına eşlik ettiğini ifade etmiştir. Burada diğer beyitlerde olduğu gibi gülşen mekân unsuru olarak ele alınmıştır.

Yüzün görüp figân itdükçe ‘Âdlî
İder gülşende bülbül ana aheng

AD.D.-G.57/7

Şair bu beyitte sevgilinin, cennet ile kıyas edilebilecek bir gül bahçesine sahip olduğunu ve ordaki bir tek gül için bile binlerce bülbülün olduğunu ifade etmiştir.

Gülşen-i cennette bitmiş bir gülün vardır senin
Ol gül ucundan hezârân bülbülün vardır senin

A.P.D.-G.161/1

Şair bu beyitte sevgilinin zülfüne benzemeye çalışan benefşeyi, nesrîn çiçeğinin gördüğünü, gül bahçesi meclisinde bu duruma sevgilinin ise alaylı bir şekilde gülerek cevap verdiğini anlatmıştır. Çiçekler sevgilinin değişik güzellik unsurlarına benzemeye çalışırlar ve bu duyulunca da ya inkâr ederler ya da utanarak başlarını eğler. Bu beyitte benefşenin saçına öykündüğünü duyan sevgili gül bahçesinde ona cevabını küçümser ve alaylı bir şekilde gülerek vermiştir.

Gördü nesrîn kim benefşe öykünürmüş zülfüne
Bezm-i gülşende ana handeyle verdi infi’âl

A.P.D.-G.183/2

Bu beyitte şair, sevgilinin güzelliğini tıpkı gül bahçesine benzetmiştir ve âşığın da o gülşende gamlı bir bülbül gibi olduğunu dile getirmiştir.

Gül yüzün ayrılığı iy lâle-rûh dâ’im Cem’i
Gülşen-i hüsnün gamında bülbül-i gûyâ kılur

C.S.D.-G.66/7

Bu beyitte şair, gülün sevgilinin gül bahçesi gibi olan mahallesinin hevesiyle yerlere düşüp, taşlara süründüğünü anlatmıştır. En güzel gül bahçesi sevgilinin mahallesidir. Bütün güller bu bahçenin gülü olmak ister. O yüzden şairde bu beyitte bunu ifade etmiş ve gülün sevgilinin mahallesinin gülü olmak için toz toprak içinde kaldığını, kafasını taşlara sürdüğünü ifade etmiştir.

Gülşen-i kûyûn hevâsıyla müdam

Hâke düşüp yasanur ahcârı gül

C.S.D.-G.197/4

Şair bu beyitte sevgilinin yüzünün gül, boyunun servi gibi olduğunu; can gülşeninde de sevgilinin yerinin edebî olduğunu ifade etmiştir.

Çün yüzün güldür kadûn serv-i revân

Gülşen-i candur senün yirün begüm

C.S.D.-G.228/3

Cem Sultân, bu beyitinde gül bahçesinde goncanın yakut, yaprakların zümrüd, güllerinde lâl taşı gibi olduğunu ve bunların üstüne lutuf bulutları ile bereket yağmurlarının yağdığını ifade etmiştir. Şair bu beyitte gül bahçesinde olan çiçek ve yaprakları değerli taşlara benzetmiş ve bunların üstüne bereket yağmurlarının yağdığını ifade etmiştir.

Gonce yâkût ola vü bergi zümürüd güli lâl

Ebr-i lutfi döke ger gülşende bârân-ı kerem

C.S.D.-Manzume 7/6

Şair bu beyitinde sevgilinin gül bahçesi gibi olan güzelliğinden, gülzâra rüzgâr esmese idi; halka asla reyhân, gül ve gül suyu kokusunun ulaşamayacağını ifade etmiştir. Bu beyitte gül bahçesine kokusunu veren yine sevgilinin gül bahçesine benzer güzelliğidir. Halka yayılan o güzel çiçek kokularının da asıl kaynağı sevgilidir.

İtmese gülzâra hüsni gülşeninden bû nesîm

Virmez idi halka kat'â bûy reyhân gül gülâb

M.H.D.-K.3/9

Mihri Hâtûn bu beyitte sevgilinin gül bahçesi gibi olan güzelliğinde, bülbülün hoş nağmeler okuduğunu, her seher vaktinde gül defterinden mektuplar okuduğunu anlatmıştır.

Gülşen-i hüsnünde bülbül murg-ı hoş-elhân okur

Her seher gül defterinden nâme-i ‘unvân ana

M.H.D.-K.4/7

Şair bu beyitte sevgilinin saçının düğümlerinin eğer rüzgâr ile gül bahçesine ulaşması durumunda gülün cihâna güzel koku vermesinin imkansız olacağını söylemiştir. Bu beyitte gül bahçesindeki güllerin kokusunun kaynağı sevgilinin saçından rüzgâr ile gelen koku olduğu anlatılmıştır.

Bâğ-ı zülfünde eğer virmese gülşende sabâ

Gül gülistânda cihan halkına virmezdi şemîm

M.H.D.-K.10/11

Şair bu beyitinde gül bahçesinin güzelliklerini gözler önüne sermiştir. Her tarafın yemyeşil olduğunu, servi ağaçları ve yasemen çiçekleri ile dolduğunu ve gül bahçesinde güllerin her köşede açtığını ifade etmiştir. O yüzden de bu manzarayı seyre gelinmesi gerektiğini söylemiştir.

Yine hengâm-ı çemendür gülşeni seyr eyle gel

Her taraf serv ü semen her gûşesi gülzâr gül

M.H.D.-K.11/6

Mihrî Hâtûn bu beyitte servi ağacının başını, gül bahçesinde gece ve gündüz sürekli sallayıp durduğunu söylemiştir. Şair bu durumun sebebinin de servi ağacının sevgilinin boyunu gördüğü için deli olmasına bağlamıştır. Akıl sağlığı yerinde olmayan insanların özelliklerinden biri de başlarını sağa sola sallamalarıdır. İşte servinin başını sallamasının sebebi de sevgilinin boyunu gördükten sonra deli olmasında gülşende sallanıp durmasıdır.

Gice gündüz başını serv salar gülşende

Meğer olmuş o dahi kad-i ra'nâ delüsi

M.H.D.-G.180/4

Şair bu beyitte sevgilinin gül bahçesi gibi olan mahallesinde bülbül gibi olduğunu, gamlı gönlünde nâle ve efgânın hiç tükenmediğini anlatmıştır. Sevgilinin

mahallesi diğer bazı beyitlerde olduğu gibi gül bahçesine benzetilmiş ve âşık da oradaki bülbül olmuştur.

Mihri olalı Gülşen-i küyûnda ândelîb

Gam-gîn dilinde nâle vü efgân dükenmedi

M.H.D.-G.199/7

Şair bu beyitte gül bahçesi mazmununu sevgilinin boyunun servi ağacı gibi salındığı yer olması sebebi ile dile getirmiştir.

Kâmeti cân gülşeninde serv ü âr'ar bâğlamış

Hüsninün şemsi cihân bâğına Enver bağlamış

Ruhlarında kâkül-i müşgîni anber bâğlamış

Hâledir kim devr-i idüpdür mâh-ı tâbânı dürüst

M.H.D.-Mr. 1/3

Şair bu beyitte sevgilinin gül bahçesine gelip gülden renk aldığını, bazen de goncanın ağzından sır öğrendiğini ifade etmiştir. Bu beyitte sevgilinin geldiği, yüzünün rengini aldığı bazen de goncadan sır öğrendiği mekân gül bahçesi olarak işlenmiştir.

Gelir gülşende gülden reng alırsın

Dehân-ı goncadan râz öğrenirsin

N.B.D.-G.394/4

Şeyhî bu beyitinde bereket yağmurları ile gül bahçesinin cömertliğinin ortaya çıktığını ve sevgilinin servi gibi boyuyla yeşilliğin bezendiğini ifade etmiştir. Bahâr güzelliğinin ortaya çıkması için yağmur gereklidir. Bu beyitte de buna değinilmiştir. Yağmurların yağması ile gül bahçesinin cömertliğini ortaya koyduğu ifade edilmiştir.

Açılır ni'meti yağmuriyle gülşen-i cûd

Bezenir kâmet-i serviyle bûstân-ı kerem

Ş.D.-K.11/7

Şair beyitinde gülşende iken sevgilinin yüzünün şerhini yaptığını ve sevgilinin bu durumdan utandığı için gül yüzünün ter içinde kaldığını ifade etmiştir. Bu beyitte sevgilinin yüzünün şerhinin yapıldığı mekân gül bahçesi olarak karşımıza çıkar.

Yüzün şerh edeli gülşende Şeyhî

Hayâdan gül yüzü gark-ı araktır

Ş.D.-G.30/7

1.4.5. Gül Bahçesi (Gülistân)

Şair: “Gül bahçesi nasıl güller ile güzelleşip itibar kazanıyor ise sevgilinin yanağında saf şarabın etkisi ile parlaklık kazanır.” demiştir. Şair bu beyitte gül bahçesini güzelleştirip itibar kazandırmanın güller olduğunu dile getirmiştir.

Bâde-i nâb ile buldı ruh-i cânân revnak

Gûyiyâ güller ie buldu gülistân revnak

A.D.-G.36/1

Şair, gül bahçesinin güzelliğinin bölüm bölüm oluşundan geldiğini, sevgilinin yanağının güzelliğinin de onun ayva tüyleri ve benlerinden kaynaklandığını ifade etmiştir. Şair bu beyitte gül bahçelerinin bir özelliğinden bahsetmiştir. Bu da bölüm bölüm olmasıdır. Çünkü bu yerler aynı zamanda yemek, içmek ve gezmek için de gidilen yerlerdir. O yüzden kendi içinde belli bir düzene sahiptir. Bu beyitten de gül bahçelerinin bu özelliğini anlayabiliyoruz.

Hatt ü hâl ile bulur ‘Âvni ruh-i yâr şeref

Bâdlarla nitekim buldı gülistân revnak

A.D.-G.36/7

Şair bu beyitinde sevgilinin salına salına yüz bin nâz ile gül bahçesinde dolaşmaya çıksa yasemin çiçeğinin sevgiliyi gördüğünde sarmaşık dallarında başıboş halde kalacağını ifade etmiştir. Bu beyitte sevgilinin salına salına ve nâz ile gezdiği mekân gül bahçesi olarak işlenmiştir.

Salını seyr-i gülistân eylesen yüz nâz ile
Şâhlarda salını kalur göricek yâsemen

A.D.-G.59/3

Şair bu beyitte gözyaşı ile çimenliği ve gül bahçesini suladığını dile getirmiştir. Bunun sebebi de sevgilinin buralara gelme ihtimalinin olmasıdır.

Tâ ki ol gül-ruh gelüp seyr-i gülistân eyleye
‘Avniya daim ter olsun eşk-i çeşmümle çemen

A.D.-G.59/5

Şair bu beyitte can bülbülünün ağlayıp inlemesine şaşmamalarını çünkü yüzü gül bahçesine benzeyen sevgilinin bu gece onun yanına gelip de gülmediğini söylemiştir. Bu beyitte gül bahçesi renginden dolayı sevgilinin yüzüne benzetilmiştir.

Ne âceb ağlar ise bülbül-i cân çünkü gelüp
Gülüp eğlenmedi ol yüzi gülistân bu gice

A.D.-G.68/3

Şair bu beyitinde sevgilinin boyunun ve yüzünün hasreti ile gül bahçesine seyre çıksa oradaki servi ağaçlarının ve güllerin kendisine arkadaş olacağını dile getirmiştir. Burada âşığın sevgilinin hasreti ile dolaşmaya çıktığı mekan gülistândır.

Kadd ü ruhsârun firâkında gülistân seyrine
Varduğumca bana olur servlerle gül enîs

AD.D.-G.35/2

Şair bu beyitte güzellersiz ve de bülbül gibi gülistânsız olamayacağını ifade etmiştir. Âşıklar için sevgili ana unsurdur. Bülbül içinde gül ve gül bahçeleri. Şair bu beyitte bu durumu dile getirmiştir.

Biz güzellersiz olmazıs Ahmed
Bülbülüz gülistânsız olamasız

A.P.D.-G.111/7

İnsanlar bahâr aylarında mesire yerlerine bâğlara ve bahçelere güzellikleri temâşa etmeye çıkarlar imiş. Şair bu beyitte sevgilinin gül yüzünü gören bir kişinin artık bunlara ihtiyacı kalmayacağını, gül bahçesini artık görmek istemeyeceğini ifade etmiştir. Çünkü artık gül bahçesinden daha güzel bir şey görmüşlerdir. O da sevgilinin yüzüdür.

Gül yüzün bâğın gören ‘âlemde iy serv-i sehî

‘Ömri oldukça dahî seyr-i gülistân istemez

C.S.D.-G.119/4

Gül bahçelerinin tamamlayıcı unsurlarından biri de bülbül dışında akarsulardır. Sevgilinin yüzü gül bahçesi ise onun eksik olan akarsuyu da işte sevgilinin gözyaşlarıdır.

İy cân u dil güzin o mehün gülistân idün

Ol gülistân yaşlarum âb-ı revân idün

C.S.D.-G.187/1

Şair bu beyitte sevgilinin yüzünü cennet bâğlarında bulunan gül bahçelerine, nâz ederek yürüyen boyunu da servi ağacına benzetmiştir. Bu beyitte sevgilinin yüzünün bâğı sadece bu dünyadaki gül bahçelerine değil cennette bulunan gül bahçelerine benzetilmiştir.

Yüzündür bâğ-ı cennet gülistânı

Hıramân kâmetün serv-i revânı

C.S.D.-G.306/1

Mihri Hâtûn bu beyitinde gül bahçesinde goncanın dikenini olmanın güzel olduğunu fakat bülbülün bâğında lâle gibi yara olmanın ise güç olduğunu ifade etmiştir. Bu beyitte gül bahçesinin, goncanın ve dikenin istenilen ve sevilen unsurlar olduğunu söyleyebiliriz. Diken bile olsa gül bahçesinde gonca ile olmak şaire hoş gelmektedir.

Gülistânda goncanun yanında hâr olmak ne hoş
Lâle gibi bülbülün bagrında dâg olmak ne güç

M.H.D.-G.11/2

Mihri Hâtûn bu beyitinde miskin bülbüle akıl vermiş ve gül bahçesinde sürekli güle değil bazen de gonyaya feryâd etmesi gerektiğini çünkü gül gidince ortada kalacağını dile getirmiştir. Gül goncanın genç hali diyebiliriz. Gül solunca onun yerine geçecek olan goncadır. Şair de gül bahçesinde bulunan bülbüle bunu hatırlatmakta ve bazen de gonca için feryâd etmesini söylemektedir.

Gülsitanında bugün ol goncanun feryâd kıl

Yohsa yarın gül gider kalursın ey miskîn hezâr

M.H.D.-G.43/4

Şair bu beyitte sevgilinin yüzündeki ayva tüylerinin tıpkı gül bahçesini süsleyen reyhânlar gibi olduğunu ifade etmiştir. Gül bahçesi demek sadece güller demek değildir. Bazen içinde gül dışında farklı çiçeklerde barındırır. Bu beyitte de şair böyle bir manzarayı görmüş ve sevgilinin ayva tüylerini gül bahçesindeki reyhâna benzetmiştir.

Hadûn yüzini hatun tutdı nitekim ey cân

Zeyn itdi gülistânı irişdi tâze reyhân

M.H.D.-Müfredler 5

Bu beyitte şair su gibi sürüne sürüne yeşilliğe gidilmesini ve duâ' rüzgarı gibi yollara düşüp gülistâna varılmasını söylemiştir. Yeşilliğin olduğu yerde mutlaka su vardır. Suyun olmaması demek yeşilliğin kurumması demektir. Hatta âşıklar sevgilinin yüzünün yeşilliği olan ayva tüyleri solmasın diye onları gözyaşları ile sularlar. Bu beyitte de iki mekân unsuru sebzâ ve gülistân işlenmiştir.

Sürünü sürünü su gibi sebze-zâra git

Düşe dua sabâ gibi gel gülistâna var

N.B.D.-K.8/11

Şair bu beyitte bahçıvanın gül bahçesini seyrederken sevgilinin nâzlı ve edâlı boyunu gördüğünü o günden sonra artık bahçıvanın servi ve şimşad ağaçlarına bakmadığını söylemiştir. Sevgilinin edâlı bir şekilde yürüdüğü ve bahçıvanın onu gördüğü mekân gülistândır.

Gülistânda seyr ederken gördü kaddin şivesin

Bostâncı bakmaz oldu servine şimşadına

N.B.D.-G.519/3

Şeyhî bu beyitinde selvi boylu sevgiliye yeşillik vaktinin geldiğini bülbül gibi onun da söze gelmesi gerektiğini çünkü artık gül ve gülistân vaktinin geldiğini söylemiştir.

Billah ey serv-i semen seyr et ki bostân vaktidir

Söze gel bülbül bigi gül gülistân vaktidir

Ş.D.-G.46/1

1.4.6. Çimenlik (Çemen-Çemenzâr)

Çemen ve çemenzâr, mânâ olarak yeşil ve kısa otlarla çevrili yer, çimen, çayır, ağacı ve çiçeği bol olan yer demektir (Devellioğlu, 2013). Diğer mekân unsurlarında olduğu gibi çimenliklerin de en büyük özelliği bahârın gelmesi ile mânâ kazanmışıdır. Bahâr ile bu mekânlarda sözlük anlamında da belirtildiği gibi çeşitli çiçekler, ağaçlar, bitkiler biter ve bu tablo mutlaka bir akarsu ile desteklenir. Çünkü yeşilliğin olması için ilk şart sudur. Sevgilinin yalın ayak ve nâzlı nâzlı yürüdüğü, çiçeklerin sevgili önünde saf bâğlayıp el pençe dîvân durduğu, âşığın gözyaşlarının nehir olup aktığı, yeme içme ortamlarının kurulduğu mekânlar hep bu yeşilliklerdir. Özellikle beyitlerde sevgilinin boyunun benzetildiği servi ağacı, şimşad ağacı çimenliklerde olur. Bazen de sevgilinin güzelliği cennetteki yeşillikler ile ifade edilir. Bazen de sevgilinin ayva tüyleri direk çemene ya da çemende biten reyhân otlarına benzetilir. Aslında sebz ve sebzezâr için söylenen her şey çemen ve çemenzâr içinde geçerlidir. İnsanların kış aylarından sonra kendilerini kışın kasvetli havasından kurtarıp bahârın güzel günlerine merhaba dediği yerler hep bu mekânlardır.

Şair, renk renk çimenlere ömür bahçesinden hiçbir haberin gelmediğini, bahârın bu yüzden gözyaşları dökerek ağlayıp inleyerek mâtem tuttuğunu ifade etmiştir. Bu beyitteki renk renk çimenlerden kasıt çimenler üzerinde açan çiçeklerdir.

Çemen ra'nâlarına 'ömr bâğında haber yoktur

Bu hâle eşkü nâleyle bahâr elbet ider şiven

A.D.-G.56/7

Şair bu beyitte çimenliği el değmemiş tâze nesrîn çiçeklerinin sardığını, süslenmiş gelin gibi olan gül yüzlü sevgilinin de rüzgar ile bu çimenlikte koştuğunu söylemiştir. Bu beyitte sevgilinin rüzgar ile çiçekler içinde koştuğu mekân çimenliktir.

Sarmıştı çemen tıflına dûşeze-i nesrîn

Koştu sabâ ile arûs-ı gül-i ra'nâ

A.P.D.-Kt.37/19

‘Ey sevgili! Gül senin yanağına benzemek için çemende açıldı. Bunu duyan gonca dedi ki: ‘Açılma edebtir.’ Şair bu beyitte sevgilinin yanağına benzemeye çalışan gülün çimenlik de açıldığını ifade etmiştir. Gonca da bu durumu ayıplamıştır.

Gül arızına öykünüp açıldı çemende

Gonca işitip ded'inen açılma edebdir

A.P.D.-Kt.427/2

Şair bu beyitte sevgilinin yüzünün bâğında bulunan çene çukurunun hasreti ile kendisine cennet çimenliklerinin ve yeşilliklerinin zindân olduğunu dile getirmiş ve kendi haline eyvâhlar etmiştir. Bu beyitte sevgilinin çene çukurunun hasreti, âşığa cennet yeşilliklerinde bile zindânı yaşatmıştır. Bu beyitte zindânın olduğu ve âşığın hasret çektiği mekân çimenliklerdir.

Bâğ-ı ruhunda çâhı zenâhdânı hasreti

Cennet çemenlerin bana zindân eder diriğ

A.P.D.-G.139/5

Şir bu beyitte cennetteki Tûbâ ağacının sevgilinin sidre ağacı gibi boyunu görünce sevgilinin güzellik resminde boyunun nihâyetinin olmadığını anladığını ifade etmiştir. Bu beyitte sevgilinin boyunun benzediği ağaç çimenlikte bulunmaktadır ve mekân unsuru olarak işlenmiştir.

Göreliden sidre kaddüni çemende Tûbâ-yı cennet

Didi kim kadd-i bâlâda bu resme müntehâ olmaz

C.S.D.-G.123/4

Şair bu beyitte çimenlikteki gül gezintisinde hayat bahşeden rüzgârın çok hoş geldiğini, nâzlı nâzlı yalın ayak yürüyen sevgilinin yeşillik de seyrettiğini ifade etmiştir. Bu beyitte iki mekân vardır. Birinci mekân gül gezintisinin yapıldığı yeşilliktir diğeri ise sevgilinin yalın ayak nâzlı nâzlı yürüdüğü çimenliktir.

Hoş gelir bad-ı hayat-efşaya gülgeşt-i çemen

Yalın ayak sebze de seyr etmek olur nâzenin

N.B.D.-K.20/11

Şair bu beyitte kendisine tûbâ gibi boyu olan ve ünnab meyvesi gibi dudağı olan yârin gerekli olduğunu, çimenliğin akan suyu ile biten şeyleri görmenin kendisine yetmeyeceğini ifade etmiştir. Bu beyitte çimenlik mekân unsurudur.

Bana ol kameti tuba lebi unnâb gerek

Nideyim görmek ile serv-i çemenden ne biter

N.B.D.-G.72/2

Şair bu beyitte hayal gücü ile tabiattaki olaylara farklı bir bakış açısı getirmiştir. Şair sevgilinin karşısında çiçeklerin çemende saf bağladığını, nergisin de bu çiçekler içinde mutluluktan tıpkı akan pınarlardaki köpükler gibi sevinçli olduğunu ve yerinde durmadığını dile getirmiştir. Bu beyitte şair, sevgiliye saf bağlayan çiçeklerin mekânı olarak çimenliği kullanmıştır.

Çemende bağladığınca çiçekler karşısına saflar

Gülüm nergis senin şol şâd gibi aynına kefler

N.B.D.-G.91/1

Şair bu beyitte çimenliğin üzerine rüzgâr ile gül yapraklarının döşendiğini, böyle bir ortamda âriflere de tekrar tekrar içki kadehlerinin düştüğünü ve içmek gerektiğini söylemiştir. Bu beyitte içki sefâsını yapıldığı yer olarak çimenlik gösterilmiştir. Çünkü bahâr demek yeşillenen doğadan sonuna kadar istifade etmek demektir.

Çün çemen üzre sabâbostâna berg-i gül dößer

Ârif olanlara nûşânûş-ı câm-ı mül düşer

N.B.D.-G.93/1

Şair bu beyitinde sevgilinin ateş gibi dudaklarını kim andı ise çimenliğin ve goncaların ağızlarının tutuşup kıpkızıl yandığını söylemiştir. Sevgilinin dudakları ateşe benzetilmiştir. Bu dudaklar da ateş olduğu için kim ansa hem goncaların ağızlarının hem de yeşilliğin kıpkırmızı bir ateş ile yandığı beyitte işlenmiştir. Sevgilinin ateşi ile yanan mekân unsuru çimenliktir.

Ateşin leblerini andı meğer kim tutuşup

Kıpkızıl yandı çemen goncaların deheni

N.B.D.-G.646/2

Şair bu beyitte gülün cennet çimenlerinde bittiğini ve dostun bâğında deste deste yattığını söylemiştir. Güllerin bittiği mekân olarak cennet çimenleri gösterilmiştir.

Gül ki cennet çemenlerinde biter

Dost bâğında deste deste yatar

Ş.D.-G.15/4

Şair bu beyitte sevgilinin boyunun servi ağacı, kokusunun ise yasemen çiçeği gibi olduğunu ve sevgili için akan gözyaşlarının ise etrafında bir çimenlik oluşturduğunu beyitinde işlemiştir. Çimenliğin olması için suyun bol olması lazım. Şair de bu beyitte bunu ifade etmiş ve sevgili için akan gözyaşlarının kendi etrafında bir yeşillik oluşturduğunu dile getirmiştir.

Tâ boyun ile bûyun serv ü semen olmuştur

Uş eşk-i revânımdan çevrem çemen olmuştur

Ş.D.-G.27/1

Şeyhî bu beyitte çimenlerin üzerinde yasemen çiçeklerinin bittiğini ve sümbül çiçeğinin de bâğa çok yakıştığını söylemiştir. Bu beyitte iki mekân söz konusudur. Biri bâğ diğeri ise çemendir.

Ne bitmiş ol semenler bu çemende

Ne yaraştırmış ol sümbül bu bâğı

Ş.D.-G.188/2

1.4.7. Yeşillik (Sebz- Sebzezâr)

Sebz kelimesi lûgat mânâsıyla yeşillik demektir. Sebzezâr da yeşillik, çimenlik, çayırılık, sebze bahçesi ve bostân manalarına gelmektedir (Devellioğlu, 2013). Bahâr mevsiminde mekân unsuru olarak sebz ve sebzezâr sıkça kullanılır. Bahâr ayının geldiğinin habercilerinden birisi de bunlardır. Sebz ve sebzezâr değişik şekillerde beyitlerde işlenir. Bazen sevgilinin ayağının ya da eteğinin değdiği yerler yeşillendiği için sebz ve sebzezârdan bahsedilir. Bazen de âşığın gözyaşlarını akıtarak oluşturduğu yeşillik için kullanılır. Çünkü yeşilliğin olması için mutlaka suyun da olması lazım. Sebz ve sebzezâr bazen de sevgilinin bir lutfudur ve onun saçının, gözünün, yüzünün ihsanıyla büyürler. Diğer mekân unsurlarında olduğu gibi sebz ve sebzezârda; çiçekler, hayvanlar, âşıklar, rakipler, sevgililer, güzeller barındırır. Ays u işret meclisleri buralarda da kurulur ve değişik eğlenceler düzenlenir. Sebz ve sebzezârı günümüzün piknik alanları gibi düşünebiliriz. Eski zamanlarda da aynı duygular ile insanlar bu mekânlara gelmişler ve bu manzara, şairlerin beyitleri ile ölümsüz bir resim tablosu olarak sözlerle dîvânlara işlenmiştir.

Ahmet Paşa bu beyitte çiçeklerin, yeşilliğin ve suyun üstüne şemsiye tutarak gölge yaptıklarını söyleyerek aynı şeyi sâkîden de beklemiş ve sâkîye, dudakları ile içki kadehinin üstüne gölgelik yapmasını söylemiştir. Yeşillikte biten ya da suyun üstünde olan her türlü bitkinin ufak da olsa bir gölgesi olur. Şair bu durumu fark etmiş ve

içkisinin soğumaması için tıpkı çiçeklerin yaptığı gibi sâkînin de aynı şeyi kendisi için yapmasını söylemiştir. Sebz ve sebzâr ayş u işret meclisi ile bu beyitte kullanılmıştır.

Saye-bân tuttu şükufe sebze vü ab üstüne

Sâkiyâ sun leblerin nuklin mey-i nâb üstüne

A.P.D.-K.16/1

Şair bu beyitte sevgiliye seslenmiş ve onun güzellik lutfu ile ‘âlemdeki bütün çimenlerin yemyeşil olduğunu ve yine bütün suların ve yeşilliklerin onun lutfu ile ortaya çıktığını ifade etmiştir. Bu beyitte yeşilliğin ortaya çıkması sevgilinin lutfuna bağlanmıştır.

Lutfun zülâli sebz ede dünyâ çemenlerin

Âlemde nice kim bitirse sebzâr âb

A.P.D.-K.36/53

Ahmet Paşa, sevgilinin diyarındaki yeşilliği seyretsem, o çimenlerden biten bütün bitkiler bana dil uzatırlar demiştir. Şair kişileştirme sanatına başvurmuş ve sevgilinin diyârında biten bitkilerin kendisini rakip olarak görecekları için kendine dil uzatacaklarını ifade etmiştir.

Diyâr-ı yarî seyr-i sebzâr etsem

Çemende dil uzatır her biten giyâh bana

A.P.D.-G.4/3

Şair bu beyitte rüzgara hitâben bir istek de bulunmuştur ve her zaman rüzgârın kendi mezarına gelip ordaki yeşilliklerden yârin ayağına götürmesini çünkü onların yârin ayağına muhabbet gülleri saçacağını söylemiştir. Bu beyitte sebzâr âşığının mezarında biten otları belirtmek için kullanılmıştır.

Çü Ahmed hâk ola her dem sabâ sen yâr ayağına

Mahabbet gülleri saça mezârı sebzârından

A.P.D.-G.234/5

Şair bu beyitte sevgiliye onun çimenliğe benzer ayva tüyleri yüzünden ölüp de sevgilinin de mezarına gelip orda biten otların ona halini arz etmesini dilediğini

söylemiştir. Bu beyitte de yukarıdaki beyitte olduğu gibi yeşillikler mezar üstünde biten otları ifade etmiştir ve o otların âşğın halini sevgiliye arz etmesi gibi bir vazifeleri vardır.

Ger hevâyı hat-ı sebzünle ölem kabrûme gel

Ki biten sebzelerüm hâlümü ‘arz ide sana

C.S.D.-G.6/3

Mihrî Hâtûn bu beyitinde her zaman sabah rüzgarının sevgilinin ayağının tozunu altın ve gümüş gibi saçmak için yeşillığe götürdüğünü ifade etmiştir. Bu beyitte sevgilinin ayağının tozu altın ve gümüş gibi değerli görülmüştür. İşte her zaman rüzgâr bu tozu alıp yeşillığe saçmaktadır.

Sebezâr üstine her dem getürür bâd-ı sabâ

Hâk-i pâyine nisâr itmek içün zer ile sîm

M.H.D.-K.10/14

Bu beyitte şair su gibi sürüne sürüne yeşillığe gidilmesini ve duâ’ rüzgârı gibi yollara düşüp gülistâna varılmasını söylemiştir. Yeşillığın olduğu yerde mutlaka su vardır. Suyun olmaması demek yeşillığın kurumması demektir. Hatta âşıklar sevgilinin yüzünün yeşilliği olan ayva tüyleri solmasın diye onları gözyaşları ile sularlar. Bu beyitte de sebezâr ve âb-ı revân ilişkisi işlenmiştir.

Sürünü sürünü su gibi sebezâra git

Düşe dua sabâ gibi gel gülsitana var

N.B.D.-K.8/11

Şair bu beyitte yeşillik sayfasının ince manalı sözlerinin şerh edilmesi için reyhân gibi ayva tüyleri olan sevgilinin etrafında hala neden toplanılmadığını soruyor. Bu beyitte yeşillik sanki bir sayfa gibi düşünülmüş ve onun üstündeki mânâlı sözlerinde sevgili tarafından şerh edileceği ifade edilmiştir. Aynı zamanda hatt-ı reyhân adlı bir hat yazısında vardır. Burda bu kelime iki mânâ ifade edecek şekilde yani tevriye sanatı ile süslenmiştir.

Safha-i sebze de çün nuktesi şerh olmak için

Hatt-ı reyhân ile etrâfi muhassâ mı degil

N.B.D.-K.17/12

1.5. BAHAR BAYRAMI NEVRÛZ

1.5.1. Nevrûzun Genel Özellikleri

Nevrûz Farsça bir kelimedir ve yeni gün manasına gelmektedir. Güneş'in koç burcuna girdiği gündür. İlkbahârın başlangıcı, aynı zamanda Celâlî Takvime göre de yılbaşdır. Şu an 21 Martta kutlanan nevrûz, Rûmî Takvime göre martın dokuzuna denk gelmektedir. Bu yüzden halk arasında “ mart dokuzu” olarak da bilinir. Güneşin koç burcuna girdiği ve Kuzay Yarım Küre’de bahâr ayının başlangıcı olduğu için geniş bir coğrafyada büyük bir coşku ile kutlanır. Selçuklu döneminde vezir Nizamülmülk tarafından hazırlatılıp Sultan Melihşah’a sunulan Celâlî Takvimde yılbaşı nevrûz günüdür. Bu tarih aynı zamanda Türklerin Ergenekon’dan çıkışını da temsil eden tarihtir. Nevrûz demek aydınlık, coşku, sevinç, yenilik, umut ve bayram demektir. Güllerin güldüğü, bülbüllerin şakıdığı, yeme içme ortamlarının kurulduğu, birlik ve beraberliğin perçinlendiği bir bayramdır. Nevrûz ile beraber anılan Cemşid’in kadehi de unutulmamalıdır. Cam-ı cem terkihiyle nevrûz, bayram ile beraber sıkça kullanılır. Şarabın mucidi olduğu söylenen Fars hükümdarı olan Cemşid Hint ülkelerinden gelmiş ve Azerbaycan’da altın bir taht ile yüksek bir dağa kurulmuştur. Işıkların vurması ile Cem Şid (Işıklı) denilmiştir. Nevrûz günü, İran kültüründe de şarabın, eğlencenin ve ihtişamın temsili olan Cemşid’in tahta çıkışını temsil eder. O yüzden İran, Türk ve Müslüman kültüründe geniş bir coğrafyada kutlanır. Klâsik Edebiyatta nevrûz gününü anlatan nazım türüne de Nevrûziye denilmektedir. Ayrıca Nevrûz Bayramında hazırlanan özel bir macuna da yine nevrûziye denilmektedir (Karaköse, 2008).

Göçebelik zamanlarında güneşi bayrak, gökyüzünü çadır olarak gören Türk çocukları için kıştan sonra bahârın giriş günü olan nevrûz, çok büyük bir coşku ile kutlanmıştır. Sadece şairlerin değil tüm halkın önem verdiği bir günü ifade etmektedir. Necâtî Bey’in dediği gibi sevgiliye kavuşmak nasıl ki âşığı mutlu ediyor ise bahâr

mevsimi de yeryüzünü o şekilde mutlu eder. Çiçekler bu ayda toprağın zindânından yağmurların ipine tutunarak çıkarlar (Ayvazoğlu, 1996).

“Nevrûz, her zaman güzelliği, mutluluğu, umudu, adaleti, huzuru, refahı kısaca bütün müspet değerleri ifade için kullanılır. Bahar tasvir ve kutlamalarında mevcut olan her unsur nevrûz için de geçerlidir. Ayrıca nevrûz yılda bir gün olduğu için bahardan çok büyük değere sahiptir ve bayram olarak kutlanır. Nevrûz kutlu bir gündür. Hatta Kadir gecesine bile denk tutulur. Nevrûz, adaletle hükmeden sultâna benzetilir. Nevrûz, açık havada tabiatla renkli ışıklı, sazlı sözlü, hareketli ve yemeli içmeli olarak kutlanır. Gerçekten de şiirlerimize ışık, renk, şekil, hareket ve ses açısından nevrûz coşkusu olduğu gibi yansır. Nevrûzda hava bulutsuz, güneş parlaktır. Parlaklık, bahçelerde açılmış çiçeklerle renge bürünür. Güneşin sarı, zeminin yeşil, gülün kırmızı rengi tüm canlıları harekete geçirir. Nevrûzun büyüğü Câm-ı Cem’le ifade edilir ve bahtı açılır içenlerin. Bülbülün nağmesiyle mutribin “nevrûz” bestesi yek-âvâz olur. Ölü tabiatı ihya eden nevrûz, bu sevinci yaşatmak için ihsanlarda bulunur. Nevrûz, umut, mutluluk ve heyecan paylaşımıdır” (Karaköse, 2008: 186).

1.5.2. Nevrûz Unsurlarının Kullanılmış Biçimleri

1.5.2.1. Nevrûz ve Bayram İlişkisi

Rûmî Takvime göre mart ayının dokuzunda, Mîlâdî Takvime göre mart ayının yirmi birinde kutlanan ve Farsça yeni gün anlamına gelen nevrûz eski tarihlerde büyük bir coşku ile kutlanmıştır. Bahâr üç ay süren bir zamanı ifade ederken nevrûz tek bir gündür. Bu yüzden de önemi büyüktür. Şu an kutlanılan dinî ve millî bayramlar gibi çok öncesinden hazırlıkları yapılan, büyük kitleler ile hazırlanan, en büyük coşkuları ifade eden bir bayramdır. O yüzden nevrûz sadece bir gün değil, bir bayram günüdür. O da Nevrûz Bayramıdır. İyd, İyd-ı nevrûz, gibi tamlamalar ile ifade edilir ve bugünün insana canlılık, mutluluk, yaşama sevinci verdiği söylenir. Özellikle padişahlara sunulan kasîdelerde ömürlerinin ve devletlerinin bahtlarının nevrûz gibi olması söylenir. Bunun sebebi nevrûzun aydınlık, yenilik, baht açıklığı, bereket mânâlarına gelmesidir. O yüzden nevrûz bayramı ifadesi kasîdelerde sıkça geçer. Bunun dışında âşığın sevgiliyi gördüğü gün de bayram günü olduğu için nevrûz bu bağlamda da kullanılır.

Ahmed Paşa bu kasîdesinde padişaha övgüde bulunmak için Nevrûz Bayramını kullanmıştır. Bülbülün Nevrûz Bayramını görüp padişah için ve onun üstün geldiği zaferler için gül defterinden(takvimimden) dualar okuduğunu ifade etmiştir.

Iyd-i nevrûzu görüp gül defterinden andelib
Hu duâ vü medh okur şah-ı zafe-yâb üstüne

A.P.D.-K.16/7

Mesîhî burada eğer ömrün nevrûz bayramına ermesi durumunda hiç durmadan aralaksız bir şekilde içki içmek gerektiğini ifade etmiştir.

‘Ömrümüz ger ire nevrûz ile bayrama deĝin
Muttasıl nûş idelüm yine bu eyyâma deĝin

M.D.-Mr. 3/17

Mihri Hâtûn bu beyitte nevrûz gününü kullanarak duâ’ ve niyazda bulunmuştur. Kasîdenin sunulduğu kişiye her gününün daima nevrûz ve bayram günü gibi olmasını, cihânın onun devleti ile yüz bin bayram görmesini istemiştir.

Olsun hemîşe id ile nevrûz her günü
Görsün cihânda devlet ile sad-hezâr id

M.H.D.-K.15/14

Nevrûz günü insanlara sunduğu imkânlar ile Kadir Gecesi ile bir tutulur. Buradada şair tam tersi Nevrûz Bayramının kendisine kolaylık sağlamadığını, sevgilinin yanağı ve zülüfleri yüzünden gecesinin ve gündüzünün birbirine karıştığını ifade etmiştir.

‘Iyd u nevrûz u berât u kadre itmez iltifât
Zülf ü ruhsârı hayâliyle olan leyh ü nehâr

S.G.D.-G.58/4

Şair bu beyitte nevrûz gününün uğurlu, hayırlı, mübarek bir zaman olduğunu; bayram günü ile muhterem nevrûzun bugünde canciğer arkadaş olduğunu ifade etmiştir. Bu beyitte nevrûz günü ve bayramın canciğer arkadaş olduğunu ve birbirinden ayrı düşünülmemeyeceği anlaşılıyor.

Pîrûz dur bu rûz u hümâyın durur bu dem

Kim hem-dem oldu ıyd ile nevrûz-ı muhterem

Ş.D.-K.10/1

Bu beyitte nevrûz kişileştirme sanatı ile birleştirilmiştir ve nevrûzun uğurlu gönlünün, hediye rahmetleri okuduğunu ve bayram gününde bolca iyilik ve nimet dağıttığını ifade etmiştir. Nevrûz bayramı bereket günü olarak görülmüştür. Çünkü kışın insanları çâresiz bırakan yokluk, bahârın bereketi ile nevrûz gününde birleşmektedir ve kışın yıkıcı etkilerini ortadan kaldırmaktadır.

Âsâr-ı rahmet okudu nevrûz-ı dil-firûz

Îsâr-ı ni'met eyledi çün ıyd-ı pür-ni'âm

Ş.D.-K.10/2

Şeyhî bu beyitte padişaha duada bulunmuş ve ömrünün bayram gününün uğuru ve talihi gibi mesud olmasını, nevrûz bayramının ailesine hayırlı ve uğurlu olmasını niyâz ettiğini dile getirmiştir.

Mes'ûd nice kim ola her ıyd-ı baht ile

Pîrûz nive kim gele nevrûz pür-haşem

Ş.D.-K.10/35

1.5.2.2. Nevrûz ve Rüzgâr İlişkisi

Bâd-ı nevrûz, heva-ı nevrûz gibi tamlamalar ile karşımıza çıkar. Nevrûz rüzgarının yeşillige tâze can verdiği, bazen de vefâ ve ahlak yeli olup estiği anlatılır.

Necâtî Bey bu gazelinde nevrûz rüzgarının esmesi ile cihândaki yaşlı insanların gençleştiğini ve çayrılarının yeni ve tâze bir can bulduğunu anlatmıştır. Çünkü nevrûz günü tıpkı bahâr gibi tabiata kıştan sonra yeni bir hayat bahşeder.

Hoş cevân etti cihânın pirini devrân yine

Bâd-ı nevrûz ile bûstân buldu tâze cân yine

N.B.D.-G.477/1

Bu beyitte şair, nevrûz rüzgarının hayat bahşeden özelliğinden bahsetmiştir. Tıbbî İsrâfîl peygamberin suru üflemesi ile hayat bulunacağı gibi nevrûz rüzgarı ile bitkilerin ve ölümlerin hayat bulacağı anlatılmıştır.

Bâd-ı nevrûz-ı nebât emvâtını itmekte hay

Sûr-ı isrâfildür ya âyeti ihyâ durur.

S.G.D.-K.17/2

Şair bu beyitte nevrûz havasının, övülen kişinin vefâsının ve ahlakının esintisi gibi olduğunu ve nîsân yağmurlarının da onun huzur ve mutluluğunun yüzü suyu hürmetine olduğunu ifade etmiştir. Şair, hüsn-i talil sanatını kullanarak nevrûzun hava ve suyunu övülen kimsenin özelliklerinden dolayı olduğunu söylemiştir.

Vefâ vü hulku yelidir hevâ-ı nevrûzî

Safâ vü hulku suyudur zülâl-i nisânî

Ş.D.-K.14/24

1.5.2.3. Nevrûz ve Sevgili İlişkisi

Bahâr ile sevgili ilişkisi kadar olmasa da beyitlerde nevrûz ve sevgili ilişkisi de işlenmiştir. Nevrûz gününün, cahillik ve gençlik çağları olabileceği o yüzden asla sevgiliden ayrılmamanın gerekliliği işlenmiştir. Bunu dışında sevgilinin görüldüğü gün bayram günü olmasından dolayı bu da nevrûz ve sevgili bağlamında konu edilmiştir. Bazen de nevrûz günü aydınlık olarak tahayyül edildiği için sevgilinin saçının yüzünden gitmesi nevrûz gününe yorumlanır.

Adlî ‘ye ait olan bu beyitte şu ifade edilmiştir. Nasıl ki nevrûz günü ve onun alemleri görüldüğünde yeryüzünde olumsuz bir şey yoktur, sevgilinin de gül yüzü görününce rakîblerin aşıkları incitmemesi ifade edilmiştir. Çünkü sevgilinin gül yüzü nevrûz gibidir ve olumsuz olan hiçbir şey ortada olmamalıdır.

Gül yüzün devrinde ‘uşşâkı rakîb incitmesin

Olduğu yoktur cihânda îşret-i nevrûz telh

AD.D.-G.17/1

Şair bu beyitte güzellik nevrûzunda, âşıkları hayran edenin o gönül arayan servi boylu sevgilinin gülen dudakları olduğunu ifade etmiştir.

Hüsn nevrûzunda uşşâkı muhayyer eyleyen

Rastı ol serv-i dil-cünûn gül-i handânıdır

A.P.D.-K.15/22

‘Ayş nevrûzında ey gül yüzli la’lün câmıyla

Bu hat-ı pîrûze gibi tâli’üm pîrûz idi

A.P.D.-G.111/2

Şair bu beyitte sevgiliye seslenmiş ve nevrûz kutlamasında onun dudağının değdiği kadehle bahtının, mavi gökler gibi açıldığını ifade etmiştir. Bu beyitte nevrûz gününde âşığa uğur getiren şey sevgilinin dudağının değdiği kadehtir.

Şair bu beyitte şarabın aksinin gönül açan yârin yanağına yansımalarını nevrûza rastlayan mutlu bayram gününe benzetmiştir.

Tâbiş-i mey ki ruh-ı yâr-i dil-efrûza gele

Benzer ol ‘ıyd-ı safâ-bahşa ki nev-rûza gele

A.P.D.-G.288/1

Bu beyitte şair dün gece cihânı aydınlatan şâhın misafiri olduğunu ve güzelliğinin ışığından gecesinin kadir gecesi, gündüzünün ise nevrûz günü gibi olduğunu ifade etmiştir. Bu beyitteki şâh sevgilidir. Aynı zamanda bu beyitte şair nevrûz ile kadir gecesini bir tutmuştur.

Dün gice mihmânum ol şâh-ı cihân-efrûz idi

Nâr-ı hüsninden dünüm kadr ü günüm nev-rûz idi

A.P.D.-G.311/1

Şair bu beyitte padişahın, sevgilinin yüzünün bâğını keşfe çıktığını, daha sonra gül gibi gülen sevgilinin suretinin muhterem nevrûza benzediğini ifade etmiştir. Bu beyitte sevgilinin yüzü nevrûz gününe benzetilmiştir.

Benzer cemâli bâğını keşf itdi şehriyâr

Gül gibi güldi sûret-i nevrûz-ı muhterem

M.H.D.-K.9/10

Şair bu beyitinde nevrûz vaktinin geldiğini ve bu esnada gayet cahil olduğunu, buna dikkat etmek gerektiğini o yüzden sevgilinin ayağının tozundan dahi asla uzak olmamak gerektiğini dile getirmiştir. Bahâr ayı eyyâm-ı cünûn diye de geçer. Yani delilik ayları. Şair de burada bu aya dikkat etmek gerektiğini cahilliğe ve gençliğe yenilip de sevgiliden uzağa düşmek gibi bir gaflette bulunmamayı söylemiştir.

Vakt-i nevrûz irdi bu esnâda gâyet cehl ola

Bir nefes olmak habîbün hâk-i pâyından ırag

M.H.D.-G.72/4

Şair bu beyitte nevrûz mevsiminin gönül çeken hazinelerinin ve alemlerinin çaresiz bülbülü kendisi gibi dîvâne ettiğini dile getirmiştir. Bu beyitte şair bülbülün nevrûz ayının güzelliklerini ve alemlerini gördüğünü söylemiştir. Devamında da bülbülün bu alemleri, nişanları gördükten sonra tıpkı kendisi gibi dîvâne olduğunu söylemiştir.

Bencileyin etti şeydâ bülbül-i bî-çareyi

Şir-i dil-keş mevsim-i nevrûz ârâz-ı hazin

N.B.D.-K.20/18

Necâtî Bey bu beyitte sabâ yelinin sevgilinin yanağından zülfünü kovmasını çünkü nevrûz olacak dendiğini güneşin üzerinde bulut olmaması gerektiğini söylemiştir. Bu beyitte nevrûz ayı ve sevgilinin yüzü aynı bağlamda şekillenmiştir. Nevrûz aydınlık gün demek olduğu için ve sevgilinin yüzü de nevrûz olarak görüldüğü için tıpkı güneşin önünde bulutun olmaması gibi sevgilinin yüzünde de zülfün olmaması istenmiştir.

Gidersin ko kara zülfün saba yeli yanağından

Ki nevrûz olıcak derler güneş üzre sehâb olmaz

N.B.D.-G.244/2

Şair bu beyitinde sevgiliye bir soru yöneltmiş ve nevrûz gününde bulut olmadığı gibi senin de güneş gibi olan yüzünde ayva tüyleri yok mudur demiştir. Bu beyitte nevrûz gününde havanın parlak ve güzel olması yönüyle ele alınmıştır. Bu durumda sevgilinin güneş gibi olan yüzü nevrûza benzetilmiştir.

Gün yüzde per-i gurâb yok mı

Nev-rûz mıdur sehâb yok mı

N.B.D.-G.621/1

Şair burada nevrûzun aleme sultân olduğunu, gül bahçesinin kendisini kırmızı ve allar ile donattığını, çimenlerinde sevgiliye bâğa gelmesi gerektiğini çünkü gül bahçesinin çok güzel ve çekici olduğunu söylediklerini ifade etmiştir.

‘Âleme nev-rûz sultân oldı istiklâl ile

Kendüyi gülşen donatdı kırmızıyla al ile

Sebzeler her dem sana dirler zebân-ı hâl ile

Bâga gel kim taraf-ı gülşen hûbdur mergûbdur

N.B.D.-Mr.1/2

1.5.2.4. Nevrûz ve Koku İlişkisi

Bu başlık altında bir tane beyit tespit edilmiştir. Bu beyitte de şair Şam'ın nevrûzunun, zamanı yine mutlu ettiğini bâğın güzel kokular ile dolduğunu ve yeşilliklerinde parlaklık kazandığını ifade etmiştir. Münevver kelimesi, parlaklık manasına gelir ve burada bostânın münevver olması nevrûz gününün özelliklerinden birini yansıtır. Ayrıca yine etrafın nevrûz ile güzel koktuğunu bu beyitte anlayabiliyoruz.

Zihî nevrûz-ı şâmî kim yine şâd etdi devrânı

Mu'attar eyledi bâğı münevver kıldı bûstânı

Ş.D.-G.192/1

1.5.2.5. Nevrûz ve Duâ' İlişkisi

Nevrûz gününün, bayram günü olması sebebiyle padişahlara kasîdeler sunulmuştur. Bu kasîdelerdeki beyitler, padişahlar ve ailesi için nevrûz gününün bereketi ve uğuru ile birleştirilerek ifade edilmiştir. Nevrûziyeler padişahlara sunulmuş ve ömürlerinin, bahtlarının, devletinin nevrûz gününün bereketi ve çoşkusu ile geçmesi dilenmiştir.

Ahmed Paşa kasîdenin sunulduğu kişiye övgüde bulunmak için Nevrûz Bayramını kullanmıştır. Bülbülün nevrûz bayramını görüp padişah için ve onun üstün geldiği zaferler için gül defterinden dualar okuduğunu ifade etmiştir.

Iyd-i nevrûzu görüp gül defterinden andelib

Hu duâ vü medh okur şah-ı zafe-yâb üstüne

A.P.D.-K.16/7

Şair bu beyitinde cihân bâğının nevrûz ile süslendiğini, padişahın ruhunun ışığı ile de sarayının yani aslında devletinin ebediyete kadar süreceği, yükseleceği ifade edilmiştir.

Nice kim nevrûz ile zînet bula bâğ-ı cihân

Eylersin ferr-i ruhun eyvânını huld-i berîn

A.P.D.-K.23/57

Mihri Hâtûn bu beyitte nevrûz gününü kullanarak duâ' ve niyazda bulunmuştur. Kasîdenin sunulduğu kişiye her gününün daima nevrûz ve bayram günü gibi olmasını, cihânın onun devleti ile yüzbin bayram görmesini istediğini dile getirmiştir.

Olsun hemîşe id ile nevrûz her günü

Görsün cihânda devlet ile sad-hezâr id.

M.H.D.-K.15/14

Şair bu beyitte yine kasîdenin sunulduğu kişiye bahtının uğurlu, nevrûz gününün gecesinin değerli olmasını ve her mûradını Allah'ın ona kolaylık sağlayarak nasip etmesini dile getirmiştir.

Rûz nevrûz u şebîn kadr ola bahtın pîruz
Her mûradını müyesser ede Allâh sana

N.B.D.-K.2/33

Şeyhî bu beyitte kasîdenin sunulduğu kişiye duâ'da bulunmuş ve ömrünün bayram gününün uğuru ve talihi gibi mesûd olmasını, nevrûz bayramının ailesine hayırlı ve uğurlu olmasını niyaz etmiştir.

Mes'ûd nice kim ola her ıyd-ı baht ile
Pîrûz nive kim gele nevrûz pür-haşem

Ş.D.-K.10/35

1.5.2.6. Nevrûz ve Diğer Mevsimler

Bu başlık altında iki tane beyit tespit edilmiştir. Bu beyitlerde de nevrûz ve kış ilişkisi işlenmiştir.

Şair bu beyitte kış zabıtasına yeryüzünde artık iş kalmadığını çünkü Hamel(koç) burcunun yeryüzüne sancağını diktiğini ifade etmiştir. Bu beyitte kış mevsiminin bayrak dikerek hükmünü ilan ettiğini fakat sonra sahneye nevrûz gününün gelmesi ile kış mevsiminin bir hükmünün kalmadığı ifade edilmiştir.

Kış şahnesine kalmadı 'âlemde bir 'amel
Birc-ı hamelde dikdi felek şâhı çün 'alem

Ş.D.-K.10/4

Şeyhî bu beyitinde nevrûzu, meşhur İran kahramanı Rüstem'in atına benzetmiştir. Nevrûzun Rüstemin atı gibi hızlı kaçsa bile kış rüzgarının şiddetinin onu yakalayacağı ifade edilmiştir.

Rüstemi nevrûz aradan kaçsa ton mı rahş-veş
Hamza-i bâd-ı şitâ çün hamle-i aşkar kılar

Ş.D.-G.66/7

1.6. NEVBAHÂR MEVSİMİ

1.6.1. Nevbahâr Mevsiminin Genel Özellikleri

Bahâr ayının diğerk adı nevbahârdır. Nev farsça bir kelime olup ‘‘yeni, tâze‘‘ mânâsına gelmektedir. Nevbahâr da ilkbahâr manasına gelmektedir. Bahâr ile ilgili söylenen her şey nevbahâr içinde geçerlidir. Nevbahâr kelimesi bahâr manasının dışında aynı zamanda Türk müziğinin bir makamıdır. Nevbahâr kelimesi bahâr kelimesi dışında ayrıca kullanıldığı için bir başlık altında toplama gereği duyduk. Nevbahâr ile rüzgâr misk gibi kokular dağıtır, herkese cömertlikte bulunur, çiçekler ile etrafı müzeyyen kılar. Bunlar dışında sevgilinin ortaya çıktığı, yeme içme ortamlarının kurulduğu, insanlara mutluluk bahş eden bir zaman dilimidir. Daha öncede belirtildiği gibi nevbahâr, bahâr ayının diğerk bir adıdır. O yüzden bahâr için söylenen her şey nevbahâr içinde geçerlidir.

1.6.2. Nevbahâr Unsurlarının Kullanılış Biçimleri

1.6.2.1. Nevbahâr ve Rüzgâr İlişkisi

Necâtî Bey bu beyitinde nevbahâr rüzgarının, ulaştığı her kişiyi bahtiyar ettiğini ve zengin, fakir, akraba, dost herkesi eşit kıldığını ifade etmiştir. Şair burada nevbahâr rüzgarının esmesi ile insan ayırmadan güzelliğini herkese ihsan ettiği anlatılmıştır.

Her kişiyi kâm-rân etti nesim-i nev-bahâr

Bay ü yoksul oldu istingada manend ü karin

N.B.D.-K.20/7

Şair bu beyitte devletin nevbahâr devrinin rüzgâr ile her çiçeğe el vereceğini ve cömert bir şekilde süslenmiş mücevher yüzük gibi herkesi hoş tutacağını ifade etmiştir. Bu beyitte bahâr ayı ile süslenen çiçekler sanki mücevher taşları ile süslenmiş bir yüzüğe benzetilmiştir ve bunun sebebi de devletin nevbahâr rüzgârının, bu çiçeklere el vermesine bağlanmıştır.

Devletinde nev-bahârın el vericek rûzigar
Her çiçek edindi bir hoş hâtem-i gevher-nigîn

N.B.D.-K.20/9

Şair bu beyitte aşk hevesinin, âhın sefâsıyla ferahlık bulacağını, bunun da tıpkı nevbahârdaki tâze rüzgarlar gibi olduğunu ifade etmiştir. Âşığın, aşk isteği âh çekerek anlam kazanıp ferahlık bulması nevbahâr rüzgarlarının rahatlatıcı etkisine benzetilmiştir.

Safâ-yı âh ile bulur havâ-yı âşk ferâh
Sabâ gibi kim ola tâze nev-bahâr ile bir

N.B.D.-G.193/6

Şair bu beyitinde nevbahâr rüzgârının sevgilinin misk kokulu ayva tüyelerinden bahsettiğini ifade etmiştir. Aslında bir bakıma nevbahâr rüzgârı ile etrafa dağılan kokunun kaynağı olarak sevgilinin ayva tüyleri gösterilmiştir.

Hatt-ı müşğîninden urur dem nesîm-i nevbahâr
Nakdeminde sünbül ü reyhân n'ola olsa gubâr.

S.G.D.-G.58/1

1.6.2.2. Nevbahâr ve Çiçek İlişkisi

Bahâr ve çiçek ilişkisinde olduğu gibi bu beyitlerde de nevbahâr ile etrafın müzeyyen olduğu, çimenliğin şahının gül olduğu, açan çiçekler ile nevbahâr ayının geldiğinin anlaşıldığı ifade edilmiştir. Bazen de bu mevsimde sevgiliye de âşık tarafından çağrıda bulunulmuş nevbahârın lezzetini anlamak için çiçekleri seyretmesi istenmiştir. Bahâr ve çiçek birbirinden ayrı düşünülemediği için bu başlık altında da çiçek ve nevbahâr bğlantılı beyitler açıklanmaya çalışılmıştır.

Şair bu beyitinde gül yüzlü sevgiliye seslenmiş ve nevbahârın lezzetini bulmak ister ise bâğa gelmesini ve nergisi, nesrîni, çemeni seyretmesini istemiştir. Bu beyitte nevbahârın lezzeti, çemen üstündeki çiçeklerin temaşa edilmesine bğlanmıştır.

Nev-bahâr lezzetin bulmak dilersen bâğa gel
Kıl temâşâ nergis u nesrîn çemen ruhsâr gül

M.H.D.-K.11/5

Şair bu beyitinde nevbahârın gelmesi ile cihân bâğında güllerin açıldığını ve etrafa saçıldığını, her yerin çiçekler ile süslenmiş bir hâl aldığını ifade etmiştir. Bu beyitte nevbahâr ile yeryüzünün çiçekler ile süslendiğini anlıyoruz.

Nice kim ola şükufeyle müzeyyen nev-bahâr
Nice kim bâğ-ı cihânda açıla her bâr gül

M.H.D.-K.12/26

Mihri Hâtûn'un kasîdesinden alınan bu beyitte şair kasîdenin sunulduğu kişiye duâ' da bulunmuş ve sonsuza kadar nevbahâr gibi olan güzelliğinin hep tâze kalmasını söylemiş, diğer mısrada da tıpkı gülün çimenliğin serdârı olduğu gibi kendisinin de gül gibi serdâr olması dileğini beyân etmiştir.

Nev-bahâr hüsnünün ter tâze olsun tâ ebed
Nice kim ola çemen iklimine serdâr gül

M.H.D.-K.12/27

Bu beyitte nevbahâr gelip, gül bahçesinde güller olduğu müddetçe Allah'ın kerimi ile bayramının mübarek olması duâ'sında bulunulmuştur. Nebbahâr da açılan güller misâl gösterilerek bir temennide bulunulmuştur.

Îdüni itsün mübârek ol kerîm i lâ-yezâl
Geldüğince nev-bâhar oldukça bu gülzâr gül

M.H.D.-K.12/28

Bu beyitte, nevbahârın lutfunu bol bol ihsan ettiğinde gülün çimenliğin ortasında başkan olacağı ifade edilmiştir. Nebbahâr ile çimenlik yeşerecek, sular akacak, bütün çiçekler kendini gösterecek yani nevbahâr nimetlerini ortaya dökacaktır. Böylece gül de bu ortamda hanlığını ilan edecektir. Çünkü sultân olmak için önce etrafın uygun hâl alması lazım. Bu da ancak nevbahârın cömertliğini göstermesi ile olur.

Nev-bahâr-ı lutfu bezl etse kerem nîmetlerin

Saht-ı sebze sahnı çini ola hân sâlar gül

N.B.D.-K.15/21

Necâtî Bey bu beyitinde kasîdenin sunulduğu kişiye bir duâ'da bulunmuş ve onun bütün şahların başı ve en güçlü hükümdar olmasını istemiştir. Diğer mısradaki da bu durumu tıpkı nevbahâr ayı gelince çiçeklerin şahının gül olmasına benzetmiştir. Bu beyitten nevbahâr ayının şahının ve bütün çiçeklerin efendisinin gül olduğunu anlayabiliyoruz.

Tâc-verler üzre şâhâ şehriyâr ol şehriyâr

Nice kim her nev-bahâr olur şeh-i ezhâr gül

N.B.D.-K.15/44

Bu beyitte Allah'a nevbahâr ayının gelmesi ve yeryüzünün yapraklar ile süslenmiş olması sebebiyle duâ'da bulunulmuştur. Yeryüzünün yapraklar ile süslenmiş olmasından kasıt çiçeklerin yapraklarıdır. Bunun içinde Allah'a duâ'da bulunulmuştur.

Nev-bahâr erişti yapraklarla zeyn oldu zemin

Barekellâh ey kemâl-i sun'î rabbü'l âlemin

N.B.D.-K.20/1

1.6.2.3. Nev-bahâr ve Zevk Sefâ İlişkisi

Nevbahâr ayı yani bahâr ayı zevk ve sefânın tabiri câiz ise tavan yaptığı bir dönemdir. Bahâr konusunda da ifade edildiği gibi bu mevsim, insanların kış mevsiminden sonra tabiatın tüm nimetlerini kullandıkları bir zaman dilimidir. Necâtî Bey'e ait olan aşağıdaki iki beyitte de bu durum ifade edilmiştir. İlk beyitte nevbahâr ayında gül bahçesinin ortasında kurulan işret bânının tatlı olacağı, ikinci beyitte de gene nevbâhar mevsiminin gelmesi ile yeme içme çağının başladığı ifade edilmiştir.

Devr-i hüsnünde makâm eden ser-i küyun yeger

Nev-bahâr ü işret-i sahn-i gülîstân tatlıdır

N.B.D.-G.144/6

Nev-bahâr eyyâmı geldi ayş ü işret çağıdır

Tevbelerle gül kızıl düşman suçu kan yağdır

N.B.D.-G.186/1

1.6.2.4. Nevbahâr ve Mutluluk İlişkisi

Tıpkı bahâr ve mutluluk başlığında olduğu gibi nevbahârda insanlara mutluluk bahşeden bir aydır. Çünkü kışın rehaveti kavulmuş, etraf çiçekler ile süslenmiş, sevgili seyir yerlerine çıkmıştır. Âşık için gamlı günlerin sonu, sevgilinin yüzünün temâşa edileceği zamanlardır. Ayrıca nevbahâr ile bülbül de gülüne kavuşmuş, pınarların suları çağalmış, çiçeklerin şâhı gül zümrüd tahtını çimenliğin ortasına kurmuştur. Yeme içme fasıllarında buluşan insanlar, nevbahârın nimetlerinden sonuna kadar yararlanmaktadır. Bu sebeplerden dolayı nevbahâr da tıpkı bahâr ayı gibi mutluluk dağıtan, insanlara neşe veren bir zaman dilimidir.

Şair bu beyitinde sevgilinin hasreti ile âşıkların canının gamlı olduğunu fakat nevbahâr mevsimi gelince cihânın handan olacağını yani âşıkların da yüzlerinin nevbahârın gelmesi ile güleceği ifade edilmiştir. Çünkü nevbahâr ile sevgili mesire yerlerine çıkacak âşıkda onu gördüğü için mutlu olacaktır.

Handân eder cihânı yine fasl-ı nev-bahâr

Nite ki cân-ı âşık-ı gam-gîni vasl-ı yâr

N.B.D.-K.6/1

Şair bu beyitinde sûfîye seslenerek kendisini ibadete vermemesini çünkü nevbahâr mevsimi olduğunu, bu ayda yeminini bozsa bile günah olmayacağını, sûfîye tövbeye gerek olmadığını buna daha önce gül bahçesinin de şâhit olduğu ifade etmiştir. Bahâr tövbelerin bozulduğu bir aydır. Şair de sûfîye bunu söylemiştir. Günah olmadığını çünkü mevsimin nevbahâr olduğunu söylemiştir. Kendisine şâhit olarak da gül bahçesini göstermiştir.

Da'vi-i zühd etme sofî nev-bahâr eyyâmıdır

Çünkü şâhid oldu gülşen tevbeye düşmez yemin

N.B.D.-K.20/17

Şair bu beyitinde ölmüş olduğunu fakat nevbahâr aşkının erişip kendisine hayat verdiğini ve tıpkı gözlerini nergis gibi açıp gül bahçesini bir nazar gördüğünü ifade etmiştir. Bu beyitte nevbahârın mutluluğu yanında hayat bahşeden özelliğini de görmekteyiz.

Ölmüş idim nev-bahâr-ı aşk erip verdi hayât

Göz açıp nergis gibi gülzârı gördüm bir nazar

N.B.D.-G.128/6

Şair bu beyitinde sevgilinin yüzünün ve yanağının devri olduğu için âşığın gönlünün yanıp yakıldığını ifade etmiştir. Nevbahâr vakti olduğu için yeşillik vaktinde kebabın tatlı olacağını, yemesinin güzel olacağını ifade etmiştir. Nevbahâr ile sevgili yüzünü göstermiş ve âşık sevgiliyi görünce yüreği yandığı için tıpkı kebab gibi olmuştur. Şair de bu durumu kullanmış ve âşığın gönlünün yanmasını çok önemsememiş çünkü nevbahârda kebab yemenin güzel olacağını ifade etmiştir.

Hadd ü hatun devridir yanıp yakılsın ko gönül

Nev-bahâr ü sebzeler vaktinde biryân tatlıdır

N.B.D.-G.144/3

Şair bu beyitinde bâğın, çayırın, dağın, çölün nevbahâr ile şeref bulacağını ve herkese hoş geleceğini ifade etmiştir. Şair bu beyit ile nevbahârın gelmesi ile etrafın şeref bulduğunu ve her yerin gözüne hoş geldiğini söylemiştir. Bu ifadeden de şairin mutlu olduğunu anlayabiliriz.

Nev-bahâr ile şeref bulsa cihân

Bâg u râğ u dâğ u sahrâ hoş gelir

Ş.D.-G.76/3

1.6.2.5. Nevbahâr ve Sevgili İlişkisi

Bahâr ve sevgili ilişkisinde olduğu gibi sevgilinin çeşitli yönleri nevbahâra benzetilmiştir. Onun gelmesi ve görünmesi ile ‘âleme nevbahârın geldiği onun yokluğunun ise her yeri hazân mevsimine çevirdiği söylenmiştir.

Bu beyitte de sevgilinin yanağının güzelliği ile nevbahâr çiçeklerinin suya kandiğı ifade edilmiştir.

Bâg-1 cemâl hüsnün ile pür safâ durur

Şâd-âbdur cemâlün ile nev-bahâr-ı hüsn

A.D.-G.57/2

Şair bu beyitinde sevgilinin yüzünün güneş gibi olduğunu, cennet yüzündeki yanağını da tıpkı bir ay içinde iki tane nevbahâr ayının yaşanmasına benzetmiştir. Şair bu beyitte sevgilinin güzelliğini anlatmak için nevbahâr ayını kullanmış güzelliğini sanki bir ayda iki nevbahâr yaşıyor şeklinde ifade etmiştir. İki nevbahâr demesinin sebebi iki tane yanağının olmasıdır.

Ne hürsun ki yüzün cennetinde ruhlarını

Bir ay içinde iki nev-bahâra benzettim

A.P.D.-G.201/5

Şair ‘âlemi sarı benzine benzetmiştir. Fakat bunun önemli olmadığını çünkü sevgilinin yüzünün kendisi için bir nevbahâr olduğunu dile getirmiştir.

Çihre-i zerdim gibi âlem hazin olsa ne gam

Çün hayâl-i rûy-i hûbun nev-bâharımdır benim

A.P.D.-G.209/7

Şair bu beyitte önce nevbahâr mevsimini beklemek gerektiğini bu mevsim gelince de yanağı gül gibi olan yârin ortaya çıkacağını onu da beklemek gerektiğini ifade etmiştir.

Mevsim-i nev-bahârı gözleyelim

Gül-i ruhsâr-ı yârı gözleyelim

N.B.D.-G.372/1

Şair bu beyitinde kana boyanmış gönlünün güller gibi açtığını ve cihânı süsleyen bir nevbahâr yüzlü sevgilisinin olduğunu ifade etmiştir. Şair sevgilinin cemalini nevbahâr mevsimine benzetmiş ve tıpkı nevbahârın cihânı süslediği gibi sevgilinin cemâlinin de etrafı süslediğini ifade etmiştir. Bu mevsimin vazgeçilmez

unsuru olan gülü de unutmamıştır. Onunda kanlara boyanmış gönlü olduğunu belirtmiştir.

Kana boyanmış iken gönlüm açar güller gibi

Bir cemâli âlem-âra nev-bahârım var yine

N.B.D.-G.458/4

1.6.2.6. Nevbahâr ve Bülbül ilişkisi

Bülbülün en büyük aşkı gül olunca ve gül de nevbahâr ile yüzüne gösterince; nevbahâr ve bülbül birbirinden ayrı düşülünemez hale gelir. Bülbül çeşitli benzetmeler ve güle olan hayranlığı sebebiyle beyitlerde nevbahâr ile konu edilmiştir.

Şair bu beyitinde gönlünün, sevgilinin cemâli olmadan nevbahârın güzelliğinden ayrı olacağını tıpkı bu durumda cennet bâğındaki bülbüllerin gül bahçesi olmadan vakit geçirmelerine benzetmiştir. Şair sevgilinin cemâlinden ayrı olmayı en güzel mevsim olan nevbahârdan ayrı olmaya benzetmiştir. Bunu da tıpkı gül bahçesi olduğu halde gül bahçesinde vakit geçiremeyen bülbülün haline benzetmiştir.

Dil cemâlinsiz cüdâdır nev-bahâr-ı hüsnden

Bâğ-ı cennet bülbülün gör kim gülistânsız geçer

A.P.D.-G.53/2

Şair bu beyitinde bülbüllerin verdiği bir sözden bahsetmiştir. Demıştır ki:“ Bülbüller nevbahârın güzelliğine inleyip âh etmek için, ahd-i ezelde diken ve güle söz vermişlerdir.” Bu beyitte insanların Allah’a verdiği kulluk sözüne de telmih de bulunulmuştur. Bülbüllerinde sözü nevbahârın güzelliğini anlatmaktır. Sözü de gül ve onun dikenine vermişlerdir.

Nev-bahâr-ı hüsnüne bülbüllerin zâr etmeğe

Eylemiş ahd-i ezelde hâr ile sevgend gül

A.P.D.-G.185/7

1.6.2.7. Nevbahâr Mevsimi ve Hızlı Geçmesi

İnsanların en güzel çağları gençlik çağlarıdır ve tıpkı en hızlı geçen mevsim olan bahâr gibi çok hızlı bir şekilde akar geçer. Bu başlık altında bulunan beyitlerde nevbahâr ayının çok hızlı geçtiği bu yüzden bütün nimetlerinden istifa edilmesi gerektiği anlatılmıştır.

Mihri Hâtûn bu beyitinde her zaman nehir kenarına seyre gidilmesini, bu zamanların nevbahâr mevsimi olduğunu ve çok çabuk geçeceği için gâfil olunmaması gerektiğini söylemiştir. Her güzel şey çabuk geçtiği gibi en güzel mevsim olan nevbahârda hızlı geçer. Şair de bunun hatırlatmasını yapmış ve gâfil olmamak gerektiğini, bu mevsimin tüm güzelliklerinden istifa edilmesi gerektiğini söylemiştir.

Cûy-i kenâra her dem seyr eyle ol revâne

Eyyâm-ı nevbahârun tîz geçer olma gâfil

M.H.D.-G.95/2

Şair bu beyitinde sahraya(kır, çöl) seslenmiş ve nevbahâr mevsiminin hızlı geçeceğini ve bu yüzden yüzünü nevbahâr mevsimine doğru tutmasını, fırsatı kaçırmamasını, gülün kalıcı olmadığını ifade etmiştir.

Sahrâ yüzini tut geçer eyyâm-ı nevbahâr

Fevt itme fırsatı ki degül ber-karâr gül

M.H.D.-G.96/2

“Mihri! Ömrünü hoş geçir çünkü gül devridir. Bülbül, gül ve nevbahâr vaktidir.” Şair bu beyitinde gül devri olduğunu yani bahâr vakti olduğu için ömrün hoş geçirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Nevbahâr, gül ve bülbül vakti olduğunu söylemiş, bunların değerlendirilmesi gereken güzellikler olduğunu anlatmıştır.

‘Ömrüni hoş geçür ki mihrî devr-i gül

Dirsın ki kanı bülbül-i yâ nevbahâr gül

M.H.D.-G.96/7

1.6.2.8. Nev-bahâr ve Hazân İlişkisi

Nevbahâr mevsimi sevilen, istenen, beklenen, insanlara nimetler sunan bir ay iken; hazân ise sevilmeyen, insanlara ve tabiata hüznü dağıtan mevsim olarak işlenir. Tesbit edilen beyitlerde özellikle de kasîdelerde ömrün nevbahâr gibi tâze ve bereketli olması duâ'sı yapılmıştır. Hazân mevsiminin ise ömre ve devlete uğramaması istenmiştir.

Şair bu beyitte bahâr erince çerçöpün bile yeşillenip boy attığını fakat kendisinin ilkbahâr var iken ayrılığın sonbahârına düştüğünü ifade etmiştir. Nebbahâr, bahâr ve hazânaynı beyitte kullanılmış ve hazânın acı yönü, bahâr ve nevbahârın ise hayat bahş eden güzel yönleri beyân edilmiştir.

Hâr u has neşv ü nemâ bulur bahâr erince âh

Ben hazân-ı hecre düşdüm nev-bahârum var iken

A.D.-G.62/2

Şair bu beyitinde hazân ayının âşığın solgun yüzünden, nevbahârın ise sevgilinin güzel kokusundan anlaşılacağını dile getirmiştir. Âşık sevgiliden ayrı kaldığı için ve hep çile çektiği için yüzünde renk yoktur ve tıpkı hazân yaprakları gibi sarıdır. Sevgili de bahâr ayında ortaya çıkan renk renk çiçekler gibi koktuğu için hazân ve nevbahârı anlamak için âşığa ve sevgiliye bakmak gerektiğini ifade etmiştir.

Nice ki reng-i âşık u bûy-i nigârdan

Görüne yeryüzünde hazân ile nev-bahâr

A.P.D.-K.33/34

Bu beyitte nevbahâr ayının hazân mevsimini işitince goncalarının ciğer kanı ile dolduğu dile getirilmiştir. Bu beyitte nevbahârın aslında hazân ayının yıkıcı özelliğinden korktuğunu söyleyebiliriz. Çünkü bahâr ile düzülen her şey hazân ile son bulmaya başlar. Nebbahâr da bunu duyar ve bunun üzüntüsünden kendi mevsiminde açan gonca çiçeğinin ciğerini kan ile doldurur.

Hazânın işitip ol nev-bahârın

Ciğer kanıyla gonca doldu derler

A.P.D.-Kt.1/3

Kasîdeden alınan bu beyitte övülen kişinin nevbahâr gibi olan ömrüne hazân ayının ulaşmaması duâ'sında bulunmuş ve fetihlerinin, yardımlarının, bahtının, devletinin ve gücünün daim olması duâ'sı ile bitirilmiştir. Bu beyitte de görüldüğü gibi nevbahârın tâze ve güzel olması istenen bir durum iken yalnızlığın, ölümün, hastalığın timsali olan hazân mevsimi istenmeyen bir mevsim olarak işlenmiştir.

Nev-bahâr-ı 'ömrüne irüşmesün bâd-ı hazân

Feth u nusret hem-inân u baht u devlet hemnişîn

B.D.-K.2/38

“Şüphesiz yüzü tâze gül ve nevbahârlar gibi olan sevgili! Güzellik bâğının gül bahçesi asla hazânı görmesin.” Bu beyitte sevgilinin yüzü tâze nevbahâr mevsimine ve güle benzetilmiştir. Bu güzellik bâğının gül bahçesine de asla hazân ayının uğramaması istenmiştir.

Bâğ-ı hüsnün gülşeni hergiz hazânı görmesün

Ey yüzi gül tâze vü ter nevbahâr ol la cerem

M.H.D.-K.16/6

Mihrî Hâtûn bu beyitinde kendine seslenmiş ve cihânı, insanları hoş görmek gerektiğini çünkü zamanla ne gülün, ne bülbülün ne hazânın ne de nevbahârın kalacağını dile getirmiştir. Şair, dünyanın geçiciliğini, bu beyit ile ifade etmiştir.

Ne gül kalur ne ho bülbül ne nev-bahâru hazân

Cihân ile gel iy mihrî bu cânı hoş görelüm

M.H.D.-G.111/5

Şair bu beyitte “(Ey sevgili) Bu cismin bâğı tamamen hazân mevsimine erdi. Sen nevbahâr mevsimine gideli gözüne bakma derim” demiştir.

Hazâna erdi tâmâmet bu cismin bâğı

Gözüne bakma derim nev-bahâra sen gideli

Ş.D.-G.189/3

1.6.2.9. Nev-bahâr ve Kış İlişkisi

Hazân ve nevbahâr ilişkisinde olduğu gibi kış mevsimi de sevilmeyen, istenilmeyen bir mevsimdir. Bu başlık altında iki tane beyit tespit edilmiştir.

Şair bu beyitinde zihninin araştırıp tenkit ettiğini ve sonunda da gördüğünün gece ve gündüzlerin, kış ve nevbahârların hep arka arkaya, sıralı ve düzgün bir şekilde gelip geçtiği olduğunu söylemiştir. Şair bu beyitte, dünyanın belli bir nizâm içinde hareket ettiği gerçeğini, kendi gözlemleri doğrultusunda ifade edilmiştir.

Zihnim tetebbu eyledi gür ki muttarid

Leyl ü nehâr u fasl-ı zemistân u nev-bahâr

N.B.D.-Kt. 18/1

Şair bu beyitinde kış faslının gelmesi ile nevbahâr rüzgarının dağılıp gittiğini, artık devrin ak yapraklar ile dolu bir defter zamanı olduğunu dile getirmiştir. Şair bu beyitte kışın gücünü dile getirmiş ve nevbahâr rüzgarının kış ile dağılıp gittiğini, karların yağması ve her yerin bembeyaz bir hâl almasından dolayı da tıpkı zamanın beyaz yapraklı bir defter gibi olduğunu dile getirmiştir.

Fasl-ı kış erip yayıldıysa bâb-ı nev-bahâr

Ak varaktan devr-i dehr içini pür-defter kılar

Ş.D.-G.66/2

1.6.2.10. Nev-bahâr ve Koku İlişkisi

Nevbahâr ile açan çiçeklerin etrafta güzel kokular bırakması sebebiyle beyitlerde nevbahâr ve koku ilişkisi konu edilmiştir. Şair bu beyitte kasîdenin sunulduğu kişiye iltifat ederek onun yaradılıştan gelen ahlakının ve hasletlerinin kokusunun ‘âlemi süslediğini ve nevbahâr ile misk kokusunun bir araya gelip ittifak etse böyle bir koku yayamayacağı ifade edilmiştir. Bu beyitte nevbahârın koku yönü benzetme unsuru olarak kullanılmıştır.

Bûy-i Hulki âleme bir veche zinet verdi kim

İttifâk etse veremez nev-bahâr u müşg-i çîn

N.B.D.-K.20/34

İKİNCİ BÖLÜM

YAZ MEVSİMİ

2.1. YAZ MEVSİMİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Yaz mevsimi Kuzey yarımküre’de 21 Haziran ile 22 Eylül arasında, Güney yarımküre’de ise 22 Aralık ile 21 Mart arasında yaşanır. Uzun günlerin yaşandığı, sıcaklıkların arttığı bir zaman dilimidir. Klâsik Edebiyatımızda bahâr ve hazân kadar söz edilmemiştir. Çok nâdir olarak beyitlerde işlenmiştir. Yaz, sayf, temmûz, tâb-ı temmûz, eyyâm-ı temmûz, tâb-ı germâ, fasl-ı cahîm, vakt-i germâ, germî gibi isimlerle ifade edilir. Yaz mevsimi sıcaklığı sebebi ile olumsuz bir mevsim gibi algılanıp üzerinde çok da durulmamıştır. Bu yüzden tespit edilen beyitler gayet sınırlı sayıdadır.

Yaz mevsiminden ve sıcaktan bahseden methe dair yazılan kasîdelere de temmûziye denilmektedir (Devellioğlu, 2013).

2.2. YAZ MEVSİMİNİ UNSURLARININ KULLANILIŞ BİÇİMLERİ

2.2.1. Yaz ve Kış İlişkisi

Bu başlık altındaki beyitlerde, yaz ve kış birbirinin tam zıttı mevsimler olmasına rağmen düşman gibi işlenmemiştir. Beyitler bazen tüm mevsimlerin isimlerinin anılması ile bazen yaz ve kış birbirinin zıttı olan ikilemeler kurulacak şekilde kullanılmıştır.

Eşrefoğlu Rûmî bu beyitte kendisinin bazen yaz bazen kış bazen bülbül bazen de gül bahçesi olduğunu ifade etmiştir. Bu beyittede görüldüğü gibi yaz ve kış birbirlerinin zıttı ya da mevsim özelliklerini yansıtabilecek şekilde kullanılmamıştır. Şair bu mevsimleri kendi içinde yaşadığını onlar gibi olduğunu ifade etmiştir.

Gah kış u gâhi yaz gahi bahâr

Gâhi bülbül gâh gülistân olmuşam

E.R.D.-G.70/14

Şair bu beyitinde sevgilinin yaz, kış, gece ve gündüz sürekli bahâr ayı gibi olduğunu ve her çiçeğinde, gül gibi dikene sahip olmadığı için gül bahçesinin büyüklüğüne erişemeyeceğini ifade etmiştir.

Yaz u kış leyl ü nehâr cümle bahâr olur ana

Hem çiçek gül yok diken azm-i gülistân eylemez

E.R.D.-G.39/3

Eşrefoğlu Rûmî'ye ait olan bu dörtlükte yukarıda da belirtildiği gibi yaz, kış ve güz aynı dörtlükte kullanılmıştır. Şair bu beyitte ayın, günlerin, yıldızların, gecelerin, gündüzlerin, yazların, kışların ve güzlerin hepsinin birlik içinde kendi emrinde olduğunu ifade etmiştir.

Bu ay u gün bu yıldızlar bu giceler bu gündüzler

Bu yazlar kışlar u güzler benüm emründedür yiksân

E.R.D.-G. 85/9

Eşrefoğlu Rûmî bu dörtlükte yaz ve kış mevsimini birbirinin zıddı olmaktan ziyade mevsim anlamı ile kullanmıştır. Üstadının, Mevlâ'ya kavuşmak için dünyevi zevklerden vazgeçtiğini ifade ederken yaz ve kış mevsiminden yararlanmıştır.

Bıraktı halkı gözünden geçübün kış u yazından

Elini yudu özünden hemen maksûdu Mevlâ'dır

E.R.D.-G.23/12

Mihri Hâtûn bu beyitinde sevgilinin yüzünün bâğının, yaz ve kış durmadan açtığını, sanki cennetteki gül bahçesi gibi güllerinin durmadan açıldığını ifade etmiştir. Normal şartlarda bâğlar, bahçeler, güller bahâr ile açar. Ama şair sevgilinin yüzünün bâğının ve cennetteki gül bahçelerine benzer güllerinin yaz kış demeden açtığını beyitinde işlemiştir.

Dilberün bâğ-ı cemâli ki kış u yaz açılır

San cinân gülşenidir gülleri turmaz açılır

M.H.D.-G.34/1

Şair bu beyitte işretbâğının şanlı, talihlive yeşillik içinde olduğunu ifade etmiştir ve orda bulunan servi ağacının yaz, kış, sonbahâr ve bahârda her zaman yemyeşil durduğunu ifade etmiştir. Bunu da tıpkı bir resme benzetmiştir.

Ser-sebz oldu işret-i bâğı şu resme kim
Sebz oldu kış u yaz ü harif u bahâr serv

N.B.D.-K.21/27

Şair bu beyitinde sevgilinin gül bahçesine benzer yüzünün güzelliğinin yaz ve kış durmadan açtığını, sanki sevgilinin İrem Bâğları gibi olduğunu ve güllerinin durmadan açıldığını ifade etmiştir. Şair bu beyitte sevgilinin güllerinin mevsim ayrımı yapmadan açtığını, açmaması gereken mevsim olan yaz ve kış mevsiminde bile açtığını söylemiştir.

Gülşen-i hüsnü cemâlin ki kış u yaz açılır
San irem bâğı durur gülleri durmaz açılır

N.B.D.-G.173/1

Şeyhî bu beyitinde kuzey ve doğu rüzgârlarıyla yaz mevsiminin lutfunun ve ışığının, sonbahârınve kışın yağmur ve karına değmeyeceğini dile getirmiştir. Yani şair kış ve sonbahâr mevsimini, yaz mevsimine ve kuzey ve doğu rüzgârlarına tercih etmişlerdir.

Sabâ vü şimâlin yazın lutfu ferî

Güz ü kışta yağmur u karına degmez

Ş.D.-G.82/5

Şair bu beyitte kendine seslenmiş ve “Ey Şeyhî! Yaz ve kışı düşünmeyi bırakıp zamanın kıymetini bil çünkü her bahârın ardından hazân mevsimi gelecektir.” demiştir. Bu beyitte şair dört mevsimi de kullanmış ve yaz ve kışı düşünmeyi bırakıp bahârın ve zamanın tadına varmak gerektiğini çünkü er ya da geç hazân mevsiminin geleceğini söylemiştir.

Yaz u kış fikri n’olur vakti safâ bil Şeyhi

Her bahârın sonu hod fasl-ı hazân olsa gerek

Ş.D.-G.97/6

2.2.2. Yaz ve Sevgili İlişkisi

Sevgilinin güzellik unsurları ile en çok b ğdaştırılan mevsim bahâr zamanıdır. Bahârın kokusu, çiçekleri, güneşi, rüzgarı, nehirleri, mek nları gibi birçok unsur sevgili ile anlam kazanır. AŞağıdaki iki beyitte yaz ve kış mevsimi ortak olarak kullanılmış ve her iki beyitte de sevgilinin güllerinin yaz ve kış demeden, ayırım yapmadan açtığı dile getirilmiştir. Mihrî Hâtûn ve Necâtî Bey'e ait olan iki beyit birbirine anlam ve söyleyiŐ bakımından çok benzemektedir.

Mihrî Hâtûn bu beyitinde sevgilinin yüzünün bâğının, yaz ve kış durmadan açtığını, sanki cennetteki g l bahçesi gibi güllerinin durmadan açıldığını ifade etmiştir. Normal Şartlarda bâğlar, bahçeler, güller bahâr ile açar. Ama Şair sevgilinin yüzünün bâğının ve cennetteki g l bahçelerine benzer güllerinin yaz kış demeden açtığını beyitinde işlemiştir.

Dilberün bâğ-ı cemâli ki kış u yaz açılır

San cinân gülşenidir gülleri turmaz açılır

M.H.D.-G.34/1

Şair bu beyitinde sevgilinin g l bahçesine benzer yüzünün güzelliğinin yaz ve kış durmadan açtığını, sanki sevgilinin İrem Bâğları gibi olduğunu ve güllerinin durmadan açıldığını ifade etmiştir. Şair bu beyitte sevgilinin güllerinin mevsim ayırımı yapmadan açtığını, açmaması gereken mevsim olan yaz ve kış mevsiminde bile açtığını söylemiştir.

Gülşen-i h sn  cemâlin ki kış u yaz açılır

San İrem Bâğı durur gülleri durmaz açılır

N.B.D.-G.173/1

2.2.3. Yaz ve Zevk, Sefâ, İçki İlişkisi

Klâsik Edebiyatımızda zevk ve sefâ ayı bahâr ayıdır. Şeyhî'ye ait olan bu beyitte Şairimiz zaman ya da mevsim ayırımı yapmadan her günün hoş geçirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Şair bu beyitte kendine seslenmiş ve “Ey Şeyhî! Yaz ve kışı düşünmeyi bırakıp zamanın kıymetini bil çünkü her bahârın ardından hazân mevsimi gelecektir.” demiştir. Bu beyitte şair dört mevsimi de kullanmış ve yaz ve kışı düşünmeyi bırakıp bahârın ve zamanın tadına varmak gerektiğini çünkü er ya da geç hazân mevsiminin geleceğini söylemiştir.

Yaz u kış fikri n’olur vakti safâ bil Şeyhi

Her bahârın sonu hod fasl-ı hazân olsa gerek

Ş.D.-G.97/6

2.2.4. Yaz Mevsimi ve Sebze-Meyveler

Yaz mevsimi bazı sebze ve meyvelerin yetiştiği dönemdir. Bahâr ayında yeşermeye başlayan bitkiler yaz ile beraber bolca yenilecek ve satılacak hale gelir. Bazıları hasat edilir bazılarının hasadı ise hazân mevsimine bırakılır. Bu başlık altına benzetme unsuru olarak da kullanılan yaz mevsiminin meyve ve sebzelerinin işlendiği beyitler yazılmıştır. Bunlar nar, limon, kayısı, şeftali, elma, armut, ünnab, fındık, fıstık gibi meyvelerdir. Özellikle renginden dolayı sevgilinin dudağı şeftali meyvesine benzetilmiştir. Bazen de ünnab meyvesine.

Cem Sultân bu beyitinde sevgilinin güzellik bânında dudaklarının şeftali gibi olduğunu, cennet meyvelerinin bile bu kadar lezîz olmadığını ifade etmiştir. Şair bu beyitte sevgilinin dudağını şeftaliye benzetmiş ve cennetteki meyveler ile karşılaştırarak sevgilinin dudağını daha üstün görmüştür.

Bâğ-ı cemâlün içre ne şeftaludur lebün

K’olmaz behişt meyveleri bu kadar lezîz

C.S.D.-G.39/2

Şair bu beyitinde sevgiliye seslenerek güzellik bânından kendisine belâ meyvesi sunmamasını çünkü dudaklarının da şahit olduğunu asıl anlaşmanın kuralında şeftalinin olduğunu ifade etmiştir. Şair bu beyitte sevgiliden belâ meyveleri yerine şeftali istemiştir. Bir bakıma sevgilinin dudaklarını istemiştir diyebiliriz.

Bâğ-ı hüsnünde Cem'e bâr-ı belâ 'arz eyleme

Leblerün dahı bilür kim kavlı şeftaludedür

C.S.D.-G.55/5

Şair bu beyitinde nar, limon, kayısı ve şeftali ağaçlarının olduğunu, güllerin süslü, çiçeklerinde narenciye bahçesi gibi olduğunu ifade etmiştir. Şair çeşitli meyveleri, gülleri ve çiçekleri kullanarak narenciye bahçesi tasviri çizmiştir.

Nar ağaçları vü limon kaysı vü şeftalular

Güller ü zîbâ çiçekler hem narenc-istândur

C.S.D.-Manzume 9/6

Cem Sultân bu beyitte elma, armut, nar, incir ve turunçların hesapsız bir şekilde; fındık, fıstık ve meyvelerin de renk renk olduğunu ifade etmiştir. Şair sanki bütün bu sebze ve meyveler ile dolu bir masanın tasvirini yapmış gibidir.

Alma vü emrûd enâr encir turunçlar bî-hisâb

Funduk u piste mevîz ü meyveler elvândur

C.S.D.-Manzume 9/28

Şair bu beyitinde sevgilinin Tûbâ ağacı gibi boyu ile ünnab meyvesi gibi olan dudağının kendisine lazım olduğunu, çemende biten şeylerin kendisini ilgilendirmediğini dile getirmiştir. Şair bu beyitte yazın olgunlaşan ünnab meyvesini, sevgilinin dudağına benzetmiştir.

Bana ol kâmet-i Tûbâ lebi unnâb gerek.

Nideyim görmekle serv-i çemende ne biter

N.B.D.-G.72/2

Şair bu beyitte sulu şeftalilerin ağıza geldiğini, sevgilinin gül yanağının güzellik bâğında şimdi tam zamanının olduğunu ifade etmiştir. Şair sevgilinin yanağının gülleri ile şeftalinin olgunlaştığı zamanın aynı olduğunu ifade etmiştir.

Ağıza gelmiş sulu şeftaluler

Bâğ-ı hüsnün çağıdır ey gül-izâr

N.B.D.-G.99/4

Şair bu beyitte meclisin sûfiyi görüp hemen dağılmamasını neticede yaş meyvelerin içinde de bazen kuru kabukların olabileceğini ifade etmiştir. Şair bu beyitte sûfinin sohbet meclisinde istenilmediğini anlatırken meyvelerden yararlanmıştır. Nasıl ki bazen meyvelerin içinde de acı, çürük, boş olma durumu oluyor ise sohbet meclisinde de bazen istenilmeyen kişiler olabiliyor. Şairde bunu meyveler ile anlatmıştır.

Meclis boşalması doludan sofiyi görüp

Yaş sebzeler içinde nice kuru kab olur

Ş.D.-G.70/7

Şeyhî bu beyitte iddiacı kişinin nefesinin ve beyninin acı olduğunu, soğan ve sarımsak kokusunun, gülün kokusunu bastırmasında herhangi bir sakınca olmayacağını ifade etmiştir. Şair iddiacı kişilerin nefesinin ve zihninin acı olduğunu ve bunların aynı soğan ve sarımsak kokusuna benzediğini ifade etmiştir. Bu kişilerin gül kokusu gibi olan düşünceleri bastırma bile bunun bir mânâ ifade etmediğini şair bu beyitte dile getirmiştir.

Müdde'inin nefesi şeyhi dimâğın acıdır

Gülü basdırsa nola sîr ü soğandır kokusu

Ş.D.-G.186/7

Şair bu beyitte sevgilinin boyunun servi, yemişinin de şeftali olduğunu bu lezzet ve tatlılığın hikayelerde bile olmadığını ifade etmiştir. Şair sevgilinin yemişlerinin hikayelerden bile daha tatlı olduğunu ifade etmiştir.

Boyun ki serv-i çemendir yemişi şeftâlû

Bu lezzet u halâvet semerde buluna mı

Ş.D.-G.191/4

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SONBAHÂR MEVSİMİ

3.1. SONBAHÂR MEVSİMİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Sonbahâr mevsimi Kuzey yarımküre’de eylül, ekim kasım; Güney yarımkürede mart, nisan, mayıs aylarına denk gelen zaman aralığıdır. Bizim yaşadığımız coğrafyada günlerin kıaldığı ve yağışların artmaya başladığı, güneş ışınlarının yüzünü daha az gösterdiği ve sıcaklıkların hissedilir ölçüde düşmeye başladığı bir mevsimdir. Bunun dışında tabiatın solmaya başladığı, yaprakların döküldüğü, ağaçların dinlenmeye çekildiği vakitlerdir. Sonbahâr aynı zamanda olumlu yönde bazı meyve ve sebzelerin hasat edildiği, kış hazırlıklarının yoğunluk kazandığı mevsimdir.

Sonbahâr Dîvân Edebiyatımızda daha çok hazân kelimesi ile karşımıza çıkar. Bazen güz, bazen de harîf kelimeleri ile de kullanılır. Hârif aynı zamanda sıfat olarak yemiş toplayan manasına gelmektedir. Hazân ile ilgili kullanılan tamlamalar ise hazân-dîde(hazân görmüş), hazânî(güz mevsimine ait), hazân-istan(hazan görmüş, sararıp solmuş yer), hazân-likâ(hazan yüzlü, sararmış, soluk yüzlü), hazân-nümâ(sonbahâr görünümü, hüznün verici), hazân-resîde(hazana erişmiş, solup sararmış) şeklindedir. Bunun dışında kasîdelerin nesip bölümünde sonbahâr ayının özelliklerini anlatan türede hazânîyye denilmektedir (Develioğlu, 2013).

Hazân mevsimi edebiyatımızda bahâr mevsiminin zıddı olarak işlense de bahâr kadar konuşulan bir mevsim olmuştur. Hazân ayı ile sararan yapraklar ve tabiat âşıkların yüzüne benzetilmiştir. Âşığın sevgiliden ayrı kalması ile ortaya çıkan hüznü yüzüne yansır ve tıpkı sonbahârdaki yapraklar gibi sararır, solar. Bazen de âşık sevgilinin aşkından dolayı rüzgârın önünde sağdan sola savrulan nereye gittiği belli olmayan yapraklara benzetilir. Hazân ile sararan yapraklar bazen yeryüzüne serilmiş altından bir kumaşa da benzetilir. Bunun dışında bahârdan sonra hazân ayı erişeceği, etrafı tarumar edeceği için bahâr ayının iyi değerlendirilmesi için bir uyarı mahiyetinde yine hazân mevsimi işlenmiştir. Hazân ile goncanın içi kanla dolar, güller ve diğer çiçekler yapraklarını döker, rüzgâr yumuşak yüzünü saklar, sert esmeye başlar ve tabiat ölüm sessizliğine bürünür.

Hazân ve bahâr ayı beyitlerde bazen de birbiri ile karşılaştırılarak işlenmiştir. Bahâr sevilen bir mevsim iken hazân mevsimi genel itibarıyla istenilmeyen, sevilmeyen bir mevsimdir. Beyitlerde bu yönü ile daha çok işlenir. Örneğin kasîdelerde ömrün, bahtın, devletin bahâr ayı gibi tâze, diri, bereketli olması istenirken; hazân ayının

bunlardan hiçbirine uğramaması temennisinde bulunulmuştur. Bazen de övülen kişinin düşmanlarının hazân yaprağı gibi titreyeceği ifade edilmiştir. Hazân ve bahâr karşılaştırması beyitlerde işlenirken sevgiliden de yararlanılmıştır. Sevgili var iken âşğın gözüne hazân ayı bile bahâr mevsimi gibi gelirken, sevgilinin yokluğu bahâr ayını hazân ayı gibi hüznü hale getirir. Hazân; yaşlılığı, ölümü, yalnızlığı, hüznü, tabiatın sessizliğini, hastalığı ifade eder. Sonbahâr ile işret meclisleri dağılmış herkes kendi köşesine çekilmiştir.

Toparlamak gerekir ise bahârın zıttı olarak kendine yer bulan hazân ayı, bahâr kadar itibar görmeyen bir mevsim olmuştur. Seviilmeyen, istenilmeyen, yaşlılığı, ölümü, yalnızlığı temsil eden ve insanların hoşlanmadığı bir mevsim olarak karşımıza çıkar. Bahâr, iyiliği güzelliği; hazân ise çirkinliği ve kötülüğü temsil eder. Bahâr ayı başlangıç iken hazân ise sona yaklaşmanın son demleridir. Bahâr; sağlık, dinçlik demek iken hazân ise yaşlılık ve hastalıktır. Bahâr hayat bahş eder iken hazân ise hayat alır. Bahâr ile sevgili yüzünü gösterirken hazân ile kendini saklar.

Dîvân şiirinde hazân ve hazânla ilgili öğeler değerlendirildiğinde, dîvân şâirinin hazâna olumlu bakmadığı; daha çok hazânın olumsuz ve kötü etkilerini dile getirdiği görülür. Hazânın kötü etkileri dile getirilirken hazân rüzgârı, hazân mevsimi ve hazân yaprağıyla ilgili benzetme ve hayallerden sıklıkla yararlanır.

Dîvân şâiri için hazân bahârın zıddıdır. Hazân yaşlılık ve bitkinlik, bahar gençlik, zindelik ve tâzelik sembolüdür. Bahar başlangıç, hazân bitiş demektir. İlkbahar iyimserlik, sonbahâr kötümserlik ifade eder. İlkbaharın kıymetini bilmek için sonbahar hatırlanmalıdır. Her ilkbahârın sonunda hazân vardır. Bu değişmez bir yasadır. Bahâr güzellik, aşk, zindelik, vuslat ve hayat kaynağı olarak görülürken, hazân çirkinlik, ölüm, yaşlılık, hüznü, son ve ayrılık gibi olumsuzlukların kaynağıdır. Dîvân şâiri bu zıtlıktan yararlanarak insana ait olumsuzlukların anlatımında hazânın özelliklerinden yararlanır. Sonbahâr sonsuzluğun, ebedi âleme göçün mevsimidir. Kuruyan ve solan tabiat insanı adeta sonsuzluk ülkesine uğurlar gibidir.

Genel olarak dîvân şiirinde hazân sevgilinin yokluğunu, içki ve eğlence mevsiminin bittiğini, bahârın güzelliğinin kalmadığını ifade eder. Yaşlılık, sona erme ve bitkinlik sembolüdür. Hüznü mevsimidir, her şeygama ve kedere bürünmüş gibidir. Hazân mevsimi tabiatı perişân eder, sararmış yapraklarıyla san, hastalıklı yüzü hatırlatır. Sarı renkli ve kurumuş hazân yaprakları rüzgârın etkisiyle toprağa düşerler. Bu hasta insanın ölüme yaklaşmasını, toprağa girmesini düşündürür. Aynı zamanda hazân, insana hayatın sonu olduğu gerçeğini unutturmaz.

Hazân yapraklarıyla ilgili benzetmelerde sevgilinin âşıklarının hazân yaprağı gibi onun ayaklarına döküldükleri söylenir. Âşıklar dökülmüş sonbahar yapraklarına benzetilir. Sonbahar yaprakları gül bahçesinin üzerine altın saçarlar. Sonbahar mevsiminin san yaprakları bir hazine gibidir. San renkli yaprakların altına benzetilmesi sık kullanılan benzetmelerdendir. Altının zenginlik, ihtişam, varlık v.b. çağrışımlar içermesi nedeniyle bu benzetmeye genellikle olumsuz anlamlar yüklenmez. Sonbahar altın renkli hazinelerini çimenliğe saçarak cömertlik gösterir. Yaprakların dökülmesi insan Ömrünün bitişi ve yaşlılık günlerini hatırlatır. Âşığın yüzü hazân yaprağı gibi sandır. Ayrılık âşığın yüreğini sonbahâr yaprağı gibi titretir. Âşık sevgiliyi hazânın etkilerinden korumaya çalışır. Sevgilinin güzellik bahârına sonbahârın gelmesini istemez. Sevgilinin bulunmadığı eğlence meclisi âşık için hazândır. Ayrıca sevgilinin kakülü hazân yaprağı gibi titrer.

Kasidelerde duâ' ederken şâir, övdüğü kişinin bahtının bahâr, düşmanının ömrünün ise hazân olmasını ister. Övülen kişinin düşmanlarıyla yaptığı savaşta düşmanları hazân yaprağı gibi titreyeceğini söyler. Ayrıca hazânın olumsuz etkilerinin övgüsünü yaptığı kişiden uzak kalmasını diler.

Hazân rüzgârı, güle zarar verir, gülün yapraklarını döker, keder kokusu getirir. Bâğı perişan eder, afet gibidir, bahçeyi soğutur. Sümbül ve reyhanı dağıtır. Çimen hazinesini ayakaltı eder, baharı uzaklaştırır, tahrip edicidir. Bahar rüzgârı gibi güzel koku getirmez (Batislam,2003:171).

Bu yazılanlar sebebi ile edebiyatımızı zenginleştiren, farklı benzetmelerin ve güzelliklerin beyitlerde işlenmesine sebep olan bir mevsim olan hazân ve hazân ayını işleyen hazâniyyeler, olumlu ve olumsuz yönleri ile edebiyatımızın zenginliklerindedir.

3.2. SONBAHÂR UNSURLARININ KULLANILIŞ BİÇİMLERİ

3.2.1. Hazân ve Bahâr İlişkisi

Ahmet Paşa bu beyitinde yeryüzünde hazân ayının âşığın renginden, nevbahârın ise sevgilinin kokusundan anlaşıldığını ifade etmiştir. Şair bu beyitte hazân ve bahârın nasıl anlaşıldığını aktarmıştır. Âşık sevgili yüzünden acı çektiği için yüzü solgundur ve hazânı çağrıştırır. Sevgilinin güzel kokusu da bahârın habercisi olmuştur. Bahâr ve hazânın nasıl anlaşıldığı bu beyit ile ifade edilmiştir.

Nice ki reng-i âşık u bûy-ı nigârdan

Görüne yeryüzünde hazân ile nev-bahâr

A.P.D.-K.33/34

Bu beyitte nevbahâr ayının hazân mevsimini işitince goncalarının ciğer kanı ile dolduğu dile getirilmiştir. Bu beyitte nevbahârın aslında hazân ayının yıkıcı özelliğinden korktuğunu söyleyebiliriz. Çünkü bahâr ile düzülen her şey hazân ile son bulmaya başlar. Nebvahâr da bunu duyar ve bunun üzüntüsünden kendi mevsiminde açan gonca çiçeğinin ciğerini kan ile doldurur.

Hazânın işitip ol nev-bahârın

Ciğer kanıyla gonca doldu derler

A.P.D.-Kt.1/3

Şair bu beyitte bahâr erince çerçöpün bile yeşillenip boy attığını fakat kendisinin ilkbahâr var iken ayrılığın sonbahârına düştüğünü ifade etmiştir. Nebvahâr, bahâr ve hazân aynı beyitte kullanılmış ve hazânın acı yönü, bahâr ve nevbahârın ise hayat bahş eden güzel yönleri beyân edilmiştir.

Hâr u has neşv ü nema bulur bahâr erince âh

Ben hazân-ı hecre düşdüm nev-bahârum var iken

A.D.-G.62/2

Şair bu beyitinde bahâr ve hazân mevsimlerini aynı mısradaki kullanarak hazân ayının yıkıcı etkisini dile getirmiştir. Hazân ayının bahâr kâfilesini dağıttığını ve gülün çok kısa bir zamanda dağılıp gittiğini ifade etmiştir.

Bahâr kâfilesini ne hoş tagıtdı hazân

Gül âfitâbına böyle ne tiz irişdi zevâl

M.D.-K.9/5

“Şüphesiz yüzü tâze gül ve nevbahârlar gibi olan sevgili! Güzellik bâğının gül bahçesi asla hazânı görmesin.” Bu beyitte sevgilinin yüzü tâze nevbahâr mevsimine ve güle benzetilmiştir. Bu güzellik bâğının gül bahçesine de asla hazân ayının uğramaması istenmiştir.

Bâg-1 hüsnün gülşeni hergiz hazânı görmesün

Ey yüzi gül tâze vü ter nevbahâr ol lâ-cerem

M.H.D.-K.16/6

Mihri Hâtûn bu beyitinde kendine seslenmiş ve cihânı, insanları hoş görmek gerektiğini çünkü zamanla ne gülün, ne bülbülün ne hazânın ne de nevbahârın kalacağını dile getirmiştir. Dünyanın geçiciliğini bu beyit ile ifade etmiştir.

Ne gül kalur ne ho bülbül ne nev-bahâr hazân

Cihân ile gel i mihrî bu cânı hoş görelüm

M.H.D.-G.111/5

Bilindiği gibi Dîvân Edebiyatında bütünden ziyâde parçaya ehemmiyet verilir. Burada verilmek istenen mesaj herkesin kendi kusurunun, ayıbının kişinin kendisi ile kalacağıdır. Onun öncesindeki ilk mısradan da bahâr ayından sonra hazân ayının geleceği ifade edilmiştir.

Bu günü bahâr ise vü yarımı hazândır

Kendüyle kalur her kişinin yüzi karası

M.H.D.-G.190/5

Şair bu beyitinde bahârın güzelliğinin tâze ve hazânsız olacağını ve sevgilinin yüzünün aksiyle her zaman lâle bahçesinin güzel olacağı ifade edilmiştir. Burada bahâr ayının güzelliğine vurgu yapılmış ve tâze olup hazân ayının olumsuz özelliklerini barındırmağı anlatılmıştır.

Hüsnün bahârı tâze vü ter bî-hazân olup

Aks-i ruhunla her dem ola lâle-zâr âb

N.B.D.-K.6/25

Şair bu beyitte selvi boylu yârin kendi yüzüne bakmayacağını çünkü bahâr ağacının hazân yapraklarından asla haz etmeyeceğini ifade etmiştir. Şair kendini hazân yaprakları gibi ifade etmiş ve sevgilide bahâr ayının şimşad ağacı olduğu için sevgilinin âşıktan yani hazândan haz etmeyeceği anlatılmıştır.

Ol serv-i Necâti'nin bakmaz yüzüne zirâ
Şimşâd-ı bahâr etmez evrâk-ı hazândan haz

N.B.D.-G.259/7

Şair bu beyitte sevgilinin lâle gibi olan yanağının heveslisinin bahâr olsa bile hazân mevsiminin bu durumu bahâr ayına helâl etmeyeceği anlatılmıştır. Yani dolaylı yoldan hazân ayının çiçekleri solduran yıkıcı etkisi anlatılmıştır. Bahâr ayının sevgilinin lâle yanağına meyil etse bile hazân ayının bir süre sonra buna son vereceği ifade edilmiştir.

'Lam' lâle ruhunun olsa hevâdârı bahâr
Halel itmezdi dahı gülşenine bâd-ı hazân

S.G.D.-G.115/23

Şair bu beyitinde bahâr gününün sabah vaktinde bu güzel kokunun nereden geldiğini sormakta. Diğer mısradaki ise hazân ayında yeryüzünün niçin böyle sebze satıcısı gibi olduğunu sormaktadır? Genelde hazân ayı çok sevilen ve istenen bir mevsim olmasa da bu beyitte olumlu bir özelliği ile anılmıştır. Bilindiği gibi hazân ayında sebze ve meyvelerin hasat edildiği birçok meyvenin toplanıp bazılarının da yerlere döküldüğü bir aydır. Burada “yerin yüzü bakkal” ifadesi ile bu anlatılmak istenmiştir

Bahâr içinde nedendir dem-i sabâ attâr
Hazâna karşı niçindir yerin yüzü bakkâl.

Ş.D.-K.3/30

Şair bu beyitte “(Ey sevgili) Bu cismin bâğı tamamen hazân mevsimine erdi. Sen nevbahâr mevsimine gideli gözüne bakma derim” demiştir.

Hazâna erdi tamâmet bu cisminin bâğı
Gözüme bakma derim nev-bahâra sen gideli

Ş.D.-G.189/3

3.2.2. Hazân ve Yaprak İlişkisi

Hazân ve yaprak ilişkisi genelde aynı çerçevede içinde işlenmiştir. Hazân ayının dökülen sarı yaprakları renginden dolayı âşığın benzine benzetilir. Sevgilide bahâr ayı gibi olduğu için âşıktan yani bir bakıma hazândan hiç haz etmez. Âşık bazen de rüzgârın önünde âvâre bir şekilde salınan yapraklara benzetilir. Sonbahârda yağın yağmurları unutmayan şairler bunu da benzetme unsuru olarak kullanmışlardır. Hazân yaprağının üstüne düşen yağmur tanesi, âşığın yüzüne düşen gözyaşına benzetilmiştir. Hazân ve yaprak ilişkisi bazen olumlu yönde de ele alınır. Yapraklar, sarı renginden dolayı altına benzetilir ve yeryüzünü tıpkı altın bir döşek gibi sardığı ifade edilir. Bazen insanoğlunun dökülen günahları da hazânda yere düşen yapraklara benzetilmiştir. Genel itibari ile hazân ve yaprak ilişkisi, renk ve âşığı temsil etmesi yönüyle işlenmiştir.

Bu beyitte bir bayram gününün, hazân mevsimine denk geldiğini anlıyoruz. Şair de bunu kullanmış ve sâkîye içki sunmasını çünkü gözyaşlarının çok aktığını öyleki hazân yapraklarının arasından lâle bahçesi bitirdiğini söylemiştir.

Sâkî piyâle sun ki bu ıydın safâsına

Ekşim bitirdi berg-i hazân içre lâle-zâr

A.P.D.-K.33/23

Şair bu beyitinde bostânın, hazân mevsiminin rüzgârını ayağına sırmalı atlas kumaş sererek karşıladığını ifade etmiştir. Hazân yaprakları altına benzetilmiş ve yere düşen bu yapraklar altın bir kumaşa benzetilmiştir.

Sipîde-dem ki kadem bastı bâğa bâd-ı hazân

Döşedi atlas-ı zer beft ayağına bostân

A.P.D.-K.39/1

Şair bu beyitte çimenlikte bulunan hazân yaprakları içindeki şadırvanlı havuzu tavus kuşunun kanadına konmuş bir aynaya benzetmiştir. Berg-i hazândan kasıt tavus kuşunun kanadı, şadırvanlı suda aynadır.

Konuldu san per-i tavus içinde âyine çemende

Berg-i hazân içre havz-ı şadırvan

A.P.D.-K.39/3

Şair bu beyitinde yüzünün üstüne gözyaşlarının döküldüğünü ve bu durumu da hazân yapraklarının üstüne yağmur damlalarının saçılmasına benzetmiştir. Şair soluk benzini hazân yapraklarına gözyaşlarını da yağmur tanelerine benzetmiştir.

Döküldü ruhlarım üstüne gözyaşı sanasın

Saçıldı berg-i hazân üzre katre-i bârân

A.P.D.-K.39/16

Şair bu beyitinde sevgilinin güzellik zamanında, kendi yüzünün renginin tıpkı gül mevsiminde hazân mevsiminden haber veren sarı yapraklar gibi olduğunu dile getirmiştir. Bahâr unsurları olan gül mevsimi sevgili ile bğdaştırılırken, âşık ise bahâr ayının sevmediği mevsim olan sonbahâr yaprakları ile ifade edilmiştir. Hazân ve yaprak ilişkisi âşığa benzetilerek dile getirilmiştir.

Hüsünün zemânesinde ruh-i zerdi Ahmed'in

Gül mevsiminde berg-i hazândan haber verir

A.P.D.-G.87/8

Şair bu beyitte selvi boylu yârin kendi yüzüne bakmayacağını çünkü bahâr ağacının hazân yapraklarından asla haz etmeyeceğini ifade etmiştir. Şair kendini hazân yaprakları gibi ifade etmiştir. Sevgilide bahâr ayının ağacı olduğu için âşıktan yani hazândan haz etmeyeceğini anlatmıştır. Sevgili bahâr ayının yeşil ağacı iken âşık hazân ayının solan yapraklarıdır.

Ol serv-i Necâtî'nin bakmaz yüzüne zirâ

Şimşâd-ı bahâr etmez evrâk-ı hazândan haz

N.B.D.-G.259/7

Şair bu beyitinde gülün goncayla beraber cihan bğında açılmaya başladığını fakat hazân mevsiminin erişip bütün gül yapraklarını harman yerine çevirdiğini ifade etmiştir. Hazân mevsimi ile gül yapraklarının dağılmaya başladığını ve gülün harman gibi olduğunu yani dağılıp ufalandığını beyân etmiştir. Bu beyitte hazân yapraklarından ziyade hazân ayının gül yaprağına verdiği zarar anlatılmıştır.

Bâğ-ı cihânda bir gül goncayla açılırken

Bâd-ı hazân erişip berg-i gül oldu hirmen

N.B.D.-Tarih. 1/ 2

Süleyman Çelebi'nin mesnevisinden alınan bu beyitte insanın dilinin bir kez aşk ile Allah dese bütün günahların hazân yaprakları misali döküleceğini anlatmıştır. Sonbahâr ile ağaçlar dinlenmeye geçeceği için meyvelerini, yapraklarını dökerler. Şair de bu unsuru günahların dökülmesine benzetmiştir.

Bir kez Allah dise' ışk ile lisân

Dökülür cümle günâh misl-i hazân

S.Ç.-M.1/5

3.2.3. Hazânın İstenmeyen Mevsim Olması

Hazân ayı istenmeyen ve sevilmeyen bir mevsimdir. Klâsik Edebiyat belli kalıplar içinde ifade edilir. Sonbahâra biçilen kılıfta bundan payını almış ve çeşitli unsurlar sebebiyle hoşlanılmayan bir zaman dilimi olmuştur. Bunun sebebi ise öncelikle bahâr ve yaz aylarının canlılığının bitmesi, ağaçların ve çiçeklerin eski neşesini kaybedip solmaya ve dökülmeye başladığı dönem olmasıdır. İnsanların tabiatın yavaş yavaş elini ayağını çektiği, güneşin yüzünü eskisi kadar göstermediği, yağmurlu günlerin başladığı ve eski latif rüzgârlar yerine şiddetli rüzgârların başladığı mevsim olmasındandır. Kış insanın ölümünü ifade ederken, kıştan önceki mevsim olan sonbahâr yaşlılığı ve yalnızlığı temsil eder. Şairler de bütün bunları göz önünde bulundurarak hazân mevsimini belli kalıplar içinde istenmeyen mevsim olarak beyitlerinde işlemişlerdir.

Avnî bu beyitinde sâkîye seslenerek mey vermesini çünkü hazân mevsimi gelince lâle bahçesinin, bâğın ve bahârın elden gideceğini dile getirmiştir. Bahâr içki içme, zevk ve sefâ zamanıdır. Hazân ise bu mutluluğa gölge düşüren mevsimdir. Şairde bunu bildiği için sâkîye seslenmiş ve bütün bu güzelliklerin hazân ile son bulmadan içki sunmasını ifade etmiştir.

Sakiya mey vir ki bir gün lâle-zâr elden gider
 Çün irer fasl-ı hazân bâğ u bahâr elden gider

A.D.-G.22/1

Şair bu beyitte sonbahar ile ağaçların renk renk elbiseler giymiş iken sonbahâr mevsimi ile elbiselerini çıkardıklarını ve çıplak kaldıklarını dile getirmiştir. Bu beyitte kişileştirme sanatı da yapılmıştır.

Egerçi cümlesi giydi libâs-ı gûn-â-gûn
 Ve lîk sonra çıkarıp olur kamu üryan

A.P.D.-K.39/ 6

Kasîdeden alınan bu beyitte kasîdenin sunulduğu kişinin, nevbahâr gibi olan ömrüne hazân ayının ulaşmaması duâ'sında bulunulmuş ve fetihlerinin, yardımlarının, bahtının, devletinin ve gücünün daim olması ile duâ' bitirilmiştir. Bu beyitte de görüldüğü gibi nevbahârın tâze ve güzel olması istenen bir durum iken yalnızlığın, ölümün, hastalığın timsali olan hazân mevsimi istenmeyen bir mevsim olarak işlenmiştir.

Nev-bahâr-ı 'ömrüne irişmesün bâd-ı hazân
 Feth u nusret hem-inân u baht u devlet hem nişîn

B.D.-K.2/28

Şair bu beyitte sevgiliye seslenmiş ve âşığın, sevgilinin yüzüne karşı âh etmesinden çekinmesini çünkü âşığın âhının hazân yeli gibi olduğu için sevgilinin gül yanağının, âşığın hazân yeli gibi olan âhı ile solacağı ifade etmiştir.

Koma yüzüne karşı kılâm âh hazer kıl
 Kim bâd-ı hazân irse güle çok zarar eyler

C.S.D. -G.4/2

Mesîhî beyitinin ilk mısrasında hazân mevsiminin reyhân ve sünbül çiçeklerini dağıttığını anlatmıştır. İkinci mısradaki ise güzel kokular dağıtan bu iki mührü yani çiçeği hoş görmek gerektiğini ifade etmiştir. Çünkü hazân mevsimi gelince hiçbir çiçek bu duruma karşı koyamaz.

Tagıtdı ise hazân sünbül ile reyhânı

Bu iki turra-ı ‘anber-feşânı hoş görelüm

M.D.-G.164/3

Mihrî Hâtûn bu beyitte kasîdenin sunulduğu kişi için duâ’da bulunmuş ve Rahman ve Rahîm olan Allah’ın, kurban bayramını mübarek kılmasını, ömrünün bâğına da hazân mevsiminin ermemesini dile getirmiştir. Hazân bu beyittede istenilmeyen bir mevsim olarak işlenmiştir.

Bâğ-ı ‘ömrüne hazân irmeye Hak’dan dilerem

‘Id-i adhânı mübârek kıla Rahman u Rahîm

M.H.D.-K.10/15

Bilindiği gibi âşığın en büyük silahı bedduâ’sıdır. Bu beyitte de sevgiliye bir hatırlatma yapılmıştır. Seninde bu bahâr gibi gözalcı parlaklığın olsa da nasıl ki bahâr, hazâna ererse sen de âşığın bedduâ’sı ile hazâna erersin deniliyor.

Hüsün bahârı bulmuş iken revnâk ey perî

İrdürmeye hazâna sakın bed-du’a seni

M.H.D.-G.184/2

Şair bu beyitte kasîdenin sunulduğu kişiye gül yüzünün gülşenin hazân yeli görmemesini çünkü onun saadet burcunun parlayan ay gibi olduğunu ifade edilmiştir.

Gül yüzünün gülşenine ermesin bâd-ı hazân

Kim sa’âdet burcunun ol gün meh-i tâbâmdır

Ş.D.-K.9/49

3.2.4. Hazân ve Kış Yaz İlişkisi

Bu başlık altında üç tane beyit tespit edilmiştir. Hazân mevsimi genelde bahâr ile beraber anıldığı için kış ve yaz ile ilgili çok fazla beyit yoktur. Genelde tüm mevsim isimlerinin geçtiği beyitler ile karşımıza çıkar.

Eşrefoğlu Rûmî’ye ait olan bu dörtlükte yukarıda da belirtildiği gibi yaz, kış ve güz aynı dörtlükte kullanılmıştır. Şair bu beyitte; ayın, günlerin, yıldızların, gecelerin,

gündüzlerin, yazların, kışların ve güzlerin hepsinin birlik içinde kendi emrinde olduğunu ifade etmiştir.

Bu ay u gün bu yıldızlar bu giceler bu gündüzler

Bu yazlar kışlar u güzler benüm emründedür yiksân

E.R.D.-G. 85/9

Şeyhî bu beyitinde kuzey ve doğu rüzgarlarıyla, yaz mevsiminin lutfunun ve ışığının; sonbahârın ve kışın yağmuru ile karına değmeyeceğini dile getirmiştir. Yani şair kış ve sonbahâr mevsimini, yaz mevsimine ve kuzey ve doğu rüzgârlarına tercih etmişlerdir.

Sabâ vü şimâlin yazın lutf u ferî

Güz ü kışta yağmur u karına değmez

Ş.D.-G.82/5

Şair bu beyitte kendine seslenmiş ve “Ey Şeyhî! Yazı ve kışı düşünmeyi bırakıp zamanın kıymetini bil çünkü her bahârın ardından hazân mevsimi gelecektir.” demiştir. Bu beyitte şair dört mevsimi de kullanmış ve yaz ve kışı düşünmeyi bırakıp bahârın ve zamanın tadına varmak gerektiğini çünkü er ya da geç hazân mevsiminin geleceğini söylemiştir.

Yaz ve kış n’olur vakti safâ bil Şeyhî

Her bahârın sonu hod fasl-ı hazân olsa gerek

Ş.D.-G.97/6

3.2.5. Hazân ve Renk İlişkisi

Hazân ve renk ilişkisi bu mevsimde ağaçların, yaprakların ve solan çiçeklerin rengi ile karşımıza çıkmaktadır. Bahâr kadar canlı tasvirler ve renkler olmasa da hazânın rengi çoğunlukla sarıdır ve bu yüzden de altın ile beraber kullanıldığı olur. Bazen de hazân mevsimi saçına sakalına aklar düşmüş insanlara benzetilir. Bunun sebebi karın sadece kışın değil hazân mevsiminde de şiddetli bir şekilde kendini göstermesidir. Bu yüzden hazân rengi demek altın sarısı renkler, hakî renkleri ve beyaz demektir.

Şair bu beyitte hazân faslı dediğın nedir ki diye sormuş ve şöyle bir etrafa bakılsa renk diye sadece saçına ve sakalına aklar düşmüş insanlar olacağını ifade etmiştir. Yani şaire göre hazân demek renkten yoksun sadece yaşlı insanların saçlarına ve sakallarına düşmüş aklardan ibarettir.

Nedir bu fasl-ı hazân dediğın nazar kıl kim

Dü-mûy şekli gibi gösterir sana elvân

A.P.D.-K.39/10

Şair bu beyitinde bostânın, hazân mevsiminin rüzgârını ayağına sırmalı atlas kumaş sererek karşıladığını ifade etmiştir. Hazân yaprakları altına benzetilmiş ve yere düşen bu yapraklar altın bir kumaşa benzetilmiştir. Bu beyitteki renk unsuru altın sarısıdır.

Sîpide-dem ki kadem bastı bâğa bâd-ı hazân

Döşedi atlas-ı zer beft ayağına bostân

A.P.D.-K.39/1

“Cem! Ayrılık hazânı benzini böyle sararttı ise bahâr mevsimine ulaşabileceğini hiç unmam.” Cem Sultân bu beyitinde kendine seslenmiş ve bir bakıma kendi kendisi ile konuşmuş ve sevgilinin ayrılığı ile hazân ayı gibi olup, benzinin hazân yaprakları gibi sarardığını ve muhtemelen bir sonraki bahâr ayını göremeyeceğini anlatmıştır.

Fürkât hazânı şöyle sarardursa benzini

Hiç ummazam ki irişe fasl-ı bahâra Cem

C.S.D.-G.230/5

3.2.6. Hazân ve Sevgili İlişkisi

Sevgili daha çok bahâr ile beraber anılan bir unsur olduğu için bahârın zıttı olan hazân ile sevgili çok yan yana gelmezler. Genel olarak âşığın hasretine sebep olan sevgili, onun hazânın sararan yaprakları gibi olmasının sebebidir. Sevgili var iken mevsim bahar iken yokken hazâna döner. Âşık, sevgili yüzünden hazân mevsiminde

sağdan sola âvâre âvâre dolaşan yapraklar gibidir. Yani sevgili aşğın hazân mevsimine benzemesinin sebebidir diyebiliriz.

Şair bu beyitte bahâr erince çerçöpün bile yeşillenip boy attığını fakat kendisinin ilkbahâr var iken ayrılığın sonbahârına düştüğünü ifade etmiştir. Nevbahâr, bahâr ve hazân aynı beyitte kullanılmış ve hazânın acı yönü, bahâr ve nevbahârın ise hayat bahş eden güzel yönleri beyân edilmiştir. Bu beyitte sevgilinin yokluğu hazân mevsimi ile ifade edilmiştir.

Hâr u has neşv ü nema bulur bahâr erince âh

Ben hazânı hecre düşdüm nev-bahârum var iken

A.D.-G.62/2

Bu beyitte sevgilinin yüzü tâze nevbahâr mevsimine ve güle benzetilmiştir. Bu güzellik bâğının gül bahçesine de asla hazân ayının uğramaması istenmiştir.

Bâğ-ı hüsnün gülşeni hergiz hazânı görmesin

Ey yüzi gül tâze vü ter nev-bahâr ol lâ-cerem

M.H.D.-K.16/6

Şair bu beyitinde sevgilinin bahâr güzelliğinin tâze ve hazânsız, sevgilinin yüzünün aksiyle her zaman lâle bahçesinin güzel olacağını ifade etmiştir. Burada bahâr ayının güzelliğine vurgu yapılmış ve tâze olduğu hazân ayının olumsuz özelliklerini barındırmağı anlatılmıştır. Bu beyitte sevgilinin hazân mevsiminin olumsuzluklarını barındırmadığını, bahârın güzellikleri ile var olduğu ifade edilmiştir.

Hüsnün bahârı tâze vü ter bî-hazân olup

Aks-i ruhunla her dem ola lâle-zâr âb

N.B.D.-K.6/25

Şair bu beyitte “(Ey sevgili) Bu cismin bâğı tamamen hazân mevsimine erdi. Sen nevbahâr mevsimine gideli gözüne bakma derim” demiştir.

Hazâna erdi tamâmet bu cisminin bâğı

Gözüme bakma derim nev-bahâra sen gideli

Ş.D.-G.189/3

3.2.7. Hazân ve Rüzgâr İlişkisi

Hazân ve hazân rüzgârı ile ilgili iki beyit tespit edilmiştir. Hazân yeli bir beyitte işlenmiştir. Diğer beyitte ise rüzgâr hazân mevsiminin yardımcısı gibidir. Avnî'ye ait olan aşağıdaki beyitte şair, sonbahâr mevsiminde sabâ rüzgârının gül bahçesinin zeminine renkli ipekten bir döşek döşediğini ve o döşeğin her nakışında yerli yerinde olduğunu ve çok yakıştığını ifade etmiştir. Bu beyitte yere nakış gibi işlenen güllerin yapraklarıdır. Onları yere seren ise tabî ki de hazân mevsiminde esen rüzgârdır.

Çün sabâ fasl-ı hazânda gülşene dîbâ döşer

Hak budur her nakş-ı yirinde olup zîbâ döşer

A.D.-G.13/1

Şair bu beyitte sevgiliye seslenmiş ve âşîğın, sevgilinin yüzüne karşı âh etmesinden çekinmesini çünkü âşîğın âhının hazân yeli gibi olduğu için sevgilinin gül yanağının âşîğın hazân yeli gibi olan âhı ile solacağını ifade etmiştir.

Koma yüzüne karşı kılâm âh hazer kıl

Kim bâd-ı hazân irse güle çok zarar eyler

C.S.D. -G.4/2

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KIŞ MEVSİMİ

4.1. KIŞ MEVSİMİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Kış mevsimi bir yıllık zaman diliminde üç aylık bir süreyi kaplayan en soğuk mevsimdir. Kuzey yarımküre’de 22 Aralık ve 21 Mart arası, Güney yarımküre’de ise 22 Haziran ile 23 Eylül arası olan bir mevsimdir. Şiddetli soğukların yaşandığı, halk arasında zemheri ayda denilen bir mevsimdir. Arapçası şitâ, farsçası ise zemistândır. Edebiyatımızda tıpkı hazân ve de yaz mevsimi gibi sevilen bir mevsim değildir.

Şitâyyeler de girizgâh kısmı kıştan bahseden veya kış tasviri ile başlayan kasîdelerdir. Kelime manası itibariyle de zaten Arapçada kışlık demektir (Develioğlu, 2013).

Kış mevsimi Klâsik Edebiyatımızda yalnızlığın ve ölümün simgesidir. Beyaz karlar tıpkı kefen gibidir. Nasıl ki insan ölünce kefene sarılır, tabiatta kefen gibi olan bembeyaz karlar ile kaplanır. Şairlerin çeşitli hayal ürünleri ile bir araya gelen kış mevsimi değişik benzetmelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Örneğin ağaçların üzerine yağın karlar sanki hırkaya bürünmüş bir insana benzetilir. Bazen yine beyaz karlar padişahın dağıttığı gümüş akçeler gibi hayal edilir. Bahâr ayında esen latif rüzgârlar yerini sert ve şiddetli rüzgârlara bırakır. Kapılar ve duvarlar arkasında kalan insanlarda bahâr günlerine özlem vardır. Bazen şairler bahârın en büyük düşmanı olan kış mevsimi ile bahâr ayına uyarıda bulunmuşlardır. Örneğin gül bahçesine fazla güzelliğine güvenmemesi söylenmiş çünkü kış mevsimi gelince kendisinden eser kalmayacağı hatırlatılmıştır. İşret meclisleri çoktan dağılmış, kış sohbetlerinde yâd edilir olmuştur. Bülbül yerini baykuş ve kargaya bırakmıştır. Bahâr ile düzülen her şeyin bir kış mevsimi ile son bulacağı beyitlerde ve bentlerde ifade edilmiştir. Bahâr ve kış sürekli her sene savaş halindedir.

Bursalı Lamii Çelebi’nin bahârla kışın savaşı hakkında bir eseri vardır. “Münazara-i Sultân-ı Bahâr bâ Şehriyâr-ı Şitâ” yani Türkçesi “Bahâr Sultânı ile Kış Şehriyârının Savaşı”. Bu eserde bahâr sultanın zevk sefâya dalmasını fırsat bilen kış hükümdarının dağları ve vadileri apansız bir şekilde kuşatması ve zafer bayrağını Bursa Uludağ’a dikmesi, akabinde hatasını anlayan bahâr sultânının deniz kenarlarına çekilerek gizlice tekrar savaş için hazırlanıp geri dönmesi ve kışın zulmünden bıkip usanan tabiat ile bir olup kış hükümdarını alt etmesi anlatılır. Kışın zulmünden bıkan tabiat, rüzgârın getirdiği haber ile bahâr sultânı ile birleşir ve kışı ülkeden sürüp

çıkarırlar. Eski edebiyatımızda bu tür konular çok işlenmiştir. Hikayelerin sonunda her zaman kazanan taraf bahâr sultânı olmuştur (Ayvazoğlu, 1996).

“Divanü Lügati’t-Türk’teki bahar tasvirleri dikkatle okunursa, baharla kış arasındaki savaşın sadece divan şairlerine has bir imaj olmadığı, çok daha eskilere uzandığı görülür. Adını bilmediğimiz bir şair, Kasgarlı Mahmud tarafından ‘Divan’a serpiştirilmiş bir şiirinde yazla kışı karşı karşıya getirerek bu iki mevsimi adamakıllı vurusturmıştır. Vuruşmadan önce, iki mevsim kendilerini methederler. Kış, insanların, atların ve bütün hayvanların kendisi sayesinde güçlendiğini ve hastalıkların azaldığını söyledikten sonra şöyle devam eder: “Yılan ve cıyanlar, karasıyla, sivrisiyle sinekler ve bütün haşarat, bin türlü iğneli börtü böcek hep senin zamanında ortaya çıkar ve kuyruklarını dikerek oraya buraya koşuşurlar.”

Yaz bu sözlerin altında kalır mı hiç? Kışın her yerin çamur içinde kaldığını, fakir fukaranın soğuktan büzüldüğünü, parmakların üşümekten birbirine kavuşamaz hale geldiğini söyler ve iki mevsim karşılıklı olarak hüner yaylarını kurar, saf bağlayıp savaşır. Sonuçta bahar büyük bir zafer kazanır. Bulutlar yağmurlarını döker, dağların karı eriyip seller halinde uğuldayarak akar (Ayvazoğlu, 1996: 19).

Yaz ve kış önceden beri savaş halinde düşünülmüş ve eserlerde de bu şekilde işlenmiştir. Bizim tespit ettiğimiz beyitlerde yaz ve kış savaş halinde işlenmemiştir.

4.2. KIŞ UNSURLARININ KULLANILIŞ BİÇİMLERİ

4.2.1. Kış ve Yaz İlişkisi

Bu başlık altındaki beyitlerde yaz ve kış birbirinin tam zıddı mevsimler olmasına rağmen düşman gibi işlenmemiştir. Beyitler bazen tüm mevsimlerin isimlerinin anılması ile bazen de yaz ve kış birbirinin zıttı olan ikilemeler kurularak işlenmiştir.

Eşrefoğlu Rûmî bu beyitte kendisinin bazen yaz, bazen kış bazen de bülbül ya da gül bahçesi olduğunu ifade etmiştir. Bu beyitte de görüldüğü gibi yaz ve kış birbirlerinin zıttı ya da mevsim özelliklerini yansıtabilecek şekilde kullanılmamıştır. Şair bu mevsimleri kendi içinde yaşadığını onlar gibi olduğunu ifade etmiştir.

Gâhi kış u gâhî yaz u gâhi bahâr

Gâhi bülbül gâh gülistân olmuşam

E.R.D.-G.70/14

Şair bu beyitinde sevgilinin yaz, kış, gece ve gündüz sürekli bahâr ayı gibi olduğunu ve her çiçeğinde, gül gibi dikene sahip olmadığı için gül bahçesinin büyüklüğüne erişemeyeceğini ifade etmiştir.

Yaz u kış leyl ü nehâr cümle bahâr olur ana

Her çiçek gül yok diken ‘azm-i gülistân eylemez

E.R.D.-G.39/3

Eşrefoğlu Rûmî’ye ait olan bu dördlükte yukarıda da belirtildiği gibi yaz, kış ve güz aynı dördlükte kullanılmıştır. Şair bu beyitte; ayın, günlerin, yıldızların, gecelerin, gündüzlerin, yazların, kışların ve güzlerin hepsinin birlik içinde kendi emrinde olduğunu ifade etmiştir.

Bu ay u gün bu yıldızlar bu giceler bu gündüzler

Bu yazlar kışlar u güzler benim emrimdedir yiksân

E.R.D.-G. 85/9

Eşrefoğlu Rûmî bu dördlükte yaz ve kış mevsimini birbirinin zıttı olmaktan ziyade mevsim anlamı ile kullanmıştır. Üstadının Mevlâ’ya kavuşmak için dünyevi zevklerden vazgeçtiğini ifade ederken yaz ve kış mevsiminden yararlanmıştır.

Bıaktı halkı gözünden geçübün kış u yazından

Elini yudı özinden hemen maksûdı Mevlâdur

E.R.D.G.23/12

Şair bu beyitinde bir bakıma kendi ile konuşmuş ve eğer kış ayının şiddetini duymamak istiyor ise bahâr ayı gelince içip sarhoş olmak gerektiğinden bahsetmiştir.

Ey Mesîhî tuymamag için şitânun şiddetin

Kasdum oldur kim içüp olam bahâr olunca mest

M.D.-Kıt’a10/7

Mihrî Hâtûn bu beyitinde sevgilinin yüzünün bâğının yaz ve kış durmadan açtığını, sanki cennetteki gül bahçesi gibi güllerinin durmadan açıldığını ifade etmiştir. Normal şartlarda bâğlar, bahçeler, güller bahâr ile açar. Ama şair sevgilinin yüzünün bâğının ve cennetteki gül bahçelerine benzer güllerinin yaz kış demeden açtığını beyitinde işlemiştir.

Dilberün bâğ-ı cemâli ki kış u yaz açılır

San cinân gülşenidir gülleri turmaz açılır

M.H.D.-G.34/1

Şair bu beyitte işret bâğının şanlı, talihli ve yeşillik içinde olduğunu ifade etmiştir ve orda bulunan servi ağacının yaz, kış, sonbahâr ve bahârda her zaman yemyeşil durduğunu ifade etmiştir. Bunu da tıpkı bir resme benzetmiştir.

Ser-sebz oldu işreti bâğı şu resme kim

Sebz oldu kış u yaz u harif u bahâr serv

N.B.D.-K.21/27

Şair bu beyitinde sevgilinin gül bahçesine benzer yüzünün güzelliğinin yaz ve kış durmadan açtığını, sanki sevgilinin İrem Bâğları gibi olduğunu ve güllerinin durmadan açıldığını ifade etmiştir. Şair bu beyitte sevgilinin güllerinin mevsim ayrımı yapmadan açtığını, açmaması gereken mevsim olan yaz ve kış mevsiminde bile açtığını söylemiştir.

Gülşen-i hüsnü cemâlin ki kış u yaz açılır

San irem bâğı durur gülleri durmaz açılır

N.B.D.-G.173/1

Şeyhî bu beyitinde kuzey ve doğu rüzgarlarıyla yaz mevsiminin lutfunun ve ışığının; sonbahârın ve kışın yağmuru ile karına değmeyeceğini dile getirmiştir. Yani şair kış ve sonbahâr mevsimini, yaz mevsimine ve kuzey ile doğu rüzgârlarına tercih etmişlerdir.

Sabâ vü şimâlin yazın lutfu ferî

Güzü kışta yağmur u karına değmez

Ş.D.-G.82/5

Şair bu beyitte kendine seslenmiş ve ‘‘Ey Şeyhî! Yaz ve kışı düşünmeyi bırakıp zamanın kıymetini bil çünkü her bahârın ardından hazân mevsimi gelecektir.’’ demiştir. Bu beyitte şair dört mevsimi de kullanmış ve yaz ve kışı düşünmeyi bırakıp bahârın ve zamanın tadına varmak gerektiğini çünkü er ya da geç hazân mevsiminin geleceğini söylemiştir.

Yaz u kış fikri n’olur vakti safâ bil Şeyhi

Her bahârın sonu hod fasl-ı hazân olsa gerek

Ş.D.-G.97/6

4.2.2. Kış ve Bahâr-Hazân İlişkisi

Eşrefoğlu Rûmî bu beyitte kendisinin bazen yaz, bazen kış bazen de bülbül ya da gül bahçesi olduğunu ifade etmiştir. Bu beyittede görüldüğü gibi yaz ve kış birbirlerinin zıttı ya da mevsim özelliklerini yansıtabilecek şekilde kullanılmamıştır. Şair bu mevsimleri kendi içinde yaşadığını onlar gibi olduğunu ifade etmiştir.

Gâhi kış u gâhî yaz u gâhi bahâr

Gâhi bülbül gâh gülistân olmuşam

E.R.D.-G.70/14

Şair bu beyitinde sevgilinin yaz, kış, gece ve gündüz sürekli bahâr ayı gibi olduğunu ve her çiçeğinde, gül gibi dikene sahip olmadığı için gül bahçesinin büyüklüğüne erişemeyeceğini ifade etmiştir.

Yaz u kış leyl ü nehâr cümle bahâr olur ana

Her çiçek gül yok diken ‘azm-i gülistân eylemez

E.R.D.-G.39/3

Bu dörtlükte yukarıda da belirtildiği gibi yaz, kış ve güz aynı dörtlükte kullanılmıştır. Şair bu beyitte; ayın, günlerin, yıldızların, gecelerin, gündüzlerin,

yazların, kışların ve güzlerin hepsinin birlik içinde kendi emrinde olduğunu ifade etmiştir.

Bu ay u gün bu yıldızlar bu giceler bu gündüzler

Bu yazlar kışlar u güzler benim emrümedür yeksân

E.R.D.-G. 85/9

Mihri Hâtûn bu beyitinde zamanın bazen bahâr, bazen hazân bazende lâle bahçesi getirdiğini ifade etmiştir.

Geh zaman getirirsin geh bahâr

Geh hazân eylersün u geh lâle-zâr

M.H.D.-Taarruznâme

Şair bu beyitte işret bânının şanlı, talihli ve yeşillik içinde olduğunu ifade etmiştir ve orda bulunan servi ağacının yaz, kış, sonbahar ve bahârda her zaman yemyeşil durduğunu ifade etmiştir. Bunu da tıpkı bir resme benzetmiştir.

Ser-sebz oldu işreti bânı şu resme kim

Sebz oldu kış u yaz u harif u bahâr serv

N.B.D.-K.21/27

Şair bu beyitinde zihninin araştırıp tenkit ettiğini ve sonunda da gördüğünün gece ve gündüzlerin, kış ve nevbahârların hep arka arkaya sıralı ve düzgün bir şekilde gelip gittiği olduğunu söylemiştir. Şair bu beyitte dünyanın belli bir nizâm içinde hareket ettiği gerçeğini, kendi gözlemleri doğrultusunda beyân etmiştir.

Zihnim tetebbu eyledi gör ki muttarid

Leyl ü nehâr u fasl-ı zemistân u nev-bahâr

N.B.D.-Kt.18/1

Şeyhî bu beyitinde nevrûzu, meşhur İran kahramanı Rüstem'in atına benzetmiştir. Nevrûzun Rüstemin atı gibi hızlı kaçsa bile kış rüzgarının şiddetinin onu yakalayacağı ifade edilmiştir

Rüstem-i nevruz aradan kaçsa tan mı rahş-veş

Hamza-i bâd-ı şita çün hamle-i aşkar kılar

Ş.D.-G.66/7

Şeyhî bu beyitinde kuzey ve doğu rüzgarlarıyla yaz mevsiminin lütfunun ve ışığının; sonbahârın ve kışın yağmuru ile karına değmeyeceğini dile getirmiştir. Yani şair kış ve sonbahâr mevsimini, yaz mevsimine ve kuzey ile doğu rüzgârlarına tercih etmişlerdir.

Sabâ vü şimâlin yazın lufu ferî

Güzü kışta yağmur u karına değmez

Ş.D.-G.82/5

Şair bu beyitte kendine seslenmiş ve ‘‘Ey Şeyhî! Yaz ve kışı düşünmeyi bırakıp zamanın kıymetini bil çünkü her bahârın ardından hazân mevsimi gelecektir.’’ demiştir. Bu beyitte şair dört mevsimi de kullanmış ve yaz ile kışı düşünmeyi bırakıp bahârın ve zamanın tadına varmak gerektiğini çünkü er ya da geç hazân mevsiminin geleceğini söylemiştir.

Yaz u kış fikri n’olur vakti safâ bil Şeyhi

Her bahârın sonu hod fasl-ı hazân olsa gerek

Ş.D.-G.97/6

Şair bu beyitte gül bahçesine güzelliğine güvenerek büyüklenmemesini çünkü kış mevsimi gelince bahâr ile düzülen her şeyin yerle bir olacağını ifade etmiştir. Aslında şair dolaylı yoldan sevgiliye de seslenmiştir. Güzelliğine, gençliğine güvenmemesini tıpkı bahârı kış mevsiminin yerle bir ettiği gibi onu da yaşlılığın mahvedeceğini dile getirmiştir. Zaten kış mevsimi de yaşlılığın temsilcisidir.

Gülzâre dön ki hüsnüne mağrûr olmasın

Kış erişir ne düzülse bahâr ile

Ş.D.-G.159/6

4.2.3. Kış ve Sevgili İlişkisi

Klâsik Edebiyatımızda sevgilinin mevsimi bahâr mevsimidir. Bahâr ve sevgili birbirini her yönden tamamlayan iki unsurdur. Kış ve sevgili edebiyatımızda pek nâdir yan yana gelir. İncelenen eserlerde bu başlık altında iki beyit tespit edilmiştir. Aşağıdaki ilk beyitte şair sevgiliye seslenerek bu kış mevsiminde rakibin üstüne niye titrediğini sorar. Devamında ise gel benim gönlüme gir orada senin için yanan parlak bir ateş vardır diyerek sevgiliyi kendi yanına çağırır. Kış soğuk olduğu için insanlar üşür ve haliyle titrer. Şair bu durumu söz oyunları kullanarak desteklemiştir ve sevgiliyi kışın soğuktan korumak için kendi gönlünde yanan ateşin yanına çağırmıştır.

Bu zemistân içre ne titrersin ağyar üstüne

Gel gir Ahmed gönlüne gör nice âteş-tâb olur

A.P.D.-G.91/7

Şeyhî bu beyitte ayın letafetinin zemheriye doğru esse kış mevsiminde yeryüzünün gül ve benefşe ile dolacağını anlatmıştır. Bu beyitin kasîdeden alındığı düşünülürse ve kamer kelimesinin hilâl manasına geldiği göz önüne alınırsa aslında dolaylı olarak islâmın güzelliğinin zemistâna yani düşman ülkelerine ulaşırsa orda tıpkı gül ve benefşe gibi nice güzellikler bitireceği anlatılmak istenmiş olabilir.

Letâfeti kameri kılssa zemherîre eser

Gül ü benefşe bitire dem-i zemistânı

Ş.D.-K.14/25

4.2.4. Kış Ayının Bahçeleri Bozması

Kış bahâr ile var olan her şeyi bozar. Bu tabiatın kuralıdır. Açıklamada da belirtildiği gibi çiçekler solar, bülbül yerini kargaya bırakır, gül bahçeleri târumâr olur, sert rüzgârlar kendini gösterir. Aşağıdaki beyitte gül bahçesine kış ile ilgili uyarıda bulunulmuştur.

Şair bu beyitte gül bahçesine güzelliğine güvenerek büyüklenmemesini çünkü kış mevsimi gelince bahâr ile düzülen her şeyin yerle bir olacağı ifade etmiştir. Aslında şair dolaylı yoldan sevgiliye de seslenmiştir. Güzelliğine, gençliğine güvenmemesini

tıpkı bahârı kış mevsiminin yerle bir ettiği gibi onuda yaşlılığın mahvedeceğini dile getirmiştir. Zaten kış mevsimi de yaşlılığın temsilcisidir.

Gülzâre den ki hüsnüne mağrûr olmasın

Kış erişir bozar ne düzülse bahâr ile

Ş.D.-G.159/6

4.2.5. Kış ve İhtiyarlık İlişkisi

Klâsik Edebiyatta genel olarak her şeyin temsil edildiği bir kavram vardır. İhtiyarlık da kış mevsimi ile temsil edilir. Nasıl ki gençlik bahâr demek ise kış da yalnızlık ve ölüm demektir. İnsanlar yaşlılık ile doğal bir sonuç olarak elden ayaktan düşerler, ölüme bir adım daha yaklaşırlar. Tıpkı tabiat gibi. Kış ile bazı bitkiler yok olur gider. Bazıları karın üstüne yağması ile kefenlenmiş bir insan formundadır. Nasıl ki yaşlanan insanların saçlarına sakallarına aklar düşer, tabiata da karların akları düşer. Bu yüzden kış demek ihtiyarlık ve yalnızlık devamında da ölüm demektir. Bu başlık altında bir beyit tespit edilmiştir. Ahmet Paşa bu beyitinde kış mevsiminin hikmetinin acaba ne olduğunu sormuş ve devamında tıpkı ihtiyar insanlar gibi bu mevsimin yere salyalarını akıttığını ifade etmiştir. Şair kış mevsimini yaşlı insana, kışın yağın kar ya da yağmuru yaşlı insanların ağzından akan salyaya benzetmiştir.

Ne hikmet ola aceb mevsim-i zemistânî

Ki pîr gibi lû'ab akıtır yere devrân

A.P.D.-K.39/11

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Klâsik Türk Edebiyatı, hüküm sürdüğü zaman diliminde çok büyük bir zevkin, hayâl gücünün, zekânın, inceliğin, estetiğin temsilcisi olmuştur. Etkisi de sevgisi de günümüzde hâlâ canlılığını korumaktadır. Klâsik Edebiyat, az söz ile çok şeyin anlatıldığı, mazmunların her şairin şiir anlayışıyla eserlere nakşedildiği, küçük ayrıntılara büyük anlamların yüklendiği; aşkın, sevginin, hasretin ilmek ilmek işlendiği bir dönem olmuştur. Bu edebiyat anlayışının şairleri tabiat ve mevsim olaylarına tıpkı diğer konularda olduğu gibi kayıtsız kalmamışlardır. Çiçekleri, yeşillikleri, yağmurları, ağaçları, rüzgarları, mevsimleri, sebzeleri, meyveleri, kuşları, akarsuları vb... şiirlerinde ustaca ele almasını bilmişlerdir. İşte bizim tezimizde bu noktada devreye girmiştir ve Klâsik Edebiyatın mevsim bahsini, XV. yüzyıldaki işlenişle incelemiştir. Tezimizin içeriği kısaca şöyledir:

“XV. Yüzyıl Klasik Türk Şiirinde Mevsimler” adlı tezimiz mevsimler ile ilgili olduğu için öncelikle kısaca zaman kavramına değinilmiştir. Birçok tanımı yapılan, her an içinde olduğumuz fakat izâhının çok zor olduğu zaman kavramı, birçok bilim dalının da(Astronomi, Fizik, Coğrafya) alanına girer. Üzerinde birçok bilimsel çalışmanın yapıldığı zaman kavramının genelde Arapça kelimeler ile izâh edilmesi bu konuda bizim İslâm kültüründen etkilendiğimiz de bir göstergesi olmuştur. Zaman kavramına kısaca değinildikten sonra XV. yüzyıl Osmanlı sahasına bir gezintiye çıkılmıştır. Bu yüzyılın sosyal ve siyâsal olaylarına değinilmiştir. Ankara Savaşı'nın yenilgisi ile başlayan bu dönem on bir yıllık fetret devri, devamında ise tekrar toparlanma süreci yaşayarak İstanbul'un fethi ile de taçlanmış. Yeni yerler fethedilmiş, kültürel noktada ilerlemeler sağlanmış, imâr faaliyetleri hız kazanmış ve devlet idaresinde gelişmeler sağlanmıştır.

XV. yüzyıl Osmanlı sahasının izâhından sonra bu yüzyılın Klâsik dönemine değinilmiştir. Kuruluş aşamasında iken emeklemeye çalışan bir çocuk gibi olan Klâsik Edebiyat, XV. yüzyıl ile kendi ayakları üzerinde durmaya başlamıştır. Hem nazım hem nesir alanında önemli şairler yetişmiştir ve bu şairler kendinden sonra yetişecek olan birçok şaire örnek teşkil etmişlerdir. Bu dönemin hükümdarlarının birçoğunun şair olması Klâsik Edebiyatın gelişmesinde ayrıca etkili ve faydalı olmuştur. Padişahların etrafında şairler ve bilim insanlarından oluşan meclisler kurulmuştur. İstanbul, Edirne

ve Bursa başta olmak üzere Kütahya, Manisa, Amasya gibi birçok Anadolu noktası bilim ve san'at yuvasına dönmüştür.

Tezimizin bel kemeğini oluşturan kısım ise bahar, nevrûz, nevbahâr, hazân, yaz ve kış mevsimleri ile ilgili tespit edilen beyitlerin sınıflandırıldığı kısımdır. Nevrûz ve nevbahâr, bahâr başlığı altında ele alınmıştır ve tezimiz dört ana mevsim etrafında şekillenmiştir. Hacimli olan mevsim ise tabii ki de bahar mevsiminin olduğu kısımdır. Bu kısım kendi arasında baharın genel özellikleri, bahar ve unsurlarının kullanılış biçimleri, mekân unsuru, çiçekler, nevrûz ve nevbâhar olmak üzere altı alt başlığa ayrılmıştır. Bu yan başlıklarda kendi arasında alt başlıklara ayrılmıştır. Tablo 4.1, 4.2, 4.3, 4.4 ve 4.5 bahar mevsiminin izâhını sayısal veriler ile açıklamaktadır.

Bahar Unsurlarının Kullanılış Biçimleri: Bu tabloya bakıldığında XV. yüzyıl ile ilgili incelediğimiz dîvânlarda bahar mevsiminin unsurları arasında en çok tercih edilenin % 41 oranıyla çiçekler olduğu görülmektedir. Baharın müjdecisi olan; kokuları, renkleri, şekilleri ile dikkat çeken; çeşitli yönleriyle âşığı ve sevgiliyi temsil eden çiçekler en çok tercih edilen başlık olmuştur. Bahar unsurlarında çiçeklerden sonra en çok tercih edilen konular bülbül, sevgili, gül devri, zevk-sefâ, yüz ve yanak başlıkları olmuştur ve % 6 oranı ile ikinci sırada yer almaktadırlar.

Bahâr ayının gelmesi ile kendini gösteren hatta yüzünü gösterdiği için bahâr ayının geldiği söylenen sevgili her zaman bahâr ile temsil edilmiştir. Yüzü ve yanağı bahârda açan çiçeklere benzetilmiştir. Bahâr çiçekleri gibi olan kokusuyla, yürüdüğü yolları yeşillığe çevirmesiyle, bahâr ayında kurulan ayş u işret meclislerinin vazgeçilmezi olması sebebiyle her zaman bahâr ayının vücut bulmuş hali sevgilidir diyebiliriz. Bu mevsimde âşığın akıttığı gözyaşları akarsulara benzer ve yine bunun sebebi de sevgilidir. Bahârın yeşillenen otları sevgilinin ayva tüyelerine benzer, bahâr kokusu onun saçlarından etrafa dağılır, bahârın çiçeklerinden bile daha güzel olan çiçekler onun yüzünde açar. Bunun gibi birçok ifade ile bahâr ve sevgili sıkı bir ilişki içerisinde bu yüzyılda işlenmiştir.

Bahâr ve bülbül de bu yüzyılda incelediğimiz dîvânlarda ele alınan konulardandır. Bilindiği gibi bülbül güle âşıktır. Gül de bahâr ayının çiçeği olduğu için sıkça işlenmiştir. Gülün açılması ile mutluluğunu öterek gösteren bülbül bu mevsimin müjdecisi olarak görülmüştür. Bu mevsimin fon müziğini adeta bülbülün sesi oluşturur.

Bülbül daima gül için ötüp durur, ona âşkını ilân eder, ordan oraya âvâre âvâre uçarak sevgisini gösterir. Yine bahâr ve zevk-sefâ ilişkisi ikinci önemli konulardandır. Kışın soğuk havası, rehâveti, dört duvar arasında sıkışmış insanların sürdürdüğü zor hayat; bahârın sıcak havası, uyanan ve yeşeren tabiat ile adeta zevk ve sefâ ayına döner. Ayş u işret meclisleri ile insanlar bahârın her anının tadını çıkarırlar ve mutluluktan sarhoş olurcasına kendilerinden geçerler. Bahar ayı ile tövbeler bozular. Kadeh, sâkî, bâde, içki, meclis, mey gibi ifadeler ile bu ayın sefâ ayı olduğu çok rahat anlaşılır. Şairler zâhide tevbesini bozmasını söylerler ve bu ayda bunun günah olmayacağını, bu ayda içki içmenin icâb ettiğini ifade ederler. Ayrıca sâkîye de sürekli ve hızlı bir şekilde içki dağıtmasını çünkü bu mevsimin çok hızlı geçeceği için her anın değerlendirilmesi gerektiğini hatırlatırlar. Kısacası bahâr ayı yeme içme fasıllarıyla, eğlenenin en güzel şekilde yapılmasıyla sefâ ayı olarak görülmüştür. Bahâr başlığında diğer en çok işlenen unsur gül devri olmasıdır. Çiçeklerin şahı olarak görülen gül, baharın habercisi olarak görülmüştür. Beyit ve bentlerde de gül devrinin gelmesi ile çeşitli güzelliklerin(çiçeklerin, sevgilinin, sefânın, cömertliğin, yağmurların, bülbüllerin) ortaya çıktığı anlatılır. Gül devri; fasl-ı gül, eyyâm-ı gül gibi tamlamalar ile ifade edilmiştir.

Bahar unsurlarında yüzdeler dilim olarak bu maddeleri yağmur-bulut, hazân ve rüzgâr takip eder. Kış mevsiminden sonra yağmurlu havaların arttığı mevsim bahardır. Özellikle bu mevsimde yağın nîsân yağmurları inci ve yılan zehri olması ve yağın yağmurların değerli taşlar gibi hayal edilip sevgilinin ayağına mücevher gibi saçılması bazen de âşığın gözyaşlarına benzemesi yönüyle ele alınmıştır. Rüzgârda yine bahâr mevsiminde sıkça işlenen konulardan olmuştur. Rüzgâr, özellikle bahâr ayının bin bir çeşit çiçeklerinin ve sevgilinin kokusunu taşıması yönleriyle sıkça konu edilmiştir. Özellikle bahâr ayının güzel kokusunun sebebi olarak sevgilinin saçlarının ve bedeninin kokusu gösterilmiştir ve bunu dağıtan unsurda rüzgâr olarak işlenmiştir. Özellikle hayat bahşeden özelliği ile de beyitlerde konu edilmiştir.

Bahar başlığında diğer işlenen başlık ise % 4 oranıyla bahâr- hazân başlığıdır. Bahâr mevsiminin zıttı olarak hazân mevsimi görülmüştür. Fakat hazân hiçbir zaman bahâr kadar konu edilmemiştir. Bizim tespit ettiğimiz özellikle kasîdelerden alınan beyitlerde hazân mevsiminin ömre, bahta, devlete uğramaması istenmiştir. Gazelerde sevgili ile olan yönleriyle daha çok ele alınmıştır. Sevgili var iken hazân mevsimi bahâr gibi görülürken, sevgili yokken bahâr tıpkı hazân gibi düşünölmüştür. Bazen de

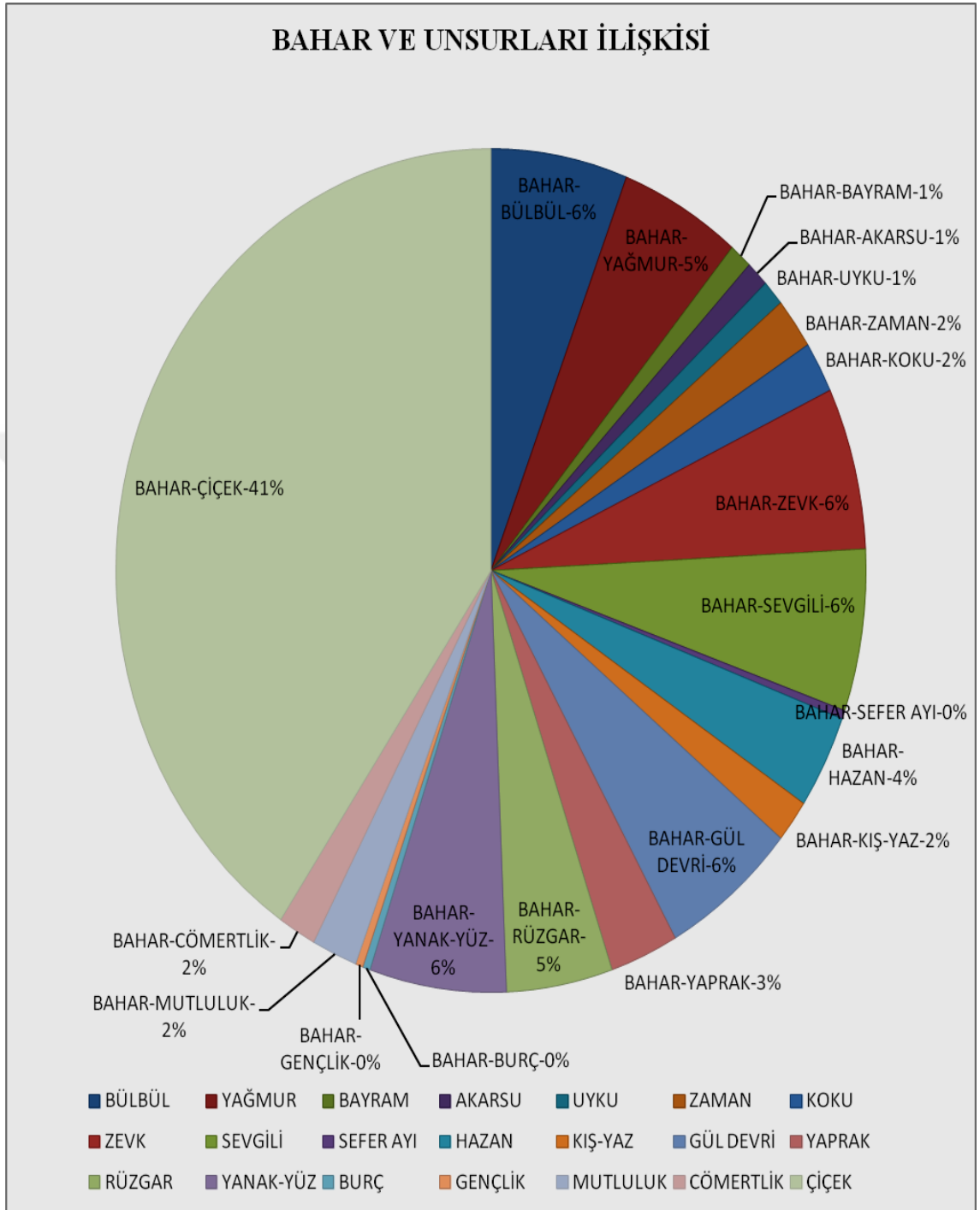
beyitlerde hazân-bahâr ilişkisi uyarı mahiyetinde işlenmiştir. Bahârdan sonra hazân geleceği için bahârın en iyi şekilde değerlendirilmesi hatırlatılmıştır. Bazen de bu uyarılar gül yaprağına yapılmıştır. Kısacası hazân ve bahâr birbirinin aksi yönleriyle ele alınmıştır.

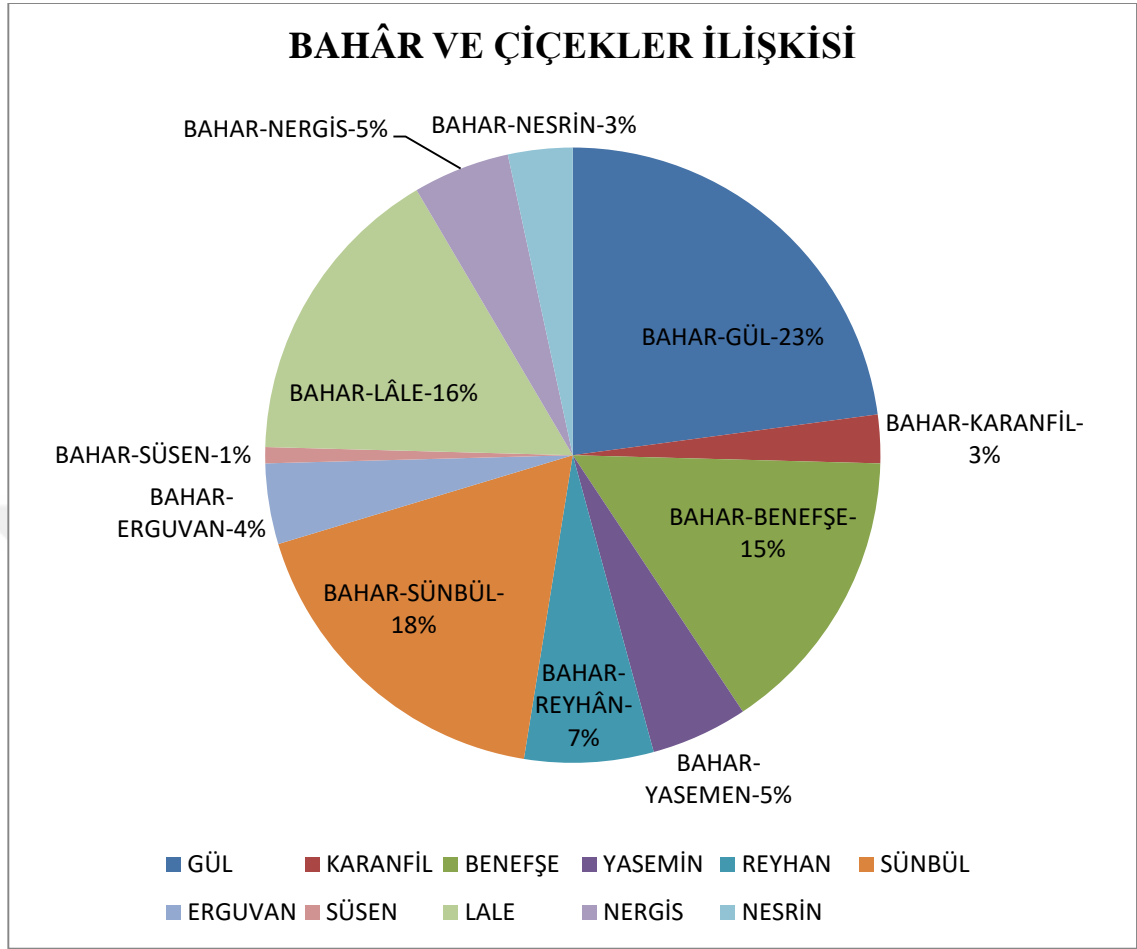
Bahâr mevsimi ile ilgili kullanılan diğer başlık bahâr- yaprak ilişkisidir. Yaprak özellikle “gül yaprağı” yönüyle ele alınmıştır. Sevgilinin yüzünün güzelliği bahâr ayında açan gülün yapraklarına benzetilmiştir. Yumuşaklığı yüze benzetilir ve yaprak üzerindeki damarlar da ayva tüyleri ile ilişkilendirilmiştir. Bazen de sevgilinin güzelliğinin yazıldığı yapraklar olarak düşünülmüştür. Bahâr başlığında %3'lük dilimleriyle yaprağı takip eden maddeler cömertlik, mutluluk, zaman, koku ve yaz-kış maddeleri olmuştur. Bahâr ayında tabiatın uyanması ile çayır ve çimenlerin yeşillenmesi, meyvelerin çiçek açması, yağmurun; başka bir tabir ile bereketin yağması bu ayın cömertliğinin göstergesi olarak görülmüştür. Bahâr ve mutluluk başlığına, bahâr-sevgili ile bahâr-zevk sefâ başlığının sonucu diyebiliriz. Sevgilinin ortaya çıkması, yeme içme fasıllarının düzenlenmesi, renk renk çiçeklerin yüzünü göstermesi, nevrûz gibi bir bayramı barındırıyor olması bu ayın mutluluk kaynaklarıdır diyebiliriz. Bahâr-zaman ilişkisinde de bu mevsimin gül vakti olduğu, bülbüllerin ötmeye başladığı vakit olduğu, mutluluk zamanının geldiği, hayat bahş eden rüzgârların esmeye başladığı vakit olması yönleriyle ele alınmıştır. Bahâr-koku da türlü renk ve kokudaki çiçeğin etrafa misk ve anber kokusu dağıtması yönüyle ele alınmıştır. Rüzgâr bahâr ayında eserek en güzel kokuları dağıtarak bahârın adeta habercisi olarak işlenmiştir. Bahâr ve kış- yaz ilişkisi hazân ayı kadar rağbet görmemiştir. XV. yüzyıl dönemine ait incelediğimiz dîvânlarda kış ve yaz mevsiminden oldukça az bahsedildiğini söyleyebiliriz. Bu başlık altındaki beyitlerde bahâr ile düzülen her şeyin kış mevsimi ile son bulacağı ifade edilmiştir. Bunun dışındaki mevsim unsurları zaman ifade edecek tarzda kullanılmıştır.

Bahârın kullanılış unsurlarının yüzdeler diliminde sırayı uyku, bayram ve akarsu maddeleri alır. %1 oranında işlenmişlerdir. Bahâr ve uyku ilişkisi; bu ayın uykusunun özellikle de seher vakti ile birleşince çok güzel olması yönüyle ve âşığın bahâra benzeyen sevgilinin hasreti yüzünden uykusuz kalması yönleriyle işlenmiştir. Akarsu başlığında ise bahâr ayında karların erimesi ile hafif bulanık bir hal alan akarsuların âşığın kanlı gözyaşlarına benzediği ifade edilmiştir. Âşığın, sevgili için

akıttığı gözyaşları akarsuya benzetilerek bu yönü ile bu yüzyılda işlenmiştir. Bahar bayram ilişkisinde de bahârın gelmesi ile bayram günü var olan mutluluğun ve neşenin vurgusu yapılır. Bahar daha çok nevrûz ile ilişkilendirilerek ifade edilmiştir. Bahâr ayının gelmesi ve bunun dışında sevgilinin görünmesi bayram olarak görüldüğü için beyitlerde bu yönü ile ele alınmıştır.

Bahâr unsurlarında %0.33' lük oran ile en az işlenen başlıklar; sefer ayı, burç ve gençlik ilişkisi olmuştur. Bahâr ayı uygun hava koşulları sebebiyle sefer ayı olarak görülmüştür. Kışın kapalı mekânlarda yürütülen savaş hazırlıkları bahâr ile beraber harekete geçme zamanının habercisi olmuştur. XV. yüzyılda fethedilen İstanbul'da bir bahar vakti ele geçirilmiştir. Bizim bu konuda bulduğumuz bir beyit olmuştur ve Necâtî Bey'e ait olan beyitte şair, sevgiliyi son bir kez görmek istediğini dile getirerek bu aylara sefer ayı denildiğini ve belki de sevgiliyi bir daha göremeyeceğini ifade etmiştir. Bahâr ayı gençlik demektir. Gençliğin temsil edildiği mevsim olarak görülmüştür. Şeyhî'ye ait olan beyitte bahâr ayının gençlik zamanlarına benzediği ve koşarak gittiği anlatılmıştır. O yüzden de şair tarafından iyi değerlendirilmesi gerektiği uyarısında bulunulmuştur. Bahâr ve burç başlığında yine bir beyit vardır ve sevgili burc-1 şeref tamlaması ile ifade edilmiştir.

Tablo 4.1: Bahar Unsurlarının Kullanılış Biçimleri

Tablo 4.2: Bahar ve Çiçek İlişkisi

Bahâr ve Çiçek İlişkisi: “XV. Yüzyıl Klâsik Türk Şiirinde Mevsimler” adlı tez çalışmamızda incelemiş olduğumuz dîvânlardaki çiçeklerin kullanım yüzdeleri tablo 2’de gösterilmiştir. Bahar ve çiçek başlığı altında; gül, lâle, karanfil, nesrîn, sümbül, nergis, sûsen, erguvân, benefşe, reyhân ve yasemen tespit edilmiştir. En çok tercih edilen çiçek % 23 oranıyla gül olmuştur. Gül başlığında gülün; sevgilinin yanağına, kokusuna, dudağına ve bedenine benzetildiğini söyleyebiliriz. Gül, bahâr ayının müjdecisi olarak görülmüştür ve kendisine âşık olan bülbül ile sıkça konu edilmiştir. Çiçeklerin sultânı olan gül, zümrüt tahtını çimenliğin ortasına kurarak hükümdarlığını ilan eden bir çiçektir. Gül; rengi, kokusu, şekli, dikenleri, bülbül ile olan ilişkisi ve yaprakları ile bahar ile beraber sıkça kullanılmıştır.

Gülден sonra en çok tercih edilen çiçeklerden birisi sümbül olmuştur. %18 oranında kullanılmıştır. Özellikle Klâsik Edebiyatta dağınık yapısı, koyu rengi ve kokusu ile sevgilinin saçının simgesi olmuştur. Bizim tespit ettiğimiz beyitlerde de bu

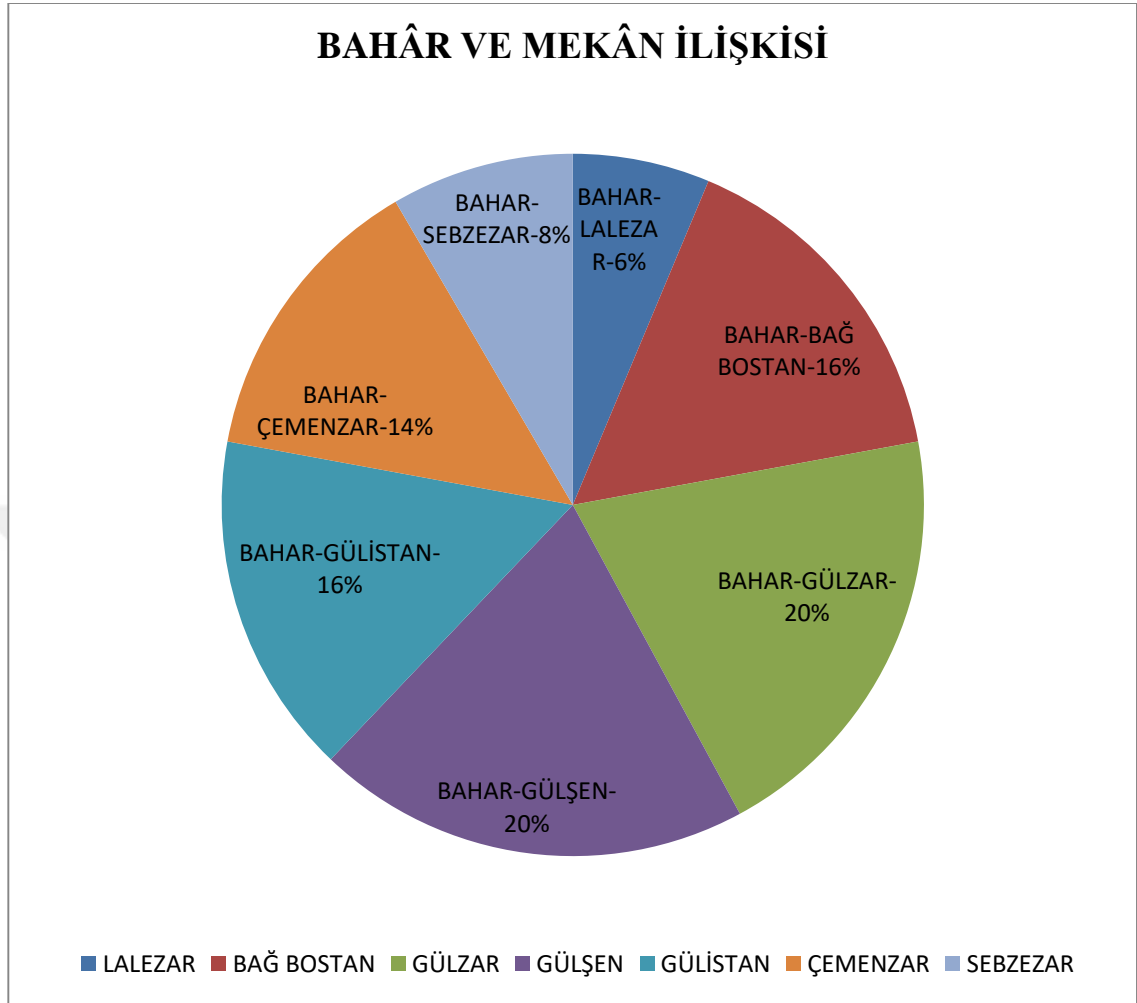
yönü ile sıkça ele alınmıştır. Sevgilinin saçları hep sünbüle benzetilmiştir ve sevgilinin saçlarını savurması ya da saçlarının bığını açması ile etrafa sünbül kokularının misk i anber gibi yayıldığı anlatılmıştır. Sevgilinin sünbül kokulu saçlarının gözlerine doğru düşmesi de otlaklara yanaşan âhûlara benzetilmiştir. Yani sünbül genellikle sevgilinin saçı bazen de ayva tüyleri ile beraber kullanılmıştır.

Bahar ve çiçek başlığında sıkça kullanılan diğer bir çiçek türü de lâle olmuştur. %16 oranında işlenmiştir. Gülü bir zamanlar tahtından edecek kadar önemli olan lâle, tarihte de bir döneme adını vermiştir. İslâmiyetin simgesi ve dört büyük çiçekten(gül, lâle, karanfil, sünbül) biri olarak görülmüştür. Kumaş, çini, duvar işlemeciliğinde de sıkça tercih edilen bir motif olmuştur. Bizim bulduğumuz beyitlerde lâle genelde sevgilinin yanağına benzemesi ile bağrındaki siyahlık ile ve kadeh şeklinde olması ile işlenmiştir. Farklı renkleri olsa da genelde kırmızı rengi ile sevgilinin yanağı ile beraber sıkça kullanılmıştır. Lâlenin ortasındaki siyahlık da âşığın yaralı kalbine benzetilmiştir. Bunlar dışında lâle; âşığın akıttığı kanlı gözyaşlarının eseri olarak yerden bitmesi yönüyle, sevgilinin yüzüne ve de benine benzemeye çalışmasıyla konu edilmiştir. Lâleden sonra işlenen çiçeklerden birisi de % 15'lik oranı ile benefşedir. Menekşe, menevşe gibi ifadeler ile de kullanıldığı olmuştur. Klâsik Edebiyatta kısa boyu ile secde eden bir şekilde hayal edilmiştir. Sapının da hafif eğri olması boynu bükük âşığa benzetilerek kullanılmıştır. Bizim incelediğimiz dîvânlarda da Klâsik Edebiyattaki bu yönleri ile ele alınmıştır. Bazen de sevgilinin ayva tüyelerine ve saçlarına benzetilerek kullanılmıştır. Bazen de sevgilinin kapısındaki bir hizmetçi olarak hayal edilmiştir. Sevgili için başını taşlara ve topraklara sürüdüğü ve ona benzemeye çalıştığı diğer işlenen konulardandır.

Çiçek başlığında diğer madde %7'lik oranıyla bahâr-reyhân ilişkisidir. Reyhânın diğer adı fesleğendir. Şekli ve kokusu ile edebiyatımızda konu edilmiştir. Tespit ettiğimiz beyitlerde özellikle sevgilinin ayva tüyelerine bazen de yine ayva tüyelerinin kokusu olması ile işlenmiştir. Reyhân çiçeğini % 5'lik oranı ile nergis ve yasemen takip eder. Nergis Klâsik Edebiyatta olduğu gibi özellikle sevgilinin gözleri ile ilişkilendirilerek kullanılmıştır. Nergis içinde narkoz etkisi barındıran bir çiçek olması sebebi ile sevgilinin baygın bakışları ile beraber kullanılmıştır. Yasemen çiçeği de özellikle sevgilinin tenini ifade etmek için kullanılmıştır. Yasemen çiçeğinin farklı renkleri olsa da beyaz olanı sevgilinin tenine sıkça benzetilmiştir. Bunlar dışında bazen

sevgiliyi çimenlik de beklerken ihtiyarlaması ile bazen de kokusu yönüyle ifade edilmiştir.

Bahâr ve çiçek başlığında diğer bir madde %4'lük oranı ile erguvân çiçeğidir. Bazen ergavân diye de ifade edilir. Kırmızıya çalan pembe rengi ile; şarap, sevgilinin dudağı ve yanağı, bazen de âşığın gözyaşlarına benzetilmiştir. Bursa'da geçmiş zamanlarda bayramı yapılan bir çiçektir. Erguvân çiçeğini %3'lük oranı ile karanfil ve nesrîn tâkip eder. Karanfil rengi ve kokusu ile işlenmiştir. Anadolu'da süsleme sanatında, bereket olarak görülmesi ve şifa kaynağı olması nedeniyle önemli bir yere sahiptir. Klâsik Edebiyatta karanfil aynı zamanda, bahâr ordusunun tıpkı diğer çiçekler gibi bir neferi olarak görülen çiçek türüdür. Bizim incelediğimiz dîvânlarda da Klâsik Edebiyattaki manaları ile yani rengi, kokusu, diğer çiçekler ile bir bütün olarak güzel bir manzara teşkil etmesi ile kullanılmıştır. Nesrîn çiçeği aslında gülün bir çeşididir. Yabani güle nesrîn denir. Çayır ve çimenlerde tâze tâze açması ile, sevgilinin ayva tüyelerine benzemesi yönüyle ele alınmıştır. En az sözü edilen çiçek ise %1'lik oranı ile sûsen çiçeğidir. Klâsik Edebiyatta genelde savaş unsurları ile beraber kullanılır. Bunun sebebi de yapraklarının sivri bir yapıya sahip olmasıdır. Bazen de elinde kadeh tutan bir insana benzetilmiştir. Bizim bulduğumuz beyitlerde diğer çiçekler ile bir bütün oluşturacak şekilde işlenmiştir.

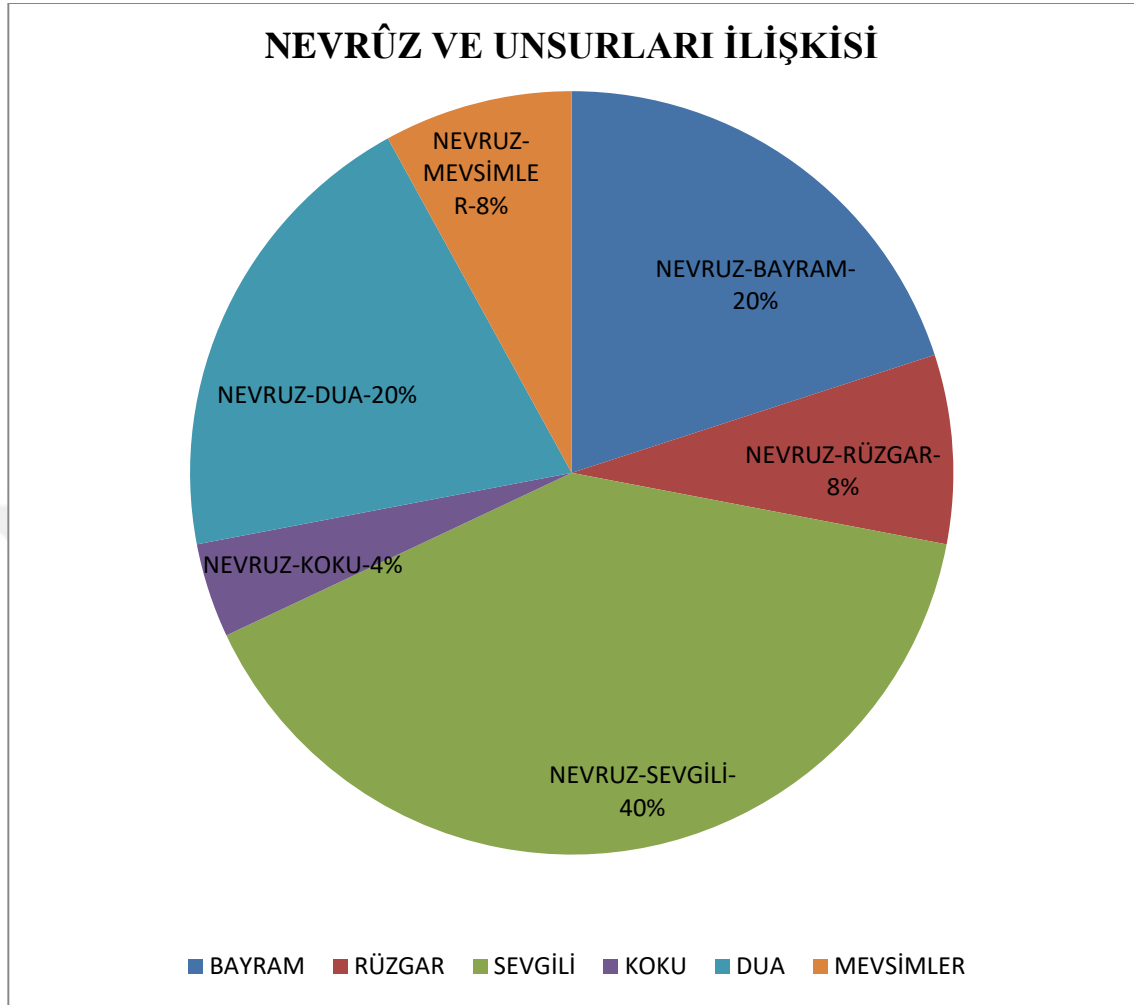
Tablo 4.3: Bahâr Mekân İlişkisi

Bahâr Mekân İlişkisi: Mekân var olunan, yaşanılan hayatın geçtiği yer demektir. Klâsik Edebiyatta mekânlar daha çok dış mekânlar olarak karşımıza çıkar. Sevgilinin ayak basması ile yeşillenen, türlü renk ve çiçekler ile süslenen, yeme içme fasıllarının düzenlendiği, sevgilinin temâşa edildiği, rüzgârların güzel kokuları taşıdığı ve dağıttığı, nehirlerin aktığı yerler hep mekân ile beraber karşımıza çıkar. Bizim tespit ettiğimiz mekân unsurları; gülşen, gülzâr, gülistân, sebz- sebzêzâr, çemen-çemenzâr, bâğ, bostân, lalezâr ve İrem Bâğları'dır. Tablo 3'de de görüldüğü gibi yüzdeler dilimi en çok olan gül bahçesi manalarına gelen; gülşen, gülzâr, gülistândır ve % 56 oranında kullanılmışlardır. Çiçek başlığında nasıl gül kendini gösterdi ise mekân unsurunda da gül bahçesi sıkça kullanılmıştır. Buralar bülbülün gül için öttüğü, sevgilinin gezinmeye çıktığı ve âşık tarafından görüldüğü, sadece güllere değil diğer çiçeklere de ev sahipliği yapan, sevgilinin yanaklarına benzetilen, içki meclislerinin kurulduğu yerler olarak

işlenmiştir. Bunlar dışında gül bahçeleri sevgilinin mahallesine de benzetilmiştir. Buralar güzel kokuları, cömertlikleri, güzellikleri, bölük bölük yapıları; âşığın, sevgilinin, rakibin dolaştığı bazen de sevgili yüzünden âşık ve rakibin birbirine düştüğü yerler olarak ele alınmıştır. Gül bahçeleri bahâr başlığında işlenen önemli dış mekân unsurlarındandır.

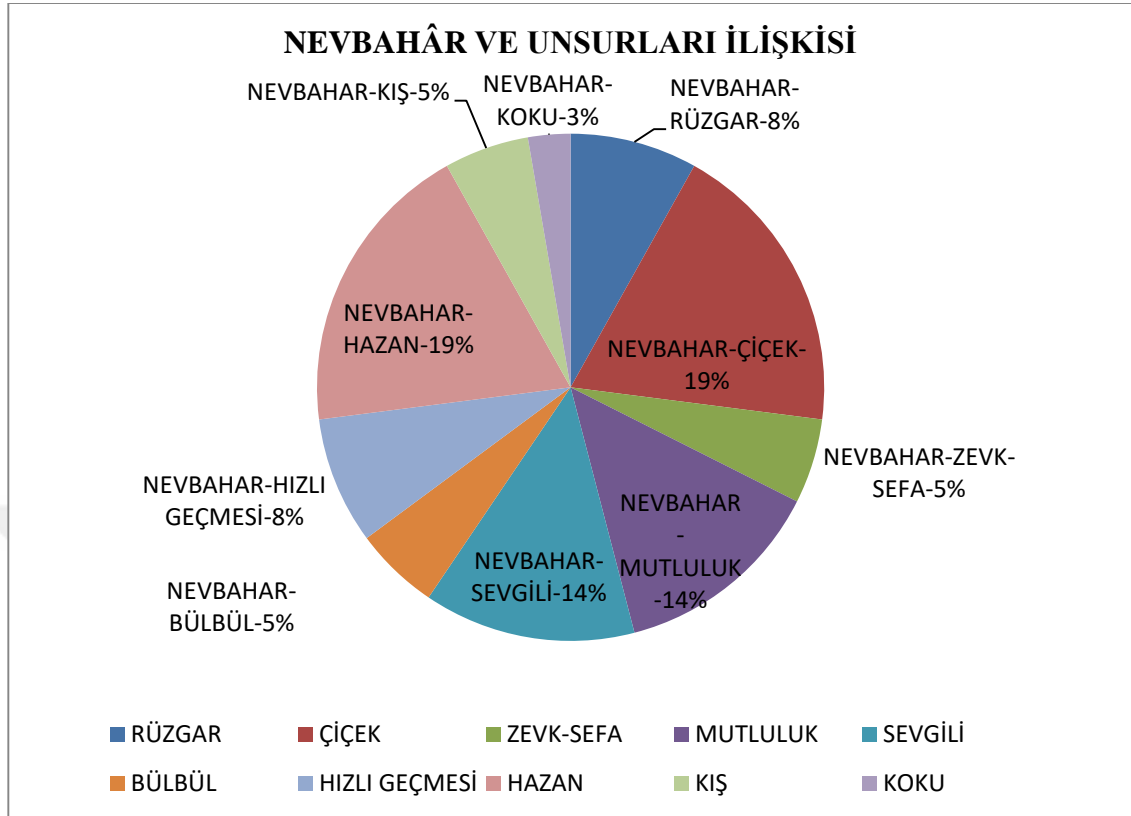
Bahâr ve mekân başlığında gül bahçesinden sonra en çok tercih edilen mekân % 16 oranıyla bâğ ve bostân olmuştur. İki kelime de aynı mânâyâ gelmektedir ve yeşilliği, suyu, çiçeği bol yer mânâsındadır. Bostân ayrıca kavun ve karpuz içinde kullanılan bir tabirdir. Bâğ ve bostân tıpkı gül bahçesinde olduğu gibi sevgilinin kendini gösterdiği, yeme içme ortamlarının yapıldığı, yeşilliği ve suyu bol olan yerler olması yönüyle ele alınmıştır. Yine buralarda diğer mekân unsurlarında olduğu gibi çiçekler açar, güzel kokular etrafa yayılır. Bu başlık altında birde alt başlık olarak İrem Bâğları vardır. İrem Bâğları Şeddâd tarafından Tanrılık iddiası ile kurulan ve gayesi cennet bahçelerine benzemek olan yerlerdir. Buralar özellikle sevgilinin yanağı ile ilişkilendirilerek ifade edilmiştir. Bazen de İrem Bâğları'nda biten servi, şimşad gibi ağaçlar sevgilinin boyuna benzetilmiştir.

Mekân unsuru olarak kullanılan diğer yerler % 14 kullanım oranı ile çemen-çemenzâr ve yine aynı mânâyâ gelen ve % 8 oranında kullanılan sebz-sebzezârdır. Hepsi de yeşillik, çimenlik, kısa otlar ile çevrilmiş, çiçeği, suyu bol olan yerler olarak karşımıza çıkar. Sevgilinin ayva tüyleri buralara benzetilir. Gezintilerin yapıldığı, gül yapraklarının düştüğü, meclislerin kurulduğu, güzel kokuların yayıldığı, âşığın gözyaşları ile yeşillenen yerler olması yönüyle bu mekânlar ele alınmıştır. Son madde % 6'lık oranıyla ve en az bahsedilen mekân olmasıyla lalezâr olmuştur. Lalezâr lale bahçesi demektir. Lâlenin farklı renkleri olsa da özellikle kırmızı rengi ile konu edilmiştir. Lalezâr; beyit ve bentlerde sevgilinin yanağına, âşığın kanlı gözyaşlarına bazen de âşığın akan gözyaşları ile yerden biten çiçeklere benzetilmiştir.

Tablo 4.4: Nevrûz ve Kullanılış Unsurları

Nevrûz ve Kullanılış Unsurları: Nevrûz, Farsça bir kelime olup yeni gün manasına gelmektedir. Şu an kullanılan Mîlâdî Takime göre 21 Mart, Rûmî Takvime göre 9 Mart olan bayram günüdür. Halk arasında mart dokuzu olarak da bilinir. Celâlî Takvime göre de yılbaşısıdır. Türklerin Ergenekon'dan çıkışını temsil eden gündür. Bunlar dışında İran hükümdarı Cemşid'in tahta çıkışını temsil etmesiyle de önemli bir yere sahiptir. Nevrûz gününü anlatan nazım türüne de nevrûziye denilmiştir. Ayrıca nevrûz gününde hazırlanan özel bir macuna da nevrûziye denilmiştir. Klâsik Edebiyatta özellikle bahâr ayının bayramı olması sebebi ile beyit ve bentlerde ele alınmıştır. Tezimizde nevrûz bahar ayının bir bayramı olması sebebi ile bahar başlığının altında ele alınmıştır. Nevrûz ile beraber kullanılan konular; koku, rüzgâr, diğer mevsimler, sevgili, bayram ve duâ' olarak belirlenmiştir.

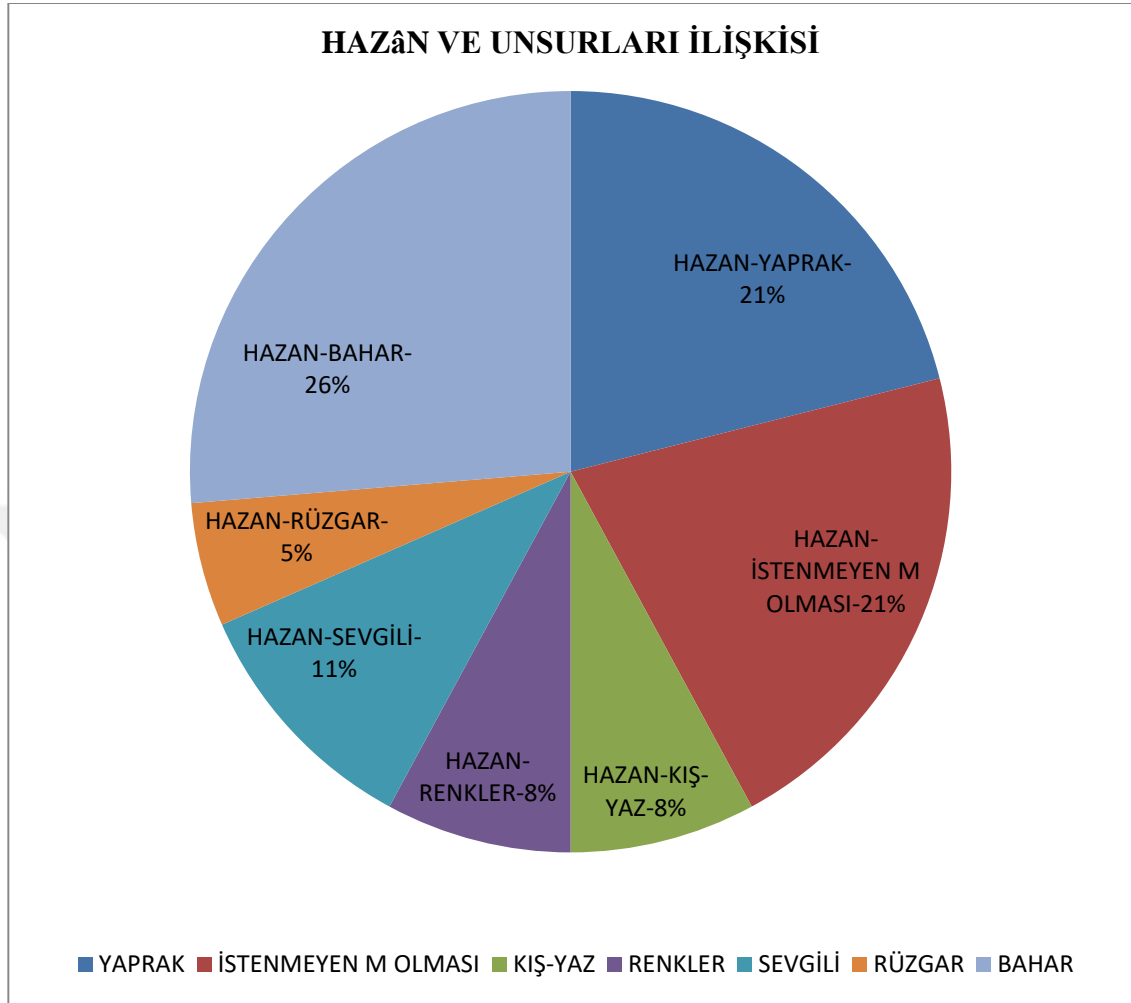
Nevrûz ile beraber en çok kullanılan madde % 40 oranı ile sevgili olmuştur. Beyit ve bentlerde sevgilinin görünmesi Nevruz Bayramına benzetilmiştir. Nevruz gününde deliliğin artacağı ve asla sevgilinin yanından ayrılmamanın gerekli olduğu ifade edilmiştir. Nevruz ile ilişkilendirilen diğer başlıklar % 20 kullanım oranı ile bayram ve duâ'dır. Aslında bir noktada iki başlık birleşmiştir. Çünkü nevrûz bir bayram günüdür ve bu günde şairler kasîde sundukları için ve kasîdenin sunulduğu kişiye duâ'da bulduklarından dolayı ortak noktada kesişmişlerdir. Kasîdenin sunulduğu kişinin, ailesinin; eğer padişah ise de devletinin, bahtının, istikbalinin, talihinin Nevruz Bayramı gibi olması noktasında temenni de bulunulmuştur. Günümüzde nasıl millî ve dinî bayramlarda hazırlıklar yapıp büyük bir mutluluk ve coşku ortaya çıkıyor ise aynı şey yıllar önce nevrûz için geçerliymiş. Bu da doğal olarak şairlerin eserlerine yansımıştır. Nevruz unsurlarından bir diğeri de % 8 oranı ile rüzgâr ve diğer mevsimlerdir. Rüzgâr; bad-ı nevrûz, hevâ-yı nevrûz gibi tamlamalar ile anlatılmıştır. Bazen yeşilliğe tâze can vermesi ile bazen vefâ ve ahlak yeli olup esmesi ile bazen de yaşlıları gençleştirilmesi yönü ile ele alınmıştır. Nevruz ve diğer mevsimler ile ilgili iki beyit tespit edilmiştir. İkisi de kış ile ilgilidir. Şeyhî'ye ait olan bu beyitlerde kışın hükmünün nevrûz ile ortadan kalktığı diğer beyitte de nevrûz ve kışın birbirinin rakibi olarak işlendiği görülür. Nevruz ile ilgili en az yüzdeler oran kokuya aittir ve % 4 oranında kullanılmıştır. Tıpkı bahâr ve koku ilişkisinde ki kullanımı ile karşımıza çıkar ve etrafın bu zamanda güzel kokması ile ele alınmıştır.

Tablo 4.5: Nevbahâr ve Kullanılış Unsurları

Nevbahâr ve Kullanılış Unsurları: Nev, Frasça bir kelime olup yeni, tâze mânâsına gelir. Bahâr yeni bir ay, tâzelik ve canlılık olduğu için nevbahâr ile de ifade edilmiştir. Bahâr için söylenen her şey nevbahâr için de geçerlidir. Tablo 5’de de görüldüğü gibi nevbahâr ile ilgili tespit edilen başlıklar; rüzgâr, sevgili, kış, çiçek, bülbul, koku, zevk-sefâ, hızlı geçmesi ve hazân başlıklarıdır. En çok kullanılan unsurlar % 19’luk dilimiyle çiçek ve hazân unsurudur. Tespit edilen beyit ve bentlerde şairler, nevbahârın tadına varılmak istenir ise bâğa gelinmesini ve çiçeklerin temaşa edilmesini söylemişlerdir. Nevbahâr ile güllerin açıldığı, yeryüzünün çiçekler ile süslendiği, çiçeklerin şahı olan gülün tahtını nevbahârın gelmesi ile yeşilliğe kurduğu ifade edilir. Hazân ilişkisinde de tıpkı hazân- bahârda olduğu gibi birbirinin zıttı olarak görülmüştür ve o şekilde kendine yer bulmuştur. Hazân âşığın solgun yüzüne, nevbahâr ise sevgilinin tâze yüzüne benzetilmiştir. Çiçekler nevbahâr ile açılırken, hazân ile de yerle bir olurlar, solarlar ve renklerini kaybederler. Hazân ve nevbahâr birbirinin aksi yönlerinde kendilerine yer bulmuşlardır.

Nevbahâr ile sevgili ilişkisi % 14 oranında işlenmiştir. Sevgili; yüzü, kokusu, tâzeliği ile hep bahâr ile ilişkilendirilerek anlatılmıştır. Örneğin nevbahâr ayını gözlemek gerektiği çünkü nevbahâr ile sevgilinin yüzünün görüleceği anlatılmıştır. Nebbahâr içinde barındırdığı unsurlar ile daima sevgili ile ortak noktada birleşerek anlatılmıştır. Aynı yüzdelik orana sahip diğer bir başlık da mutluluktur. Bahâr başlığında ifade edildiği gibi sevgili, çiçek, yeme içme, güzel havalar gibi birçok sebep bu ayda mutluluk kaynağı olarak görülmüştür. Nebbahâr başlığında % 8'lik oranıyla rüzgâr başlığı ve bu mevsimin hızlı geçmesi işlenmiştir. Bahâr gençlik zamanı gibidir ve hızlıca akıp gider. Şairler bunu ifade etmişler ve bu zamanların iyi değerlendirilmesini ifade etmişlerdir. Rüzgârda; herkese karşı eşit esmesi, ulaştığı herkesi mutlu ve bahtiyar etmesi, tâze bir esinti sunması, misk kokuları dağıtması ve cömertliği ile nevbahâr ile beraber ele alınmıştır.

Nevbahâr başlığında % 5'lik oranı ile kullanılan başlıklar bülbül, zevk-sefâ ve kış ilişkisidir. Zevk-sefâ başlığı iki beyitte tespit edilmiştir ve ikisi de Necâtî Bey'e aittir. İlk beyitte nevbahârın gelmesi ile gül bahçesinin ortasına işret meclisinin kurulduğu diğer beyitte de nevbahâr ayında kurulan yeme içme fasıllarının çok güzel olacağı söylenmiştir. Nebbahâr ile kış ilişkisi yine iki beyitte işlenmiştir. İlk beyitte mevsimlerin sıralı bir şekilde birbirini takip ettiği, kış ayını nevbahâr ayının takip ettiği ifade edilmiştir. Diğer beyitte de nevbahâr rüzgârlarının kış ile dağılıp gittiği ve kışın artık gücünü göstermeye başladığı anlatılmıştır. Nebbahâr ve bülbül de % 5 oranında işlenmiştir. Gül, nevbahâr ayında yüzünü gösterdiği için ve bülbülde onun en büyük âşığı olduğu için beyitlerde konu edilmiştir. En az kullanılan başlık ise % 3'lük oranı ile koku başlığıdır. Bir beyit bulunmuştur ve Necâtî Bey'e ait ve kasîdeden alınan beyitte övülen kişinin hasletlerinin kokusunun nevbahâr ve misk kokusunun birleşmesinden bile daha güzel olduğu anlatılmıştır.

Tablo 4.6: Hazân ve Kullanılış Unsurları

Hazân ve Kullanılış Unsurları: Hazân, Kuzey yarımküre’de eylül, ekim, kasım aylarına tekâbül eden, günlerin kısaltmaya başladığı, soğukların ve yağışların arttığı, bazı sebze ve meyvelerinin hasat edildiği, tabiatın solmaya başladığı zamandır. Klâsik Edebiyatta bahâr ayının zıttı olarak görülmüştür ve eserlere de bu şekilde yansımıştır. Hazân, Klâsik Edebiyatta yalnızlığın, ölümün, ihtiyarlığın, tabiatın soluğunun, âşğın solgun yüzünün, doğanın ölüm sessizliğine büründüğü zamanın temsilcisi olmuştur. Bazen güz ve harîf kelimeleri ile de ifade edilmiştir. Ama genelde hazân kelimesi ile karşımıza çıkar. Kasîdelerin nesip bölümünde hazândan bahseden türe de hazâniyye denilmiştir. Hazân ayının rengi genel itibari ile sarıdır. Hazân ile ilgili tespit edilen başlıklar tablo 6’da da görüldüğü gibi; bahâr, renk, yaprak, istenmeyen mevsim oluşu, sevgili, yaz-kış ve rüzgâr olarak belirlenmiştir.

XV. yüzyıla ait olan ve incelediğimiz dîvânlarda hazân en çok bahâr ile etkileşim halinde kullanılmıştır. % 26 oranı ile en çok tercih edilen başlık olmuştur. Çiçeklerin hazân ile solacağı, bahârın hazânsız ve güzel olduğu, bahâr ile düzülen her şeyin hazân ile son bulacağı anlatılmıştır. Çiçeklerin hazânın korkusundan gönüllerinin ciğer kanı ile dolduğu işlenmiştir. Bahârda yapraklar zümrüt gibi yemyeşil iken hazân ayında altın gibi sapsarı bir hal alır. Sevgili bahâr iken âşık hazândır. Hazân, bahâr ayının zıttı olarak görülmüştür. Fakat hazân hiçbir zaman bahâr kadar konu edilmemiştir. Bizim tespit ettiğimiz özellikle kasîdelerden alınan beyitlerde hazân mevsiminin ömre, bahta, devlete uğramaması istenmiştir. Gazelerde sevgili ile olan yönleriyle daha çok ele alınmıştır. Sevgili var iken hazân mevsimi bahâr gibi görülürken, sevgili yokken bahâr tıpkı hazân gibi düşünülmüştür. Bazen de beyitlerde hazân-bahâr ilişkisi uyarı mâhiyetinde işlenmiştir. Bahârdan sonra hazân geleceği için bahârın en iyi şekilde değerlendirilmesi hatırlatılmıştır. Bazen de bu uyarılar gül yaprağına yapılmıştır. Kısacası hazân ve bahâr birbirinin aksi yönleriyle ele alınmıştır.

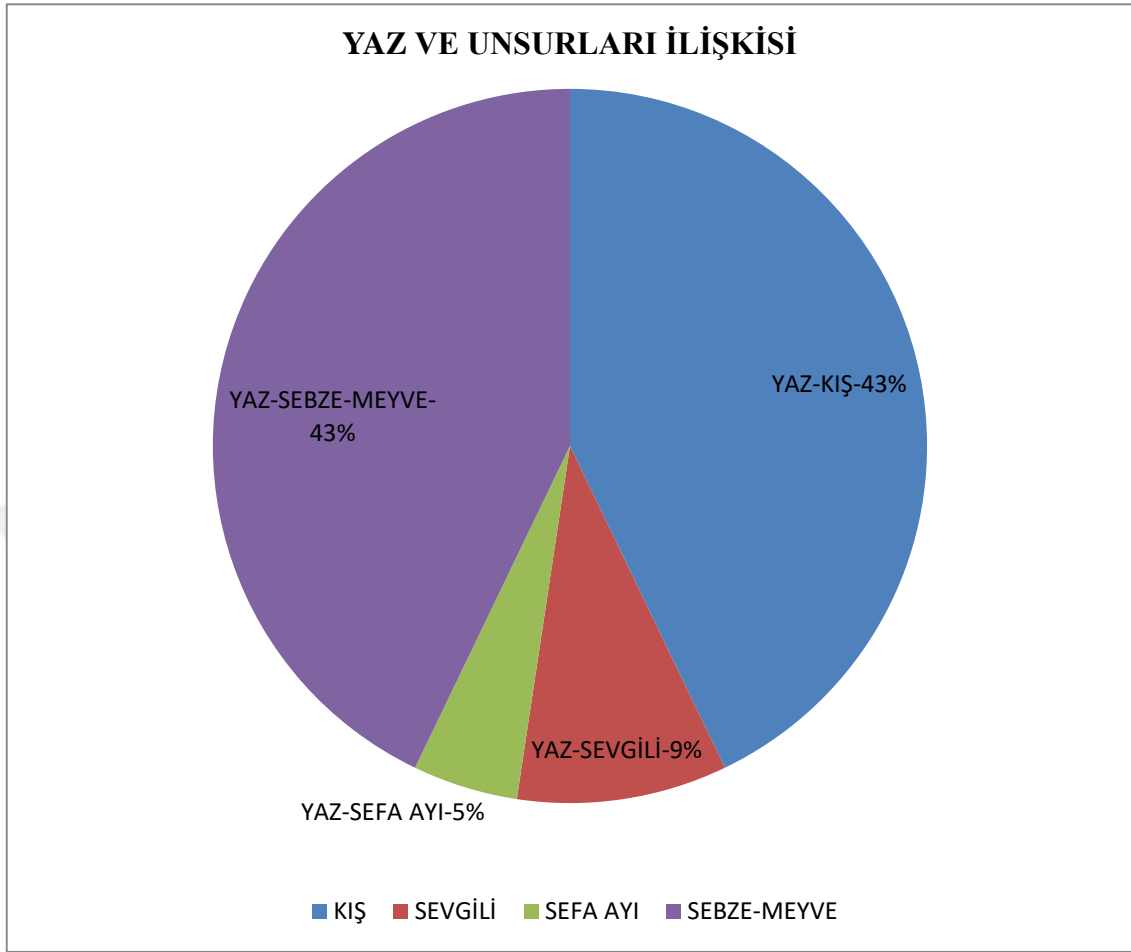
Hazân ayında diğer önemli maddeler % 21 oranı ile istenmeyen mevsim oluşu ve yaprak başlığıdır. Hazân, daha öncede belirttiğimiz gibi sevilmeyen, istenilmeyen bir aydır. Ölümün, yaşlılığın, yalnızlığın temsilcisi olarak görülmüştür. Haliyle de eserlere bu şekilde yansımıştır. Özellikle kasîdelerde bu açık olarak görülmüştür. Kasîdenin sunulduğu kişiye ömrünün, bahtının, devletinin hazân ayı görmemesi temennisinde bulunulur. Hazân ayındaki yapraklar ise genelde sarı olması ile işlenir. Yapraklar yeryüzüne düşünce sırma gibi işlenmiş atlasa benzetilmiştir. Bu yapraklar bazen de âşğın solgun yüzünü ifade etmiştir. Hazân mevsiminde savrulan yapraklar, sevgili yüzünden âvâre âvâre dolaşan âşğa benzetilmiştir. Âşğın gözyaşları bazen de hazân yaprağının üstündeki yağmur tanesine benzetilmiştir. Kısacası yaprak âşğın yüzü ile ilişkilendirilmiştir.

Hazân ile kullanılan unsurlarda 3.sırada %11 oranları ile hazân ve sevgili vardır. Aslında sevgili bahâr demektir. Tespit edilen bent ve beyitlerde sevgilinin olmama durumu hazân ile beraber anılmıştır. Yani sevgili var iken hazân bile bahâr iken, o yokken bahâr ayı hazân gibi düşünülmüştür. Bazen de sevgilinin güzelliğinin asla hazânı görmemesi söylenmiştir. Kısacası tespit ettiğimiz bent ve beyitlerde sevgili ve hazân birbirlerinin yoklukları ile ortaya çıkan unsurlar ile karşımıza çıkar.

Hazân ayı kış-yaz ve renkler başlığı ile % 8 kullanım oranı ile karşımıza çıkar. Hazân ayının renginin ağırlıklı rengi sarıdır. Altına, âşığın solgun yüzüne benzetilerek kullanılmıştır. Bir beyitte de saçına sakalına aklar düşen insana benzetilerek ifade edilmiştir. Sonuçta hazân ayında da karın yağdığını düşündüğümüzde bu gayet normal bir durumdur. Hazân ve kış- yaz ilişkisi bahâr kadar kullanılmamıştır. Bu başlıkta üç beyit tespit edilmiştir ve genelde birbirinin zıttı olmaktan ziyade zaman ifade edecek şekilde kullanılmıştır.

Hazân başlığında en az kullanılan unsur % 5'lik dilimi ile rüzgâr olmuştur. Bu başlıkta iki beyit tespit edilmiştir. Biri Avnî'ye diğeri ise onun oğlu Cem Sultân'a aittir. Avnî'ye ait olan beyitte rüzgâr hazân ayının yardımcısı olarak görülmüş ve onun altın kumaş sermesine yardımcı olan bir eleman olarak işlenmiştir. Cem Sultân ise âşığın âhını hazân yeline benzeterek sevgilinin buna dikkat etmesi gerektiğini söylemiştir.

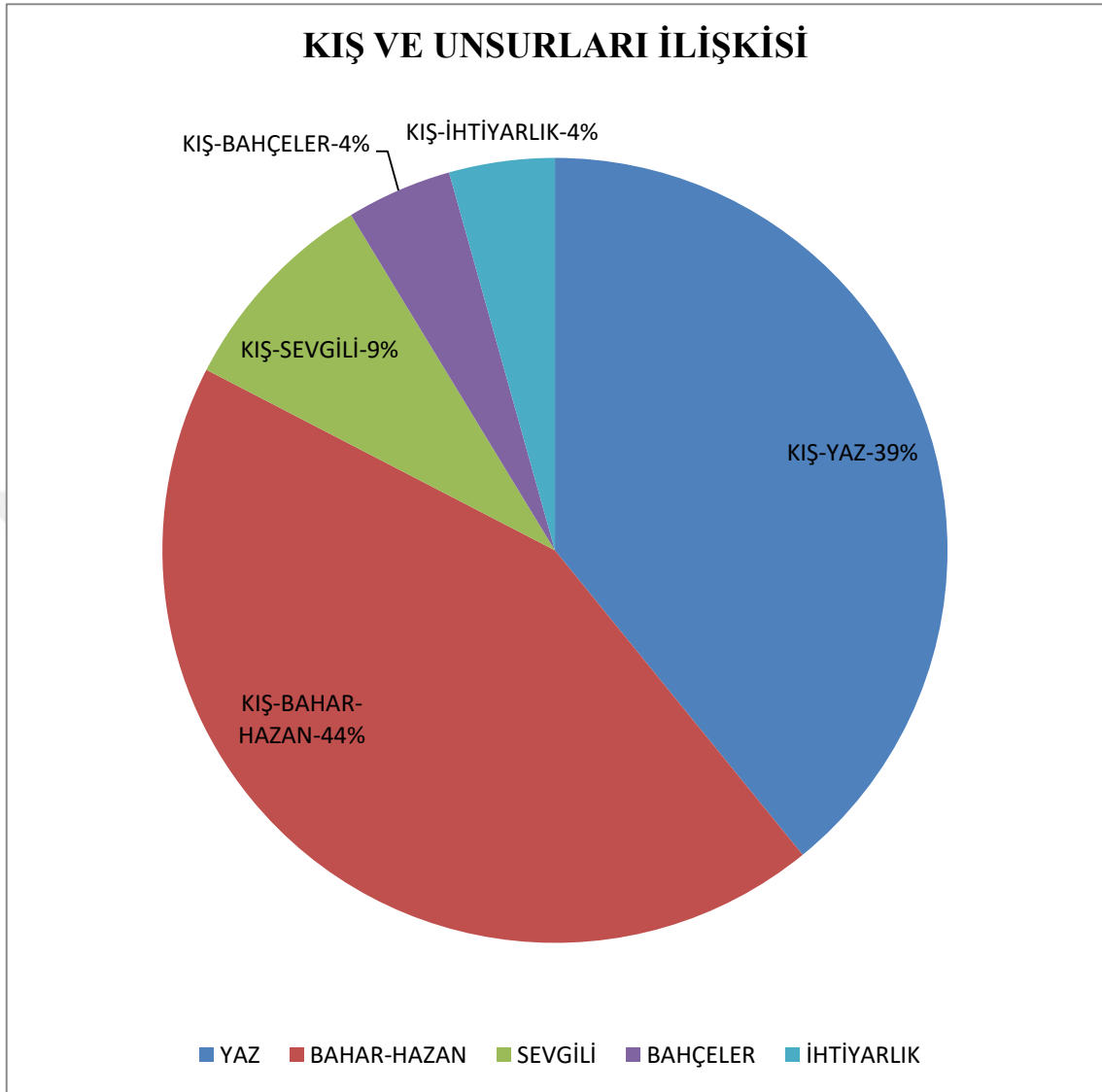
Hazân ana başlığı, incelediğimiz dîvânlarda Klâsik Edebiyattaki kullanımları ile yukarıda izah ettiğimiz şekilde kendine yer bulmuştur.

Tablo 4.7: Yaz ve Kullanılış Unsurları

Yaz ve Kullanılış Unsurları: Yaz mevsimi Kuzey yarımküre’de 21 Haziran ile 22 Eylül arasında Güney yarımkürede ise 22 Aralık ile 21 Mart tarihleri arasında yaşanan mevsimdir. Klâsik Edebiyatta nadir olarak işlenmiştir. Bizim incelediğimiz dîvânlar için de aynı şey geçerlidir. Sayf, temmûz, tâb- 1 temmûz, eyyâm-1 temmûz ile de ifade edilen bir mevsimdir. Aşırı sıcakların yaşandığı zaman dilimi olmasından dolayı pek rağbet görmemiştir. Yaz mevsimi ile ilgili tespit ettiğimiz başlıklar tablo 7’de de görüldüğü gibi sebze-meyve, sefâ ayı alması, sevgili ve kış ilişkisidir.

Yaz ile ilgili en çok kullanılan başlıklar % 43 oranı ile sebze ve meyve ilişkisi ile kış başlığıdır. Kış, bilindiği gibi yazın zıttı olan bir mevsimdir. Biri ne kadar sıcak ise diğeri o kadar soğuktur. Klâsik Edebiyatta özellikle kış ve bahâr savaş halinde düşünülmüştür. Kış ve yaz için bu durum çok fazla değildir. Bizim bulduğumuz örneklerde bu durum yoktur. Kış ve yaz savaş halinde olmaktan ziyâde mevsim ve zaman anlamı ile kullanılmıştır.

Yaz ve sebze meyve ilişkisi de önemli ölçüde ele alınmıştır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi % 43 oranındadır. Bunun sebebi yazın birçok sebze ve meyvenin hasat edildiği, olgunlaştığı bir mevsim olmasıdır. Özellikle Cem Sultan'ın beyitlerinde örneklerine rastlanmıştır. Bunlar; şeftali, nar, limon, kayısı, elma, armut, incir, fındık, fıstık, ünnab gibi meyvelerdir. Şeyhî'de sarımsağı ve soğanı kullanmıştır. Yaz mevsimi ile ilgili diğer başlık % 9 oranı ile sevgili başlığıdır. Aslında sevgili daha çok bahâr ile bâğlantılıdır. Bizim tespit ettiğimiz beyit bu konu ile ilgili iki tanedir ve ikisi de aynı mânâ çerçevesinde kullanılmıştır. Sevgilinin yanağının güllerinin yaz ve kış demeden durmadan açtığı anlatılmıştır. Yani bir bakıma sevgilinin yaz ve kış ayırt etmeden her daim güzel olduğu anlatılmıştır. Yaz için kullanılan en az unsur sefâ başlığıdır. % 5 oranında kullanılmıştır. Şeyhî'ye ait olan beyitte şair; yaz, kış, bahâr ve hazân ayırt etmeden zamanın kıymetini bilmek gerektiğini anlatmıştır.

Tablo 4.8: Kış ve Kullanılış Unsurlar

Kış ve Kullanılan Unsurlar: Kuzey yarımküre’de 22 Aralık ile 21 Mart arası ve Güney yarımküre’de ise 22 Haziran ve 23 Eylül arasında yaşanan mevsimdir. Şiddetli soğukların olduğu ve bu yüzden de hem insanlar hem Klâsik Edebiyat açısından pek tercih edilen bir mevsim olmamıştır. Zemheri ayı da denir. Halk arasında kış ayının soğukları zemheri soğukları diye de ifade edilir. Şitâiyyelerde, kışın soğğundan bahseden ve kışın tasvir edildiği kasîde türüdür. Kış mevsimi; yalnızlığın, ihtiyarlığın, ölümün, çaresizliğin temsilcisi olmuştur. Kış ve bahâr bazı eserlerde savaş halinde hayal edilmiştir. Bahâr, havaların güzelliği ile gaflete düşer ve bunu fırsat bilen kış tabiata hükmeder. Tabiat zaman geçtikçe kışın soğğundan ve çaresizliğinden bıkar ve tekrar bahâr sultanı ile birleşerek kışı alt ederler. Kış Klâsik Edebiyatta belli kalıplar

çerçevesinde çok tercih edilen bir mevsim olmaması ile karşımıza çıkar. Bizim tespit ettiğimiz başlıklar ise; kışın bahçeleri bozması, ihtiyarlık, yaz, bahâr-hazân ve sevgili başlıkları ile karşımıza çıkar.

Kış ayı bahâr- hazân başlığı ile % 44 oranında kullanılmıştır. Kışın pek tercih edilen bir mevsim olmadığını söylemiştik. Beyitlerde bu mevsimler birbirinin zıttı olacak şekilde kullanılmamıştır. Kış ve yaz ilişkisi de % 39 oranında kullanılmıştır ve hepsinde de zaman, ya da mevsim anlamı ile kullanılmışlardır. Yaz, kış, güz ve bahârın akıp gittiği, zamanı iyi değerlendirmek gerektiği anlatılmıştır. Kış ve sevgili başlığı da % 9 oranında işlenmiştir. İki beyit tespit edilmiştir ve biri Ahmet Paşa'ya diğeri de Şeyhî'ye aittir. Kış ile en az kullanılan başlık % 4 oranları ile ihtiyarlık ve bahçeleri bozması olmuştur. Bunlar ile ilgili birer beyit bulunmuştur. Kış ayının bahçeleri bozmasını Şeyhî beyitinde ele almıştır ve gül bahçesine güzelliğine güvenmemesini çünkü kış mevsiminin bahâr ile düzülen her şeyi bozduğunu anlatmıştır. İhtiyarlık ile ilgili beyitte Ahmet Paşa'ya aittir ve kış mevsiminde yağın kar ve yağmuru yaşlı insanların salyasına benzetmiştir. Kış mevsiminin; Klâsik Edebiyatta tercih edilen bir mevsim olmadığını söylemiştik. Bizim incelediğimiz divanlarda da bu kendini göstermiştir ve gayet sınırlı sayıda beyit ve bent ile karşımıza çıkmıştır.

Son olarak; XV. yüzyıldan seçilen Klâsik Türk Edebiyatı şairlerinin mevsim (yaz, kış, hazân, bahâr) ve onun getirdiği her türlü şeyden(yağmur, kar, mutluluk, bereket, cömertlik) etkilenmelerini, bunları eserlerinde işlemelerini ve yorumlamalarını bir bütün olarak sunuyor olması yönüyle tezimiz önem taşımaktadır. XV. yüzyıldan tespit edilen dîvânları okumak yerine bahâr, hazân, kış ve yaz mevsimleri ile ilgili unsurlara kolay yoldan ulaşmak adına tezimiz istifade edilecek kaynaklar arasındadır.

KAYNAKÇA

- AÇIL, Berat, (2015), “Klasik Türk Şiirinde Estetik Bir Unsur Olarak Çiçekler”, **FSM İlmî Araştırmalar, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, Sayı 5, Bahar.
- ARSLAN, Mehmet, (2007), **Mihri Hâtûn Dîvânı**, Amasya Valiliği Yayınları, Amasya.
- AYVAZOĞLU, Beşir, (1996), **Güller Kitabı**, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- BATİSLAM, Hanife Dilek, (2003), “**Dîvân Şiirinde Hazân**”, Diriozler Armağanı, Meserret Dirioz ve Haydar Ali Dirioz Hatıra Kitabı, Haz. M. Fatih Köksal, Ahmet Naci Baykoca, Ankara, s.155- 174.
- BAYRAM, Yavuz, (2009), **Dil ve Edebiyat Türk Edebiyatı, Klâsik Türk Edebiyatı (XV. Yüzyıl)**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye Kültür Portalı Projesi, Ankara.
- BAYRAM, Yavuz, (2007), “Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic”, **Klasik Türk Şiirinde Duyguların Dili: Çiçekler**, Volume 2/4 Fall.
- BAYRAM, Yavuz, (2008), **Amasya’ya Vâli Osmanlı’ya Pâdişâh Bir Şair Adlı Sultan İkinci Bâyezîd Hân-ı Velî Hayatı, Şahsiyeti, Şairliği Divanının Tam Metni**, Amasya Valiliği, Amasya.
- BAYKAL, Kasım, (1999), **Süleyman Çelebi ve Mevlîd**, Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu Yayınları, Bursa.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet, (2001), **Necati Bey Dîvân’ının Tahlili**, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- DENİZ, Sebahat, (2006), **Meyveli Teşbihler, Meyve Kitabı**, Editörler: Emine Gürsoy Naskali ve Dilek Herkmen, Kitabevi Yayınları s. 579-597, İstanbul.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, (2013), **Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi, Ankara.
- DOĞAN, Muhammed Nur, (2004), **Fâtih Dîvânı ve Şerhi**, Erguvan Yayınları, İstanbul.
- ERKAL, Abdülkadir, (2001), “Dîvân Edebiyatında Hazâniyye ve Nev’i’nin Hazâniyye-i Latife İsimli Kasîdesi”, **Ankara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı 18, Erzurum.

- ERSOYLU, İsmail Halil, (1989), **Cem Sultân'ın Türkçe Dîvânı**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- GÜNEŞ, Mustafa, (2000), **Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı**, Ankara.
- GÜNEŞ, Mustafa, (2014), **İznikli Eşrefoğlu Rûmî Dîvân ve Menkıbeleri**, Hoşgörü Yayınları, İstanbul.
- GÖRE, Zehra, (2007), **Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları** Volume 2/3 Summer.
- KARAKÖSE, Saadet, (2008), "Eski Türk Edebiyatında Nevruz ve Nevruzla İlgili Unsurlara Genel Bakış", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 23.
- KARAMAN, Gülay, (2012), "Perişan Çiçek Sünbül ve Klâsik Türk Şiirinde İşlenişi", **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2.
- KARTAL, Ahmet, (2006), **Basîrî ve Türkçe Şiirleri**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- KURNAZ, Cemal, (1996), **Hayali Bey Dîvânının Tahlili**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- KURNAZ, Cemal ve Mustafa, İSEN, (1990), **Şeyhî Dîvânı**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- LEVEND, Agâh Sırrı, (1984), **Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar**, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- MENGİ, Mine, (1999), **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ONAY, Ahmet Talat, (1996), **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- PALA, İskender, (2004), **Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü**, Kapı Yayınları, İstanbul.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atilla, (1994), **Ahmet Paşa'nın Güneş Kasidesi Üzerine Düşünceler**, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atilla, (2002), **XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler**, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atilla ve Ahmet, KARTAL, (2009), **Üniversitelere Göre Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergâh Yayınları, İstanbul.

- TARLAN, Ali Nihat, (1992), **Ahmet Paşa Dîvânı**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- TARLAN, Ali Nihat, (1992), **Necâtî Bey Dîvânı**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- TURAN, Selami, (2011), **Saruhanlı Gülşenî Dîvânı**, Fakülte Kitabevi, Isparta.
- TOLASA, Harun, (2001), **Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası**, Akçağ Yayınları, İstanbul.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, (1995), **Büyük Osmanlı Tarihi, Birinci Cild**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- UYSAL, Ahmet E., (1964), "Edebiyat Açısından Doğu ve Batı Mistisizminde Zaman Düşüncesi", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cilt:22, Sayı:1-2
- YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi, (2007), **Kur'ân-ı Kerîm Mealî**, Akit Yayınları, İzmir.
- YILDIRIM, Hafsanur, (2015), "Dîvân Şairlerine Göre Burçlar", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cild:8, Sayı: 41.
- YILMAZ, Ozan, (2011), "Klâsik Türk Edebiyatında Bir Başka Anlamıyla Bahâr", **Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi, Türkoloji Dergisi**, 18, 1.
- YUVA, Hümeýra, (2009), "Türk Şiirinde Zaman Teminin Değişimi", **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4 /1-II Winter**.

Elektronik Kaynaklar

<http://tebdiz.com/>, (05.05.2018).

DİZİN

A

ağaç, 145
 Ahmet Paşa, 68, 147, 148, 183, 205,
 227, 230
 akarsu, 19, 26, 143, 209
 Aşık, 31, 40, 69, 88
 âşık, 4, 13, 14, 20, 24, 28, 29, 40, 46,
 66, 67, 69, 70, 72, 76, 80, 81, 83, 85,
 87, 113, 116, 117, 118, 120, 122, 124,
 129, 131, 133, 134, 138, 161, 164,
 165, 169, 181, 183, 184, 188, 212,
 215, 222
 Avni, 40, 53
 Avnî, xi, 6, 7, 33, 40, 53, 81, 189, 195,
 223
 ayş, 30, 33, 35, 37, 38, 43, 44, 77, 79,
 148, 164, 207

B

bağ, 14, 29, 33, 72, 74, 112, 121, 122,
 126
 Bâğ u Bostan, 124
 bahar, 12, 21, 33, 39, 46, 50, 51, 163,
 182, 193, 198, 207, 208, 209, 210,
 212, 217
 bahçe, 76, 77, 123, 124, 126
 bahçıvan, 14
Basîrî, xi, 68, 229
 bayram, 12, 25, 26, 63, 66, 72, 95, 150,
 151, 152, 153, 154, 155, 158, 159,
 209, 217, 218
 benefşe, 11, 30, 31, 54, 59, 63, 65, 77,
 89, 91, 92, 93, 94, 95, 105, 125, 126,
 135, 204, 212
 bostan, 19, 124, 126, 143, 147, 187,
 193, 215, 216
 bulut, 19, 102, 129, 132, 156, 157, 208
 Bulut, 19
 burç, 210

bülbül, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19,
 29, 40, 51, 55, 56, 66, 67, 80, 82, 87,
 89, 95, 124, 129, 131, 132, 133, 134,
 135, 137, 140, 141, 143, 156, 164,
 167, 168, 170, 173, 185, 198, 199,
 201, 204, 207, 212, 219, 220

C

Cem Sultan, 5, 7, 39, 48, 93, 96, 127,
 136, 177, 178, 193, 223, 225, 229
 cömertlik, 183, 209

Ç

çemen, 20, 88, 119, 120, 123, 128, 131,
 140, 143, 144, 145, 146, 147, 161,
 162, 215, 216
 Çemen-Çemenzâr, 143
 çınar, 96, 128
 çiçek, 40, 51, 53, 63, 65, 74, 77, 78, 80,
 82, 90, 97, 100, 105, 108, 109, 110,
 111, 117, 120, 121, 122, 125, 136,
 161, 174, 199, 201, 209, 212, 213,
 214, 219, 220

D

dua, 31, 36, 49, 57, 142, 149, 152, 158,
 162, 163, 170, 183, 190, 217
 duâ, 49, 57, 142, 149, 152, 158, 159,
 162, 163, 169, 170, 183, 190, 191,
 217, 218

E

enhâr, 26
 erguvân, 106, 107, 212, 214
 Eşrefoğlu Rûmî, 7, 132, 229

F

fidan, 133

G

gençlik, 22, 39, 47, 71, 154, 168, 182,
205, 210, 220
gonca, 17, 24, 46, 55, 76, 80, 87, 88, 96,
115, 132, 133, 134, 141, 142, 144,
169, 184
gül, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19,
20, 21, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32,
34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43,
45, 46, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57,
58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67,
68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77,
79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88,
89, 91, 92, 93, 94, 97, 98, 99, 100,
101, 102, 103, 105, 106, 107, 108,
112, 113, 114, 115, 116, 119, 120,
121, 122, 123, 126, 127, 128, 129,
130, 131, 132, 133, 134, 135, 136,
137, 138, 139, 140, 141, 142, 143,
144, 145, 146, 151, 152, 155, 157,
158, 161, 162, 163, 164, 165, 167,
168, 170, 173, 174, 175, 176, 178,
179, 183, 184, 185, 188, 189, 190,
191, 194, 195, 197, 198, 199, 200,
201, 203, 204, 207, 208, 209, 212,
213, 215, 216, 220, 222, 227
Gülistân, 56, 80, 139
Gülşen, 42, 127, 134, 135, 136, 137,
138, 175, 176, 200, 215
gülzâr, 12, 46, 55, 80, 127, 129, 137,
162, 215
Gülzâr, 36, 128, 131, 132, 133

H

hazan, 33, 181, 189, 192
hazân, v, 2, 3, 29, 33, 39, 47, 48, 49, 50,
51, 52, 58, 64, 125, 165, 169, 170,
173, 175, 177, 181, 182, 183, 184,
185, 186, 187, 188, 189, 190, 191,
192, 193, 194, 195, 197, 201, 202,

203, 207, 208, 209, 219, 221, 222,
223, 225, 227

hazân-istan, 181

hazâniyye, 181, 221

I

ıyd, 25, 151, 153, 155, 159

î

içki, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 47, 54, 56,
57, 58, 77, 130, 132, 146, 147, 182,
187, 189, 208, 215

İ

îd, 25, 63, 95, 181

î

ihtiyarlık, 205, 227
işret, 25, 30, 33, 35, 37, 39, 43, 44, 52,
56, 72, 77, 124, 128, 147, 148, 163,
164, 174, 175, 182, 200, 202, 207,
208, 220

K

karanfil, 11, 88, 89, 212, 213, 214

kaside, 21, 218

kasîde, 226

koku, 30, 31, 59, 63, 92, 95, 98, 100,
102, 103, 105, 137, 171, 183, 209,
217, 218, 219, 220

L

lâle, 11, 20, 24, 29, 30, 33, 39, 43, 50,
53, 61, 63, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 74,
77, 88, 92, 94, 100, 105, 106, 107,
109, 110, 111, 112, 113, 114, 115,
116, 118, 119, 120, 121, 122, 123,
125, 130, 135, 141, 185, 187, 189,
190, 194, 202, 212, 213

lâlezâr, 109, 121

M

mekan, 210
mekân, 100, 121, 124, 129, 130, 134,
138, 139, 142, 143, 144, 145, 146,
147, 207, 215, 216
menekşe, 11, 77, 90
mevsim, v, 11, 12, 15, 18, 25, 26, 28,
38, 46, 47, 48, 50, 53, 55, 56, 58, 64,
72, 75, 156, 163, 166, 167, 168, 169,
170, 173, 174, 175, 176, 181, 182,
183, 186, 188, 189, 190, 191, 193,
197, 198, 199, 200, 201, 205, 206,
207, 208, 209, 210, 221, 222, 224,
225, 226, 227
meyve, 62, 177, 181, 224, 225
Meyve, 228
Mihri Hatun, 7, 34, 42, 49, 71, 89, 94,
128, 136, 137, 141, 142, 149, 152,
158, 162, 168, 170, 174, 176, 185,
191, 200, 202, 228
mutluluk, 12, 15, 41, 72, 73, 74, 83,
151, 160, 164, 209, 218, 220

N

Necati Bey, 163
Necâti Bey, xi, 7, 18, 27, 29, 35, 37, 47,
74, 76, 89, 105, 132, 150, 153, 156,
160, 163, 176, 210, 220, 230
nehir, 26, 124, 128, 143, 168
nergis, 11, 30, 38, 77, 89, 94, 107, 116,
117, 118, 119, 120, 122, 124, 145,
162, 165, 212, 213
Nergis, 117, 118, 119, 122, 124, 213
nesîm, 61, 75, 130, 136
nesrîn, 8, 11, 32, 59, 77, 96, 108, 109,
118, 119, 120, 135, 144, 162, 212,
214
Nesrîn, 97, 119, 214
nevbahar, 166
nevbahâr, v, 3, 11, 120, 160, 161, 162,
163, 164, 165, 166, 167, 168, 169,

170, 171, 184, 185, 186, 190, 194,
207, 219, 220

Nevrûz, 25, 150, 151, 153, 154, 156,
157, 158, 159, 207, 217, 218, 229

Nevrûz Bayramı, 218

nihâl, 96, 128

nîsân, 19, 23, 24, 53, 116, 154, 208

R

renk, 18, 31, 47, 65, 81, 85, 89, 92, 107,
110, 111, 124, 127, 138, 144, 151,
169, 178, 187, 190, 192, 193, 209,
215, 221

reyhan, 32, 62, 63, 65, 98, 99

reyhân, 32, 65, 79, 98, 99, 125, 126,
128, 136, 142, 143, 149, 150, 212,
213

rüzgar, 31, 32, 61, 98, 119, 129, 136,
137, 144, 146, 149, 160, 181, 195,
208, 217, 218, 219, 220, 221, 223

rüzgâr, 32, 61, 137, 208, 220, 223

S

sabâ, 21, 29, 31, 32, 51, 61, 62, 64, 65,
67, 68, 74, 119, 124, 125, 137, 142,
144, 146, 148, 149, 156, 186, 195

sâki, 37, 54, 131

sâkî, 33, 34, 208

sebze, 22, 25, 30, 43, 50, 64, 133, 142,
147, 148, 163, 177, 178, 186, 221,
224, 225

sebzezâr, 16, 142, 143, 147, 148, 149,
215

Sebzezâr, 147, 149

Sefa, 32

sefâ, 32, 33, 34, 35, 52, 71, 72, 78, 83,
176, 189, 207, 208, 209, 219, 220,
224, 225

seher, 18, 27, 28, 29, 30, 61, 62, 65, 68,
74, 88, 98, 136, 137, 209

servi, 11, 19, 29, 52, 58, 81, 123, 128,
136, 137, 138, 141, 143, 146, 155,
174, 179, 200, 202, 216

sevgili, 15, 19, 24, 25, 26, 28, 29, 31,
33, 37, 39, 41, 43, 44, 47, 58, 65, 66,
67, 69, 70, 71, 72, 74, 77, 80, 82, 84,
85, 96, 97, 101, 107, 110, 113, 114,
115, 117, 121, 127, 129, 135, 140,
143, 144, 146, 149, 154, 164, 165,
170, 176, 182, 183, 184, 186, 188,
193, 194, 204, 207, 208, 209, 210,
216, 217, 218, 219, 220, 221, 222,
224, 225, 227

sonbahar, 182, 183, 190, 202

sonbahâr, 47, 52, 174, 175, 181, 182,
183, 188, 189, 190, 192, 195, 200,
203

Sultan, 5, 6, 106, 112, 150, 223

sultân, 5, 11, 39, 74, 75, 112, 157, 162

Süleyman Çelebi, xi, 7, 189, 228

sünbül, 11, 30, 40, 62, 63, 65, 77, 91,
92, 93, 95, 96, 98, 100, 101, 102, 103,
104, 105, 106, 113, 114, 125, 128,
147, 212, 213

Ş

Şeyhî, 7, 18, 30, 52, 64, 72, 76, 79, 99,
133, 138, 139, 143, 147, 153, 159,
175, 176, 177, 179, 192, 201, 204,
210, 218, 225, 227, 229

şita, 197, 203

şitâ, 159

şükûfe, 34, 40

T

tabiat, 11, 12, 39, 47, 76, 78, 121, 181,
182, 197, 205, 206, 208

tâze, 13, 20, 21, 40, 42, 45, 46, 50, 65,
76, 83, 87, 97, 103, 107, 132, 133,
142, 144, 153, 160, 161, 162, 169,
170, 184, 185, 190, 194, 214, 218,
219, 220

temmûz, 173, 224

U

uyku, 27, 209

V

vakit, 25, 28, 61, 72, 98, 167, 209

Y

yağmur, 2, 21, 22, 23, 24, 30, 46, 48,
60, 118, 120, 129, 132, 138, 175, 187,
188, 192, 200, 201, 203, 208, 222,
227

Yağmur, 19, 23, 122

yasemen, 11, 30, 77, 96, 97, 98, 107,
137, 146, 147, 212, 213

yâsemen, 96, 97, 140

Z

zaman, v, 1, 2, 3, 4, 8, 12, 13, 14, 22,
28, 29, 30, 33, 34, 36, 39, 47, 50, 52,
57, 61, 63, 66, 67, 68, 70, 72, 88, 93,
100, 107, 109, 127, 131, 134, 148,
149, 151, 152, 160, 163, 164, 168,
173, 174, 176, 181, 185, 189, 194,
197, 198, 200, 202, 206, 207, 208,
209, 222, 223, 224, 226, 227

